ZBORNIK

MUZEJA ĐAKOVŠTINE

ISSN 1334-773X

10

UDK 930.85 (497.5-37 ĐAKOVO) (082) ISSN 1334-773X

MUZEJ ĐAKOVŠTINE ĐAKOVO

ZBORNIK MUZEJA ĐAKOVŠTINE 10

Đakovo, 2011.

IZDAVAČ:
Muzej Đakovštine Đakovo

ZA IZDAVAČA:
Borislav Bijelić

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:
Borislav Bijelić

UREDNIŠTVO:
Ivica Mandić, Željko Lekšić, Branko Ostajmer,
Vladimir Geiger, Branka Uzelac, Borislav Bijelić

UREDNIČKI SAVJET:
Mato Artuković, Branka Migotti, Đuro Vanđura,
Ivan Šestan, Luka Marijanović, Stanko Andrić

LEKTURA I KOREKTURA:
Hrvoje Miletić

PRIJEVOD SAŽETAKA:
Snježana Marić

RAČUNALNA OBRADA:
Hardy Đakovo

TISAK:
Grafika, Osijek

NAKLADA:
300 primjeraka

ISSN 1334-772

U godini kada Muzej obilježava 60 godina postojanja i ovaj, jubilarni,
deseti broj Zbornika, tiskan je uz potporu Grada Đakova

Fotografija na naslovnici: DVD Đakovo sredinom tridesetih godina prošlog stoljeća

Sadržaj

ČLANCI

Borislav Bijelić: *Društvo Hrvatska žena Đakovo 1936. – 1942.* - - - - - - - - 7
Željko Lekšić: *O zgradama Muzeja Đakovštine od osnivanja do danas* - - - - 29
Tomo Šalić: *Hrvati i Veliko Selo* - 43
Luka Marijanović: *Prilog životopisu dr. Andrije Šuljka* - - - - - - - - - - - - 65
Vladimir Geiger: *O sudbini Mije Kirhmajera (Kirchmayera), načelnika Đakova u vrijeme NDH* - 87
Zlata Živaković- Kerže: *Milena Papratović – prva doktorica etnologije u Hrvatskoj* - 103
Tomo Šalić: *Betlem – božična koleda Ilije Okrugića Srijemca* - - - - - - - - 111
Mia Leljak: *Staklene posude sa štrbinačke nekropole* - - - - - - - - - - - - 145
Marina Vinaj: *Zavičajna knjižna baština đakovačkih riznica* - - - - - - - - - 181
Branko Ostajmer: *Đakovački kulturni djelatnik dr. Mato Horvat i njegov rukopis „Građa za kulturnu prošlost Đakova koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja“* - 191

GRAĐA

Branko Ostajmer: *Bibliografija Zbornika Muzeja Đakovštine 1/1978. – 10/2011.* - 229

KRITIKE, OCJENE, PRIKAZI

Dragan Damjanović: *Đakovačka katedrala* (Borislav Bijelić) - - - - - - - 263
Zvonko Benašić: *Đakovački spomendani (drugo izdanje)* (Borislav Bijelić) - 265
Zvonko Benašić: *Bibliografija radova i slika iz RĐV* (Hrvoje Miletić) - - - 267
Branka Uzelac: *Vodič kroz stalni postav etnografskog odjela Muzeja Đakovštine* (Josip Forjan) - 269

Mato Lukačević: *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti* (Hrvoje Miletić) - 271
Zbornik 7. i 8. Strossmayerovih dana (Hrvoje Miletić) - - - - - - - - - - - 273
Ivo Pavić: *Bećarine* (Adam Pavić) - 275
Slađana Josipović: *Odnos komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji u vrijeme biskupa Antuna Akšamovića (1945.-1959.)* (Zdenko Radelić) - - - - - - - - - - - 277

AKTIVNOSTI MUZEJA ĐAKOVŠTINE

Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2009. godinu (Borislav Bijelić) - - - 285
Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2010. godine (Borislav Bijelić) - - - 297

IN MEMORIAM

Nada Varšava (Borislav Bijelić) - 311

Autori priloga u ovom broju Zbornika - - - - - - - - - - - - - - - - - - - 314

ČLANCI

Društvo Hrvatska žena Đakovo

UDK 061.2-055.2(497.5 Đakovo)(091)
Izvorni znanstveni rad

Borislav Bijelić

Društvo *Hrvatska žena* Đakovo osnovano je početkom 1936. godine na valu jačanja hrvatskog nacionalnog pokreta iniciranog i vođenog od strane Hrvatske seljačke stranke. Rad đakovačke podružnice, kao uostalom i *Hrvatske žene* u cjelini, bio je fokusiran na domoljublje, prosvjetu, kulturu i karitativnu djelatnost. Iako je sam naziv udruge to sugerirao, ženska prava unutar njezinih redova nisu problematizirana na način i u mjeri primjerenoj mjestu i ulozi žena u dominantno patrijarhalnoj zajednici. Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske *Hrvatska žena* biva marginalizirana, a potom, najkasnije do sredine 1943. godine, i zabranjena.

Ključne riječi: *Hrvatska žena*, Đakovo, kultura

U periodu između dva svjetska rata u Đakovu su djelovale brojne udruge koje su u društveni, politički, gospodarski i sportski život grada unijele stanoviti dinamizam. I ne samo to. Kroz rad tih udruga, dakako, zrcalio se i njima imanentni pluralizam interesa koji se manifestirao na različite načine, ponajprije u promicanju nacionalnih vrednota, ali i čitave lepeze drugih vrijednosti građanskog društva u nastajanju. Bez ambicija da istaknemo baš sva društva koja su u gradu djelovala sredinom tridesetih godina prošlog stoljeća - u periodu koji nas u ovom radu najviše interesira - istaknuti ćemo barem ona najpoznatija i najznačajnija: Prinudno udruženje trgovaca, Udruženje zanatlija, Zanatlijsko pripomoćno društvo, Gospodarsko društvo kao zadruga, Podružnica Saveza hrvatskih obrtnika, Dobrovoljno vatrogasno društvo, Hrvatsko pjevačko društvo „Preradović“, Pogrebno društvo, Sresko udruženje gostioničara, Katoličko

gospojinsko dobrotvorno društvo, Židovsko dobrotvorno gospojinsko društvo, SK „Građanski", SK „Certissa", Podružnica Saveza priv. namještenika, Podružnica Saveza ratnih dobrovoljaca, Agrarna zajednica kao zadruga, Odbor za gradnju srpske pravoslavne crkve, Pododbor udruženja rezervnih oficira i ratnika, Sokol, Mjesni odbor Crvenog križa, Podružnica aerokluba „Naša krila", Mjesni odbor Jadranske straže, Udruženje ratnih invalida, Podružnica Hrvatskog radničkog saveza, Jevrejsko cionističko udruženje, Društvo državnih penzionera, udova i siročadi, Šahovski klub, Učiteljsko društvo „Strossmayer", Udruženje općinskih činovnika sreza đakovačkog, Lovačko društvo, Kuglački klub „Sloga", Streljačka družina, Odbor za gradnju Hrvatskog doma, Odbor za gradnju ubožišta, Obrtna omladina, Hrvatsko kulturno društvo „Napredak", Gospodarska sloga, Zadruga hrvatsko srce, Križarsko bratstvo, Križarsko sestrinstvo, Marijina kongregacija, Bratovština Srca Isusova, Podružnica „Merkura" i Hrvatska žena.[1]

Članstvo u ovim društvima činili su ljudi različitih „staleža", godina starosti, spola, nacionalne i vjerske pripadnosti. Među spomenuta 44 društava djelovalo je i 5 gospoinskih (ženskih): Katoličko gospojinsko dobrotvorno društvo, Židovsko gospojinsko dobrotvorno društvo, Križarsko sestrinstvo, Marijina kongregacija, *Hrvatska žena* i nekoliko ženskih sekcija unutar dominantno muških sportskih društava. Neka od spomenutih gospojinskih društava osnovana su na karitativnoj osnovi i po kriteriju vjerske pripadnosti još u drugoj polovici 19. stoljeća, a neka kasnije, i po nekim drugim kriterijima, ponajprije nacionalnim. Uz spolnu pripadnost upravo je nacionalni moment bio glavni kriterij osnivanja i društva *Hrvatska žena*. Društvo je izraslo na tradiciji djelovanja gospojinskih društava do početka Prvoga svjetskoga rata[2], a društvena pravila - koja će se kasnije mijenjati, a i svaka od novonastalih podružnica prilagoditi će ih specifičnostima vlastite sredine – odobrena su mu u Zagrebu 21. svibnja 1921. godine. Prva predsjednica društva postala je Zora. pl. Trnski, potpredsjednica Ivka barunica Ožegović i Marija Kumičić (supruga književnika Eugena Kumičića), tajnica Slava Fürst, a blagajnica Olga Barić. Osim spomenutih, u upravnim tijelima društva djelovale su i Marija Radić (supruga Stjepana Radića), Jelisava Horvat (supruga dr. Rudolfa Horvata), Jelka Basariček (supruga Đure Basaričeka), Marija Ćepulić, Julijana Galić... Poseban doprinos afirmaciji *Hrvatske žene* u godinama koje će slijediti dati će poznata hrvatska novinarka i književnica Marija Jurić Zagorka.

Sve do gašenja *Hrvatske žene* tijekom 1943. godine, osim humanitarnog rada koji se nekako podrazumijevao, članice društva inzistirale su i na

1 Društveni život Djakova, *Hrvatska Djakovština* (dalje u tekstu: HDJ), 9. 10. 1937., 4.

2 Lucija BENYOVSKY, Dobrotvorna gospoinska društva u Hrvatskoj od osnivanja do Prvog svjetskog rata, *Časopis za suvremenu povijest*, 1/1998., 73-93.

kulturno-prosvjetnom radu, većem društvenom angažmanu žena i neskrivenom domoljublju kao univerzalnom principu s kojim je bio prožet svaki segment njihovog djelovanja. „Društvu Hrvatska žena nije bila svrha političko, odnosno stranačko djelovanje, ali zbog zajedničkog nastupa sa pripadnicima HRSS-a (Hrvatske republikanske seljačke stranke, poslije HSS) prigodom proslava obljetnica ili sudjelovanja u demonstracijama te isticanja udružene opozicije Hrvatskog bloka i aluzija antidinastičkog prizvuka u govorima svojih prvakinja društvo je (...) povremeno bilo zabranjivano od vlasti 'kao nacionalističko i separatističko udruženje'."[3] Tako je to bilo u zagrebačkoj središnjici, ali i u podružnicama diljem Hrvatske koje su se počele osnivati ranih dvadesetih godina prošlog stoljeća. Prva podružnica *Hrvatske žene* osnovana je u Petrinji, a potom se osnivaju podružnice u Požegi, Karlovcu, Sisku, Daruvaru, Brodu na Savi, Gospiću, Ogulinu, Kostajnici, Glini, Jastrebarskom, Vukovaru i drugim mjestima.[4] Osječka podružnica osnovana je također među prvima, već 1921. godine, i ona će, nema sumnje, najviše pridonijeti osnivanju *Hrvatske žene* u Đakovu. Doduše, tek sredinom tridesetih godina.[5]

Osnivanje đakovačke podružnice Hrvatske žene

U ovom radu već smo napomenuli da je djelovanje na planu podizanja opće kulturnog nivoa bio jedan od primarnih zadataka društva *Hrvatska žena*. S tim više je možda interesantno napomenuti kako je upravo jedan kulturni događaj i bio povod osnivanju đakovačke podružnice. Naime, u vrijeme priprema za obilježavanje 100 godina od nastanka „Lijepe naše" dana je inicijativa nekoliko uglednih đakovačkih gospođa da se napokon i u Đakovu osnuje društvo *Hrvatska žena*. „Zamisao o osnutku društva nikla je u duši gdjice Klare Lukić, pa je ona tu svoju zamisao saopćila nekim svojim znanicama. Tako brojimo među osnivačice društva uz gdjicu Lukić i gdje Devčić, Drenjančević, Matković, Mavrović, Piler, Subotić i Smailbegović."[6] Pripreme potencijalnog članstva za osnivačku

3 Lucija BENYOVSKI, Društvo Hrvatska žena i Zagorka, *Hrvatska revija*, 2/2009., 126.

4 Lucija BENYOVSKI, Društvo „Hrvatska žena", *Marulić,* 1993., 747.

5 Ako se zna da su Đakovčani znali relativno brzo reagirati na poticaje koji su dolazili iz gospodarski i duhovno jačih središta, uistinu čudi što je *Hrvatska žena* u Đakovu osnovana tek 1936. godine. U prvi mah bila mi je bliska misao kako je podružnica možda i osnovana tijekom dvadesetih godina, ali da je, poput mnogih drugih podružnica, od vlasti bila zabranjivana, a onda ponovno obnavljana. No, nije bilo tako. Iz nama za sada nepoznatih razloga treba reći da su đakovačke gospođe ovoga puta reagirale sa znatnim zakašnjenjem – ali su ipak reagirale.

6 Hrvatska žena u Djakovu, *Hrvatica,* 7/1939., 234-5.

skupštinu vjerojatno su bile privedene kraju već u prosincu 1935. godine kada je osnutak udruge najavljen i na stranicama regionalnog *Hrvatskog lista*. U šturo sročenoj obavijesti moglo se pročitati kako je u Đakovu s uspjehom provedena akcija za osnutak *Hrvatske žene*. „U vrlo kratkom vremenu", ističe se u obavijesti, „upisao se lijep broj članica, pa dok se sve pojedinosti urede, prijavit će se osnutak nadležnoj vlasti. Odavno se osjeća kod nas potreba ovakvog društva, koje će ispuniti veliku prazninu u našem društvenom životu. Gospođe, na koje se apeliralo za pristup u društvo, shvatile su potpuno njegovu važnost, tako da su organizatorke pri sakupljanu članica gotovo svagdje naišle na odaziv."[7]

Značke Hrvatske žene Đakovo

Konstituirajuća skupština društva koje je već tada, uoči samog osnivanja, imalo osamdesetak članica, zakazana je u vatrogasnom spremištu za nedjelju 26. siječnja 1936. godine. U dobro popunjenoj plavoj dvorani spremišta skupštinu je otvorila Klara Lukić koja je pozdravila sve prisutne, posebno predstavnike domaćih hrvatskih društava i izaslanstvo *Hrvatske žene* iz Osijeka na čelu s Josipom pl. Glembay. Nakon uvodnih riječi gospođe Lukić okupljenima se obratila Kata Smailbegović koja je pročitala nacrt društvenih pravila i pozvala na izbor predsjednice i drugih društvenih tijela. Za prvu predsjednicu društva, kako se i očekivalo, izabrana je Paula Belić. U svom inauguralnom obraćanju zahvalila je na ukazanom povjerenju te istaknula uvjerenje kako će đakovačka podružnica,

7 Osnutak „Hrvatske žene" u Đakovu, *Hrvatski list* (dalje u tekstu: HL), 15. 12. 1935., 4.

uz pomoć sestrinskih društava, dati značajan doprinos boljitku „svoga hrvatskog naroda". U upravni odbor društva izabrane su Paula Belić, Klara Lukić, Antonija Piller, Mara Maurović, Paula Devčić, Matilda Horvatović, Marija Drenjančević, Zora Čeleda, Antonija Matković, Katica Bassi i Kata Smailbegović, za zamjenice odbornica Sofija Poljak, Adela Mrazek, Ana Barlović i Ana Besednik, a u nadzorni odbor Ana Mück, Franjka Subotić i Mila Kindl. [8]

Društvena pravila pročitana na osnivačkoj skupštini predstavljala su osnovni akt društva koji je morao proći određenu verifikaciju kako bi podružnica mogla dobiti dozvolu za djelovanje. Upravo stoga, a u skladu s tadašnjom pravnom procedurom, Osnivački odbor *Hrvatske žene* u Đakovu uputio je sreskom (kotarskom) načelstvu 30. ožujka 1936. godine Zapisnik sa netom održane skupštine i nacrt Društvenih pravila sa molbom da ih načelstvo proslijedi Kraljevskoj Banskoj Upravi Savske Banovine koja je imala zadnju riječ oko prihvaćanja, odnosno odbijanja istih.[9]

Ubrzo nakon što je zaprimio zahtjev sreski načelnik proslijedio ga je na adresu Upravnog odjeljenja Savske banovine u Zagrebu i u popratnom pismu konstatirao „da su osnivačice predmetnog društva dobrog moralnog vladanja i da ni jedna od njih nije dosad politički delovala, niti se vidno politički isticala." No, unatoč iznesenog viđenja, načelnik se ipak ograđuje i kaže: „Da li one pružaju dovoljno jamstva da društvo neće raditi protivno zakonima i pravilima nemoguće je dati određeno mišljenje, jer sve to zavisi od okolnosti pod kojima će se razvijati rad društva i od utjecaja koji bi na rad društva mogao biti vršen sa strane lica izvan društva, da se društvo iskoristi za druge ciljeve, napose ciljeve političke prirode."[10]

Kako takvi utjecaji nisu bili primijećeni, đakovačke lokalne vlasti predložile su višim instancama da odobre rad *Hrvatske žene* u Đakovu. Upravno odjeljenje Savske banovine prihvatilo je njihovu sugestiju, s tim da je zahtijevalo da se u Pravilima društva izvrši nekoliko minornih, suštinski irelevantnih korekcija. Kada je to bilo učinjeno, a bilo je to već krajem travnja iste godine, Pravila su bila odobrena te je društvo moglo prići realizaciji zacrtanih programskih opredjeljenja.

O kakvim se opredjeljenjima radilo najbolje vidimo iz pojedinih članaka Društvenih pravila.[11] U članku 2. Pravila kaže se da je svrha društva „širiti

8 U Đakovu je osnovana „Hrvatska žena", *HL*, 29. 1. 1936., 5.; „Hrvatska žena" u Đakovu, *Hrvatska obrana*, 31. 1. 1936., 8. Sve članice izabrane za obnašanje društvenih funkcija bile su u pravilu iz uglednih đakovačkih obitelji liječnika, političara, poduzetnika, trgovaca i obrtnika.

9 Hrvatski državni arhiv, Zagreb, SBUO, Pov. II 1364 i 2758/1936.

10 Isto. Hrvatska žena društvo u Đakovu – odobrenje pravila

11 Isto. Pravila Društva „Hrvatska žena" u Djakovu

obrazovanost među djakovačkim Hrvaticama. Gojiti društvenost i saradjivati svim dopuštenim sredstvima u prosvjetnom, kulturnom i dobrotvornom radu." Na istom mjestu ističe se nadalje da će do realizacije ovakvih ciljeva doći „usavršavanjem članica u duhu čistog poštenja, ljubavi za naš jezik i narod, gojeći čuvstvo dužnosti spram sebe i ljudskoga društva, a rodjene grude napose, /.../ širenjem prosvjete, osnivanjem knjižnice, budeći interes za hrvatsku književnost, društvenost i sve načine ženskog privredjivanja, /.../ popularnim predavanjima, društvenim zabavama i drugim korisnim podhvatima, /.../ pomaganjem djakovačkih hrvatskih kulturnih društava u njihovom društvenom radu ´te´ nastojanjem da se namaknu sredstva za dovršenje i potpunu izgradnju postojeće zgrade ´HRVATSKOG DOMA´ u Djakovu."

U članku 4. Pravila kaže se kako će se sredstva za rad društva namaknuti od članarina, pripomoći, darova, zapisa i drugih „društvenih podhvata".

U sljedećoj točki istaknuto je tko sve može biti član društva, a naznačena je i osnovna podjela unutar članstva. Ističe se kako članom može biti svaki onaj „koga odbor primi", te da članstvo počinje od trenutka upisa u imenik članova.

U članku 6. Pravila operacionalizirana je prethodno naznačena podjela unutar članstva. Cjelokupno članstvo podijeljeno je na začasne, zakladatelje, utemeljitelje, izvršujuće (redovite) i podupirajuće članove. Svi oni imali su aktivno izborno pravo i mogli su glasovati na glavnoj skupštini, prisustvovati redovitim sastancima, predavanjima i društvenim zabavama. Pravo pasivnog izbora imali su samo redoviti članovi.

Dalje u Pravilima nailazimo na jasno istaknute obveze članstva, modalitete izlaska iz društva i neke druge, manje značajne odredbe, da bi od 10. do 16. članka Pravila naglasak bio stavljen na ustroj društva, tj. Upravni odbor, Nadzorni odbor, Glavnu skupštinu i Obranički sud.

Upravni odbor vodio je društvene poslove, a bio je sastavljen od predsjednice i 10 odbornica. „Sjednice upravnog odbora saziva prema potrebi predsjednica, a mora je sazvati u roku od osam dana, ako to zatraži barem pet odbornica /.../. Za stvaranje valjanog zaključka potrebno je da uz predsjednicu bude prisutno barem šest odbornica. Zaključci se stvaraju apsolutnom većinom glasova. Kad se glasovi raspolove, odlučuje glas predsjednice."

Upravni je odbor, između ostalog, upravljao društvenom imovinom; primao i isključivao članove; priređivao redovite sastanke, predavanja, javne rasprave i druge društvene inicijative; izdavao društvene publikacije; određivao vrijeme i dnevni red glavne skupštine te odgovarao za provođenje zaključaka skupštine i sjednica upravnog odbora.

Unutar upravnog odbora predsjednica *Hrvatske žene* imala je najveća prava, ali i najveću odgovornost. Predsjednica je zastupala društvo prema vlastima i

trećim osobama, sazivala sastanke te rukovodila sa svim poslovima. U njezinoj odsutnosti potpredsjednica je preuzimala sve njene obveze i prava. Poslovi tajnice i blagajnice bili su u okviru konvencionalno zadanih zaduženja za tu vrstu djelatnosti.

Nadzorni odbor činile su tri osobe koje su vršile nadzor nad društvenom blagajnom (dva puta godišnje) i o zatečenom stanju izvještavale Glavnu skupštinu.

Društvo *Hrvatska žena* održavalo je redovite mjesečne sastanke, redovitu godišnju skupštinu i, prema potrebi, izvanrednu skupštinu. U djelokrug glavne skupštine ulazio je govor predsjednice, izbor dviju ovjerovateljica, izvješća tajnice, blagajnice i nadzornog odbora, zaključak o podijeljenju odriješnica, izbori predsjednice, članova Upravnog odbora, njihovih zamjenica i Nadzornog odbora.

Što se pak tiče mjesečnih sastanaka oni su se održavali dva puta mjesečno, a na njima se raspravlja o svim pitanjima „koja mogu promicati društvenu svrhu". Na istima su se često održavala popularna predavanja ili kakvi drugi kulturno-zabavni programi.

Predzadnji, 16. članak Pravila, posvećena je obraničkom sudu, društvenom tijelu stvorenom s ciljem rješavanja unutardruštvenih sporova. Svaka od strane u sporu birala je po dvije redovite članice koje zajednički biraju pročelnicu kao petoga člana obraničkog suda. Tako sastavljen sud odluke je donosio apsolutnom većinom bez mogućnosti priziva.

O tome što treba činiti u slučaju da podružnica *Hrvatske žene* prestane s radom, bilo na osnovi odluka Glavne skupštine, ili iz nekih drugih razloga, pojašnjava se u posljednjem, 17. članku Pravila. Nakon što bi se podmirila sva možebitna dugovanja preostala čista imovina treba se predati „na koristonosno čuvanje ´SAMOSTANU ČASNIH SESTARA SV. KRIŽA´ u Djakovu za 10 godina. Ako se u to vrijeme osnuje novo hrvatsko žensko društvo sa istom ili sličnom svrhom, ima se naznačena imovina izručiti tome hrvatskom ženskom društvu. Ne ustroji li se unutar toga roka od 10 godina novo hrvatsko žensko društvo, imade nadstojnica ´SAMOSTANA ČASNIH SESTARA SV. KRIŽA´ po isteku toga roka od 10 godina svu imovinu predati u vlasništvo upravi ´HRVATSKOG DOMA´ U Djakovu, odnosno ´MATICI HRVATSKOJ´ u Zagrebu, ako u to doba ne bi postojalo društvo ´HRVATSKI DOM´ u Djakovu.

Rad društva do izbijanja Drugoga svjetskoga rata

Ako ne prva, svakako jedna od prvih većih humanitarnih akcija *Hrvatske žene* bila je ona vezana za pomoć oko zbrinjavanja hercegovačke djece.[12] Pokretač čitave akcije bila je Gospodarska sloga iz Zagreba, a ta akcija, treba to istaknuti, nije bila prva akcija te vrste niti u Hrvatskoj, niti u Đakovu.[13] Članice *Hrvatske žene* akciju su podržale na način da su za dio djece osigurale smještaj, a za sve njih pripremile i najpotrebnije odjevne predmete. Djeca su se u Đakovu zadržala nekoliko mjeseci. Najveći dio njih vraćen je tijekom kolovoza 1936. godine svojim domovima u Hercegovinu, dok je jedan manji dio nastavio školovanje u Đakovu.[14]

Sve ostale aktivnosti u 1936. godini, koliko nam je poznato, odvijale su se na kulturnom planu. Poslije ljetne stanke *Hrvatska žena* održala je u vatrogasnom domu svoje redovito člansko posijelo. Na posijelu su svirali đakovački glazbenici Zvonko Ruškovsky (violina) i Anđelko Belić. Nakon što je djevojčica Nada Babić odrecitirala pjesmu „Krunisanje kralja Tomislava" uslijedilo je predavanje predsjednice Paule Belić o Anti Starčeviću. Posijelo je završeno izvješćima sa proslave petnaestogodišnjice djelovanja *Hrvatske žene* u Osijeku i boravku delegacije *Hrvatske žene* u Dubrovniku.[15]

---

12 Sve do danas arhivska građa *Hrvatske žene* nije pronađena. Upravo stoga kronologiju rada društva prisiljeni smo rekonstruirati na osnovu informacija koje su se mogle pronaći na stranicama ondašnjeg dnevnog tiska i periodike. Sudeći prema zadnjoj točki Pravila Društva Hrvatska žena čini se da je i ovo društvo, poput tolikih drugih, zadesila sudbina koju je njeno članstvo u vrijeme osnivanja teško moglo predvidjeti i u najgorem scenariju. Naime, koliko god su članice društva nastojale osigurati društvenu imovinu i trag o vlastitom djelovanju čini se da u tome nisu u potpunosti uspjele. Ako ne već za vrijeme Drugoga svjetskoga rata, onda svakako u periodu neposredno po njegovom okončanju, gubi se trag kako društvenoj imovini tako i arhivskoj građi na osnovu koje je jedino i moguća cjelovitija rekonstrukcija djelovanja društva.

13 Za vrijeme Prvoga svjetskoga rata bila je pokrenuta široka kampanja za spas gladne djece iz različitih hrvatskih regija koja su utočište pronašla u Slavoniji. Jedan dio njih i u Đakovu. Slična situacija, vezana za humanitarnu pomoć za gladnu djecu Hercegovine, ponovila se u Đakovu već tijekom 1928. godine. Te godine pokrenuta je u Đakovu velika akcija prikupljanja hrane u kojoj su sudjelovala gotovo sva đakovačka društva . Prikupljeno je oko 2 vagona hrane koju su članovi DVD-a Đakovo Dragutin Čubriković i Pero Čijaček podijelili ugroženim obiteljima u Širokom Brijegu i okolnim selima. Vidi: Mira KOLAR, Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata, Slavonski Brod, 2008.; Dragutin ČUBRIKOVIĆ, DVD Đakovo, Đakovo, 1930. (rukopis).

14 Odlazak hercegovačke djece iz Đakova, *HL*, 29. 08. 1936., 4. O onima koji su ostali u Đakovu *Hrvatski list* donio je zanimljivu reportažu u rujnu 1940. godine. U njoj se ističe da su među pridošlom djecom 1936. godine bila i braća Križan i Rudika Mikulić koji su u Đakovu pohađali pučku školu. O njima su do završetka škole skrbile časne sestre, a nakon toga za njih se je zauzela *Hrvatska žena* koja je jednom od braće pronašla smještaj u „Napretkovom" konviktu u Mostaru, a drugom u Biskupskom sjemeništu u Đakovu. Vidi: Đakovčani za siromašne Hercegovce, *HL*, 29. 9. 1940., 23.

15 Posijelo „Hrvatske žene" u Đakovu, *HL*, 14. 10. 1936., 4.

Na svom drugom članskom sastanku održanom potkraj studenoga mjeseca iste godine gost Društva bio je dr. Mato Horvat koji je održao vrlo uspjelo predavanje o životu i radu Antuna i Stjepana Radića. Na kraju svoga izlaganja posjetio je prisutne na obljetnice Matije Gubca i dr. Ante Starčevića te istakao kako je *Hrvatska žena* iz Đakova u nepunu godinu dana postojanja ostvarila vidan trag u društvenom životu grada.[16]

*

Broj i karakter manifestacija održanih tijekom druge godine postojanja društva uvelike je nadilazio do tada učinjeno. Posebno treba izdvojiti nekoliko zabava, svečanu akademiju, čajanke i aktivnosti oko suzbijanja nepismenosti u Đakovu.

Sredinom siječnja 1937. godine, pod nazivom „Slavonski svatovi", održana je velika zabava *Hrvatske žene* koja je ocijenjena izrazito uspješnom i odlično posječenom. Zabava je održana u svratištu „Central" gdje je većina prisutnih, pogotovo žena, bilo obučeno u slavonsku narodnu nošnju. Autentični slavonski svatovski običaji prikazani su na način da je svatovska povorka morala preći „Savu", da bi nakon toga bili prikazani i ostali svatovski običaji: darivanje, licitacije grane, oblačenja šamije i drugi.[17] Nakon obavljene svadbe, gdje su glavni protagonisti bili uglavnom članovi društva ili njima vrlo bliske osobe, „nastupio je prvo ženski zbor, sastavljen od članica ´Hrvatske žene´ i ´Preradovićanki´ otpjevavši ´Geslo´ od gđe Josipe Glenbay, a potom muški zbor ´Preradovića´ s Novakovom ´Hrvatska Hrvatom´. Oba pjevanja popratila je publika burnim aplauzom. Da boravak u dvorani bude što ugodniji, vrijedne članice ´H. ž.´ vrlo su ukusno (ćilimima, grbovima, trobojkama i zelenilom) ukrasile dvoranu."[18]

Čista dobit sa ove priredbe išla je u korist dovršenja gradnje Hrvatskog doma u Đakovu.

Eho od „Slavonskih svatova" još se nije bio ni stišao, a društvo je već najavilo održavanje ambiciozno zamišljene akademije u spomen hrvatskom „uzor-rodoljubu" i književniku Eugenu Kumičiću. Iz uvodnog govora predsjednice saznajemo da je svrha ove akademije bila ne samo podsjetiti na Kumičićev doprinos na književnom, društvenom, kulturnom i političkom planu, već i prikupiti sredstva kako bi se u što skorije vrijeme mogao izgraditi njegov

16 Posijelo „Hrvatske žene" u Đakovu, *HL*, 25. 11. 1936., 4.

17 Šamija kao pokrivalo za glavu udatih žena bila je neke vrste zaštitnog znaka za cijelu *Hrvatsku ženu*.

18 „Slavonski svatovi" u Đakovu, *HL*, 21. 1. 1937., 5.

spomenik. Predavanje o „otadžbeniku" Eugenu Kumičiću održao je prof. Antun Šram. Po završetku predavanja, kojeg su prisutni pozdravili burnim aplauzom, uslijedio je glazbeni program u kome su sudjelovali P. Kempf (bariton) i Zora Čeleda (klavir), muški zbor „Preradovića", da bi na kraju akademije svi prisutni, u zanosu, otpjevali Lijepu našu.[19]

Do velike petrovske zabave članice Društva sudjelovale su na tijelovskoj procesiji i održale društveni sastanak (sijelo) u prostorijama vatrogasnog spremišta. Na tom sastanku dr. Rudolf Čeleda održao je predavanje o nervozi djece, dok su recitacijama i svirkom na glasoviru sastanak upotpunile učenice Pepica Kovačić, Mirica Raumberger i Nada Čeleda.[20]

Zabava održana na Petrovo, iako pomno planirana, nije u potpunosti ispunila očekivanja. Glavni razlog tomu bila je kiša koja, doduše, nije rastjerala prisutne, ali je za posljedicu imala manji financijski efekt od očekivanog. „Kao posebna atrakcija na zabavi je priređen ´Šaljivi đakovački muzej´, koji je nasmijao posjetitelje. Za ples je svirao orkestar vatrogasne glazbe. Nagradu za najljepšu žensku narodnu nošnju dobila je Helena Horvatović, a mušku dr. Andrija Ružić. Zabava je unatoč kiše potrajala u ugodnom raspoloženju kasno u noć."[21]

Duboko svjesne značaja Hrvatskog doma za kulturni život Đakova članice *Hrvatske žene* pružale su neskrivenu potporu njegovoj izgradnji. Kao što je poznato, ideja o gradnji Hrvatskog doma iznjedrena je još početkom dvadesetih godina, tada kao Sokolskog, a s gradnjom se započelo 1928. godine. Nakon zabrane rada Hrvatskog sokola nekoliko godina gradnja je bila obustavljena, da bi ponovne inicijative za dovršenje zgrade bile pokrenute sredinom tridesetih godina. Doduše, tada ne više za gradnju Sokolskog, već Hrvatskog doma. U svečanosti njegovog otvaranja sudjelovale su i članice *Hrvatske žene* koje će do izbijanja Drugoga svjetskoga rata, u više navrata, materijalnim prilozima nastojati pripomoći cjelovitom uređenju zgrade.[22]

Jesenske aktivnost *Hrvatske žene* bile su obilježene odlaskom njezina izaslanstva u Zagreb na otkrivanje spomenika Eugenu Kumičiću (čije podizanje ne samo da su zagovarale, već su mu i pridonijele dobrotvornom akcijom održanom u Đakovu nekoliko mjeseci ranije[23]), redovnim društvenim sastancima, čajankom, te akcijom na suzbijanju nepismenosti.

---

19 Matineja u spomen E. Kumičiću, HDJ, 24. 4. 1937., 4.
20 Iz „Hrvatske žene" i Sijelo „Hrvatske žene", *HDJ*, 22. 5. 1937., 3.
21 Petrovska zabava „Hrvatske žene", *HDJ*, 3. 7. 1937., 3.
22 O gradnji Hrvatskog doma vidi: Željko LEKŠIĆ, Hrvatski dom u Đakovu, Đakovo, 2003.,
23 Rad „Hrvatske žene", *HDJ*, 9. 10. 1937., 4.

Pripremi za društvenu čajanku - kao jednom od tada uobičajenih mjesta socijalnog susreta kojeg su prakticirala i druga đakovačka društva - najavljenu za početak studenoga *Hrvatska žena* posvetila je nešto veću pozornost no što je to bilo uobičajeno. Iz najave objavljene u lokalnom glasilu vidimo da je ona trebala okupiti ne samo članove i prijatelje iz Đakova, već i one iz okolice. „Ova čajanka će u svakom pogledu biti reprezentativna priredba đakovačkih Hrvata i Hrvatica, pa će se u subotu na večer naći na okupu na čajanki 'Hrvatske žene' svi oni koji hrvatski misle i osjećaju."[24]

Sudeći prema šturom pisanju *Hrvatskog lista*[25] čini se da je čajanka i ovoga puta bila dobro posječena. Za ugodno raspoloženje koje je na noj vladalo posebno je trebalo zahvaliti Kaji i Dušanu Marčelji, gostima iz Vinkovaca, koji su bili zaduženi za glazbeni dio programa.

Jedna od vjerojatno najznačajnijih akcija *Hrvatske žene* tijekom 1937. godine bila je ona vezana za suzbijanje nepismenosti na području Đakova. Inicijativu za ovaj projekt dalo je Gradsko poglavarstvo koje je pod predsjedavanjem općinskog načelnika Dragana Devčića održalo sastanak na kojemu su, osim predstavnica *Hrvatske žene*, bili još i predstavnici Seljačke sloge, Napretka i Školskog odbora. Na sastanku je zaključeno da će članice *Hrvatske žene* i HKD Napretka popisati sve nepismene iznad 16 godina, a da će se nakon toga u dvorani Hrvatskog doma održati predavanje o cilju i metodama suzbijanja nepismenosti.[26]

Na istom sastanku iznesena je i procjena kako u Đakovu ima oko 400 nepismenih odraslih osoba („nepismenjaka"), mahom doseljenika, dok je nepismenih rođenih Đakovčana vrlo malo. Iako sa točnim rezultatima provedenog popisa nismo upoznati, čini se da iznesene procijene i nisu bile tako loše. Naime, od sveukupnog broja nepismenih 65 osoba, 45 žena i 17 muškaraca, izrazilo je spremnost pohađati tečaj opismenjavanja koji je najavljen odmah nakon božićnih praznika.[27]

*

Djelovanje *Hrvatske žene* tijekom 1938. godine nije se značajnije, niti formom, niti sadržajem, razlikovalo od onoga što su članice društva radile prijašnjih godina. Sjednice su, po svemu sudeći, održavane u ritmu koji je bio

24 U oči zabave „Hrvatske žene", *HDJ*, 6. 11. 1937., 4.
25 Općinski poslovi u Đakovu, *HL*, 11. 11. 1937., 5.
26 Suzbijanje nepismenosti u Đakovu, *HL*, 26. 11. 1937., 5.
27 Suzbijanje nepismenosti u Đakovu, *HL*, 18. 12. 1937., 5.

određen Društvenim pravilima, a bivale su oplemenjene recitacijama, glazbom i prikladnim predavanjima, kako gostiju, tako i samih članica. Dobri odnosi sa osječkom podružnicom *Hrvatske žene* nastavljeni su i dalje, a kao takvi bili potvrđeni već početkom godine kada su se Đakovčanke u velikom broju odazvale pozivu na društvenu zabavu osječke podružnice.[28]

Hrvatska žena, 1938.
Stoje s lijeva na desno: Klara Subotić, Evica Pišl, Mila Kindl, ?, Katica Bassi, Ana Besednik, Štefica Kovačić, Zora Čeleda, Smiljka Romić, Marica Drenjančević, sjede s lijeva na desno: Matilda Horvatović, Antonija Matković, Anica Barlović, Paula Devčić, Paula Belić, Marija Maurović, Marija Lukić, Antonija Piler, Kata Smailbegović

Na jednom od prvih sastanaka u 1938. godini glazbenu točku imao je Đakovčanin Josip Lutz, guslač (violinist), kojega je na glasoviru pratio Anđelko Belić.[29] Tijekom veljače na „sastanku 'Hrvatske žene' u Đakovu izveden je vrlo lijep program. Nastupili su učenica Katica Grgić s deklamacijom Šenoine 'Na Ozlju gradu', mali Frey odsvirao je na harmonici nekoliko narodnih pjesama, a gđa Tilda Horvatović (violina) i kćerka joj gđica Hella (glasovir) izvele su dvije

28 Novosti iz Đakova, *HL*, 22. 1. 1938., 17.
29 Posijelo „Hrvatske žene" u Đakovu, *HL*, 8. 2. 1938., 5.

točke. Upravitelj građanske škole g. Ivo Gašparac održao je predavanje o duševnim razlikama muškaraca i žena u vezi s ženskim pitanjem."[30]

Na osnovu građe s kojom raspolažemo čini se da je na ovom predavanju po prvi puta bilo riječi o ženskom pitanju. Naglasci sa predavanja nisu nam poznati ali, na osnovu uvida u cjelokupni rad podružnice *Hrvatske žene* u Đakovu, teško da se je na predavanju mogla čuti bila kakva suvisla misao o stvarnom položaju žena onoga vremena. Naime, kada to nisu potencirale same članice, još manje je za vjerovati da bi se na to odlučio jedan državni činovnik - čak i uz pretpostavku da je o tome imao što reći. I uistinu, podružnica *Hrvatske žene* u Đakovu zapravo se i nije bavila ženskim pitanjem. Njezina glavna preokupacija bila je afirmacija nacionalnih vrijednosti, ali ne kroz čisto političko djelovanje, kako je to bilo svojstveno muškim članovima zajednice, već na jedan suptilniji način, vrlo blizak onome što danas prepoznajemo kao kulturni nacionalizam.

Jedna od prakticiranih manifestacija kulturnog nacionalizma bilo je i obilježavanje pogibije Petra Zrinskog i Krste Frankopana koju je zadnjih dana mjeseca travnja *Hrvatska žena* organizirala zajedno s HKD „Napredak", HPD „Preradović" i „Hrvatskim domom". Manifestacija je otpočela svečanom misom zadušnicom kojoj su prisustvovale sve škole, predstavnici lokalnih društava i „rodoljubno građanstvo", da bi nakon toga uslijedila u dvorani Hrvatskog doma svečana akademija s raznovrsnim programom iz kojega posebno treba izdvojiti izlaganje profesora Oršanića o mjestu i ulozi Zrinskih i Frankopana u hrvatskoj povijesti novoga vijeka.[31]

Nakon već tradicionalne petrovske zabave koja je „u svakom pogledu vrlo dobro uspjela", *Hrvatska žena* je, uz pomoć „Preradovića, „Napretka" i „Hrvatskog doma" obilježila stogodišnjicu rođenja hrvatskog književnika i pjesnika Augusta Šenoe. Nakon što su predsjednica *Hrvatske žene* Paula Belić i ravnatelj Građanske škole Ivo Gašparac ukazali na značaj Šenoina spisateljskog opusa pojedine članice društva pokušale su taj opus približiti kraćim recitacijama. Na kraju akademije muški zbor „Preradovića" otpjevao je Fallerovu „Duvanjsku himnu".[32]

Od ljeta 1938. godine društvo je posjedovalo vlastiti glasovir čime su stvorene valjane pretpostavke za još aktivniji i kvalitetniji rad.[33]

---

30 Tonfilm o seljačkoj smotri u Đakovu, *HL*, 9. 2. 1938., 5.
31 Zrinsko-Frankopanska proslava u Đakovu, *HL*, 4. 5. 1938., 6.
32 Šenoina proslava u Đakovu, *HL*, 8. 12. 1938., 6,
33 Novosti iz Đakova, *HL*, 7. 8. 1938., 17.

*

A da se i do tada radilo, i to puno, i kvalitetno, najbolje svjedoče informacije iznesene na godišnjoj skupštini društva održanoj u prostorijama Hrvatskog doma u Đakovu potkraj veljače 1939. godine. U samo tri godine postojanja *Hrvatska žena* održala je 113 odborskih sjednica, 6 velikih zabava, 13 članskih posijela na kojima je održano više predavanja, recitacija i glazbenih točaka, 2 velika popularna predavanja dr. Zdenke Smrekar i Mare Matočec te akademije posvećene Eugenu Kumičiću i Augustu Šenoi. Društvo je prikupilo i znatnu materijalnu pomoć za najsiromašnije sugrađane, a za dovršenje „Hrvatskog doma" uplatilo iznos od 21 000 dinara. Na skupštini su, i to aklamacijom, izabrana nova predsjednica i članice odbora. Izbor je bio očekivan. Za predsjednicu je ponovno izabrana Paula Belić, a za odbornice Anica Barlović, Katica Bassi, Zora Čeleda, Paula Devčić, Marica Drenjančević, Tilda Horvatović, Barica Kovačić, Klara Lukić, Katica Majer, Antonija Matković, Mara Mavrović, Antonija Piller, Anica Romić i Kata Smailbegović. Za zamjenice su izabrane Ana Besednik, Evica Pišl, Anica Vohalski i Mila Teufel, a za revizorke Franjka Subotić, Mila Kindl i Kaja Vučetić.[34]

Kao što su to bile i prošlih godina, članice *Hrvatske žene* bile su i ove, 1939. godine, uključene u proslavu Zrinskih i Frankopana, na Petrovo su organizirale veliku ljetnu zabavu „Đakovački god", a nisu izostali ni njihovi društveni sastanci. Na jednome od većih sastanaka, održanom potkraj ožujka u prostorijama „Hrvatskog doma", upriličeno je predavanje pod naslovom „Sloboda u odnosu pojedinca prema zajednici". U recitatorsko-glazbenom dijelu sastanka nastupile su Verica Truckenbrodt, Mihaela Tomić, Kata Smailbegović, Gaby Ruškovski i Božica Maibaum.[35]

Iz nama dostupnih izvora vidljivo je da je đakovačka podružnica imala vrlo kvalitetne odnose sa podružnicom iz Osijeka, nešto manje intenzivne sa Vinkovčankama, dok su izleti u Zagreb i druge dijelove Hrvatske bili uistinu rijetki. Tim više je potrebno istaknuti sudjelovanje đakovačke delegacije na velikoj proslavi *Hrvatske žene* u Sarajevu. Bio je to jedan od najvećih skupova *Hrvatske žene* uopće, velika manifestacija općenacionalne monolitnosti i plebiscitarne podrške predsjedniku Hrvatske seljačke stranke dr. Vlatku Mačeku. Tom prigodom, na banketu održanom nakon svečane akademije, kraći govor održala je i predsjednica đakovačke podružnice gospođa Paula Belić.[36]

34 Uspješan rad „Hrvatske žene" u Đakovu, *HL*, 1. 3. 1939., 5.
35 Skupština „Hrvatskog doma", *HL*, 29. 3. 1939., 6.
36 Proslave „Hrvatske žene" u Sarajevu, *HL*, 23. 5. 1939., 5.

U drugome dijelu godine, na jednoj od čajanki, Anica Romić održala je predavanje o značaju vitamina za zdravlje čovjeka,[37] dok je na javnom predavanju u maloj dvorani Hrvatskog doma velečasni dr. Ivan Rogić, profesor bogoslovije, iznio zapažanja sa svojega puta po Americi.[38]

Posebno vrijedna u tekućoj godini bila je velika sabirna akcija *Hrvatske žene* za gradnju zavjetne crkve hrvatskog naroda na Plitvičkim jezerima. „Društvo 'Hrvatska žena' počašćeno je velikim povjerenjem i odlikovano nad sva ostala društva time što je dobilo dužnost da organizira veliku sabirnu akciju za gradnju zavjetne crkve Majke Božje na Plitvičkim Jezerima, povodom 1300. godišnjice prvih veza hrvatskog naroda sa Svetom Stolicom. Crkva će se graditi na istom mjestu, gdje je i nekoć stajala crkva Majke Božje. Za ovu veliku sabirnu akciju ovlastio je 'Hrvatsku ženu' poseban odbor, kojem je pokrovitelj hrvatski metropolita preuzv. G. nadbiskup dr. Alojzije Stepinac, a predsjednik senjski biskup preuzv. G. dr. Viktor Burić."[39]

U proglasu objavljenom povodom te akcije stoji (točka 2.) da u svim onim mjestima gdje postoji ogranak društva *Hrvatska žena* on preuzme organizaciju cjelokupne akcije i to tako što će oko sebe okupiti sva društva katoličke akcije i sva ostala hrvatska nacionalna društva.[40]

Do lipnja 1940. godine članice društva uspjele su za gradnju crkve prikupiti iznos od 5000 dinara.[41]

Iako je rad *Hrvatske žene* na promociji opće kulturnih vrijednosti u prvim godinama djelovanja bio sustavan i šire prepoznatljiv, nikako se ne bi smio zanemariti niti doprinos društva na karitativnom planu. Tijekom 1939. godine posebno treba izdvojiti akciju prikupljanja pomoći za postradale u poplavama. Akciju prikupljanja pomoći iniciralo je mjesno povjereništvo Gospodarske sloge, a njoj su se pridružili đakovački nogometni klubovi i *Hrvatska žena*. Nogometaši Certisse i Građanskog odigrali su po dvije nogometne utakmice sa kojih je sva dobit išla u korist poplavljenih, dok su članice *Hrvatske žene* svoj doprinos akciji dale prodajom otkupnih značaka.[42]

*

37 Sastanak „Gospodarske sloge" u Đakovu, *HL*, 21. 11. 1939., 8.
38 Novosti iz Đakova, *HL*, 16. 12. 1939., 6.
39 Velika sabirna akcija „Hrvatske žene", *HL*, 29. 10. 1939., 13.
40 Isto.
41 Priredba 'Hrvatske žene' u Đakovu, *HL*, 14. 6. 1940., 7.
42 Đakovo za nastradale od poplave, *HL*, 24. 6. 1939., 5.

U radu Hrvatske žene tijekom 1940. godine, po svemu sudeći, nije bilo značajnijih pomaka. I dalje su se održavali društveni sastanci s već uobičajenim edukativnim sadržajima, nekoliko većih zabava, a održana je i svečana akademija posvećena Zrinskom i Frankopanu.

Tradicionalna zimska zabava održana je u prepunom Central-kinu. U posebno izrađenim kostimima najmlađi su otvorili zabavu s dobro uvježbanom plesnom točkom, da bi u nastavku programa odrasli odigrali nekoliko opće prihvaćenih dramskih scena. Boris Venos izveo je solo točku, dok su u sceni iz seljačkog života nastupili Katinka Dumenčić, Jela Dunđerović, Ćiro Dorić i Drago Venos.[43]

Ništa manje ambiciozna od prethodnih nije bili ni druga tradicionalna zabava *Hrvatske žene* pod nazivom „God". Riječ je o zabavi koja se održavala na Petrovo i koja je, u pravilu, pobuđivala veliki interes, i to ne samo među članicama *Hrvatske žene*, već i najvećeg dijela građanstva. Sav prihod sa zabave bio je namijenjen dovršenju zgrade Hrvatskog doma u čijim prostorijama je zabava i održana, a centralni događaj na njoj nastup „koncertne pjevačice" Božice Sitarić iz Zagreba. Nakon njezina nastupa za ples je svirala vatrogasna glazba i tamburaški zbor „Hrvatske radničke mladice".[44]

Vjerojatno najinteresantnija inicijativa đakovačke podružnice *Hrvatske žene* u tekućoj godini bio je poziv Mariji Jurić Zagorki, glavnoj urednici „Hrvatice", da posjeti Đakovo.[45] O tome da li je Zagorka poziv prihvatila i u Đakovu održala najavljeno predavanje nemamo nikakvih, a pogotovo ne pouzdanih informacija.

Djelovanje društva za vrijeme Drugoga svjetskoga rata

Kao uvod u dramatična događanja vezana za početak Drugoga svjetskoga rata na prostoru Kraljevine Jugoslavije i u podružnici đakovačke *Hrvatske žene* došlo je također do značajnih promjena. Naime, Paula Belić, predsjednica podružnice od dana njezina osnivanja, odstupila je s čelne pozicije društva zbog preseljenja u Zagreb. „U ime društva oprostila se od gđe Paule Belić potpredsjednica gđa Paula Devčić, koja je dirljivim riječima zahvalila gđi Belić na trudu, što ga je uložila u društvo kao prva predsjednica i velika kulturna radnica. Potom je u ime društva gđa Devčić uručila gđi Belić društvenu

43 Zabava „Hrvatske žene" u Đakovu, *HL,* 16. 1. 1940., 8.
44 Đakovačka kronika, *HL*, 3. 7. 1940., 7.
45 Za dovršenje 'Hrvatskog doma' u Đakovu, *HL*, 28. 7. 1940., 24.

spomenicu i saopćila da je ´Hrvatska žena´ u Đakovu izabrala gđu Belić doživotnom počasnom predsjednicom.Gđica Klara Lukić, II. potpredsjednica, istaknula je u svome govoru, koliko ´Hrvatska žena´ žali za svojom omiljelom predsjednicom."[46]

Žaljenje za odlaskom gospođe Belić u drugu sredinu nisu iskazale samo članice *Hrvatske žene*, već i neka druga đakovačka društva. Ponajprije Katolička žena i Katoličko dobrotvorno gospojinsko društvo čija je gospođa Belić bila dugogodišnja članica. Da se uistinu radilo o ambicioznoj i vrijednoj osobi možda najbolje govori činjenica što je i na zadnjem sastanku kojem je predsjedavala gospođa Belić našla za potrebno održati stručno predavanje s područja povijesti umjetnosti.

Odlazak gospođe Belić iz Đakova za podružnicu *Hrvatske žene*, u svakom pogledu, značio je ozbiljnu prekretnicu. S jedne strane, društvo je bilo lišeno usluga obrazovane, kreativne i vrijedne aktiviskinje s dugogodišnjim iskustvom na obavljanju rukovodećih poslova, a s druge, početkom rata i uspostavom nove države bitno su se promijenile i društvene okolnosti unutar kojih se djelovalo. Kako je rat odmicao sve više se otvarao prostor za karitativno djelovanje, dok je rad na kulturnom, edukativnom i zabavnom planu dolazio u drugi plan. Posebno je važno istaknuti i to kako su ustaške vlasti *Hrvatsku ženu* prihvatili s dozom rezerve. S obzirom na sveukupni rad društva koje je od svoga osnutka bilo na liniji ostvarenja hrvatskih nacionalnih interesa, ma što to značilo, uistinu je čudno da su nove vlasti rad *Hrvatske žene* sustavno i svjesno marginalizirale. Kako argumentima utemeljen odgovor na pitanje zašto je to bilo tako nismo u stanju ponuditi, ostaje nam samo da pretpostavimo. A pretpostavka je sljedeća: *Hrvatska žena* tijekom svoga djelovanja ne samo da je ostavljala utisak bliskosti sa Hrvatskom seljačkom strankom, ona je to uistinu i bila. Posebice u drugoj polovici tridesetih godina. Osnivanjem NDH ustaše su sve one koji nisu bili na njihovim ideološkim pozicijama smatrali, barem potencijalno, svojim protivnicima. Takav odnos očito su imali i prema *Hrvatskoj ženi* koja nije bila iznikla iz ustaškog pokreta, već nacionalnog pokreta na čijem čelu je stajao HSS sa Radićem i Mačekom na čelu. Možda upravo zbog toga, ustaške vlasti osnovale su 17. listopada 1941. godine Žensku lozu ustaškog pokreta, žensku organizaciju koju su preferirali svim ostalim ženskim organizacijama, a pogotovo onim koje su zatekli u vrijeme preuzimanja vlasti. No, bez obzira na osnivanje nove ženske udruge, članice središnjice *Hrvatske žene* djelovale su sve do svibnja 1943. godine kada su im, prema odredbi o imovini raspuštenih i preustrojenih društava, oduzete društvene prostorije. Prestanak rada središnjice vjerojatno je značio i

46 Odlazak kulturne radnice iz Đakova, *HL*, 23. 3. 1941., 23.

prestanak rada svih njenih podružnica. U slučaju đakovačke podružnice to je apsolutno točno. Čak što više, čini se da je đakovačka podružnica sa radom prestala još tijekom 1942. godine.

*

Informacije o djelovanju *Hrvatske žene* nakon odlaska gospođe Belić, odnosno izbijanja rata i uspostave Nezavisne Države Hrvatske, više su nego skromne. Iz tiska saznajemo da je gospođu Belić na mjestu predsjednice društva zamijenila prva dopredsjednica Paula Devčić. Da li je društvo pod njenim vodstvom imalo bilo kakvih, za javnost prezentnih aktivnosti, ne znamo. Indikativno je da tradicionalna zabava koju je *Hrvatska žena* organizirala svakog Petrova, 1941. godine nije održana. Službeno objašnjenje glasilo je: „Radi iznimnih prilika ne će ove godine biti nikakve svečanosti građanskog značaja, već će se svečanost održati samo na crkveni način.“[47]

Prva nama poznata informacija o djelovanju đakovačke podružnice *Hrvatske žene* za vrijeme rata bila je ona iz rujna 1941. godine. U toj informaciji, koju donosi *Hrvatski list*, jedini dnevnik koji je izlazio u ratnim danima i koji je, barem donekle, pratio događanja u Đakovu, kaže se da je *Hrvatska žena* održala „društveni sastanak pod predsjedavanjem nedavno izabrane nove predsjednice gđice Klare Lukić. Predsjednica je lijepim govorom pozdravila članice, te saopćila smjernice društvenog rada, naročito u prosvjetnom i rodoljubnom pogledu. Zatim je podpredsjednica gđa Zora Čeleda održala zanimljivo i poučno predavanje o bakterijama. Potom su gđive Nada Čeleda i Ljubica Vohalski odpjevale krasnu skladbu ´Kaj´. Na glasoviru ih je pratila gđica Slavica Kraljević. Gđica Štefica Bobinac lijepo je deklamirala ´Ja sam Hrvatica´.“[48]

Na sastanku su bile najavljene i neke ambicioznije osmišljene zabave.

Jedna od tih zabava zasigurno je bila i čajanka koju je Hrvatska žena organizirala 16. studenoga u korist „Zimske pomoći“. Iz uvodnih riječi predsjednice Klare Lukić saznajemo kako je u Đakovu toga vremena znatan broj ljudi bio u teškoj materijalnoj situaciji. Posebno se to odnosilo na muslimanske obitelji koje su izbjegle s područja Bosanske krajine. Za sve njih „međudruštveni odbor“ uspio je prikupiti znatnu svotu novca koja, doduše, niti približno nije bila dovoljna da se zadovolje elementarne potrebe unesrećenih. Upravo zbog toga „predsjednica je naglasila , da se od đakovačkih imućnijih slojeva očekuje

47 Proslava Petrova i Pavlova, *HL*, 28. 6. 1941., 13.

48 Sastanak „Hrvatske žene“ u Đakovu, *HL*, 12. 9. 1941., 8.

potpuno izvršavanje (...) socijalnih dužnosti. Svakoga, koji se ogluši vršenju ove dužnosti , treba zajednica prezreti i prema njemu primijeniti shodne mjere, jer je izdajica na našoj unutarnjoj fronti."[49]

Nakon teških socijalnih tema prešlo se i na one lakše. Gospođice Horvatović i Besednik imale su kraći klavirski nastup, da bi nakon njih Olga Roje Tandarić održala predavanje o životu i kulturnom radu Hrvata-Muslimana u Bosni i Hercegovini.

Posebno vrijednim čini se istaknuti da je na čajanki prikupljeno 3000 kuna za pomoć najugroženijim žiteljima Đakova.[50]

Do kraja godine, a i poslije toga, članice društva nastavile su raditi na prikupljanju pomoći za ratne stradalnike i najsiromašnije članove lokalne zajednice. Zadnja, nama poznata akcija te vrste, okončana je krajem siječnja 1942. godine. Bila je to akcija prikupljanja vunenih i drugih odjevnih predmeta za potrebe hrvatskih domobrana. Osim *Hrvatske žene* u ovoj akciji sudjelovalo je i Gospoinsko društvo, Katolička žena, Ženska Ustaška mladež te sportski klubovi Građanski i Viktorija. Akcija je ocijenjena izrazito uspješnom s obzirom da se prikupilo stvari u iznosu od čak 200 000 kuna.[51]

Poslije siječnja 1942. godine na stranicama nama dostupnog tiska đakovačka podružnica *Hrvatske žene* više se ne spominje. Razloga za to moglo je biti više. Rat koji se vodio bivao je sve žešći i žešći, a njegov krajnji ishod sve otvoreniji. Shodno tomu mijenjali su se i društveni prioriteti. Djelovanje u kulturi, očekivano, potisnuto je u drugi plan, baš kao i njegovi nosioci, a sve se je to onda moralo reflektirati i na uređivačku politiku dnevnih glasila. Prostora za kulturu - ma koliko da se je ona podređivala višim, nacionalnim interesima, i to već dugi niz godina - bivalo je sve manje. Kako je kultura bila glavno „interesno" područje *Hrvatske žene* za pretpostaviti je da ju je sama dinamika društvenih zbivanja potisnula na društvene margine.

Iznesena konstrukcija možda bi i ponudila valjani odgovor na pitanje što se zbivalo sa đakovačkom podružnicom *Hrvatske žene* od početka 1942. godine do završetka rata da podružnica, na osnovu svojih programatskih opredjeljenja, nije djelovala i na karitativnom planu. Kako je upravo taj segment njenog djelovanja svakim danom bivao sve značajniji, uistinu čudi kako je ime podružnice nestalo sa stranica lokalnog tiska. Mogući odgovor bio bi zapravo dvojak: ili je podružnica smanjila intenzitet svoga djelovanja, ili je pak prestala postojati. Obje pretpostavke čine se mogućima, ali se, ipak, njihova međusobna kombinacija

49 Čajanka „Hrvatske žene", *HL*, 21. 11. 1941., 8.
50 Novosti iz Đakova, *HL*, 28. 11. 1941., 8.
51 Đakovo za domobrane, *HL*, 25. 1. 1942., 8.

doima kao najvjerojatnija. Naime, kao što smo u ovom tekstu već napomenuli, ustaške vlasti osnovale su 17. listopada 1941. godine Žensku lozu ustaškog pokreta, žensku organizaciju koja je bila ustrojena i koja je djelovala na osnovu ustaških načela. Osnivanjem Ženske loze, barem u početku, druge ženske organizacije nisu bile zabranjene, ali im je djelovanje svakako bilo otežano - i to bez obzira na njihovu neupitnu domoljubnu orijentaciju. Njihov osnovni problem bio je taj što nisu bile iznikle iz ustaškog pokreta i što svoj rad nisu bazirale na ustaškim načelima. Upravo zbog toga, po mišljenju ideologa NDH, na njih se, barem ne na duži rok, nije moglo računati. Rad *Hrvatske žene* tolerirao se sve do svibnja 1943. godine kada je „prema zakonskoj odredbi o imovini raspuštenih i preustrojenih društava, objavljenoj u Narodnim novinama od 5. svibnja 1943., društvu Hrvatska žena ustaška vlast oduzela (...) prostorije u Patačićkinoj ulici br. 1.“[52] Tim činom, nakon 22 godine rada, Društvo Hrvatska žena bilo je ugašeno.

Sudbinu središnjice *Hrvatske žene*, gotovo sigurno, dijelile su i sve njene podružnice. Neka više, neka manje, ovisno o (ne)prilikama u pojedinim sredinama.

Umjesto zaključka

Do osnivanja đakovačke podružnice *Hrvatske žene* došlo je početkom 1936. godine, petnaestak godina nakon što je društvo počelo s radom u Zagrebu, a potom i u drugim kontinentalnim gradovima Hrvatske. Podružnicu u Đakovu osnovale su, i u njenom radu imale glavnu riječ, mahom supruge utjecajnih Đakovčana. Jedan dio članstva djelovao je u skladu sa svojim najdubljim opredjeljenjima, dok je drugi dio, po svemu sudeći, tu bio prvenstveno stoga što je bila stvar društvenog prestiža družiti se s gradskom elitom u koju je, nesumnjivo, pripadala gospođa Belić, supruga poznatog đakovačkog odvjetnika i kasnije sveučilišnog profesora Matije Belića, Zora Čeleda, supruga doktora Rudolfa Čelede, Paula Devčić, supruga političara Dragana Devčića... Iako se moglo očekivati da će društvo, barem donekle, problematizirati položaj žene u dominantno patrijalhalnoj sredini, to se ipak nije dogodilo. Glavna preokupacija đakovačke podružnice, kao uostalom i *Hrvatske žene* u cjelini, bila je fokusirana na domoljublje, prosvjetu, kulturu i karitativnu djelatnost. Prema nama dostupnim podacima čini se da su đakovačke gospođe svoj zacrtani program rada

52 Lidija BENYOVSKY, Društvo Hrvatska žena, *Hrvatska revija*, 2/2009., 134.

provodile temeljito i savjesno, te su upravo kao takve izborile status jednog od značajnijih gradskih društava. Zvuči paradoksalno, ali nakon što su ustaše preuzele vlast upravo takvo ponašanje ocijenjeno je kao njihov glavni crimen. Naime, đakovačka podružnica osnovana je na valu jačanja hrvatskog nacionalnog pokreta kojega su inicirali i na čijem čelu su stajali najistaknutiji predstavnici Hrvatske seljačke stranke. Bliskost HSS-u, čini se, bio je dovoljan razlog distanciranju ustaša od *Hrvatske žene* i traženju nekih novih organizacijskih rješenja. Upravo iz tih razloga đakovačka podružnica (kao uostalom i cijela *Hrvatska žena*) od uspostave Nezavisne Države Hrvatske bilježi konstantan pad aktivnosti da bi, po svemu sudeći, već tijekom 1942. godine prestala sa radom.

SUMMARY

Borislav Bijelić
Croatian Woman Djakovo

Establishing a branch of "Croatian woman" in Djakovo took place in early 1936 , fifteen years after the organisation began its operations in Zagreb, and then elsewhere in continental Croatia. Work of Djakovo branch, as well as the "Croatian woman" in general, was focused primarily on spreading of national consciousness, patriotism, education, culture and charity work. In the field of promoting these values subsidiary in Djakovo achieved remarkable results thanks mainly to Ms. Paula Belic, the long president, and several other activists, among whom Klara Lukic, Paula Devčić, Marija Drenjančević, Zora Čeledi, Kata Smailbegović, Anthonija Piller should be mentioned ... After the establishment of the Independent State of Croatia ,"Croatian woman", as an organization that was politically and ideologically close to the Croatian Peasants' Party, successively lost acquired positions. This became more evident after 17th October 1941 when the new government established the Women's branch of the Ustasha movement, a women's organization that was established and was operating on the basis of the principles of the Ustasha. After the establishment of Women's lineage, at least initially, the other female organizations weren't banned, but their operating certainly became more difficult. The work of "Croatian woman" was tolerated until May 1943 when their headquarters in Zagreb, were taken. By this act, after 22 years of operation, the organisation "Croatian woman" ceased to exist. All branch offices shared the destiny of the headoffice in Zagreb. Most of them stopped working even earlier, during the 1942.

O zgradama Muzeja Đakovštine od osnivanja do danas

UDK 727.3(497.5 Đakovo)
069(497.5 Đakovo)
Izvorni znanstveni rad

Željko Lekšić, Đakovo

U članku se navodi historijat četiriju zgrada u Đakovu i njihovih vlasnika i stanara u kojima je bio smješten Muzej Đakovštine, od svoga osnutka pa sve do danas. Osvrt započinje sa kućom obitelji Terzić, nastavlja se sa zgradama u Preradovićevoj ulici br. 17 i Radićevoj br. 9, a završava sa zgradom bivšeg kotara u Starčevićevoj br. 34.

Ključne riječi: Muzej Đakovštine, Đakovo

Muzej Đakovštine osnovan je krajem 1951. godine. Od tada je u svojoj šezdesetogodišnjoj povijesti više puta selio. Započeo je svoju djelatnost u poslovnom prostoru u zgradi u Ulici bana Jelačića br. 15, veličine 208 m^2.[1] Muzej je bio ovdje do 1967. godine, kada je preselio u nekadašnju biskupijsku zgradu u Preradovićevoj ulici br. 17. Tamo je bio smješten do 1994. godine, kada je preseljen u privremeni smještaj u također nekadašnju biskupijsku zgradu u ulici Stjepana Radića br. 9. Iz ove zgradi je uselio 2002. godine, u nadamo se trajan smještaj, u zgradu nekadašnje kotarske oblasti u ulici Ante Starčevića br. 34. U tekstu dajemo prikaz tih zgrada, njihovu povijest vlasništva i korištenja, te ponešto o njihovim stanarima.

1 Borislav Bijelić, Diskontinuirani kontinuitet Muzeja Đakovštine, Zbornik Muzeja Đakovštine br. 4, Đakovo, 1997., str. 51.

1. Bana Jelačića br. 15 - kuća obitelji Terzić

Kuća u Ulici bana Jelačića br. 15 imala je po staroj numeraciji broj 328.[2] Prema navodima Mirka Markovića, prvi poznati vlasnik kuće koja je bila na ovom mjestu bio je Beno Kraus. Kraus je 1865. godine kuću prodao udovici Jozefi Gudić[3], koja se 1886. udala za Martina Feyösa pekara, rodom iz Bogojeva. Nakon što su oni odavde odselili, dolazi ovamo Pavo Terzić (1834.-1888.) iz Trnave. Pavin sin Franjo (1859.) oženio se Marijom Schneider.[4] U braku su imali sedmero djece, od koje je u kući ostao sin Mihajlo (1902.).[5]

Zgrada u ulici bana Jelačića 15, gdje Muzej Đakovštine bio smješten od 1952. do 1967. godine.

2 Usp. Željko Lekšić, Numeracija kuća u Đakovu iz sredine 19. stoljeća, "Đakovački vezovi", Jubilarna revija 1967.-1991., Đakovo, 1991., str. 82.

3 Jozefina Gudić rođ. Zelić, rodom iz Osijeka, bila je udana (1871.) za Petra Gudića, pekara.

4 Franjo Terzić, sin Pave i Marije Genz, rođen u Trnavi, u dobi od 26 god. vjenčao se 4. 2. 1885. Marianom Šneider, starom 23 god., kćerkom Gjure Šneidera mesara iz Đakova kbr. 302.

5 Mirko Marković, Đakovo i Đakovština, Zbornik Đakovštine br. 1, JAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, knj. III, Zagreb, str. 197. Marković navodi nešto drugačije godine rođenja i smrti Pave Terzića negoli je to na nadgrobnom spomeniku obitelji Terzić na đakovačkom groblju, gdje stoje godine: 1828.-1883. Uvidom u Matičnu knjigu umrlih rkt. župe Đakovo ustanovili smo da je Pavo Terzić posjednik i rastavljeni suprug Marije Genz umro 5. 7. 1883. god.

Zemljišne knjige ukazuju na nešto drugačiji slijed promjena vlasništva. Prema zemljišnim knjigama, najstariji poznati vlasnik okućnice je bila Ana Pell iz Vinkovaca, koja je postala vlasnicom 1876. godine.[6] Ona je kuću prodala Petru Gudiću 1879. godine, koji je 1881. godine polovicu prenio u vlasništvo svoje supruge Josipe rođ. Zelić. Poslije Petrove smrti, njegova maloljetna djeca Koloman, Ivanka i Milan, te supruga Josipa, prodali su posjed 1893. godine bogatom trgovcu Antunu Jakševcu, koji ga je preprodao 1897. godine trgovcu i ravnatelju paromlina "Sloga" Franji Terziću, a on ju je darovao svojoj supruzi Mariji Terzić rođ. Schneider (1862.-1931.). Poslije Marijine smrti, upisuju se kao vlasnici djeca, i to: Zlata udata Böhm (1887.-1977.)[7], Anđela udata Hajdin (1894.), Mihaela (1902.-1991.) i Mara (1900.-1986.). Marijana odnosno Mara vjenčala se 1932. sa Petrom Reiningerom (1902.-1979.). Dio Zlate i Anđele otkupio je 1932. godine Petar Reininger, te tako postao suvlasnik u 2/5 dijela. Franjo i Marija Terzić imali su i sina Luku, koji je 1912. bio otišao u Ameriku.[88] Luka se vratio, te umro u Đakovu 1942. god.

Dakle, Terzićevi ovdje dolaze najvjerojatnije 1897. godine, obzirom da su 1896. živjeli u kući broj 487. Naime, tamo im se 1896. rodio sin Stjepan (umro u Đakovu 1989.). Ta je kuća bila uz paromlin "Sloga", gdje je Franjo tada bio knjigovođa.

Sadašnju katnicu sagradio je 1914. godine Franjo Terzić, kako stoji na projektu kuće. Projekt u slogu secesije načinio je poznati osječki projektant Ante Slaviček.[99] Kuća je dovršena i useljena krajem iste godine.[1010] O zgradi je Grgur Marko Ivanković napisao sljedeće: "Pročelje je ukrašeno geometrijskim ornamentima sa štuko-amblemima u parapetima, a ravni glatki pilastri završavaju keramičkim žutim ovalnima, po četiri u četiri reda. U unutrašnjosti kuće sačuvano je nekoliko secesijskih kaljevih peći, a u stanu vlasnika čuvaju se originalne kopije nacrta kuće."[11]

---

6 Općinski sud u Đakovu, Zemljišno knjižni odjel (dalje: ZKO), zemljišno knjižni uložak (dalje: zk. ul.), 582 katastarske općine Đakovo. U ovaj zk. ul. podaci su prenešeni iz starijeg gruntovnog napisnika broj 662.

7 Zlata Terzić, rođ. 26. 12. 1887., udala se 1908. za trgovca Franju Böhma (1875.) rodom iz Vuke, bivšeg šumskog procjenitelja.

8 Luka Terzić, star 46 god., neoženjen, stigao je u SAD 16. 1. 1912. brodom George Washington iz Bremena. Odredište Chicago, Ill. Usp. www.ellisisland.org.

9 Na projektu stoji kao datum izrade "travanj 1914.", zatim "projektant Ante Slaviček iz Osijeka, K. Hadrijana 5", te "za Franju Terzića". Slavičekova supruga bila je Đakovčanka Pavka rođ. Šabarić (1876.), kćerka đakovačkog odvjetnika Mate Šabarića.

10 Grgur Marko Ivanković, Arhitektura secesije u Đakovu, Zbornik Muzeja Đakovštine 5, Đakovo, 2001., str. 162.

11 Isto, str. 162-163.

Na katu su dva trosobna stana. U prizemlju se nalaze dva poslovna prostora, između kojih stoji kolni ulaz sa kapijom. Poslije Drugog svjetskog rata poslovni prostori su nacionalizirani. U prizemlju na lijevoj strani nekoć se nalazila knjižara "Matice hrvatske". Sada je ovdje "Trgoprometov" poslovni prostor koji se iznajmljuje. U desnom poslovnom prostoru u prizemlju nalazila se gradska čitaonica i knjižnica, te Muzej Đakovštine, od svoga osnutka krajem 1951. godine. Prvi stalni postav Muzeja svečano je otvoren 22. studenoga 1952. godine u pet izložbenih prostorija.[12] Muzej je preseljen 1967. godine u prostorije u Preradovićevoj ulici br. 17. Potom je Muzej ovaj prostor davao u najam za trgovine "Agrariacoop"-u iz Zagreba do 1999. godine, a od tada nekoliko godina "Konikom"-u iz Osijeka. Taj je poslovni prostor 2001. godine vraćen nasljednicima bivših vlasnika, a "Trgopromet" je zadržao svoj poslovni prostor. Trgovina "Konikom" preselila je 2004. godine nekoliko kuća zapadnije u novoizgrađenu zgradu. Sada su u ovim poslovnim prostorima trgovine odjećom "Babelo" i "Amadeus".

2. Preradovićeva br. 17

Godine 1853. u Đakovo su stigli bosanski klerici[13], a bili su smješteni u jednom krilu zgrade sjemeništa.[14] Biskup J. J. Strossmayer je odlučio da se bosanskoj mladeži podigne posebno sjemenište. Zgradu je podigao na zemljištu prijašnje prebenderije. Do konca studenoga 1857. godine je bila dovršena. Biskup Strossmayer ju je blagoslovio 10. prosinca 1857. godine, te su se klerici ovdje preselili iz sjemeništa.[15]

Po staroj numeraciji kuća zgrada je imala je broj 172.[16]

Redovnička mladež je ovdje polazila biskupski licej sve do konca školske godine 1876.[17], a potom je otišla u Ostrogon.[18]

Od jeseni 1893. godine dio profesora je dobio nove stanove u ovoj zgradi.[19]

---

12 Branka Uzelac, Pedeset godina od osnivanja Muzeja Đakovštine Đakovo, Zbornik Muzeja Đakovštine 5, Đakovo, 2001., str. 8.

13 Matija Pavić, Biskupijsko sjemenište u Djakovu. 1806.-1906., Tisak bisk. tiskare u Djakovu, Đakovo, 1911., str. 271.

14 Isto, str. 272.

15 Isto.

16 Zgrada je sagrađena na k.č.br. 669 kuća br. 172 sa dvorištem sa 495 čhv. Vidi ZKO, zk. ul. 254.

17 M. Pavić, Biskupijsko sjemenište u Djakovu, n. dj., str. 273.

18 Isto, str. 276.

19 Isto, str. 307.

Zgrada u Preradovićevoj 17, gdje je Muzej Đakovštine bio smješten od 1967. do 1994. godine.

Biskup Antun Akšamović je 1928. godine izvršio preinake i adaptacije, te u prizemlju s desne strane i s lijeve strane ulaznih vrata uredio dva prostrana komforna stana s gospodarskim zgradama i vrtom za dvojicu kanonika, koji u to vrijeme nisu mogli useliti u kanoničke kurije, jer su bile zauzete za druge svrhe.[20] Ovdje su stanovali kanonici Fišer (prije negoli je kupio kuću u Gajevoj ulici, sada S. Radića), Sečkar i Jurčević.[21]

Krajem 19. stoljeća iz zgrade iza sjemeništa preseljena je u ovu zgradu biskupijska tiskara.[22] Godine 1914. preselila je tiskara na prvi kat, gdje je bila do 1948. godine.[23] Tada je preseljena u lijevo krilo kanoničke kurije br. 1 (do korza).[24] Potom je u Preradovićevoj 17 bila smještena Poljoprivredna škola, a od

20 Marin Srakić, Stolni kaptol bosanski ili đakovački i srijemski u Đakovu, Diacovensia, Teološki prilozi, Teologija u Đakovu, god. III., br. 1, Đakovo, 1995., str. 261.

21 M. Marković, Đakovo i Đakovština, n. dj., str. 274.

22 Krešimir Pavić, Povijest đakovačkih tiskara, Muzej Đakovštine, Đakovo, 1987., str. 25.

23 Isto, str. 26.

24 M. Srakić, Stolni kaptol bosanski ili đakovački i srijemski u Đakovu, n. dj., str. 257.

1953. do 1967. godine Dom zdravlja, prije nego li je preseljen u novu zgradu. Ovdje su bile smještene razne ustanove. Neko vrijeme se nalazila i đakovačka pošta.[25] Godine 1967. u ispražnjene prostorije na katu useljava Muzej Đakovštine.

U potresu u travnju 1964. godine zgrada je bila teško oštećena, te je bila poduprta gredama.[26]

Iako je bila izuzeta iz posjeda biskupije još ranije, zgrada je bila nacionalizirana 1960. godine u skladu sa tada novodonešenim propisima, te je u zemljišnim knjigama prenešena u državno vlasništvo.[27]

U prizemlju je bila Uprava društvenih prihoda (porezni ured), na katu Muzej Đakovštine od 1967., a u dvorišnoj zgradi je stanovala obitelj Stanka Markovića (1915.-2005.).[28]

U studenom 1993. godine donešeno je rješenje kojim se zgrada vraća ranijem vlasniku, Sjemeništu duhovne mladeži Đakovo. Tijek povrata opisao je Borislav Bijelić: "Biskupski ordinarijat podnio je tijekom 1993. godine zahtjev Sekretarijatu za privredu i društvene djelatnosti Grada Đakova za povrat spomenute zgrade, no zahtjev, prvobitno, nije bio prihvaćen. Nakon žalbe podnijete na tu odluku Sekretarijat poništava prvobitno donesenu odluku i donosi novo rješenje po kojemu ukida odluku Komisije za nacionalizaciju od 15. travnja 1960. godine i zgradu vraća Biskupiji đakovačkoj i srijemskoj. U obrazloženju ove odluke navodi se da organ koji ju je donio nije prigodom podnošenja zahtjeva imao na uvidu 'mnogobrojne dokaze' koji su u vidu isprava i dokumentacije priloženi u žalbi Biskupskog ordinarijata. Spomenuti dokazi, najkraće rečeno, ukazuju na to da je zgrada korištena u vjerske svrhe (Sjemenište duhovne mladeži Đakova) te da zbog toga, prema tada važećom zakonima (Službeni list FNRJ broj 52/59), nije niti mogla biti nacionalizirana. Navedeni argument bio je dovoljan da Gradsko vijeće i Gradsko poglavarstvo Đakova daju suglasnost da se žalba Biskupskog ordinarijata prihvati kao osnovana te istome izvrši povrat nacionalizirane imovine."[29]

---

25 M. Marković, Đakovo i Đakovštin, n. dj., str. 274.

26 Dom narodnog zdravlja danas i ... sutra, "Đakovački gospodarski list", god. XI, br. 438, Đakovo, 20. veljače-februara 1965., str. 1.

27 U rješenju stoji da "nije zgrada koja služi ranijem vlasniku za vršenje vjerske djelatnosti", već da "isključivo služi zdravstvenoj djelatnosti". ZKO, Zbirka isprava (dalje: ZI) br. Z-3760/1963. Rješenje Komisije za nacionalizaciju u Đakovu od 15. 4. 1960. br. 25/60.

28 Obitelj Marković je ovdje doseljena 1969. godine. Ta je obitelj ranije stanovala u ulici Kralja Tomislava uz dječju polikliniku, gdje je Stanko bio domar.

29 B. Bijelić, Diskontinuirani kontinuitet Muzeja Đakovštine, nav. dj, str. 54.

Zbog povrata zgrade i predstojećeg renoviranja, dotadašnji stanari zgrade su je morali napustiti. Borislav Bijelić nije dovodio u pitanje odluku o povratu, ali je isticao da prethodno treba naći za muzej kvalitetno rješenje.[30] U svibnju 1994. godine preseljeni su Muzej Đakovštine (u ulicu S. Radića br. 9) i Uprava društvenih prihoda (u Spomen-dom Mato Korodva). Također je preseljena i obitelj Marković.

Potom je zgrada temeljito renovirana, a u nju useljava Studij teologije Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, koji je kasnije pretvoren u Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu i djeluje u okviru Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Odmah je bila započeta izgradnja u dvorištu biskupijske knjižnice i arhiva, koja je svečano otvorena 10. svibnja 2005. godine.[31] Na susjednoj parceli, na kojoj je nekoć bila Jaićeva kuća, a koja je pripojena ovoj okućnici, u tijeku je izgradnja studentskog doma.

3. Stjepana Radića br. 9

Na uglu sadašnje Radićeve i Palmotićeve ulice, bila je vlastelinska parcela sa masivnom prizemnicom, koja je bila namijenjena za stanove vlastelinskih činovnika. Kuća se nalazila na katastarskoj čestici br. 513, a imala je broj 263. Poznati su nam neki vlastelinski službenici koji su ovdje stanovali. Ovdje je neko vrijeme pedesetih godina 19. stoljeća živio šumar Hugo Sudarević (1831.-1888.)[32]. On je bio poznati političar i javni radnik, te neko vrijeme i općinski načelnik. Oženio se 1856. god. Osječankom Marijom Galovac (1835.-1902.), s kojom je ovdje neko vrijeme živio. U ovoj kući rođena im je

30 Isto.

31 Mirko Ćurić, Najznačajnija nova kulturna ustanova u Đakovu od vremena Strossmayera, "Đakovačke novine", god. III, br. 27, Đakovo, 27. svibnja 2005., str. 8.

32 Sudarević Hugo (Đakovo, 26. 3. 1831. - Đakovo, 7. 1. 1888.). Bio je službenik vlastelinstva biskupije, i to od 1849. do 1853. godine kao pisar, od 1853. do 1857. godine u svojstvu šumara (špana) u Semeljcima, te od 1857. do 1883. godine u svojstvu provizora u Đakovu, kada je umirovljen. Godine 1884. pobijedio je na izborima za narodnog zastupnika, te je od tada i načelnik Đakova. Hugo Sudarević je mnogo sudjelovao u đakovačkom javnom životu na kulturno-prosvjetnom i političkom polju. Radio je u đakovačkom HPD "Sklad", pa je tako bio tajnik 1870., te podpredsjednik 1878. godine, a od 1877. do 1879. godine i predsjednik toga društva. Bio je predsjednik đakovačkog DVD-a od njegovog osnutka 1872. godine. Općinski načelnik bio je od 1884. do smrti.

1857. god. kćerka Hedviga.[33] Kasnije su preselili u kuću br. 30 u Školskom sokaku. Ovdje je 1868. godine stanovao šumar Vatroslav Rački sa suprugom Amalijom rođ. Boellein. Ovdje im je rođen sin Dušan (1868.-1869.).[34] Kasnije su preselili u kuću br. 227, koja je bila u sadašnjoj Palmotićevoj ulici, gdje je supruga Amalija i umrla 1871. godine.

Zgrada u Ulici S. Radića 9, gdje je Muzej Đakovštine bio smješten od 1994. do 2002. godine

Osim vlastelinskih službenika, u ovoj kući stanovali su i kotarski suci. Ovdje je živio Janko, odnosno Ivan, Janošić (1824.-1879.) sa suprugom Matildom rođ. Pavianović (1832.), rodom iz Karlovaca, s kojom se kao udovicom vjenčao 1872.

33 Hegviga Sudarević rođena je 1. 10. 1957. god. Kuma je bila Terezija, supruga Franje Jakševca. Udala se 1873. god. za šumara Ignjata Račkog. U vrijeme udaje stanovala je na kbr. 452.

34 Dušan je rođen 3. 2. 1868. god., a umro 2. 1. 1869. god.

god.[35] Zasigurno je ovdje živjela i Jankova majka Terezija Steiner, koja je umrla 1872. god.[36] Janko je umro 1879. godine.[37] Kasnije je njegova supruga Matilda kupila kuću u Satničkom sokaku.[38] Marković navodi da su u ovoj kući krajem 19. stoljeća živjeli sudac Milan Hadžić, te vlastelinski činovnici Behnel, Štriga, Hefner i drugi.[39]

Poslije Drugog svjetskog rata zgrada je oduzeta Biskupiji, a u nju su smještene stručne službe poljoprivrede. Te službe su se pripojile Poljoprivredno industrijskom kombinatu nakon njegovog osnivanja 1963. godine, tako da je i zgradu koristio kombinat. Stručna služba poljoprivrede bila je u ovoj zgradi sve do 1988 god. kada je preselila u novu zgradu u ulici V. Nazora br. 2, zvanu "Mimoza". Tako su od tada zajednički stručni poslovi kombinata bili na jednom mjestu. Glavna upravna zgrada kombinata bila je do 1988. godine zgrada bivšeg kotara u ulici A. Starčevića br. 34.

Za vrijeme rata ovdje je 1992.-94. godine bilo zapovjedništvo PZO HV-a, odnosno Protuzračne obrane Hrvatske vojske. Od svibnja 1994. godine ovdje je bio Muzej Đakovštine, nakon što je iseljen iz zgrade u Preradovićevoj 17. O preseljenju je Borislav Bijelić naveo sljedeće: "Muzej Đakovštine preseljen je u nefunkcionalnu, derutnu, strukturom prostora i veličinom (manja od 200 m^2) nezadovoljavajuću zgradu. Ili, da budem precizniji, preseljeni su samo ljudi, dok je Muzej dobio sve karakteristike imaginarnog. U prostorijama u kojima se sada nalazimo nismo u stanju prihvatiti povrat muzejske građe, a o stalnom postavu ne može biti ni govora."[40]

Muzej je ovdje bio do svibnja 2002. godine, kada je napokon pronađen stalni smještaj muzeja u zgradi bivšeg kotara u ulici A. Starčevića.

U raspadu Poljoprivredno industrijskog kombinata Đakovo zgrada je pripala novoosnovanom trgovačkom društvu Đakovačka vina d.o.o. Tako su Đakovačka vina neko vrijeme ubirala zakupninu od Grada Đakovo radi smještaja muzeja.

Zgrada je srušena 17. i 18. lipnja 2003. godine i od tada se ovdje nekoliko godina nalazilo prazno gradilište, ograđeno drvenom ogradom. Tvrtka

---

35 Vjenčali su se u Đakovu 19. 6. 1872., a kao njihove adrese za oboje se navodi kbr. 239, a to je kuća u glavnoj ulici, u kojoj je u to vrijeme bila Ignacova gostiona.

36 Terezija Steiner rođ. Gaspar umrla je 1. 4. 1872. (na spomeniku je uklesano 30. 4.), rođena u Bukinu, u dobi od 72 god. Na spomeniku, koji još postoji, uklesano je između ostalog: "Spomenik ovaj postavi svojoj nezaborav / ljenoj majci vazda zahvalni sin / Janošić / Kotarski sudac djakovački."

37 Janko Janošić, umirovljeni kot. sudac, rođen u Dalju, umro je 10. 2. 1879. god. u dobi od 54 god.

38 M. Marković, Đakovo i Đakovštine, n. dj., str. 209. Kuća br. 90. Marković navodi za Matildu godine 1837.-1901. Upis smrti nismo pronašli u matičnoj knjizi umrlih Rkt. župe Đakovo.

39 M. Marković, Đakovo i Đakovštine, n. dj., str. 223. Kuća br. 173.

40 B. Bijelić, Diskontinuirani kontinuitet Muzeja Đakovštine, nav. dj, str. 54.-55.

Đakovačka vina d.o.o., sa sjedištem u Mandićevcu, prodala je gradilište, jer je odustala od projekta gradnje svoje upravne zgrade u Đakovu. Gradilište je kupila tvrtka V. G. M. grupa d.o.o., Đakovo.[41] Gradnja višekatnice započeta je 2008. godine. Izvođač radova je đakovačka građevinska tvrtka Dyaco d.o.o.

Na dijelu parcele na uglu[42] sagrađena je 1967. godine stambena višekatnica sa poslovnim prostorom u prizemlju. U početku je u prizemlju ovdje bila gradska knjižnica i čitaonica, a od 1987. god. kombinatova trgovina "Tena", sve do 1995. godine. Tada je kombinat rasprodao sve svoje trgovine, te je tako i ovaj poslovni prostor prodan.

4. Ante Starčevića br. 34 - zgrada bivše Kotarske oblasti

Zgrada bivšeg kotara u ulici A. Starčevića br. 34 građena je krajem 19. stoljeća. Prema navodima M. Markovića ta je zgrada građena 1856. godine kao sjedište Virovitičke podžupanije (koja je ukinuta 1886. godine).[43] Tada je vjerojatno građena zgrada prije sadašnje, koja je vjerojatno bila prizemnica. Tlocrt joj je bio dimenzija oko 23 × 13,40 m. Po staroj numeraciji imala je kućni broj 317.

Veliki potres koji je zadesio Đakovo 24. ožujka 1884. godine nanio je u Đakovu velike štete. Najviše su stradale javne zgrade, a među njima podžupanijska zgrada i vojarna.[44] To je vjerojatno bio razlog za rušenje ove zgrade i izgradnju nove. Za vrijeme izgradnje nove zgrade, službe Kotarske oblasti bile su smještene u vojarni.

U jednom izvještaju stoji da je sadašnja zgrada sagrađena 1896. godine: "Prošle godine sam spomenuo, da će se izgradnjom žup. sgrade u Đakovu, u kojoj je smješten stan kot. predstojnika, doskočiti neshodnim i tiesnim prostorijam, u kojim je sada smješten ured kr. kot. oblasti, a sada mogu da izvjestim, da je sgrada već pod krovom i da će se sa 1. srpnja 1897. predati namijenjenoj svrsi. Tako će kot. oblast dobiti dolične i prikladne prostorije za uredovnicu."[45]

Jeftimba (t.j. natječaj) je održana 1896. godine, a najbolji ponuđač za

41 Gradilište se sastojalo od k.č.br. 513/2 u površini od 246 čhv (885 m^2). Usp. ZKO, zk. ul. 4908.
42 K.č.br. 513/1 u površini od 201 čhv (723 m^2). Usp. ZKO, zk. ul. 5455.
43 M. Marković, Đakovo i Đakovština, n. dj., str. 194.
44 Gjuro Pilar, Djakovački potres dne 24. ožujka 1884., Pretiskano iz LXXVIII. knjige Rada JAZU, Zagreb, 1886., str. 27.
45 XI. Izvješće upravnoga odbora županije virovitičke, Osijek, 1897., str. 73.

gradnju je bio Ivan Hermann, sa ponudom od 16.850 forinti.[46]

Tijekom 1897. godine vršeno je uređenje zgrade, odnosno adaptacija zgrade, kako stoji u jednom izvješću, uređenje i popravak ograde oko vrta i dvorišta.[47] Tlocrt zgrade je 31 × 12 metara, što ukazuje na to da je rađena novogradnja, a ne preuređenje stare zgrade.

Ta je zgrada spojena s državnim telefonom Osijek-Đakovo 1. prosinca 1898. godine[48], te je to zasigurno bila prva zgrada u gradu sa telefonskim priključkom.

Zgrada u Ulici A. Starčevića 34 gdje je Muzej Đakovštine smješten od 2002. godine.

46 "Vjesnik županije virovitičke", br. 19, Osijek, 1896., str. 151.

47 XII. Izvješće upravnog odbora županije virovitičke, Osijek, 1898., str. 202.

48 Zlata Živaković-Kerže, Urbanizacija i promet grada Osijeka na prijelazu stoljeća (1868.-1918.), Društvo za hrvatsku povjesnicu Osijek, Osijek, 1996., str. 129.

Poslije Drugog svjetskog rata u predvorju zgrade je postavljena crna granitna spomen-ploča veličine 90×50 cm, u spomen na stradale službenike, sa sljedećim tekstom:

SINDIKALNA PODRUŽNICA SLUŽBENIKA NOK-A ĐAKOVO
PODIŽE OVU SPOMEN PLOČU RODOLJUBIMA SLUŽBENICIMA
KOTARA ĐAKOVO, KOJI SU KAO AKTIVNI SUDIONICI NOP-A
STRELJANI OD USTAŠA I OKUPATORA I POLOŽILI SVOJE ŽIVOTE
NA TEMELJE NOVE JUGOSLAVIJE.
GRUDEN JOSIP
GLAVAŠ DR. PAVLE
HATVAGNER VLADIMIR
RADOMIR JAČIM
LJUBEJ JOSIP
GRBAC FRAN
RADOVIĆ LUKA
ĐAKOVO, 1. MAJA 1954. GODINE[49]

Nakon što je pedesetih godina 20. stoljeća ukinut đakovački kotar, zgrada je za kraće vrijeme bila pretvorena u školu, odnosno 1957. godine, kada je osnovna škola bila podijeljena na dvije škole. Bila je ovdje II. osnovna škola, koja je radila u dvije zgrade, u ovoj i ulici Kralja Tomislava 18 (nekoć br. 14). Ta je škola 1958. godine dobila naziv OŠ "Ivan Goran Kovačić".

U zemljišnim knjigama, od njihovih osnivanja, zgrada je bila upisana kao vlasništvo Županije Virovitičke, sve do 1939. kada je upisano vlasništvo Savske banovine u Zagrebu. Od 1942. upisano je vlasništvo Nezavisne Države Hrvatske, a od 1946. Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Kasnije je prenijeto pravo korištenja tadašnjoj Općini Đakovo, a ona ga je 1973. godine prenijela Poljoprivredno industrijskom kombinatu Đakovo[50], a ovaj je za uzvrat financirao izgradnju montažne škole u Đakovu, uz postojeću zgradu škole u ulici Kralja Tomislava.

Poljoprivredno industrijskom kombinatu Đakovo zgrada je služila kao upravna zgrada, tzv. "direkcija", sve do pred kraj1988. godine kada je dovršena nova upravna zgrada u ulici V. Nazora br. 2. Neko vrijeme je zgrada bila prazna, sve do 1990. godine kada je data u zakup dvojici zakupaca, te su ovdje bile

49 Ivan Germovšek, Natpisi na spomenicima u Đakovu, Đakovo i njegova okolica, Sv. 1., Zbornik Muzeja Đakovštine, Đakovo, 1978., str. 189. Germovšek je naveo: "Na zgradi u ulici Ive Lole Ribara br. 34 nalazi se crna granitna ploča (vel. 90×50 cm)". Piscu nije poznato da li je ploča sačuvana nakon obnove zgrade.

50 ZKO, ZI br. Z-428/1973. Rješenje Općine Đakovo od 3. 1. 1973. broj UP-I-04/3-2629/1-72.

trgovine. U to vrijeme je bilo prijedloga da se u zgradu smjesti đakovačka gimnazija.[51]

Krajem 1994. godine upravni odbor PIK-a Đakovo d. d. donio je odluku o prodaji zgrade. Nakon više pokušaja prodaje putem javne licitacije, zgrada je prodana 1995. godine Ivici Totu i Ivici Čačiću.[52] Oni su je 1998. godine prodali Ministarstvu financija Republike Hrvatske, radi smještaja porezne uprave i Muzeja Đakovštine. Kasnije se odustalo od smještaja porezne uprave u ovu zgradu, a Ministarstvo financija je sklopilo ugovor sa Gradom Đakovo o predaji na korištenje radi smještaja Muzeja Đakovštine. Tada se prišlo renoviranju zgrade, pri čemu su u potpunosti srušeni objekti u dvorištu.

Nakon obnove zgrade, Muzej Đakovštine je uselio 2002. godine, preselivši se iz zgrade u Radićevoj br. 9.

Krajem 2004. godine na prozore prizemlja zgrade postavljene su željezne rešetke, za kojima se ukazala potreba nakon jedne provale.

Zgrada je stavljena pod zaštitu kao kulturno dobro 2009. godine.[53] Obzirom da muzej ima potrebe za dodatnim prostorom, sa vlasnikom zgrade je sklopljen ugovor o zasnivanju pravu građenja.[54] U srpnju 2011. započeta je izgradnja objekta u dvorištu.

51 Gimnazija ili prodavaonice, "Večernji list", Zagreb, 12. rujna 1990., str. 9.

52 I Grad Đakovo je bio zainteresiran za kupovinu zgrade radi smještaja Muzeja Đakovštine, ali nije bio dostavio ponudu, unatoč posebnoj obavijesti o prodaji, što je osobno poznato piscu, koji je tada radio u Pravnoj službi kombinata.

53 Izvod iz registra kulturnih dobara Republike Hrvatske, br. 6/08, Lista zaštićenih kulturnih dobara, Narodne novine br. 34/2009, Zagreb, 18. 3. 2009.

54 ZKO, zk. ul. 7609; ZI br. Z-5302/2010.

SUMMARY

Željko Lekšić

The museum buildings of Djakovo-Museun from its estabilishment until today

Djakovo Museum which was established in late 1951 and began its activities in in the building in Ban Jelacic Street No. 15. It is a two-storey building which was built by Franjo Terzic in 1914. The project in the Art Nouveau style was made by the famous Osijek designer Anthony Slaviček. In 1967 the Museum moved into the building in Preradović Street number 17, built by Bishop Strossmayer in 1857. Due to the return of seized property ,the museum was forced to leave this space, and in 1994 temporarily housed in an old dilapidated building in the Stjepan Radic Street No. 9. For its permanent housing the museum was given the building of the former Cadastral District, Ante Starcevic Street No. 34, which was built in 1897. After renovations, the museum moved to new premises in 2002, where it is today. Since the museum has a need for additional space, in July 2011 construction of a new building in the yard began.

 ZBORNIK MUZEJA ĐAKOVŠTINE (2011.) str. 43-64

Hrvati i Veliko Selo

Srednjovjekovni posjedi istočno od Đakova

UDK 94(497.5)"11/15"
Pregledni članak

Tomo Šalić, Vinkovci

U radu su podaci o srednjovjekovnim posjedima Hrvati i Veliko Selo, istočno od Đakova, od vremena vitezova ivanovaca, do velikaša Horvata i Gorjanskih, stanje za vrijeme osmanlijske okupacije te najposlije kao dijelova vlastelinstva Bosansko-đakovačke biskupije. Također su dati podaci o naseljima i župama Hrvati i Veliko Selo, romaničkoj crkvi sv. Bartolomeja i župi Vrbica.

Ključne riječi: križari, templari, ivanovci, Hrvati, Veliko Selo, crkva sv. Bartolomeja, velikaši Horvati i Gorjanski, nahije Gorjan i Jošava

Križarski pokret u Europi

Političke prilike u Europi X. i XI. stoljeća bile su veoma burne društvenim, političkim i vjerskim događajima. Feudalni vladari nastojali su učvrstiti svoju moć, što je uzrokovalo društveno i političko raslojavanje. Na jednoj strani bio je vladar (car ili kralj) i visoko plemstvo, a na drugoj siromašni niži plemići i obespravljeni slojevi naroda (kmetovi, gradska sirotinja). Papa, kao vjerski poglavar nastojao je postati i svjetovni vrhunski autoritet te je dolazio u sukob sa srednjoeuropskim vladarima. Veoma značajan bio je sukob u vrhovima kršćanske crkve, koji je završio raskolom 1054. godine na Zapadnu i Istočnu crkvu. Stoga su pape nastojali povratiti autoritet u čitavom kršćanskom svijetu. Crkva je nastojala

zaštititi hodočasnike na putu u Svetu Zemlju od nasilja i samovolje bliskoistočnih moćnika. Pojavile su se dualističke hereze (albigenzi, husiti, bogumili, Crkva bosanska). Na istoku Europe još uvijek neki narodi nisu primili kršćanstvo (baltički narodi, Prusi, neki Slaveni). Muslimani su već ranije osvojili Sjevernu Afriku i dio Španjolske. Turci Seldžuci osvojili su 1076. godine Jeruzalem u kojem se nalazio Kristov grob, čime su onemogućili posjete hodočasnika u Svetu Zemlju. Bizantsko carstvo bilo je ugroženo osvajačkim prodorom Turaka. Također, ne treba zanemariti trgovačke interese moćnih europskih gradova-država (Venecija, Genova, Pisa), koji su bili ugroženi islamskim osvajanjima na Sredozemlju i Bliskom istoku.

Križarski pokret značajna je pojava u povijesti čovječanstva s velikim utjecajem na vjerski, politički i gospodarski život Europe. Pokrenuo ga je papa Urban II. u nastojanju da učvrsti crkveni i svjetovni autoritet. Pokret je doveo do putovanja velikog broja hodočasnika i vojnih formacija na Istok s prvobitnom svrhom oslobođenja Kristovog groba u Jeruzalemu te ratova koji su trajali otprilike od 1095. do 1500. godine.

O ratu zbog oslobođenja Kristova groba od muslimana raspravljalo se u ožujku 1095. na vijeću biskupa iz Francuske, Italije i Njemačke u Piacenzi, u nazočnosti pape Urbana II. i izaslanika bizantskoga cara Aleksija I. Komnena, koji je zamolio pomoć za obranu od Turaka. Papa je prvi put pozvao vjernike na križarski pohod na polju nedaleko Clermonta 27. studenoga 1096. ponudivši oprost svih grijeha. Križari su se zavjetovali na poslušnost, dobivali povlastice i oprost grijeha. Na odjeću su prišivali bijeli križ te su po njemu nazivani *križarima*. Ratovanje se proširilo na Portugal i Španjolsku (protiv muslimana), baltičke zemlje i istočnu Europu (poganski narodi), protiv krivovjernika i raskolnika (Francuska, Češka, Bosna) te svjetovnih vladara (Bizant, Francuska, Njemačka). U ratu su sudjelovali ljudi različitih zanimanja i imovnoga stanja – od obične europske sirotinje, do avanturista, svećenika, siromašnih i imućnih vitezova te europskih kraljeva (s velikom pratnjom). Prikupljanje i pokretanje križara zahtijevalo je propagandu, civilnu i vojnu organizaciju, financiranje, bankarske poslove, snabdijevanje hranom, odjećom i konjima, prihvat na konačenje, liječenje bolesnih, itd. Putovalo se u oba osnovna smjera – prema Istoku i povratak u Europu, kopnom i morem.[1]

1 Od opširne literature izdvajamo: Jonathan RILEY-SMITH, *Križarski ratovi*, Verbum, Split, 2007.; Lelja DOBRONIĆ, *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984.; Vojna enciklopedija, sv. 4., drugo izdanje, Beograd, 1972., *Krstaški ratovi,* 734. – 738.; Hrvatska enciklopedija, sv. 6., Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 2004., *Križarski ratovi,* 275. – 277.

Povjesničari razlikuju osam križarskih pohoda, od kojih je prvi pokrenut 1096. i trajao je do 1144. godine. Osmi pohod započeo je 1270. godine. Tijekom ratova na Istoku je osnovano Jeruzalemsko kraljevstvo, osvojen Carigrad i osnovano Latinsko carstvo (1204.), osnovane su kneževine, vojvodstva i kraljevine. Sve je to postignuto krvavim ratovima protiv muslimana, ali i kršćanskog Zadra i Bizanta. Na koncu su Palestina i osvojena područja na Istoku ponovno izgubljeni. Ratovi su izazvali velike patnje, a cilj nije postignut.

Dodajmo da su francuski vitezovi križari u četvrtom pohodu 15. XI. 1202. u korist Mletaka osvojili i opljačkali Zadar, da bi platili naručene brodove i troškove prijevoza.[2]

Za naše razmatranje bitni su prvi, drugi i treći križarski pohod kopnenim pravcima, te polazak i povratak kralja Andrije II. u Ugarsku kopnenim putem u petom križarskom pohodu.

Viteški redovi

Usporedo s pohodima križara osnovane su redovničke zajednice pod nazivom *viteški redovi.*[3] Prvobitna im je svrha bila liječenje bolesnih i zbrinjavanje križara. Pripadnici reda bili su podijeljeni na vitezove, svećenike i služeću braću. Vitezovi su bili isključivo plemićkog podrijetla, ponajviše Francuzi. Reorganizacijom (1118. – 1120.) dobivaju vojnički karakter i ulogu stajaće vojske. Najpoznatiji viteški redovi bili su *vitezovi sv. Ivana Jeruzalemskog* ili *ivanovci,* red *vitezova templara* i *njemački (teutonski) viteški red.* Pravila su im bila različita. Svi su polagali zavjete i uglavnom novačili laike. Svaki je red imao čvrstu strukturu i vrhovno zapovjedništvo. Na čelu reda bio je veliki magistar (meštar), neposredno podložan papi.

Red *vitezova templara* osnovan je 1119. godine u Jeruzalemu. Osnovala su ga dva francuska viteza kao družbu „Siromašnih vitezova Kristovih". Smještaj im je dao kralj Jeruzalema Baudouin II. u svojoj palači uz negdašnji Salomonov hram (*templ*). Prvotna im je namjera bila osnovati hospicij u Jeruzalemu, ali se proširila na zaštitu hodočasnika pri putovanju u Svetu Zemlju. Crkva je red potvrdila na saboru u Troyesu 1129. te je bio odgovoran samo papi. Red je imao

2 *Tri starofrancuske kronike o Zadru.* Preveo akademik Petar SKOK, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1951.

3 Branimir MILIČIĆ, u diplomskom radu *Vojno-crkveni redovi u Europi u srednjem vijeku,* Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera, Osijek, 2008., poslužio se pravilnim nazivom „vojno-crkveni redovi" jer su to bile redovničke zajednice, čija je pravila odobrio papa i koje su bile pod neposrednom nadležnošću rimskih papa.

vitezove i štitonoše te nevitezove (svećenici, braća pomoćnici). Vitezovi su imali bijele, a ostali crne ogrtače. Crveni križ bio je našiven ili izvezen na svim odjevnim predmetima. Djelovanje su proširili na bankarske poslove za potrebe križara te oružanu borbu protiv nevjernika. Stekli su veliko bogatstvo i moć. Godine 1147. osnovali su prve templarske provincije u Europi. Sjedište im je bilo u Parizu. Poslije pada tvrđave Akko u Palestini i Jeruzalemskog kraljevstva njihove snage prešle su u Francusku. Francuski kralj Filip Lijepi odlučio je prigrabiti njihovo bogatstvo i moć te ih optužio za razvrat i u zoru 13. listopada 1307. godine dao je uhititi i zatvoriti u tamnicu templare diljem Francuske. Njihovu kuću u Parizu zauzela je kraljeva vojska. Papa je 3. travnja 1312. objavio raspuštanje reda, a imovinu predao *vitezovima ivanovcima*.

Jedan od najstarijih dokumenata o templarima u Hrvatskoj je pismo pape Aleksandra III. od 18. veljače 1169. upućeno splitskom nadbiskupu, da posreduje između skradinskog biskupa i „braće Vojske hrama" te da samostan svetoga Grgura u Vrani pripadne templarima.[4]

Preceptorati: Vrana u Dalmaciji, Zablaće, Glogovnica, Gora, Senj, Sveti Martin (Dugo Selo, Božjakovina), Našice (Sveti Martin), Dubica. Imali su kuće-podružnice i velike posjede diljem Hrvatske: u Požeškoj kotlini, Zdelja na Bilo-gori, Nova Rača, Opoj-grad, Zagreb (Nova Ves). U Slavoniji su im 1210. godine potvrđene zemlje Ljesnica i Račeša, a prije 1230. dobili su posjed Sveti Martin kod Našica. Magistri templara za Ugarsku i Hrvatsku imali su visok položaj u tadašnjoj državi.

Njemački (teutonski) viteški red osnovali su građani Bremena i Lübecka 1189./1190. u Akkou u Palestini kao bolničku bratovštinu, koja 1198. postaje viteškim redom. Početkom XIII. stoljeća prenijeli su aktivnost u Europu, gdje su se borili protiv Kumana, poganskih Prusa, baltičkih naroda i Slavena. Kralj Fridrik II. odobrio im je 1226. da mogu zadržati sve osvojene zemlje. Veliki meštar dobio je prava državnog kneza. Time je zemlja viteškog reda postala autonomna, ali je u crkvenom pogledu red bio podvrgnut Rimu. Ruski knez Aleksandar Nevski potukao ih je kod Čudskog jezera 1242. godine. Poljske i litvanske snage nanijele su im poraz 1410. Vojnički značaj izgubili su 1525. godine, kada je veliki meštar Albrecht Brandenburški prisvojio njihovu zemlju i proglasio svjetovno protestantsko vojvodstvo. Red je konačno ukinuo tek Napoleon 1809. godine.

4 Lelja DOBRONIĆ, *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., 25.

Red *vitezova sv. Ivana Jeruzalemskog – ivanovaca, hospitalaca,* osnovan je oko 1070. godine u hospitalu u Jeruzalemu. Zaštitu pape dobili su 1113. godine. Prvobitno *bratstvo* pretvorilo se u viteški red. Razvijali su karitativni rad liječenjem ranjenika, bolesnika i hodočasnika u Svetoj Zemlji te dvorbom hodočasnika u konačištima na putovanju u Svetu Zemlju, zbog čega su dobili naziv *hospitalci*. Red je imao tri vrste braće: vitezove, služitelje i svećenike. Sva su braća na odjeći nosila bijeli križ, kojemu su krakovi raskoljeni (osam šiljaka). Kasnije je ovaj oblik križa dobio naziv *malteški križ.* Na čelu reda bio je veliki magistar (veliki meštar) u glavnoj kući zvanoj konvent. Maršal je bio vrhovni vojni zapovjednik, turcopolier zapovjednik plaćeničke lake konjice, a riziničar vodio financije. Upravitelj hospitala brinuo je o konačištu i bolnici. Preceptorat je bilo područje na kojem su se nalazile *kuće* (samostani), kao najniže jedinice. Ivanovci su djelovali istovremeno kad i templari, ali i nakon njih.

Ivanovci se u Hrvatskoj spominju od 1205. godine, kada su posjednici grada Ljubač sjeverno od Nina.[5] Na početku XIII. stoljeća pripadalo im je veliko područje zapadno od Varaždina (Ivančica, grad Bela, Ivanec), velik dio Turopolja i Jurjevo blizu Senja. Kada je 1312. godine ukinut red templara, ivanovci su preuzeli njihovu imovinu. U Slavoniji su od templara preuzeli posjed Sveti Martin kod Našica, Požegu i Glogovnicu. Prior ivanovaca u našim zemljama od 1217. nosio je titulu „prior domus hospitalis totius Ungarie“. [6]

Ivanovci su u Slavoniji imali svoje *kuće* (samostane) uz značajne ceste, prijelaze preko rijeka i močvara te u blizini planinskih klanaca. Putni pravac nekih križara vodio je kroz Slavoniju do Pakraca, Požege te Đakova i dalje prema Beogradu, Konstantinopolu (Carigrad) i Svetoj Zemlji. Drugi pravac kretanja križara spuštao se od Pečuha, na Dravu te Sveti Martin u Slavoniji, gdje se spajao sa zapadnim pravcem. Stoga treba naglasiti poteškoće križara prilikom putovanja slavonskim gorjem, prijelaz preko močvare Palače, rijeke Vuke i rječice Jošave. Svugdje su na takvim mjestima postojali gostinjci te tzv. luke – prijelazi preko vode „brodom“, zapravo splavima i drugim plovilima. Zbog snabdijevanja križara, ivanovci su se bavili poljoprivredom i stočarstvom.

Po nalogu pape Grgura IX. ivanovci su 1234. godine dobili zadatak boriti se protiv bogumila i bosanskih krstjana u Slavoniji i Bosni.[7]

Posjedi ivanovaca u istočnoj Slavoniji: [8]

---

5 Lelja DOBRONIĆ, isto, 98.
6 Lelja DOBRONIĆ, isto, 147.
7 Tomo ŠALIĆ, *Viteški redovi u sjeveroistočnoj Hrvatskoj.* Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci br. 11. za 1993., Vinkovci, 1994., 90.
8 Lelja DOBRONIĆ, isto, 97. – 132.

Karaševo. Prva vijest o ivanovcima u Slavoniji potječe iz 1229. godine, kada su „cruciferi de Carasow" bili međaši sa posjedom Osuvak u Donjoj Podravini. Tu je sada selo Ivanovci i rudina Mostanke kod Valpovačkih Harkanovaca, blizu rječice Karašice.

Koška. Srednjovjekovna cesta od Drave prema Đakovu prolazila je kroz selo Košku u kojem se na groblju nalazi romanička crkva iz vremena ivanovaca. Pisanih dokumenata nema.

Našice. Posjed sveti Martin pripao je ivanovcima već 1315. godine. Držali su ga veoma dugo. Prior ivanovaca brat Filip de Granana prepisao je 1325. godine pismo nekog Černje „jobagiona naše kuće Svetog Martina u Našicama" i zapečatio novim pečatom Priorata Ugarske. Godine 1347. vodio se spor između priora ivanovaca i pečuškog biskupa oko desetine s posjeda Našice.

Požega. Ivanovci su ušli u posjed templara u drugom desetljeću XIV. stoljeća, odmah nakon ukinuća toga reda.

Pakrac. Poslije templara ivanovci su držali utvrđeni grad. Tu je bilo sjedište preceptorata.

Sveti Martin – Vaška uz Dravu. Ivanovci su ovaj posjed držali oko stotinu godina. Prodali su ga zagrebačkom kaptolu 1254. godine. Izgleda da su njihovi bili i susjedni *Novaki*, južno od Vaške. Na sjevernoj obali Drave ivanovci su također imali posjed *Gornji Sveti Martin* još iz vremena bana Borića, pa se tu nalazio prijelaz preko rijeke.

Vuka – Dopsin. „Križnici iz Dopsina" spominju se 1263. godine kao međaši nekog drugog posjeda. Izgleda da su imali zgrade s obje strane močvarne Vuke. Ostatke takvih građevina nalazi Milko Cepelić u selu Vuka,[9] a u selu Koprivna do danas je sačuvana romanička crkva iz vremena ivanovaca, koja je bila uklopljena u veći kompleks. Crkva je 1757. pretvorena u pravoslavnu kapelu Rođenja Presvete Bogorodice. Nalazi se na seoskom groblju.[10]

Cerić. Ivanovci su se tu nastanili u blizini prijelaza preko rijeke Vuke, u blizini benediktinskog samostana Svetoga Duha (sada Nuštar). Papa Honorije III. u ispravi iz 1225. godine nalaže dovršenje procesa između ivanovaca i „redovnika Svetoga Duha" kojima je „samostan bio oplijenjen po hospitalcima".[11]

9 Milko CEPELIĆ, *Poviest sela Vuke.* Zbornik Muzeja Đakovštine, sv. 1., Đakovo, 1978., 217. – 229.
10 Lelja DOBRONIĆ, isto, 104.
11 Isto, 100.

Križarski pohodi kroz Slavoniju i Srijem

Kretanje križara u oba smjera predstavljalo je pogibelj za njih i domicilno stanovništvo. Stoga je moralo doći do bolje organiziranosti i snabdijevanja, a to su omogućili viteški redovi, prije svega vitezovi ivanovci. Da bi mogli pružati usluge, ivanovci su morali imati materijalnu i financijsku podlogu, koje je osiguravala crkva i feudalni vladari. Tako su nastale njihove *kuće* (samostani) na kritičnim i značajnim mjestima putnih pravaca.

Prilikom Prvoga križarskog pohoda Hrvatskom i Slavonijom prošli su 1096. godine odredi južnofrancuskih križara koje je predvodio Godefroy de Bouillon. Drugi križarski pohod kroz Slavoniju 1147. godine vodili su francuski kralj Luj VII. Mladi i njemački kralj Konrad III. Treći križarski pohod vodila su tri moćna europska vladara: engleski kralj Rikard I. Lavljeg Srca, francuski kralj Filip II. August i njemačko-rimski car Fridrik I. Barbarossa. Engleski i francuski kralj krenuli su pomorskim putem, a car Fridrik I. Barbarossa iz Regensburga, kroz Ugarsku, prešao Dravu i uz Dunav nastavio prema Beogradu i Palestini. Peti križarski pohod vodio je hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. Arpadović. Krenuo je iz Ugarske, prešao Dravu i spustio se u Split (1217.), gdje se sa svojim četama ukrcao u lađe. Kralju su se na putu kroz Hrvatsku priključili pojedini slavonski i hrvatski velikaši i priložili novčanu potporu. Pohod je završio bez ratnog uspjeha. Kralj Andrija II. vratio se u Ugarsku kopnenim putem.

Kretanje križara kroz Hrvatsku i Slavoniju bilo je naporno zbog slabe organizacije, loših putova, problema sa snabdijevanjem, itd. U proljeće 1096. putovali su, uz neke druge čete, seljaci iz istočnih francuskih pokrajina i Bavarske. Kralj Koloman dao ih je uništiti u Ugarskoj jer su prolazili kao divlje horde. Velike poteškoće imala je križarska vojska koju je predvodio Rajmond, grof od Toulousea, a prolazila je istočnom jadranskom obalom. Sudionik putovanja opisuje poteškoće na proputovanju i sukobe sa stanovništvom.[12]

Posjedi Hrvati i Veliko Selo

Posjed *Hrvati* (u latinskim i mađarskim varijantama *Croac, Urvati, Choruati, Horwaty,* itd.) imao je velik značaj za putovanje križara cestom od Požege i Đakova prema Beogradu i Svetoj Zemlji. Središnje naselje istoga imena, *kuća* vitezova ivanovaca, bilo je uz romaničku crkvu svetoga Bartolomeja, koja i sada postoji, a nalazi se u Novim Mikanovcima, selu osnovanom poslije 1745.

12 Lenja DOBRONIĆ, isto, 21.- 22.

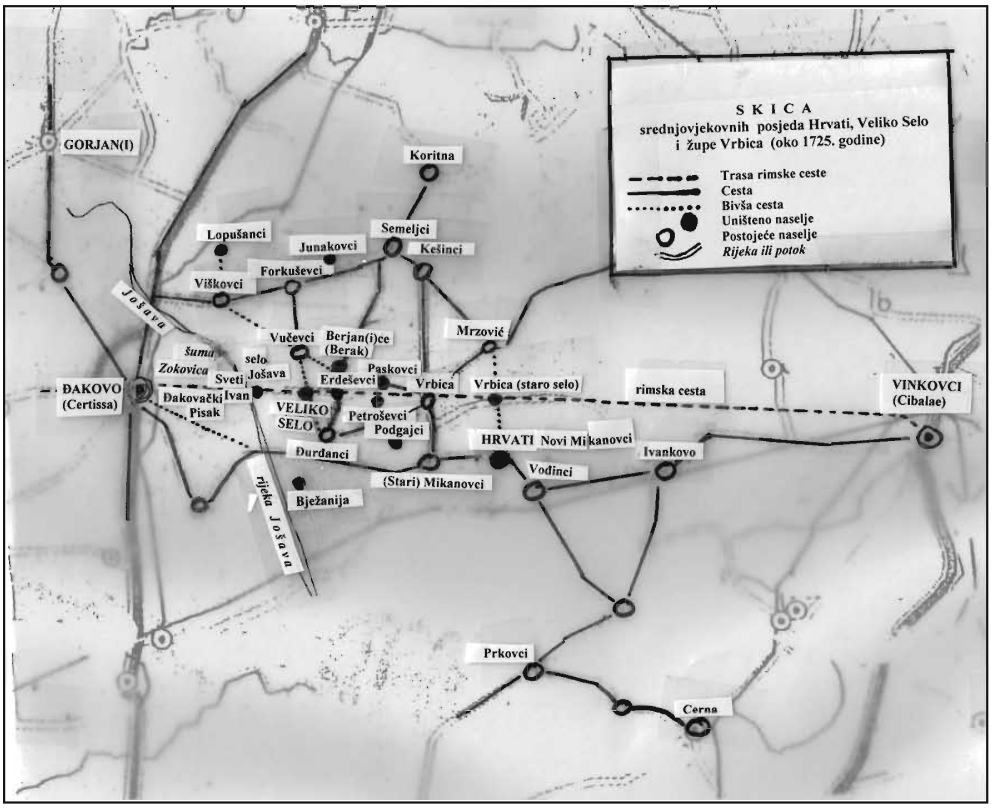

Skica srednjovjekovnih posjeda Hrvati, Veliko Selo i župe Vrbica (oko 1725. godine)

godine. Povišeni dio Đakovačko-vinkovačkog ravnjaka bio je povoljan za ljudska naselja od antičkih vremena, možda i ranije. Naime, tu je prolazila antička cesta Marsonia-Certissa-Cibalae-Singidunum. Ravan na kojoj su Hrvati spušta se prema jugu i dolini Biđa, a istočno i zapadno omeđuju je dvije udoline kojima teku potoci bogati vodom. Zemljište je plodno. U neposrednoj blizini ima nekoliko dobrih izvora pitke vode. Nadmorska visina je oko 115 metara. Središnji prostor bio je pogodan za zaštitu palisadom i opkopom. Samostanski kompleks vjerojatno je bio istočno od crkve jer je zapadni dio bio rezerviran za trg na kojem su se održavali tjedni i veliki kraljevski sajmovi. Sajmovi su postojali od 14. sve do sredine 20. stoljeća. Osim toga, u Hrvatima je bio carinski ured.[13] Kraljevski

13 Stjepan PAVIČIĆ, *Vukovska župa u razvitku svoga naselja od XIII. do XVIII. stoljeća. JAZU*, Zagreb, 1940., 171.

sajam se održavao od blagdana sv. Stjepana Kralja do sv. Bartola (20. do 24. kolovoza). Josip Aurel Crepić, općinski službenik u Vrbici, opisao je veliki *bartolovski* sajam u noveli „Babina kob": „Novi Mikanovci, slavonski Nižij Novgorod, sa svojim kosim crkvenim tornjem poput onoga u Pisi – na daleko su poznati sa svojim dugotrajnim vašarima, koji su nekoć po čitav mjesec trajali. ... po širokom pašnjaku poredala kolija i svakovrsno blago, da je cijeli taj prostor nalikovao na velik mravinjak kroz cijelo vrijeme vašarsko."[14]

Za Ivanovce u Ugarskoj i Hrvatskoj značajna je isprava koju je izdao kralj Bela IV. 29. siječnja 1238. godine. Kralj izričito navodi: „I na kraju, pošto je naše kraljevstvo milošću Božjom već dovedeno u dužno stanje, smatrali smo da se treba pobrinuti za probitke crkava i svetih mjesta kojima uvijek namjeravamo snažno pridonositi, a ne oduzimati. I tako redu Hospitala Jeruzalemskog, kako iz osjećaja koji gajimo prema njemu, tako i na molbe i traženje časnog muža Rambalda de Voczon, magistra tog reda u našem kraljevstvu, po savjetu, pristanku i volji ljubljenog i vjernog našeg brata kralja Kolomana, koji je tad bio nazočan s gotovo svim svojim jobagionima, i časnih otaca Roberta nadbiskupa ostrogonskog i Bartola pečuškog, Dionizija palatina, Pousa magistra tavernika i drugih naših velmoža koji su tad gotovo svi bili nazočni, prihode, neke zemlje i posjede od rečenih donacija i darovanja na vječna vremena podijelili smo i potvrdili da ih trajno u miru posjeduju".[15] Ovom ispravom kralj Bela IV. potvrdio je ivanovcima „Deset jutara zemlje imenom Hrvat (Croac) izuzete od kastra Vukovara koja se dotiče zemlje istoga reda koja se zove Veliko Selo (Magna villa), s pripadajućom šumom." Iz teksta zaključujemo da su ivanovci već bili vlasnici posjeda Veliko Selo i da je kralj dopustio da posjeduju i dio zemlje posjeda Hrvati, koja je izuzeta iz imovine kastra Vukovara.[16]

Hrvati i Veliko Selo kao posjedi vitezova ivanovaca spominju se u darovnici Đakova i okolice bosanskom biskupu od 7. XII. 1239., koju je potvrdio kralj Bela IV. 20. VI. 1244. godine. Istočna granica biskupskog posjeda opisana je ovako: „...terra Lubus, terra Nogfolu Crociferorum, terra Kajmoz, predium Urvati, aqua Byg, fluvius Gladanach, via Uburbot, terra Cerna, salix vrbicha...".[17] Drugim riječima, istočna granica posjeda išla je rijekom Jošavom, spuštala se na Biđ, Cernu i potok Kladavac te završavala na Savi. „Possessio Verbycze" uz Savu pripadao je 1506. godine kaštelu Kostroman. Kasnije je tu bilo selo Vrbica.[18]

14 Josip CREPIĆ, *Rusvaj.* Osijek, 1918. Pretisak: Godišnjak Pododbora Matice hrvatske Vinkovci br. 3/1964., 161. – 164.

15 *Codex diplomaticus, IV.,* 49.; Lelja DOBRONIĆ, isto, 100.

16 Lelja DOBRONIĆ, isto, 102.

17 Eusebius FERMENDŽIN, *Acta Bosnae.* JAZU, Zagreb, 1892., 12.

18 Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini,* isto, 15.

Stjepan Pavičić za središnje naselje posjeda Hrvati navodi da je dobilo ime po starosjediocima Hrvatima te nabraja područja sela: „Salaš, Ostrigovci, Pečkovci, Vođinci, Blaževci, koje zovu i Peskovci, Petrošinci, Sv. Nikola, Đurđanci i Vinjak."[19] Emerik Gašić zaključio je da se posjed Hrvati prostirao „između današnjih sela Semeljci, Kešinci, Vrbica i Mikanovci. Ivanovci su ovdje sjedili jedno stoljeće."[20] Stvarna veličina posjeda i njegove granice zasad nisu pouzdano utvrđene.

Posjed *Veliko Selo* nastavljao se prema zapadu na posjed Hrvati sve do međe sa posjedom Bosansko-đakovačke biskupije na rijeci Jošavi. U srednjovjekovnim dokumentima ovaj se posjed naziva na više načina: *Veliko Selo, Magna villa, Nagyfalu.* Središnje naselje posjeda bilo je istoga imena: *Veliko Selo, Velika Vas, Magna villa, Nagfalu.*

Oba posjeda prostirala su se, dakle, od rijeke Jošave do Vođinaca. U središnjim naseljima bila su sjedišta katoličkih župa, koje su pripadale Osuvačkom arhiđakonatu Pečuške biskupije. Papin legat u razdoblju od 1332. do 1335. godine posjetio je župe u Hrvatima i Velikom Selu. „On je u svojim putovanjima po tome zemljištu išao tako, da je obično prvo dolazio u Jarminu, iz nje u Martince, a iz toga sela poprijekim putem u Hrvate. Iz Hrvata je onda kretao na Veliko Selo i dalje na zapadni dio Osuvačkoga arhiđakonata."[21] Legat je ubirao izvanrednu papinsku desetinu od crkvenih prihoda u svrhu ponovnog oslobađanja Svete Zemlje i za rat protiv „neprijatelja kršćanskog imena". Godine 1335. u Hrvatima je bio župnik Fabijan, a u Velikom Selu župnik Blaž.[22]

U stručnoj literaturi nije do sada locirano naselje *Veliko Selo*. Također nije poznato komu je bila posvećena župna crkva.

Velikaši Horvati

Posjede Hrvati i Veliko Selo vitezova ivanovaca dobila je potkraj XIII. stoljeća mađarska plemićka obitelj Báncsa (Banča), koja je najveće posjede imala u istoimenom mjestu u Bačkoj županiji. Kao prvi gospodar spominje se Toma. Ime mu se nalazi u dokumentima iz 1283. i 1297. Toma je imao sina Pavla, a ovaj

19 Stjepan PAVIČIĆ, isto, 167.

20 Emerik GAŠIĆ, *Kratki povijesni pregled biskupija Bosansko-đakovačke i Srijemske.* Osijek, 1944.; Preveo i priredio dr. sc. Stjepan Sršan. Državni arhiv u Osijeku, 2000., 133.

21 Stjepan PAVIČIĆ, isto, 169.

22 Vjekoslav KLAIĆ, *Horvati i njihovi gospodari.* Spomen-cvieće. Matica hrvatska, Zagreb, 1900., 142.-145.

sina Petra.[23] Susjedi su im bili velikaši Gorjanski (de Gara) i Bosansko-đakovačka biskupija. Gorjanski su također bili vlasnici posjeda Ivankovo i Cerna. Izgleda da su se moćni susjedi sukobljavali oko međa i prava vlasništva. Stoga je moguće da se selo Vrbica prvi put spominje 1330. godine u diobnoj raspravi Gorjanskih i Batoši (Botus) kao „possessio Verbice".[24]

Báncse su postupno preuzeli pridjevak „de Horwaty". Prvi se tako potpisuje, odnosno imenuje „...nobilis vir magister Petrus filius Pauli de Horwaty" u povelji od 1. travnja 1348. godine. Kao ugledni plemić Petar je sudjelovao u plemićkim sporovima i diobama. Horvati su imali čvrste političke veze s Napuljskim kraljevstvom, a prema nekim autorima postojalo je i krvno srodstvo.[25]

Petar Horvat imao je tri sina: Pavla, Ivana i Ladislava, koji su značajno utjecali na političke događaje. Pavao je od 1379. godine bio zagrebački biskup, Ivan/Ivaniš je od 1376. do 1381. godine bio mačvanski ban, uz koju je čast bila vezana i vlast u Požeškoj i Vukovskoj županiji.

Braća Horvat sudjelovala su poslije smrti kralja Ludovika I. Anžuvinca (1382.) u borbi za hrvatsko-ugarsko prijestolje te su za kralja dovela svojeg rođaka Karla Dračkog iz Napulja (1385.). Pristalice protivničke stranke, koju je vodila kraljica majka Elizabeta iz roda Kotromanića u ime malodobne kćeri Marije, na prijevaru su ubili novoga kralja. Palatin dvora i protivnik Horvata bio je njihov susjed Nikola Gorjanski. Dio hrvatskog i mađarskog plemstva tada se pobunio protiv dvora. Pobunu je predvodio prior ivanovaca u Vrani Ivan Paližna. Horvati su zbog osvete 25. srpnja 1386. u zasjedi dočekali kraljice i Nikolu Gorjanskog, koji su se iz Đakova, gdje su bili u posjetu biskupu, kretali u Gorjane. Sukob se dogodio u Garovu dolu između Užarevaca, Satnice i Gorjana. Plemićka pratnja je pobijena, ubijen Nikola Gorjanski, a kraljice zarobljene. Sukobi su se nastavili jer je malodobna kraljica Marija bila zaručena za Sigismunda Luksemburškog, pretendenta na prijestolje. Urotnici Horvati su uništeni. Najmlađi brat Ladislav poginuo je kod Čerevića u Srijemu, Ivaniš je 1394. uhvaćen u utvrdi Dobor kod Srebrnika u Bosni i svirepo ubijen u Pečuhu, a biskupu Pavlu izgubio se trag.[26] Preostalo hrvatsko plemstvo, koje se protivilo

23 Krešimir PAVIĆ, *Značenje obitelji Horvat u hrvatskoj povijesti.* Revija „Đakovački vezovi", 1977., 32.–34.

24 Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini,* isto 12., 186. – 187.

25 Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini,* isto, 15.

26 Vjekoslav KLAIĆ, isto.
Slikar Oton Iveković izradio je monumentalnu sliku bitke kod Gorjana na kojoj je palatin Pavao Gorjanski dobio lik omraženog bana Karla (Dragutina) Khuen-Hedervaryja. Slika se nalazi u gradskoj vijećnici u Đakovu.

politici budimskog dvora namamljeno je u Križevce, gdje ih je kralj Sigismund 27. 2. 1397. dao poubijati („Krvavi sabor križevački").

Braća Horvati održavali su dobre odnose s papom Grgurom XI. Ivaniš Horvat zamolio je papu da mu dopusti osnivanje franjevačkog samostana. Papa je odobrenje izdao u Avignonu 16. veljače 1376. s obrazloženjem da će samostan služiti „suzbijanju šizmatika i patarena." [27] Samostan u nedalekoj Vrbici održao se do prolaska osmanlijske vojske iz Kisega 1532. godine.[28]

Ivaniš Horvat stanovao je u svojem dvoru u Hrvatima te je odatle sa svojim četama pošao u vojni okršaj u Garovu dolu. Posjedi Hrvati i Veliko Selo nakon poraza braće Horvata pripali su Nikoli Gorjanskom II. i bratu Ivanu, sinovima poginulog palatina Nikole, kao „krvarina". Dvor u Hrvatima posljednji put se spominje 1432. godine kao „curia in Horuathy.[29] Vjerojatno su ga Gorjanski uništili. Ostala je samo neistražena velika jama istočno od crkve sv. Bartola, možda ostatak podrumskog dijela zgrade.

Crkva svetoga Bartolomeja

Župna crkva svetoga Bartolomeja, popularno sv. Bartola, u Hrvatima (sada Novi Mikanovci) romanička je građevina iz vremena vitezova ivanovaca. Čvrsta je to jednobrodna građevina s drvenim stropom, dužine 20, a širine 5,40 m, locirana u smjeru istok-zapad. Apsida je na istoku. Prvobitni ulaz nalazio se na sjevernom zidu lađe. Na južnom zidu lađe tri su uska romanička prozora. Ispred crkve, gdje bi trebao biti portal, dograđen je okrugli zvonik, nagnut za 112 cm. Zvonik ima oblik kule s puškarnicama, a završava osmerokutno i stožastim krovom. Romanička apsida je uništena, a na njezinu mjestu u srednjem vijeku dograđena druga u gotičkom slogu, s tri prozora i četiri potpornja. Bosansko-đakovački biskup Petar Bakić dao je crkvu obnoviti 1731. godine. Po svoj prilici tada je postavljeno novo krovište, niže od prvobitnog, te dograđena bočna kapela i južni ulaz u lađu, ponad kojega je spomen-ploča s podacima o obnovi crkve.

---

27 Eusebius FERMENDŽIN, *Acta Bosnae,* XXIII., isto, 43.; Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini,* isto, 116., 190.

28 Josip BUTURAC, isto, 14. Autor piše: „Na povratku kroz Slavoniju opljačkali su Turci Podravinu, Moslavinu, Posavinu i požeški kraj sve do Bosuta. Tom su prilikom popalili mnoga sela i trgovišta, mnogo Hrvata (oko 50.000) odveli u ropstvo, a poštedjeli jedino tvrde gradove." (s. 20.); Stjepan PAVIČIĆ, *Vukovska župa,* isto, 222.

29 Josip Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti,* Osijek, 1910., 199.

Povjesničarka umjetnosti Diana Vukičević-Samardžija ustanovila je da je crkva sv. Bartola jednobrodna romanička građevina s prigrađenim poligonalnim gotičkim svetištem s tri gotička prozora i četiri potpornjaka, te skošenim okruglim romaničkim zvonikom, što su potvrdila i najnovija istraživanja.[30]

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Osijek obavio je zaštitne radove na crkvi od 1978. do 1985. godine.[31] Nakon uklanjanja žbuke ustanovljeno je da je u dijelove temelja ugrađeno obrađeno kamenje, a u zidove ponegdje rimske opeke. Također su ustanovljene devastacije i dogradnje. U gotičkoj apsidi otkrivena je sedilija i ostaci fresaka. Kasnije je Arheološki odjel Gradskog muzeja Vinkovci obavio zaštitno istraživanje unutar crkvene lađe. Ispod sadašnjeg poda otkrivene su još dvije razine poda. Uz to, otkriveno je 15 kosturnih grobova ukopanih u zdravicu na dubini 2,25 – 2,45 m. Ispod temelja postojeće crkve otkriveni su stariji temelji. To bi mogla biti ranoromanička crkva, kao ona u Sv. Iliji/Vinkovcima (oko 1100. godine) i Nijemcima (temelji otkriveni 1998. u postojećoj gotičkoj crkvi sv. Katarine).[32]

Zanimljivo je da povjesničari Đuro Szabo i Stjepan Pavičić otklanjaju mogućnost da je crkva sv. Bartolomeja posljednji materijalni dokaz o središnjem naselju Hrvati vitezova ivanovaca. Đuro Szabo smatra da je crkva veoma stara, citira mađarskog povjesničara Csánkija „da tu imamo tražiti onaj posjed zvan 'terra Croac (Horvati, Hrvati) cruciferorum a castro de Walkoy exempta, contigna terrae ejusdem domus', koji se posjed spominje od god. 1238. do g. 1408.", ali ne vjeruje da je to crkva *križara*, ni ostatak franjevačkog samostana.[33] Stjepan Pavičić za naselje Hrvati navodi: „U tom je mjestu naime stajala velika kamena crkva sa tornjem, a krstonošci, koji su iza jobagionske organizacije bili prvi posjednici toga imanja, sagradili su bili u Hrvatima velika stambena zdanja, koja su upotrebljavana i u 14. i u 15. st., te bi im se tragovi morali vidjeti." On je smatrao da se to 'crkvište i gradište' nalazi u blizini crkve u Starim Mikanovcima, no taj je lokalitet dokazano prapovijesni umjetni brežuljak, *gradina*.[34] Zbunjuje ga izraz *kamena crkva*, a tim se pojmom u Slavoniji svugdje navodio podatak o crkvama građenim opekama (Sv. Bartolomej, Vinkovci, Rokovačka zidina, itd.).

---

30 Diana VUKIČEVIĆ-SAMARDŽIJA, *Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji.* Studije i monografije Instituta za povijest umjetnosti, knjiga 4., Zagreb, 1986., 122. – 123.

31 Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini,* isto, 118., 19.

32 Maja KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, *Rezultati sustavnih i zaštitnih arheoloških iskopavanja Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci za 1997. i 1998. godinu.* Godišnjak Matice hrvatske Vinkovci broj 16. za 1998. godinu, Vinkovci, 1999., 333. – 335.

33 Đuro SZABO, *Spomenici prošlosti u Srijemu (Mikanovci, Rokovci, Ledinci, Bapska i Lipovac).* Suvremenik, 1916. Pretisak: Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci broj 5.., Vinkovci, 1966./67., 341. – 343.

34 Stjepan PAVIČIĆ, *Vukovska župa,* isto, 167.

Nekoliko suvremenih istraživača prihvatilo je ovu zabludu, ne uvažavajući rezultate novijih arheoloških i povijesnih istraživanja.

Velikaši Gorjanski (de Gara)

Poslije pogibije palatina Nikole Gorjanskog (1386.) borbu protiv suparnika Horvata i buntovničkog plemstva nastavili su njegov sinovi Nikola II. i Ivan. Nikola II. Gorjanski preuzeo je 1394. godine čast hrvatskog bana te je sudjelovao u bitki kod Dobora u Bosni, gdje su zarobljena braća Ivaniš i Pavao Horvat. Njihova su imanja zaplijenjena. Posjede Hrvati i Veliko Selo dobili su mladi Gorjanski. Kaptol Srijemske biskupije u Banoštoru 1395. godine objavio je kako je na temelju darovnice kralja Sigismunda uveo bana Nikolu II. Gorjanskog i brata mu Ivana u posjede Horvata u Vukovskoj, Požeškoj i Bačkoj županiji. U ispravi su nabrojani posjedi koji su se nalazili u istočnom dijelu Vukovske županije, zatim posjedi okupljeni oko Hrvata (*Horuathy*) i Velikog Sela / Velike Vasi *(Magna villa, Nogfalu*) te još sedam posjeda koji su graničili s posjedima Hrvati i Veliko Selo.[35] Godine 1401. kralj Sigismund imenovao je Nikolu II. Gorjanskog palatinom i tu je čast on zadržao do smrti 1433. godine.

U ispravi izdanoj 1443. godine i drugima iz kasnijeg vremena posjed Hrvati više se ne spominje, nego „possessio Verbicze".[36] Dvor velikaša Horvata Gorjanski su po svoj prilici srušili. Isto tako ne spominju se župe Hrvati i Veliko Selo. Crkva sv. Bartola kao sakralni objekt nije uništena. Međutim, ona je 1477./78. u ruševnom stanju.[37] Obnovljena je prije dolaska Osmanlija jer je i dalje bila župna crkva župe Vrbica. U komunalno groblje oko crkve („Cemeterio Comuni apud S. Bartolomeum") do 1770-ih godina sahranjivani su pokojnici iz Mikanovaca i Vrbice (posljednji pokojnik iz Vrbice, Petar Bošnjaković sahranjen je 1777. godine). Od 1765. to je groblje sela Novih Mikanovaca.[38] Crkva sv. Bartolomeja najstarija je crkva u Slavoniji u kojoj se bogoslužje obavlja neprekidno od njezina nastanka do danas.

Posljednji Gorjanski, Job de Gara, predao je 24. studenog 1478. znatan dio svojih posjeda Nikoli Szecsiju Gornjolendavskom „u ime djevojačke četvrtine" Helene, sestre djeda Nikole II.[39] Job Gorjanski umro je 1481. godine. Kralj je

35 Danijel PETKOVIĆ, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja,* Gradski muzej Vinkovci, 2006., 33.
36 Josip Bösendorfer, isto .
37 Stjepan PAVIČIĆ, isto, 176.
38 Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini,* isto, 36.
39 Danijel PETKOVIĆ, isto, 23.

velike posjede Gorjanskih podijelio među nasljednike ili darovao zaslužnim osobama. Izgleda da je tada dio posjeda Gorjanskih zajedno s gradom Gorjanom i bivšim posjedima Hrvati i Veliko Selo dobila Bosansko-đakovačka biskupija jer je poslije oslobođenja od Osmanlija polagala pravo na to područje i dobila ga.[40]

Osmanlijska okupacija

Osmanlijska vojska prolazila je ovim područjem nekoliko puta. Za sobom je ostavljala popaljena sela, a stanovništvo odvodila u roblje. Godine 1423. Turci su opustošili okolicu Đakova i zapalili crkvu u Jošavi. Nastavilo se zalijetanje turskih akindžija preko Save. Na povratku od Kisega potkraj rujna 1532. osmanlijska vojska poharala je Đakovštinu, odvodeći stanovništvo u roblje. Đakovo i okolica okupirani su 1536. godine. Pokušaj oslobađanja 1537. propao je kod Ivankova. Katzianerova vojska potpuno je poražena kod Širokog Polja.[41]

Prema novom upravnom ustrojstvu Đakovo i okolica pripali su Požeškom sandžaku s nahijama Đakovo, Dragotin, Poljana, Nivna, Gorjan i Jošava.[42]

U službenom *defteru,* popisu naselja i obveza (poreza) prema Porti, Požeškog sandžaka iz 1579. godine popisana su sela Nahije Gorjan i Nahije Jošava, istočno i sjeveroistočno od Đakova. Ove su nahije pripadale Kadiluku Gorjan sa sjedištem u Đakovu.

Nahiji Gorjan pripadalo je selo *Velika Vas / Veliko Selo* u blizini Junakovaca, Kešinaca i Vrbice. Selo je imalo 9 kuća. Mještani su koristili pola čestice na *mezri Komnice* (Kuminci).[43]

Nahiji Jošava pripadala su sela: *Berjan(i)ce, Vučevica, Pavlovci, Mikanovci, Jošava, Viškovci, Đurđanci* i *Dopušanci.*

Selo *Berjan(i)ce* je sadašnje gospodarstvo Berak između Đurđanaca i Semeljaca. Zaključiti je to po pripadajućoj zemlji te uništenim selima (*mezre,* pustoseline): *Pasakovci, Petroševica* i *Vrbnica*, zapravo *Paskovci, Petroševci* i *Vrbica* u sadašnjoj katastarskoj općini Vrbica. Uništeno selo (mezra) Vrbica

---

40 Tade SMIČIKLAS, *Dvijestogodišnjica oslobodjenja Slavonije. Drugi dio. Spomenici o Slavoniji u XVII. vijeku.* JAZU, Zagreb, 1891., 308. Biskup Petar Bakić bilježi o sporu biskupa-vlastelina Nikole Ogramića s Komorskom komisijom u Osijeku.

41 Ive MAŽURAN, *Turske provale i osvajanja u Slavoniji od kraja 14. do sredine 16. stoljeća.* Zbornik Petog znanstvenog sabora Slavonije i Baranje, sv. I., Zavod za znanstveni rad JAZU Osijek, 1991., 17. – 66.

42 *Popis Sandžaka Požega 1579. godine.* Prevela mr. sc. Fazileta Hafizović. Topografiju izradio dr. sc. Ive Mažuran. Državni arhiv u Osijeku, 2001.

43 *Popis Sandžaka Požega 1579.,* isto, 162.

nalazilo se istočnije od suvremenog sela, bliže Hrvatima, na području zvanom *Stara Vrbica.*[44]

Selo *Vučevica* sada se naziva Vučevci.

Selo *Pavlovci* sa 8 kuća nepoznate je lokacije, ali su stanovnici kasnije uselili u Mikanovce (Dominković, Baličević, Čurdinjaković, Živikić, Konjarević). Možda je to selo Podgajci.

Selo *Jošava,* sjedište nahije, imalo je selišta *Bežanija* i *Peštanica,* mezru *Izlatnica,* te vodenicu s dva žrvnja i stupom na Jošavi kod ušća potoka *Kuluč* (Ključ). Lokacija sela vjerojatno je uz rijeku Jošavu, na đurđanačkoj strani.

Selo *Viškovci* imalo je 6 kuća.

Selo *Đurđanci* imalo je mezre *Popovci* i *Erdeševci* (Arduševac).

Selo *Dopušanci* (Lopušanci) imalo je 9 kuća.

Selo *Mikanovci* s mezrama *Hrvat* i *Gradac* bilo je najveće u nahiji. Imalo je 36 kuća. To je područje sadašnjih Starih i Novih Mikanovaca. Mezra *Hrvat* je pustoselina (*mezra*) bivšeg naselja *Hrvati,* a mezra *Gradac* bivše naselje u blizini lokaliteta *Gradina* u Starim Mikanovcima.[45]

Na kraju popisa Nahije Jošava zapisano je da mostovi na rijeci Jošavi u blizini sela Vučevci, pripadaju Jošavi: „Spomenuto je područje mjesto dužine 500 aršina, duboka i velika bara te nema mogućnosti prelaženja bez mosta. Budući da je, osim toga, opasna planina (...) i klanac, boravište je i stanište hajducima (...) i razbojnicima, koji većinom napadaju putnike namjernike i ne ustežu se ubijati ljude. Budući da je u svakom slučaju izgradnja mostova i njihovo čuvanje i zaštita jedna od najvažnijih potreba," stanovništvu 50 rajinskih kuća iz sela *Vučevci, Viškovci, Đurđanci, Junakovci, Velić Vas* i *Kećinci* (Kešinci) oprošteni su izvanredni nameti, ukonačivanje, čerahorluci i veslanje, oslobođeni su od devširme, sječe drva, služenja u tvrđavama i palankama, poreza za metropolita i drugih običajnih poreza. „Budući da su oni kao svoju dužnost prihvatili da sijeku šumu u spomenutom klancu, otvaraju i raščišćuju puteve, te vrše popravke i uređenje onako kako bude potrebno, prema visokoj carskoj zapovijesti izdanoj tim povodom..."[46]

Selo *Velika Vas,* u ovom se dijelu deftera navodi kao ***Velić Vas***. Lokacija toga sela je oko kilometar istočno od prijelaza preko Jošave kod *Svetog Ivana*, uz *stari drum,* o čemu svjedoči pozicija rudine ***Vallich polje*** na vojnom zemljovidu

44 Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini,* isto, 17. – 19.
45 *Popis Sandžaka Požega 1579. godine,* isto, 156. – 157.
46 *Popis Sandžaka Požega 1579. godine,* isto, 158.

Habsburške Monarhije iz 1780. godine.[47] Naselje je uništeno, ali je na tom zemljovidu ucrtano prostrano polje okruženo šumom. Mjestopis je kasnije upisan kao rudina *Popovci,* odnosno *Popovača* u katastarskoj općini Đurđanci, katastarske čestice br. 254/1, 255 (1940.), 1631 (1963.), odnosno 135/1 (suvremena oznaka više čestica spojenih u tablu).[48] Do sredine 20. stoljeća tu su bili vidljivi ostaci objekta građenog opekom, kasnije uništeni teškim poljoprivrednim strojevima.

Granica Požeškog sandžaka bila je na potoku Žavorija kod mezre *Hrvat,* pa su sela Vođinci i Prkovci već pripadala Nahiji Ivankovo u Srijemskom sandžaku,[49] ali su bila filijale župe Vrbica.

Osmanlije su na razne načine ometali vjerski život katolika u Bosansko-đakovačkoj biskupiji. Mnoga su sela uništena. U okolici Đakova ostale su samo četiri župe, od kojih je jedna bila Vrbica, nasljednica starih župa Hrvati i Veliko Selo te se prostirala na čitavom području ovih posjeda. Godine 1605. izaslanik pape Silvestra Josip Gregorić izdao je potvrdu o vjerodostojnosti relikvijara sv. Bartolomeja, koji se i sada čuva u crkvi.[50] Župnici su bili franjevci, pretežito iz našičkog samostana, izloženi turskoj mržnji i progonima. Godine 1607. vjernici župa u Đakovštini nisu htjeli platiti otkup zvan *čuloš* za svoje fratre župnike, pa su Osmanlije u Đakovu na kolce nabili 50 kršćana.[51] Unatoč progonima, župa Vrbica opstojala je sve do oslobođenja. Apostolski vizitator Petar Masarecchi obilazio je slavonske župe od 1623. do 1632. godine te zabilježio da župa Vrbica (1632.) pripada našičkom samostanu i ne primjenjuje novi kalendar pape Grgura XIII. (vjerojatno zbog velikih sajmova na koje su dolazili inovjerni muslimani i pravoslavci, op. a.). Biskup Toma Ivaković obavljao je kanonsku vizitaciju 1626. – 1630. U Vrbici je krizmao 84 vjernika.[52] Biskup Jerolim Lučić posjetio je župu Vrbica 5. studenog 1637. godine i ustanovio da župa ima crkvu sv. Bartola „od kamena". Župnik je Ivan Benić, rodom iz Vareša, poslan ovamo iz našičkoga samostana. Potvrđenih je bilo125.[53] Godine 1646. biskup fra Marijan Maravić u župi Vrbica krizmao je 116 osoba.[54] Godine 1660. Petar Nikolić, vikar zagrebačkoga biskupa, izvijestio je: „Župa

47 *Hrvatska na tajnim zemljovidima XVIII. i XIX. stoljeća. 4. Virovitička županija.* Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2002., zemljovid, sekcija 43.

48 Podaci Državne geodetske uprave, Područni ured za katastar, Ispostava Đakovo. Zahvaljujem ravnatelju gospodinu Goranu Sokoloviću.

49 Bruce W. McGOWAN, *Sirem sancagi mufassal tahrir defteri.* Ankara, 1983., 466. – 468.

50 Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini,* isto, 117., 163.

51 Josip Bösendorfer, isto, 326.

52 Josip BUTURAC, isto, 42.

53 Josip BUTURAC, isto, 43.

54 Eusebije FERMENDŽIN, *Acta Bosnae,* isto, 478.

Vrbica ima kamenu crkvu sv. Bartola apostola u Mikanovcima koja i danas postoji. Na tri mjesta nalaze se samo crkvišta, tj. hrpe kamenja porušenih crkvi, ali se i tu služi sveta misa." Crkva je u dobrom stanju, opskrbljena stvarima za službu Božju. Župnik je otac Ilija Bajević.[55] Bosanska biskupija imala je tada u Đakovštini samo tri župe: Selci, Gorjani i Vrbica. Župa Vrbica održala se u ratovima za oslobođenje (1687. – 1691.). Osmanlije su se nakon izgona 1687. godine ponovno vratili. Povjesničar Ive Mažuran piše: „Podrug godine 1690/91. nove, privremene turske vladavine u većem dijelu Slavonije imalo je za Hrvate katolike sudbonosnih posljedica. Tada su propala i nestala cijela katolička sela."[56] To potvrđuju spomenuti osmanlijski popisi Srijemskog i Požeškog sandžaka, u vrijeme kojih su popisana mnoga sela, kojih početkom 18. stoljeća više nije bilo.

Zajednički život s Turcima i pod njihovim gospodarenjem u trajanju od 155 godina ostavio je mnogo tragova u načinu života Hrvata u Slavoniji, njihovu ruhu, običajima, prehrani, govoru i predaji. U selima Đakovštine još uvijek se u svakodnevnom govoru rabe mnogi orijentalizmi.[57] U Vrbici se sačuvala predaja o turskom blagu, subaši Tubi te da su Turci crkvu sv. Bartola pretvorili staju za konje.[58]

Poslije oslobođenja od Osmanlija

Odmah poslije oslobođenja župu Vrbica posjetio je 1695. godine fra Erazmo Ogramić te zatekao župnika franjevca Franju iz Bajmoka. Tražio je da se župnik izjasni priznaje li Nikolu Ogramića za bosansko-đakovačkog biskupa.[59]

Đakovo i okolica oslobođeni su 1687. godine. Već sljedeće 1688. godine obavljen je prvi komorski Popis Slavonije. Slijedio je Popis kotara Đakovo (*Conscription du district de Đakovo de l'année 1702*) koji je načinio popisivač Emerik Szadecsky.[60] Popis je objavljen u izvornom obliku na latinskom jeziku. Tada je došlo do sukoba između biskupa vlastelina i predstavnika Komorske komisije u Osijeku. Biskupa Nikolu Ogramića (Olovčića) ubili su razbojnici u Đakovu 1701. godine. U vrijeme biskupa Đure Patačića, 1709. godine,

55 Eusebije FERMENDŽIN, *Acta Bosnae,* isto, 496.
56 Ive MAŽURAN, *Turske provale i osvajanja u Slavoniji,* isto 200. – 201.
57 Tomo ŠALIĆ, *Riječi i prezimena turskoga podrijetla kod starosjedilaca na području općina Đakovo, Vinkovci i Županja.* Županjski zbornik br. 9., Županja, 1985., 40. – 59.
58 Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini,* isto, 24. – 26.
59 Eusebije FERMENDŽIN, isto, 523.
60 Ive MAŽURAN, *Popis zapadne i srednje Slavonije 1698. i 1702. godine.* Historijski arhiv u Osijeku, Osijek, 1966., 93. – 136.

Bosansko-đakovačka biskupija imala je 4 župe: Đakovo, Gorjani, Vrbica i Vrpolje.[61]

Prema mišljenju jednoga od Ogramićevih nasljednika, biskupa Petra Bakića, popis je vlastelinstva 1702. godine izrađen proizvoljno, na štetu biskupije, a značajni dokumenti odnijeti. Stoga je biskup Bakić popis s latinskog preveo na hrvatski jezik i zapisao svoje primjedbe: „Ovi popis dade mi inspekcija Osieka na mjesto onoga, kojega je učinio grof Karafa, kada je pripisivao ove strane, od kojega prave upise nitkome nekažu, zašto u njima više stoji atara sviu gospošćina, sela, šuma, njiva i čajera, nego li je u ovima upisi, koje inspekcija daje, budući ona na svoj način sve preobratila, kojima bog prosti grihe. Poslie sva pisma po smrti pokojnoga Pra Nikole Olovšćaka dobroga spomena jesu pograbili i odnesli, da ništa nisu ostavili, kojima svitla komora dvorianska više puta jest zapovidila, da imadu mojom crkvi svaka povratiti, koji dan za dnevom odvlači se s lipima riči protežući ne dadoše, i tako s ovime pismom može se crkva držati i braniti, doklam Bog dade...“[62] Vlastelinstvo je imalo samo 19 sela i grad Đakovo te mnogo pustoselina, tj. mjesta gdje su nekada postojala sela.

Biskup Bakić u manuskriptu „O životu naroda i o stočarstvu u Djakovu i njegovoj okolici“ iz 1719. godine zapisao je da je po odlasku Turaka u Đakovu i njegovih 55 sela bilo oko 7.000 stanovnika, koji su živjeli u oko 750 domaćinstava.[63]

O stanju i razvitku biskupijskog vlastelinstva do njegova ukidanja sačuvana je opširna i pouzdana dokumentacija, koja se nalazi u Nadbiskupijskom središnjem arhivu u Đakovu. Poslije ukidanja feudalnih odnosa 1848. godine slijedila je dugotrajna segregacija i reorganizacija te osnovan biskupijski veleposjed. Osobitu ulogu tu je imao biskup Josip Juraj Strossmayer i njegove napredne ideje. Opširan rad o Đakovu, naseljima u Đakovštini i njihovoj prošlosti objavio je Mirko Marković u Zborniku Đakovštine 1970. godine.[64]

Veliko Selo nije više postojalo. Vrbica se ponovno spominje. Obnovljena je za vrijeme turske vladavine, zapadnije od staroga, ranije uništenog sela.

---

61 Josip BUTURAC, isto, 208

62 Tade SMIČIKLAS, *Dvijestogodišnjica oslobodjenja Slavonije. Drugi dio: Spomenici Slavonije u XVII. vijeku.* JAZU, Zagreb, 1891., 308. Prijevod na hrvatski jezik: dr. sc. Stjepan SRŠAN, *Naselja u istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18.stoljeća.* Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2000.

63 Petar LUKIĆ, *Izvještaj o stanju stočarstva spahiluka Biskupije djakovačke i njegove okolice od 1752. godine. Rukopis. S latinskog preveli dr. Andrija Spiletak i dr. Stjepan Romić.* Nadbiskupijski središnji arhiv u Đakovu.

64 Mirko MARKOVIĆ, *Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja.* Zbornik Đakovštine 1., JAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, Zagreb, 1976., 147. – 349.

Župa Vrbica održala se u vrijeme ratova za oslobođenje od Osmanlija. Godine 1702. tu je župnik franjevac iz našičkog samostana,[65] a 1708. godine franjevac Blaž iz Broda.[66]

U prvoj polovici XVIII. stoljeća župa Vrbica prostirala se na velikom području Bosansko-đakovačke biskupije. Imala je filijale: Mikanovci, Mrzović, Đurđanci, Kešinci, Semeljci, Forkuševci, Viškovci, Lopušanci, Koritna, te Vođinci i Prkovci (ova dva sela odmah po oslobođenju izdvojena su u Vojnu granicu). Biskup Juraj Patačić de Zajezda dao je 1703. godine u Vrbici sagraditi drvenu crkvu Pohođenja Bl. Djevice Marije. Kao što je spomenuto, crkvu sv. Bartola dao je obnoviti biskup Petar Bakić 1731. godine. Iz ranoga razdoblja poslije oslobođenja sačuvana je matica krštenih župe vrbičke, vođena od 27. VIII. 1724. do 25. IV. 1736. godine.[67] Kasnije je osnovana nova župa u Semeljcima (1755.), a Viškovci postali filijala župe Đakovo.

Poslije oslobođenja od Osmanlija na potoku Žavorija između Mikanovaca i Vođinaca bila je granica između Provincijala (civilne Slavonije) i Vojne granice. Dotle se prostiralo vlastelinstvo Bosansko-đakovačke biskupije. Mikanovci su s područjem Hrvata 1745. godine izdvojeni iz biskupijskog vlastelinstva i pripojeni Sedmoj brodskoj pukovniji u Vojnoj granici. Kod crkve sv. Bartola neke obitelji iz susjednih sela osnovale su Nove Mikanovce, pa je staro selo nazvano Starim Mikanovcima, koji su se produžili na zapad žiteljima useljenima iz raseljenih Podgajaca. Godine 1776. u Starim Mikanovcima postojala je drvena filijalna kapela svete Klare.[68] Nova zidana prostrana crkva u Vrbici sagrađena je 1793. godine, pa su postojale dvije župne crkve – u Vrbici i crkva sv. Bartola, koja je nakon osnivanja Novih Mikanovaca postala filijalna. Po tradiciji, u njoj su se održavale svečane svete mise na blagdane Velike Gospe, sv. Stjepana Kralja i sv. Bartola, kada su se održavali veliki sajmovi. Stari Mikanovci dobili su župu 1869. godine. Novi Mikanovci, na lokaciji Hrvata, tek su 1930. godine izdvojeni iz vrbičke župe i pripojeni župi Vođinci.

Iz dalekoga vremena vitezova ivanovaca i njihovih posjeda u istočnoj Đakovštini, a to je više od 650 godina, ostalo je do danas samo nekoliko mjestopisa. Na području Starih Mikanovaca su toponimi *Križni jelav* i *Križevica*

---

65 Josip Bösendorfer, isto, 357.

66 Fra M. N. BATINIĆ, *Njekoliko priloga k bosanskoj crkvenoj poviesti.* Starine JAZU, knj. XVII., Zagreb, 1885., 96.

67 Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-500, R 704

68 Tomo ŠALIĆ, *Vinkovački leksikon.* Vlastita naklada. Vinkovci, 2007., 411. *Hrvatska na tajnim zemljovidima XVIII. i XIX. stoljeća. 1. Brodska pukovnija.* Sekcija 16. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1999.

te potok *Kaluđer,*[69] a na području Đurđanaca toponimi *Popovci, Popovača* i *Sveti Ivan*, mjesto prijelaza rijeke Jošave.[70]

Posljednji dokument o naselju Hrvati ostavio je Luigi Ferdinando Marsigli, diplomat i general u službi Habsburške Monarhije. Putujući iz Đakova u Vinkovce 20. VIII. 1700. godine prošao je kroz Mikanovce, nacrtao prapovijesni lokalitet *Gradinu* te zabilježio „Hervat templ. Rudera". Na skici putovanja označio je udaljenosti između pojedinih sela. U Vinkovcima je skicirao položaj antičkoga grada Cibala.[71]

Crkva svetoga Bartolomeja, jedini ostatak samostana vitezova ivanovaca, potom posjeda velikaša Horvata i Gorjanskih, odavna zaokuplja pažnju povjesničara i povjesničara umjetnosti. Sada je obnovljena, a njezin okrugao kosi zvonik ističe se nad posavskom dolinom. Crkva je noću osvijetljena i dobro se vidi iz vlakova koji prometuju magistralnom željezničkom prugom Zagreb – Vinkovci – državna granica. Uz glavnu ulicu u Novim Mikanovcima postavljena su upozorenja da se tu nalazi ovaj sakralni objekt nulte kategorije.

69 Šimo FRKOVIĆ, *Feud Hrvati i druge crtice za povijest Mikanovaca.* KIC „Privlačica", Vinkovci, 1989., 70.

70 Tomo ŠALIĆ i Adam PAVIĆ, *Đurđanci kod Đakova.* Matica hrvatska, Ogranak Đakovo, 2006., 69. – 70.

71 Mato BATOROVIĆ, *Putopisac Marsigli u Slavoniji 1700. godine.* Revija „Đakovački vezovi", Đakovo 1990., 31.

SUMMARY

Tomo Šalić
Hrvati and Veliko Selo, medieval estates east of Djakovo

This article presents data on medieval estates Hrvati and Veliko Selo east of Djakovo which incurred during the Crusades as the property of the Church Order of Knights Hospitaller. The formation of Crusades and the Crusaders' travel through Slavonia is also explained. After the Crusades the king gave these possessions to the Bancs, a high-ranking family, who took the name de Horvath after the original name of the property Hrvati (Croac). The most important figures in the family were Ivaniš, Paul and Ladislav Horvat, who participated in bringing Charles Dracki to Hungarian-Croatian throne. After the king's murder brothers were involved in the rebellion against the court. Ivaniš Horvat set up an ambush, on 25th July 1386 near Gorjani for the Queen Mother Elizabeth Kotromanić, her daughter Mary and the Palatine Nicholas Gorjanski. The Palatine was murdered, the queens taken captive. Horvat brothers were defeated and destroyed by King Sigismund of Luxembourg, and the estates given to the sons of the deceased Nicholas Gorjanski. After extinction of the Gorjanski family, possessions passed into the hands of Bosnian-Djakovo diocese. The article also clarifies the situation during the Ottoman occupation of 1536-1691, when the settlements of Hrvati and Veliko Selo were destroyed. In place of the then parishes there was a parish Vrbica. Finally, the locations of central settlements of Hrvati and Veliko Selo have been clarified as well as the architectural significance and value of the church of St.. Bartholomew's in Hrvati, now the village of Novi Mikanovci.

ZBORNIK MUZEJA ĐAKOVŠTINE (2011.) str. 65-86

Prilog životopisu dr. Andrije Šuljka (1936.-2010.)

UDK 929 Šuljak, A.
Pregledni rad

Luka Marijanović, Đakovo

U radu se ističu neki momenti iz života dr. Andrije Šuljka, umirovljenog profesora crkvene povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu. Promoviran je bio iz crkvene povijesti na Sveučilištu Gregorijana u Rimu disertacijom o Josipu Jurju Strossmayeru. Malo je onih koji su kao on bili upoznati s likom i djelom biskupa Strossmayera na crkvenom, političkom i kulturnom polju. Dr. Šuljak je pisao ne samo o meceni Strossmayeru, već i o drugim značajnim temama koje se odnose na Đakovačku biskupiju i napose Đakovo i Đakovštinu.

Ključne riječi: Đakovo i Đakovština, Đakovačka biskupija, sjemenište u Đakovu, VBŠ u Đakovu.

Dr. Andrija Šuljak ide u red onih osoba koje su znatno utjecale na tijek zbivanja u crkvenom i kulturno-prosvjetnom životu grada Đakova, te Đakovačke i Srijemske biskupije. Nakon više od godinu dana od njegove smrti, 10. travnja 2010., želimo na stranicama Zbornika Muzeja Đakovštine osvježiti njegov lik. Bio je on ugledan i vrijedan radnik, na ponos Crkvi i narodu.

1. *Djetinjstvo i prvo školovanje.* Rođen je bio 23. listopada 1936. g. u slovačkom selu Josipovcu Punitovačkom, općina i župa Punitovci, od oca Joze i

Marije r. Komar.[1] Bili su to susretljivi ljudi, s dubokim vjerskim korijenima i proživljene vjere. Četiri razreda osnovne škole Andrija je završio u Josipovcu i Punitovcima, tri razreda niže gimnazije u Đakovu s malom maturom na školi „Vladimir Nazor" g. 1951.,[2] da bi tada prešao u Zagreb u Dječačko sjemenište, na Šalatu, gdje je završio četvrti, peti i šesti razred gimnazije.[3] Sedmi i osmi razred gimnazije s ispitom zrelosti završio je na biskupijskoj gimnaziji, tzv. liceju, odnosno Pripravnom tečaju pri Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu g. 1956. s izvrsnim uspjehom. Dakako, uvijek je bio perspektivan učenik i jedan od vodećih bogoslova. Upravo u vrijeme dok je rektorom Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu bio dr. Andrija Šuljak, taj licej kao „pripavni tečaj" za filozofsko-teološki studij postao je Biskupijska gimnazija Josipa Jurja Strossmayera u Đakovu (g. 1975.), te tako organizacijski i pravno odvojena od Visoke bogoslovne škole u Đakovu.[4]

2. *Osnovni filozofsko-teološki studij. U međuvremenu su komunističke vlasti pokušale zatvoriti đakovačko sjemenište.* Dr. Šuljak je svoj redoviti filozofsko-teološki studij završio u Đakovu. U međuvremenu je bio na odsluženju kadrovskog vojnog roka u Nišu i Bitolju do 1957. godine u trajanju od dvije godine. Za vrijeme studija meni osobno i mojim vršnjacima u đakovačkom sjemeništu je bio magistar u liceju (niži poglavar u odgoju), tako meni u osmom

---

1 O duhovnim zvanjima iz župe Punitovci, pa tako i o dr. Andriji Šuljku, v. Antun DEVIĆ – Frok ZEFIQ, *Župa Vuka,* Vuka, 2006., str. 107. Ne želimo ovdje rekonstruirati život jedne osobe, dr. Andrije Šuljka, koji je sa gradom Đakovom bio povezan od svoje osnovne škole do svoje smrti. Bio je čovjek Crkve iz ovog našeg prostora, pa smatramo korisnim vidjeti, kakav mu je bio životni tijek u jednoj đakovačkoj instituciji, koja je, nema tomu dugo, slavila dvjesta godina svoga postojanja (1806.-2006.). Uz njegov portret slobodno smijemo reći, da je to bila tipična hrvatska sudbina, ako ga promatramo pod vidom nesretnih prilika u kojima je djelovao. Vjerujem da će se ubrzo naći netko tko će cjelovitije opisati njegov život i djelo, i njegov doprinos stvaranju i oblikovanju kulture našega grada, kao i Đakovačke i Srijemske biskupije općenito. Dobrim dijelom bio sam njegov suvremenik i sustolnik u Bogoslovnom sjemeništu, pa smijem što je moguće konciznije staviti na papir tek neke pojedinosti, koje će nam omogućiti da doživimo u živim slikama težak život i nesmiljenu sudbinu, a koji put i borbu koju je vodio. Dr. Andrija Šuljak je dugi niz godina strpljivo podnosio svoju šećernu bolest (dijabetes), a zaradio ju je negdje u trenucima, kako to obično biva, tjelesne ili psihičke preopterećenosti. Bio sam svjedok i njegovih sretnih trenutaka, koji su ga ispunjali radošću i zadovoljstvom. Sve ga to približava nama i čini bliskim. I u njegovom slučaju potvrđuje se pravilo, da se čovjeku izričito prizna nešto, ali tek – kad umre.

2 U to vrijeme i u Đakovu je postojala još sedmogodišnja osnovna škola, koja je baš nekako u njegovo vrijeme prerasla u osmogodišnju. Da se podsjetimo: nakon četiri razreda niže gimnazije, odnosno nakon završene osmogodišnje (ili sedmogodišnje) škole, polagao se niži tečajni ispit, mala matura. Otkako je kod nas uvedeno jedinstveno osnovno školovanje u trajanju od osam godina, toga ispita više nema. Inače, Andriju je školovala majka udovica i stariji brat Jozo u svojim skromnim obiteljskim prilikama. Dr. Šuljka su zauvijek od najranijeg djetinjstva obilježili ljubav prema Crkvi i marljivost njegovih roditelja.

3 Usp. Marin SRAKIĆ, *Odgojitelji u Bogoslovnom sjemeništu i profesori na teologiji u Đakovu od 1806.-1996.,* u: Diacovensia, teološki prilozi 4(1996.), str. 167-254, ovdje 233.

4 Nakon demokratskih promjena toj Gimnaziji je priznato pravo javnosti, ali se ona via facti ugasila, jer su naši sjemeništarci kao svećenički kandidati bili u Zagrebu na Šalati, zbog ratnih operacija u vrijeme Domovinskog rata 1991.-1995. i ondje završavali svoje gimnazijske nauke.

razredu. I bio je prije svega plemeniti magistar nas sjemeništaraca, koje je nadgledao, s njima se igrao i izvodio ih na šetnje po okolici Đakova. Dok su drugi razarali uljuđeno društvo on ga je gradio. Kao magistar vodio je brigu o redu, radu i disciplini. Upamćen je kao čovjek koji je, premda je bio i sam još u svećeničkoj formaciji, nama mlađima bio ne samo „poglavar", već kolega i prijatelj, i nadasve uzor u bogoslovskom životu.[5] U njemu smo nazrijevali pravoga predvodnika na moralnim putovima svoga uzrasta i životnoga sazrijevanja. Kao bogoslov on je proživio policijsku opsadu sjemeništa u Đakovu i sva ona poznata uhićenja početkom listopada g. 1959. Proživio je i preživio, i to ne tek kao obični očevidac, taj već dobro poznati montirani sudski proces poglavarima i bogoslovima đakovačkog sjemeništa 1959./1960., koji je potom uslijedio. I za Andriju Šuljka je tadašnji Sekretarijat unutarnjih poslova iz Osijeka naredio izuzimanje poštansko-telegrafskih pošiljki, a bio je preslušavan i u svojstvu svjedoka u postupku protiv svoga duhovnika, kasnijeg đakovačkog i srijemskog biskupa, Ćirila Kosa i drugih optuženih, koji su kasnije bili proglašeni krivim i strogo osuđeni „za neprijateljski rad".[6] Kad su osmorica optuženih bili izvedeni pred sud, i to kao skupina profesora bogoslovije, studenata teologije i svećenika – bivših đakovačkih bogoslova, optuživalo ih se zbog „raspirivanja vjerske, nacionalne i rasne mržnje i zbog napadanja i vrijeđanja poretka socijalističke Jugoslavije", dr. Andrija Šuljak se pred isljednicima bio pokušao u jednom trenutku braniti i svojom osobnom iskaznicom (legitimacijom), u kojoj je bila naznačena i njegova slovačka nacionalnost.[7] Prema evidencijskim knjigama i

5 Bogoslovi su inače u svojem sjemeništu u Đakovu uživali posebnu autonomiju, i to davno prije II. vatikanskog sabora. O obiteljskom obilježju sjemeništa, svijesti zajedništva, o zadacima kleričkog zbora, itd. v. Ivan ROGIĆ, *Inkorporacija svećenika u Kristovo otajstveno tijelo,* Đakovo, 1966., str. 395-475. O dr. Šuljku kao odgojitelju najbolju ocjenu je izrekao msgr. Josip Bernatović, dugogodišnji rektor Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, prigodom njegova ukopa. Usp. Anica BANOVIĆ, *In memoriam – mons. dr. sc. Andrija Šuljak,* u Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije 138(2010.), str. 449-454, ondje 452. O Andriji Šuljku vidi i rubriku naši pokojnici u Glasu koncila br. 17(1870.), od 25. travnja 2010., str. 33.

6 Vidi više u Stjepan SRŠAN (priredio), *U ime naroda, sudski proces profesorima i bogoslovima đakovačkog sjemeništa 1959./1960. godine,* Osijek, 2009. Dokumente sa suđenja izdao je Državni arhiv u Osijeku i Đakovačko-osječka nadbiskupija. Osobito vrijedi pročitati uvodnu riječ đakovačko-osječkog nadbiskupa i metropolita msgr. dr. Marina Srakića, tada još bogoslova, te predgovor prof. dr. Stjepana Sršana, tada također još bogoslova i maturanta. Objavljeno je arhivsko gradivo sudskog procesa, ali druge građe iz toga predmeta posjeduju dr. Miroslav Akmadža i dr. Grgo Grbešić. Ja osobno posjedujem fotokopije sve građe sa suđenja gosp. Petru Šokčeviću, koji je tada također bio bogoslov, a danas je umirovljeni svećenik u Svećeničkom domu u Đakovu.

7 O tome vidi homiliju nadbiskupa Srakića na sprovodu dr. Šuljka (spomenuti Vjesnik ... 138(2010., str. 449-450). O hrvatskim narodnim manjinama u Srednjoj Europi v. Krunoslav DRAGANOVIĆ (ured.), *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji – Cerkev v Jugoslaviji 1974,* Zagreb, 1975., str. 1019-1045, a o Hrvatima u Slovačkoj i Moravskoj, *ondje* str. 1031. „U slovačkom jeziku nekadašnjih Hrvata ostala je pokoja hrvatska riječ do danas, također i nešto starih prezimena kao *Jurak, Husak, Šuljak, Danišević*

katalogu studenata iz onoga vremena može se lako vidjeti da je baš tada u đakovačkoj bogosloviji bilo boravilo na studiju bogoslova čak iz šesnaest nacija, što već po sebi bjelodano pokazuje i svjedoči da tu nije uopće niti moglo biti plodno i pogodno tlo za bilo kakav „protunarodni i šovinistički rad". Numerus clausus za sjemenište je bio i ostao 70 kandidata, a nas je u jednom trenutku bilo čak 210, računajući tu i kolege na odsluženju vojnog roka!

Dr. Andrija Šuljak

3. *Svećeničko ređenje.* Za svećenika je Andrija Šuljak zaređen 29. lipnja 1962. u Đakovu. Mladu misu slavio je u svojem Josipovcu dne 22. srpnja 1962. Koliko je on bio osviješten i svećenički opredijeljen i usmjeren pokazuje među ostalim i njegovo mladomisničko geslo s njegove spomen-sličice: „Gospodine, u Tebe se uzdam!"[8] Dobro se još sjećam: na njegovoj mladoj misi pribivao je i dr. Josip Andrić, hrvatski skladatelj i muzikolog, veliki prijatelj slovačkog naroda, i posvetio mu jednu skladanu misu.

(plemići Dijanišević iz Smrčkovića k. Karlovca) itd. Poneki njihov potomak, i ne sluteći, vratio se u staru domovinu kao npr. zagrebački biskup Aleksandar Alagović (XIX. st.)". To i ne mora biti točno, ali je svakako zanimljivo što Draganović piše o prezimenu Šuljak.

8 Opširnije o takvim sličicama i njihovu značenju v. Luka MARIJANOVIĆ, *Mladomisničke spomen-sličice, mladomisničko geslo,* u: Vjesnik ... 138(2010.), str. 199-207. Izraz je inače uzet iz Sv. pisma (usp. *Ps* 25,2), a očito ga je preuzeo od kard. Alojzija Stepinca. I time je, usprkos olovnim vremenima koja je osjetio na svojoj koži, dr. Andrija Šuljak praktično pokazao što on o bl. A. Stepincu misli i tko je on za njega bio i ostao!

4. *Župnik u Oprisavcima.* Od iste g. 1962. Andrija Šuljak je upravljao župom Oprisavci.[9] Ubrzo, i to god. 1963., dobiva na upravu još i prostranu župu Trnjani kojom je upravljao do 1964., i to u vrijeme kad je tamošnji župnik g. Stjepan Starešina bio pozvan na služenje kadrovskog vojnog roka. Dok se ovaj nije bio vratio kući iz vojske, župa je nešto kasnije dobila i samostalnog kapelana Josipa Vrbanića.

Koliko je ta služba bila teška za mladog svećenika u ono doba, pokazuje činjenica da je oprisavačka župa imala na upravi tri sela (filijale su joj Poljanci i Trnjanski Kuti), dok je župa Trnjani bila, a i danas je još veoma prostrana i obuhvaća osam filijala (Crni Potok, Donja Vrba, Ježevik, Klokočevik, Korduševci, Šušnjenci, Vrhovina i Zadubravlje). Na mopedu, po lijepom i ružnom vremenu, a u zimsko vrijeme po snijegu, opslužujući tako veliki prostor Andrija Šuljak je izgubio zdravlje: posve je oglušio na lijevo uho.[10] I s takvom velikom smetnjom on je kasnije uspio završiti svoje poslijediplomske studije i djelovati kao svećenik i profesor cijeli život. Danas nam je čak nezamislivo predočiti, kako u počecima njegove svećeničke službe još nitko od naših svećenika nije imao svoj automobil. Služili su se redovito zaprežnim kolima, ili su obilazili svoj teren jašući na konju, a tek poneki su malo kasnije pribavili moped i olakšali si službu.

Župom Oprisavci upravljao je četiri godine, i to do jeseni 1966.[11] Na župi je živio koristeći se još petrolejskom svjetiljkom i petroplinom. Tek nešto malo prije njegovog odlaska na studij u Rim selo Oprisavci konačno dobiva električnu struju. Na žalost, župa i župljani nisu živjeli u normalnom ritmu crkvenog i seoskog narodnog života, kako bi se očekivalo. Naime, Slavonski Brod i Đakovo s njihovim okolicama 13. travnja 1964. zadesio je strašan potres. Tada je teško stradala i njegova župska crkva, koju je on sa svojim vrijednim i nadasve privrženim župljanima uspio sanirati od urušavanja zidanih stropova zbog velikih pukotina. Izvršio je tom prigodom na crkvi horizontalnu hidroizolaciju, i obnovio ju je temeljito iznutra i izvana. Dogradio je sakristiju, jer je stara bila skučena, te dodao pod istim krovom novu katehetsku dvoranu, što je u njegovo vrijeme u

9 Usp. Obavijesti Biskupskog ordinarijata u Đakovu br. 3 iz 1962., str. 123.

10 I sam đakovački i srijemski biskup Stjepan Bäuerlein, preporučujući Andriju Šuljka msgr. Đuri Kokši, rektoru Zavoda sv. Jeronima u Rimu, da ga primi među pitomce svoga zavoda piše (Biskupski arhiv Đakovo, br. 2122/1966. od 25. kolovoza 1966.): „Od 1. rujna 1962. godine do danas nalazio se u pastoralnoj službi u biskupiji. Rad mu je bio vrlo naporan, ali nije štedio svojih sila, da odgovori povjerenim zadacima". Citirano po Jure BOGDAN, *Pitomci Đakovačke i Srijemske biskupije u Papinskom hrvatskom zavodu sv. Jeronima,* u: Diacovensia 14((2006.), str. 473-516, ovdje 491-492.

11 Vidi više: Antun DEVIĆ, *Župa Oprisavci,* Oprisavci, 2011., str. 185.

Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji bila još izuzetna rijetkost, pravi podvig.[12] U župskoj se vjeronaučnoj nastavi župnik Šuljak već tada bio služio dijaprojektorom, i to sa strujom iz mopeda! Tu pojedinost još i danas rado prepričavaju njegovi tadašnji vjeroučenici iz Oprisavaca. Kad su oprisavački folkloraši na Đakovačkim vezovima nastupali u svečanoj povorci, pod prozorom stana dr. Šuljka znali su zapjevati pokoju pjesmicu, dozivajući u pamet njegov četverogodišnji boravak u Oprisavcima.[13]

Dr. Andrija Šuljak je blagotvorno djelovao na svojoj župi Oprisavci, i u Trnjanima također, ali je kroz određeno vrijeme, ali sada već kao profesor iz Đakova, veoma rado duhovnu brigu vodio i o susjednoj župi Garčin, zbog teške bolesti tamošnjeg župnika g. Stjepana Sante.[14] No, istini za volju treba reći da je Andrija Šuljak već kao župnik u Oprisavcima imao silnih poteškoća koje mu je bezobzirno zadavao na raznovrsne načine baš njegov predšasnik na istoj službi u Oprisavcima, dr. Ivan Jemrić, i to – da zlo bude veće – još kao student iz Rima.

---

12 Danas ta dvorana, osim za susrete, služi i za dnevno slavljenje svete mise u zimsko doba. Sagrađena je puno kasnije na povoljnijem prostoru nova vjeronaučna dvorana, odnosno cijela nova zgrada, s drugim sadržajima g. 1998. Župska crkva je inače jako stradala i u Domovinskom ratu 1991. i 1992. od granata iz susjedne Bosne i mitraljirana je više put iz zrakoplova. Tek se ovih dana konačno završava njezina cjelokupna obnova.

13 Sjećam se da je jednom zgodom Ivo Beraković, po selu zvan Mucakov, inače seoski poštar i brijač, zapjevao u Đakovu: „U mom selu znade svaka baka – velečasnog Andriju Šuljka". I doista, te „bake" u vrijeme župnikovanja dr. Andrije Šuljka u Oprisavcima bile su još djevojčice i njegove vjeroučenice. Dr. Šuljak inače nije promicao folklor u užem smislu riječi, ali bi uvijek rado otvorio vrata prostranoga župskoga dvorišta i dopustio mladima, da osobito poslije velike mise i večernjice nedjeljom i blagdanima, u tom lijepom prostoru zaigraju svoje šokačko kolo. A kako je dr. Šuljak bio ekološki osviješten čovjek, posadio je brojne voćke u svojem vrtu i župskom dvorištu u Oprisavcima, premda njihove plodove on osobno nije uživao. Još ondje ima nekoliko velikih debala oraha iz njegovog vremena. I u Đakovu je, naročito kao ravnatelj sjemeništa i kasnije svećeničkog doma, vodio brigu o hortikulturi, uz pomoć stručnog osoblja, što je prije svega odgojno djelovalo na svećeničke kandidate. Svjesno je on išao za tim, da svaki pitomac sjemeništa malo dublje zagleda u psihu čovjeka, u kojoj će među ostalim naći izraženu potrebu i ideju doma, ideju vlastitog kućnog praga, koji intenzivnije nego sve drugo bar na trenutak poda iluziju: tu sam svoj gospodar, moja kućica – moja slobodica. I župski stan, dom, govorio bi on, nije samo prostor za stanovanje omeđen s četiri zida, naš dom, prošireni dom – to znači i naš vrt, čije će zelenilo odmoriti naše umorne oči. I bit će, ne na posljednjem mjestu, prirodna eko-škola i uzor za cijelo mjesto.

14 Usprkos činjenici što je Stjepan Santo (X 1972.) spašavao svoje župljane u vrijeme Drugog svjetskog rata od odmazde njemačke vojske zbog učestalog rušenja željezničke pruge Zagreb-Beograd između Sapca i Starog Topolja, bio je osuđen na dugotrajni zatvor od ljeta 1945. Vidi: Antun DEVIĆ – Stjepan STAREŠINA, *Župa Garčin,* Osijek, 2008., str. 154-157; Antun JARM, *Pribrojeni zboru mučenika,* Đakovo, 2007., str. 83-84. Kao dječak Andrija Šuljak je doživio propast njemačkog sela Krndija u svojoj rodnoj župi Punitovci, znao je za tamošnji koncentracijski logor namijenjen Nijemcima, a veoma dobro je poznavao životni put svojega župnika Josipa Haubricha, župnika u Donjim Andrijevcima i kasnijeg susjeda Stjepana Sante u Garčinu, svoga sumještanina Vendelina Kristeka, i drugih naših svećenika. Kad je kasnije na našoj bogosloviji, i kraće vrijeme u Sarajevu, predavao hrvatsku nacionalnu povijest i povijest Crkve među Hrvatima, bio je o svim novijim događajima informiran iz prve ruke. Uglednog i zaslužnog svećenika Stjepana Santu rado je zamjenjivao, dok je ovaj bio in articulo mortis.

Ovaj je nešto kasnije bio postao – na žalost – nadaleko poznat po tzv. „Županjskom slučaju", da bi konačno bio sveden na laički stalež g. 1977.[15] Žalosno je to bilo, ali se i to događalo i događa se u Božjem narodu!

5. *Kandidat za dalji studij.* Unaprijed određen za dalji studij, četiri je pune godine dr. Šuljak čekao da dobije putovnicu od tadašnjih vlasti i pođe u Rim na studij crkvene povijesti.[16] Isto su tako godinama na putovnicu čekali dr. Slavko Platz i dr. Marin Srakić, a biskupiji su bili prijeko potrebni novi stručni kadrovi, naročito nakon Drugog svjetskog rata, kad je bio naprasito presječen dotok stručne teološke literature u naše školske ustanove. Samo par godina kasnije, kad sam ja g. 1969. došao u Zavod sv. Jeronima u Rimu, putovnica se mogla dobiti znatno brže. Ja sam je bio već imao, a važnost joj je produljena praktično za jedan dan. Istina, suglasnost sam dobio samo za jedno jedino putovanje, ali barem nisam morao čekati tako dugo! Bila je to već očito velika promjena na bolje u odnosu na ranije razdoblje. No, ne znam jesam li se ikada dovoljno zahvalio Andriji Šuljku, kao prijatelju i starijem kolegi, što mi je prvih dana boravka u Rimu nesebično izlazio u susret. Pomogao mi je tako u formalnostima oko upisa na Lateransko sveučilište.

6. *Profesor hrvatskog jezika na slovačkoj gimnaziji u Rimu.* Tijekom svoga studija u Rimu dr. Andrija Šuljak je predavao kroz tri godine na slovačkoj gimnaziji koju su vodili salezijanci, na adresi „Istituto slovacco dei SS. Cirillo e Metodio, km 14.5, v. Cassia, Roma (La Storta), i to hrvatski jezik i književnost južnoslavenskih naroda. Nakon njegovog povratka u domovinu, tu sam službu ondje bio preuzeo ja, također kroz tri godine (od 1971./1972. do 1973./1974.). Tamošnje slovačke gimnazije (kao uostalom ni slične takve ukrajinske, na kojoj sam također predavao: „Seminario minore ucraino S. Giosafat", in Via Boccea, 480), u Rimu više nema, pa im zato navodimo i adresu bivšeg njihova sjedišta. Naime, nakon pada Berlinskog zida i nezaustavljivih demokratskih promjena u Europi salezijanci su opet otvorili svoje sjemenište i gimnaziju u Šaštinu u Slovačkoj. Nije dakle bilo više potrebno sabirati djecu iz emigracije, što je tada jedino bilo moguće, i školovati ih u svom narodnom i crkvenom duhu. Kroz slovačku gimnaziju je prošlo i nekoliko slovačkih mladića iz Josipovca, od kojih su se neki kao intelektualci svrstali u rad Matice slovačke u Hrvatskoj. Jedan od

15 Dr. Ivan Jemrić je bio župnikom u Oprisavcima od 1956. do 1962., kad je otišao u Rim na studij crkvenog prava. O njemu vidi više Antun DEVIĆ, *Župa Oprisavci,* Oprisavci, 2011., str. 182-184.

16 Antun Dević, pišući o dr. Andriji Šuljku, u djelu *Župa Oprisavci,* u bilješci br. 281., str. 185. donosi: „U Rimu je trebao studirati povijest Marin Srakić, a Šuljak je trebao studirati moralnu teologiju. Budući da tadašnje policijske vlasti nisu htjele M. Srakiću dati putovnicu, na studij povijesti poslan je A. Šuljak, a M. Srakić će kasnije studirati moralnu teologiju".

njih se nad otvorenim grobom oprostio od svoga profesora dr. Andrije Šuljka i zahvalio mu za njegov predani rad.

7. *Studij povijesti na Gregorijani.* Na poslijediplomskom studiju u Rimu, kao pitomac Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu od 1966.-1971., Andrija Šuljak je postigao najprije magisterij iz crkvene povijesti radom „Josip Juraj Strossmayer i jedinstvo Crkava" (g. 1969.), te doktorat iz crkvene povijesti na Fakultetu crkvene povijesti Sveučilišta Gregorijana u Rimu. Doktorsku disertaciju branio je 18. prosinca 1971.[17] Naslov teze bio je: *Il Vescovo G. G. Strossmayer e il Concilio Vaticano I.*[18], hrvatski: *Josip Juraj Strossmayer i I. vatikanski sabor.*[19] Usput da spomenemo, kako mu je moderator disertacije bio veoma poznati njemački isusovac prof. Burkhart Schneider, specijalista i naročito ekspert za pitanja Vatikana i holokausta, te Svete stolice i vjerske situacije u srednjoj Europi od 1939. pa dalje.[20] On, kao i ostali profesori s Gregorijane, oduševili su mladog studenta Šuljka za studij crkvene povijesti. A ovaj je pak za izvanredne rezultate u studiju na Fakultetu crkvene povijesti g. 1971. kao najbolji student dobio medalju Papinskog sveučilišta Gregorijana. U Rimu se on tako na najbolji način susreo sa svjetskom Crkvom. I te rimske godine ostavile su na njemu neizbrisiv trag. Nikad se nije priklanjao određenim i pojedinim skupinama, uvijek je ostao otvoren za razmišljanja drugih znanstvenika. U Rimu se izvrsno

---

17 Vijest o Šuljkovu doktorskom ispitu objavio je Radio Vatikan u svojoj emisiji na hrvatskom jeziku 20. prosinca 1971. godine.

18 Jure BOGDAN, *Pokrovitelji, poglavari i pitomci Zavoda svetog Jeronima,* u: Jure BOGDAN (prir.), Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima (1901.-2001.), Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima u Rimu, Rim, 2001., str. 899-979, ovdje 939.

19 Da bi udovoljio uvjetima za promociju dr. A. Šuljak je tiskao samo izvadak iz doktorske disertacije: *Il vescovo J. J. Strossmayer e il Concilio vaticano I.,* Đakovo, 1995. Izvadak je naveden u Marin SRAKIĆ, *Bibliografija knjiga, brošura, monografija i muzikalija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije, 1527.-2006.,* pod br. 1374. Puni naslov njegove disertacije iz 1971. nalazi se naveden ondje pod br. 1376. Sažetak disertacije na latinskom jeziku objavljen je i u Liber annualis 1971. Papinskskog sveučilišta Gregorijana.

20 Dr. Mile Bogović, sadašnji gospićko-senjski biskup, i kolega dr. Šuljka sa studija u Rimu, osvrnuo se na izvadak iz Šuljakove disertacije iz 1995. godine, gdje ističe da je Šuljak „bez sumnje, najbolji poznavatelj Strossmayerove crkvene djelatnosti". Šuljak je obavio naporni posao proučivši arhivsku građu o Strossmayeru iz Vatikanskih arhiva, Arhiva JAZU-a, Đakovačkog biskupijskog arhiva. Tu je našao obilje neproučene građe. I ovaj izvadak je veliko osvježenje za historiografiju o tom našem velikanu. Imati valja na umu da su mnoge Strossmayerove ideje, zbog kojih su mu na I. vatikanskom koncilu zviždali, na II. vatikanskom koncilu pobijedile. Msgr. Bogović dalje piše: „Rezultati Šuljkova rada takvog su dosega da mogu uvjeriti i strane autore kako je potrebno da svoje znanje o I. vatikanskom koncilu, poglavito na Strossmayerovu ulogu na njemu, mogu sada ne samo proširiti nego i korigirati". Usp. Mile BOGOVIĆ, *Andrija Šuljak, Il vescovo J. J. Strossmayer e il Concilio Vaticano I., izvadak iz doktorske disertacije na Papinskom sveučilištu Gregoriana, Đakovo, 1995., 118 str.,* u: Riječki teološki časopis, Ephemerides Theologicae Fulminenses 4(1996.), str. 374-375.

pripremio za svoje znanstveno-nastavno djelovanje, pa makar se ono odvijalo u onodobnim đakovačkim skromnim prilikama.

8. *Profesor crkvene povijesti u Đakovu.* Po povratku iz Rima g. 1971. imenovan je profesorom crkvene povijesti, starokršćanske arheologije i patrističke literature na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu. Kontinuirano predaje do svoga umirovljenja g. 2003., pa i dalje kratko kao honorarni nastavnik, odnosno vanjski suradnik do g. 2006., dok nismo dobili prikladnu zamjenu. Malo je reći da je dr. Šuljak bio veoma zanimljiv i savjestan predavač i nadasve dobar pedagog, ali ništa manje znanstveni radnik. Poznati su nam svima njegovi nastupi na različitim simpozijima i znanstvenim susretima. Odmjeren u izričaju i jasan, zoran, i nadasve kompetentan. On je osobno unaprijedio studij crkvene povijesti i patrologije na filozofsko-teološkom učilištu u Đakovu. Nije se uvijek moglo imati posebnog profesora za studij povijesti, ali solidni priručnici kojima su se predavači služili kao i broj sati tjedno koji su ovom predmetu propisivani pokazuju kako su studenti mogli dobiti solidno poznavanje povijesti svoje Crkve kojoj pripadaju. Danas već imamo posebnog stručnjaka za patrističku književnost. Studenti, a to su do demokratskih promjena kod nas bili isključivo bogoslovi, neobično su cijenili i poštovali dr. Šuljka kao vrijednoga mladog profesora koji je svojim novim metodama oduševljavao i odgajao svoje studente – bogoslove.

9. *Unaprijeđen studij povijesti na učilištu u Đakovu.* Dok on sam prigodom 190. obljetnice đakovačkog sjemeništa piše o povijesti Crkve u Hrvata, koja je sada ravnopravna s poviješću opće Crkve, dr. Šuljak piše i o sebi, pa među ostalim i o tome kako je on 1971. preuzeo predavanja iz crkvene povijesti, a uz crkvenu povijest preuzeo je i patrologiju, starokršćansku arheologiju, povijest crkvene umjetnosti, a vrlo brzo i opću metodologiju.[21] Pokazalo se da je bez opće metodologije znanstvenog rada teško studirati.[22] Predavao je Šuljak neko vrijeme

21 Iz reda predavanja ili sveučilišnog godišnjaka vidljivo je da je danas povijest nacionalne Crkve, i to ne samo u Đakovu, jednako zastupljena kao i povijest opće Crkve, ali to prije na žalost nije bilo tako. U spomen svojem prijatelju i zemljaku g. Stjepanu Klaiću, danas župniku u Inđiji, u Srijemu, moram posvjedočiti (a i da ilustriram staru praksu) kako je on, kad smo zajedno bili maturanti g. 1961./1962., bio sasvim ispravno i moram dodati, sasvim uljudno, reagirao na jedno predavanje i upitao našega profesora Kopića, ne bili se moglo nešto poboljšati u nastavi crkvene povijesti. Naime, bila je na redu zanimljiva lekcija o pokrštenju Hrvata. A tadašnji profesor Ivan Kopić je radio po njemačkom priručniku Karl BIHLMEYER-Hermann TÜCHLE, *Kirchengeschichte,* Paderborn, 1960. U priručniku je posve naravno i očekivano o pokrštenju Nijemaca bilo pedesetak stranica, o pokrštenju Slavena pola stranice, a o pokrštenju Hrvata samo jedan jedincati redak. Na pitanje Stjepana Klaića, ne bili to sve moglo biti obratno, profesor je žestoko reagirao i mladoga kolegu istjerao van sa sata! O tempora,o mores!

22 Vidi više Andrija ŠULJAK, *Studij crkvene povijesti i patrologije,* u: Diacovensia, teološki prilozi 4(1996.), str. 95-108., ovdje 105-107.

i talijanski jezik. Dr. Andrija Šuljak je bio prvi profesor crkvene povijesti na bogosloviji u Đakovu, koji je nakon redovitog bogoslovskog studija studirao i doktorirao iz crkvene povijesti. Istini za volju, valja reći da je Đakovo i prije, a i danas, imalo izvrsnih povjesničara: bili su to Matija Pavić, Milko Cepelić, Emerik Gašić i drugi. Tako je i Dubrovčanin rodom, đakovački bibličar dr. Andrija Spiletak, mnogo pisao o biskupu J. J. Strossmayeru ...

10. *Dislocirani studij u Austriji.* Na žalost, osjetio je dr. Šuljak i sudbinu mnogih naših izbjeglica i prognanika. Naime, kroz jedan semestar naša bogoslovna škola je bila izmještena u Mattersburg u Austriji u vrijeme najžešćih ratnih operacija u Slavoniji za vrijeme Domovinskog rata 1991.-1995. Ne ponovilo se! Vratili smo se ubrzo kući, već 14. veljače 1992.

11. *Urednik časopisa Diacovensia, teološki prilozi.* Iste g. 1996., kad se obilježavala 190. obljetnica utemeljenja i djelovanja Bogoslovnog sjemeništa i Filozofsko-teološkog učilišta u Đakovu, kao najstarije visokoškolske ustanove kontinuiranog djelovanja u istočnoj Hrvatskoj, dr. Šuljak je postao glavnim i odgovornim urednikom časopisa „Diacovensia, teološki prilozi", te je ostao urednikom sve do iduće g. 1997. Bio je dakle urednikom kroz dvije akademske godine.

12. *Ravnatelj Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu.* Dana 15. rujna 1973. bio je imenovan ravnateljem biskupskog Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu. Na toj je službi, za koju je imao sva potrebita osobna svojstva i najbolje reference, ostao do 31. kolovoza 1977. g. Radi se, smije se ustvrditi, o ključnom položaju od neprocjenjive važnosti za budućnost biskupije. Osobito se učinio zaslužnim za temeljitu obnovu sjemeništa, koje je još dana 23. lipnja 1972. stradalo u velikom požaru prigodom uspostave novoga centralnog grijanja.[23] Nekako u to vrijeme konačno je uspješno riješeno i pitanje opskrbe sjemeništa s pitkom vodom i to priključenjem na gradski vodovod.

13. *Vrstan i poletan odgojitelj u sjemeništu.* Ali što je još mnogo važnije, i to treba jasno i neuvijeno reći: dr. Šuljak sa svojim neposrednim suradnicima mudro je vodio svećeničke kandidate i pripravljao ih za svećeništvo na način kako to želi i očekuje Crkva, napose u svojem Dekretu o odgoju i obrazovanju svećenika (Optatam totius) II. vatikanskog sabora, kao i u drugim provedbenim dokumentima. U đakovačkom sjemeništu, naprosto se to mora istaknuti, nije bilo tako bolnih odgojnih „šokova", ili neodgovornog eksperimentiranja s odgojem s

23 O katastrofalnom požaru u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu vidi više Stjepan MAROSLAVAC, *Obnova zgrade Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu,* u: Diacovensia, teološki prilozi 14(2006.), str. 733-753, ovdje 741-744.

nakanom da se „preživjele strukture uklone", kako ih je znalo biti i u nas i po svijetu nakon II. vatikanskog sabora. Rektor Šuljak je bio svjestan da željena obnova čitave Crkve velikim dijelom ovisi o svećeničkoj službi, a ova opet o ispravnoj i suvremenoj svećeničkoj formaciji. Sjemenište je, mogu osobno posvjedočiti, i tada pod njegovim vodstvom bilo doista sjemenište, tj. rasadnik duhovne kulture i prosvjete, usprkos svim previranjima.

Za dr. Šuljka vodstvo sjemeništa nije tada bio neizvediv zadatak, unatoč znatnim teškoćama. Naprotiv! Radost i svojevrsna zaštićenost ove odgojne ustanove pružale su svakodnevno svećeničkim kandidatima snagu, da marljivo studiraju, a djelatnost njihovih profesora i odgojitelja bila im je uzor. To bivši studenti, i stariji i mlađi, napose tvrde o svojem bivšem rektoru i profesoru, ili samo kao profesoru dr. Šuljaku. To je osobito lijepo i iskreno bilo istaknuto u oproštajnim govorima na njegovom pogrebu.

14. *Razborit i strpljiv profesor u Đakovu, Osijeku i Sarajevu.* On je godinama vodio brojne diplomske radove, i to s velikim uspjehom. U tom poslu je pokazao veliku strpljivost sa svojim studentima. A to ne samo zato da bi oni uredno udovoljili propisima, već da bi iz svojih početničkih radova nešto naučili za život. Povijest je, često je on ponavljao, ogledalo stvarnog života, pa i crkvenog, vjerskog života. Uvijek je naglašavao, da su diplomski radovi tek početak znanstvenog rada, pa treba ići za tim, da se diplomanti nauče i zavole dobro i znanstveno raditi. I dok su se studenti uključivali u znanstveno-istraživački rad, poticao ih je da za obradbu diplomskog ili seminarskog rada uzmu neku poznatu osobu iz našeg crkvenog života i temeljito je obrade. Na taj smo način dobili cijeli niz solidnih radova, vrijednih da ih se uz eventualne male nadopune publicira. Kroz punih šest godina (1997.-2002.) dr. Šuljak je predavao također na Odsjeku za povijest Pedagoškog fakulteta, danas Filozofskoga fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, kao vanjski suradnik: „Ranu srednjovjekovnu povijest Hrvata", „Povijest kršćanstva" i „Razvoj srednjoeuropske civilizacije".[24] Na Visokoj vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji u Sarajevu predavao je crkvenu povijest kroz jedan semestar akad. god. 1974.[25] Njegova, pa i ona najredovitija predavanja se pamte. Studenti su imali prilike uvijek ne samo nešto naučiti od njega, što se po sebi razumije, već uza sve ostalo ona su oplemenjivala, obogaćivala slušače ... I kao čovjek, i kao nastavnik, on je među slušače unosio utjehu i vrlinu i ostao svima u ugodnoj uspomeni.

---

24 Vidi Ana PINTARIĆ (ured.) *Pedagoški fakultet (1977.-2002.),* Osijek, 2002., str. 125.

25 Usp. Marko HRSKANOVIĆ, *Odgojitelji, profesori i studenti Vrhbosanske bogoslovije, Travnik – Sarajevo 1890-1990.,* u: Pero SUDAR (ured.), Vrhbosanska katolička bogoslovija 1890.-1990., Zbornik radova znanstvenog simpozija ..., Sarajevo – Bol, 1993., str. 387-460, ovdje 448.

15. *Stvaranje uvjeta za bolji studij i odgoj.* Sve u svemu, nije bilo jednostavno suočiti se s brojnim specifičnim problemima, koji su nakon II. svjetskog rata opterećivali također đakovačko sjemenište.[26] Dr. Andrija Šuljak je kao vodeća i jaka osoba tu problematiku shvatio i s njome se, sa svojim suradnicima, hrabro suočio.[27] Kad je on napokon nastupio na službu rektora Bogoslovnog sjemeništa, odvojila se služba „rektora sjemeništa" od službe „rektora Visoke bogoslovne škole" u Đakovu, koje je dotad obnašala ista osoba. Službu rektora VBŠ-e u Đakovu preuzeo je tada dr. Marin Srakić, današnji đakovačko-osječki nadbiskup i metropolit.

16. *Služba u samostanu milosrdnih sestara Sv. križa u Đakovu i Trnavi.* Nakon smrti prof. Josipa Štimca, dr. Andrija Šuljak je pastoralno bio angažiran u matičnom samostanu sestara Sv. križa u Đakovu. Ukratko, bio je njihov duhovnik i ispovjednik od 1978. pa do smrti, tj. pune 32 godine. Tek su mu u zadnjih jedanaest godina pomagale kolege iz sjemeništa. U ime samostana na odru se od dr. Šuljka oprostila s. Estera Radičević.[28]

---

26 Ali ne samo sjemenište, nego i cijelu biskupiju. Poznato je naime, da je nekako tih godina (počevši od 1965. kad su u Rim napisane prve tužbe), točnije g. 1968., bila napisana tzv. „Bijela knjiga" devetorice svećenika o, kako je tada stajalo u dnevnim novinama, „crnom biskupu". Dana 3. prosinca 1968. „Izvještaj o prilikama u đakovačkoj biskupiji" potpisnici su istovremeno predali Apostolskoj nuncijaturi u Beograd na ruke tadašnjeg pronuncija Marija Cagne, kao i Biskupskom ordinarijatu u Đakovu. Bio je to rijetko viđeni pamflet, skroz na skroz uvredljiva sadržaja, protiv biskupa kojega se nastojalo, iz prozirnih razloga, javno diskreditirati i optužiti za sve nedaće u kojima se Crkva u tadašnjem društvenom poretku, napose nakon II. vatikanskog sabora, bila našla. Vidi o tome još i „Otvoreno pismo preuzvišenom g. Stjepanu Bäuerlein, biskupu đakovačkom" , što su ga iz Vinkovaca napisali „neki vjernici" 20. rujna 1970., a objavila ga Kršćanska sadašnjost, centar za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije iz Zagreba u: *Svjedočenje, građa i pogledi,* u nizu Perspektive – 14, br. 50/1970. Bilo bi već vrijeme da se o tzv. „Đakovačkom slučaju" konačno progovori dokumentirano i nepristrano. O „bijeloj knjizi" vidi još Ćiril PETEŠIĆ, *Što se događa u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj,* Zagreb, 1972., osobito str. 23-46.

27 I prije nego je dr. Šuljak postao ravnateljem sjemeništa, održan je na poticaj poglavara Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu (vidi spis br. 28/1973. od 24. travnja 1973.) dana 21. svibnja 1973. sastanak o sjemeništu, jer se „naziralo dosta optužbi na račun sjemeništa i života u njemu". Neki su svećenici pisali prave elaborate o sjemeništu, kao npr. župnik iz Oprisavaca g. Boško Rimac, nasljednik dr. Šuljka na službi župnika u Oprisavcima: „Naše sjemenište s pastoralnog aspekta", a ciklostilski umnožen dopis razaslao je svim svećenicima 15. svibnja 1973.

28 Od dr. Šuljka se u srijedu 14. travnja 2011. u đakovačkoj katedrali, kao uzornog svećenika i dugogodišnjeg duhovnika u Samostanu, iskreno i zahvalno oprostila s. M. Estera Radičević i istaknula sve iskazane njegove ljudske vrline kao i zasluge za njihovu zajednicu u Đakovu i Trnavi. Bio sam na službi u istom samostanu kroz dvanaest godina, pa mi je neposredno poznat djelokrug rada i zalaganja dr. Andrije Šuljka. Redovito se nije tu radilo samo i isključivo o eminentno svećeničkim poslovima, već je on kao zauzeti profesor prenosio svoje znanje i njihovom redovničkom podmlatku, a svojim stručnim savjetima pratio je sestre koje su odlazile na dalji studij. I to sve kroz duge trideset i dvije godine. Vidi internetsku adresu http://sestre-sv-kriza.hr/arhiv/oprostaj.php kao i Vjesnik ... 138(2010.), str. 453.

17. *Rektor VBŠ-e u Đakovu i pročelnik Instituta za teološku kulturu.* Bio je rektor Visoke bogoslovne škole u dva mandata (1985.-1989.) i pročelnik Instituta za teološku kulturu laika u Osijeku (1986.-1989.), na kojem predaje crkvenu povijest. Kao rektor škole s đakovačkim biskupom Ćirilom Kosom potpisao je konvenciju o afilijaciji s Katoličkim bogoslovnim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu g. 1986., koju je odobrila Kongregacija za katolički odgoj dne 10. siječnja 1987.[29] Afilijacija naše škole KBF-u Sveučilišta u Zagrebu urodila je i konkretnim plodom, pa smo tako bez poteškoća prerasli u samostalni KBF u Đakovu, Sveučilišta u Osijeku, dana 4. lipnja 2005.

18. *Vodio je pripreme za osnutak Instituta za teološku kulturu.* Malo je tko uviđao kao dr. Šuljak da bismo trebali, s obzirom na probleme i mogućnosti apostolata laika kod nas, osnovati Institut za teološku kulturu laika, za znanstveno i dublje poznavanje vjere, Biblije i teologije, za upućivanje u život i poslanje Crkve, za njegovanje duhovnog života, za dijalog sa suvremenim svijetom i kulturom, te za svjedočenje i kvalificirano navješćivanje Kristove poruke. To je biskup Ćiril Kos, kao veliki rektor tadašnje VBŠ-e u Đakovu i učinio 1. srpnja 1991. (Biskupski ordinarijat Đakovo, br. 1333/91) na poticaj dr. Šuljka i profesorskog zbora. Takav organiziran Institut za teološku kulturu laika imao je već KBF u Zagrebu i Teologija u Rijeci. Neki prvi upisani kandidati prešli su kasnije s Instituta na redoviti studij teologije u Đakovu, i to kad se pokazala prilika i prava potreba da budu među prvim našim vjeroučiteljima prije točno dvadeset godina. Tako je teologija postala dostupna svima i u školi i u kući.

19. *Stručnjak za arhive i knjižnice, te za crkvenu umjetnost.* Dr. Andrija Šuljak je imenovan članom Vijeća Biskupske konferencije (BKJ) za crkvene arhive, knjižnice i muzeje g. 1974. U Hrvatskoj biskupskoj konferenciji je to sada Vijeće za kulturu i crkvena kulturna dobra.[30] U Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji bio je član Komisije za crkvenu umjetnost i čuvanje crkvenih spomenika. Bio je nadalje dugogodišnji član odbora za gradnje i obnove u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, pa tako i član odbora za gradnju Središnje biskupijske knjižnice u Đakovu. Kao takav dobro je poznavao modernu crkvenu arhitekturu. Bila je to zadaća povjerena doista stručnoj i kvalificiranoj osobi, jer on je i po svojoj vokaciji profesora, a i po višegodišnjem boravku u Rimu naučio promatrati kako kršćanska vjera, upravo kao historijsko kršćanstvo, ima svoj mnogovrsni kulturni

29 U građanskom zakonodavstvu aflilijacija se tretira kao područni studij KBF-a Sveučilišta u Zagrebu. Takav studij danas postoji još samo na Teologiji u Riječi.

30 Predsjednik Vijeća HBK za kulturu ... je danas msgr. dr. Želimir Puljić, nekoć biskup dubrovački, sada nadbiskup zadarski. Tajnik toga Vijeća je msgr. Luka Marijanović, umirovljeni profesor sa KBF-a u Đakovu.

izričaj. Napajao se, da ne kažem opijao evropskom kulturom, vidici su mu bili veoma široki! Ostat će nam zapamćen kao čovjek, koji i kao svećenik i kao profesor crkvene umjetnosti i kršćanske arheologije, nije bio krut poput kakvog krutog i ne elastičnog suradnika raznih ustanova za očuvanje i zaštitu spomenika kulture, a koji ne bi mario i znao da naše crkve nisu prvenstveno konzervirani spomenici kulture ili otvoreni „muzeji", već su to žive ustanove koje imaju svoju vlastitu dinamiku života. Bio je nadalje član Hrvatskoga papinskog povijesnog instituta u Rimu, kao i mnogih inicijativnih i organizacijskih odbora za pojedine kulturne i crkvene pothvate i proslave ... Simptomatično je da ipak, uza sve to, nikada nije bio imenovan ravnateljem Biskupijskog arhiva u Đakovu.

20. *Crkva mora njegovati i promicati pravu umjetnost.* Dr. Šuljak je uvijek i u svakoj prigodi svima, bez obzira radi li se o studentima ili svršenim svećenicima, naglašavao kako Crkva i njezini službenici moraju i svojoj Crkvi i svojem narodu što dulje sačuvati spomenike prošlosti, spomenike umjetnosti, naprosto zato što se u njima odražava kulturno stanje naroda u pojedinim razdobljima. Učio je studente ali i svoje kolege profesore principima čuvanja spomenika kulture općenito, ali ne nezainteresirano: on je uvijek sebe i nas skupa promatrao u odnosu na crkvenu umjetnost i koja to načela za nas vrijede: ništa ne raditi (uvađati ili uklanjati) bez suradnje stručnjaka; kod uvađanja novog posavjetovati se valja sa više stručnjaka; a kod uklanjanja stvari ili predmeta ništa ne uništavati. I tako od njegovih bivših studenata, koliko mi je dosad poznato, nijedan od njih nije zapalio župski arhiv ili župsku knjižnicu, uništio crkvene orgulje ili više njih, ili bacio na smetište stari tekstil – staro misno ruho iz naših crkava ... Iako dr. Šuljak nije bio specijalista na svim područjima, s njime se moglo razgovarati o svemu, i pronaći pravo rješenje za neki problem. Mnogi su mu zato zahvalni za prave sugestije, i prije svega ljudsku podršku. Malo je tko kao on poznavao mjesta i predmete kulta. Nezaboravan je bio doživljaj za one, koje je on osobno bio proveo kroz đakovačku katedralu![31] Uvijek nas je, pa i svoje kolege profesore, učio kako treba najprije naučiti vidjeti, pa onda postupno izgrađivati ukus ... I njegov stan je bio prije svega veoma skroman, ali nadasve uredan sa smislom za umjetničko. Ali, na kraju i to treba reći, na području obrazovanja nema nezahvalnijeg, težeg i, konačno, varljivijeg područja nego što je područje (sakralne) umjetnosti. Facit: svakom dobrom svećeniku, i ne samo svećeniku bit će i ostati na pameti osvjedočeno načelo dr. Andrije Šuljka: Prvom Umjetniku ~ prva umjetnost; najvećem Umjetniku najveća umjetnost! Čuvajmo staru, a unapređujmo novu crkvenu umjetnost!

31 Upravo tu činjenicu u svojem oproštajnom govoru istaknuo je msgr. Stjepan Karalić kao veliki prepošt Prvostolnog kaptola sv. Petra na groblju u Đakovu pred grobnicom Stolnog kaptola.

21. *Odgoj za sakralnu umjetnost.* Znamo kako su vremena za stvaranje novoga više nego teška, a sama Crkva doista danas općenito gledano ne prednjači u umjetnosti, no ipak moramo ustvrditi da se te dvije davne nerazdvojne družice nikada ne mogu, pa ni dan danas, posve razići. Upravo danas ne! Naime, sada kad se sve uzburkalo, kad se posvuda traže novi putovi, pa i u umjetnosti, djela prošlosti baš sada dobivaju na svojoj još većoj vrijednosti. To nam staro ne priječi razvitak novog doba. I to što smo baštinili predstavlja svijetle točke smirenja ljudskom duhu, izmorenom na dugim trnovitim putovima do novih ideala u umjetnosti. To mora osjetiti svatko, tko ovako gleda spomenike prošlosti. Tko to osjeća, govorio je dr. Šuljak, znat će procijeniti važnost njihova daljeg očuvanja. Sad je, pogotovo nakon Domovinskog rata 1991.-1995., kad je mnogo toga bilo uništeno ili teško oštećeno, potrebitije više nego ikada. I osobno moram priznati da sam se bio bunio i negodovao kad je dr. Šuljak tražio da se ne ruši već obnavlja ovaj ili onaj stari župski stan u nekom selu, premda bi vlaga na njemu, da je mogla, sa zidova prešla i na krov! No, i takvi stanovi, kad se urede, pokazalo se, znaju biti udobni za život i funkcionalni, a uz to ostaju sačuvani znak starine u našim napose seoskim sredinama.[32]

22. *Ravnatelj Svećeničkog doma u Đakovu.* Jedno je vrijeme dr. Šuljak bio prvi ravnatelj Svećeničkog doma u Đakovu (1981.-1987.). Biskupija je naime, u vrijeme biskupa Ćirila Kosa, podigla još jednu središnju ustanovu neophodnu biskupiji s preko 200 svećenika. To je Dom za umirovljene svećenike.[33] To je bio i novi doprinos gradu Đakovu, i znak nove prisutnosti Crkve u istome gradu. To je ustanova u okviru tzv. „Nemoćišta", koja je tako uređena da je svaki svećenik nakon umirovljenja rado zamjenjuje s nekadašnjim svojim samostalnim domom.

---

32 To ovdje i nije toliko bitno, ali mislim da je ipak važno istaknuti, kako je dr. Šuljak još kao bogoslov kroz više godina pratio đakovačkog biskupa Stjepana Bäuerleina na njegovim putovanjima prigodom slavlja svete potvrde po gotovo cijeloj prostranoj biskupiji. Andrija Šuljak je kao malo tko poznavao religioznu geografiju naše biskupije, i napose kakve se umjetnine kriju u našim crkvama. Dr. Šuljak je dobro znao i veoma cijenio doprinos biskupa Stjepana Bäuerleina sakralnoj umjetnosti, i to ne samo po onome što je on bio o njoj napisao, ili prikupio o arheologiji i povijesti umjetnosti u svojoj osobnoj knjižnici, već time što je on pravodobno osnovao Dijecezanski muzej (g. 1952.), koji se sastoji od Galerije slika, te Muzejske zbirke crkvenog posuđa i liturgijskih odijela. Otvorivši muzej u prostorijama svoje biskupske rezidencije i učinivši eksponate dostupnim javnosti, biskup Bäuerlein je tako doskočio i spriječio djelomičnu nacionalizaciju biskupskog dvora. Nekima to, kao npr. sarajevskom nadbiskupu, nije bilo uspjelo, pa su dobili u svoju kuću nepoželjne stanare, čak suradnike zloglasne Udbe.

33 Đakovačka i Srijemska biskupija je već bila imala Zavod nemoćnih svećenika, koji je nakon II. svjetskog rata bio nacionaliziran, a nalazio se u ulici Kralja Tomislava u Đakovu. Danas je na tom mjestu konačno Časnički dom, prije toga Dom hrvatske vojske, a nekoć je bio Dom JNA. Usp. Mirko MARKOVIĆ, *Đakovo i Đakovština, Prilog poznavanju naselja i naseljavanja,* u: Zbornik Đakovštine 1, JAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, Zagreb, 1976., str. 147-349, ovdje str. 205, br. 72. Biskupija je sestrama Sv. križa bila prepustila svoju zgradu (staru vlastelinsku šumariju) sa zapadne strane današnjeg samostana. Na nacrtu Đakova iz g. 1863. to je kbr. 283 za zgradu na kbr. 72. Radi se dakle o zamjeni dviju potkućnica s postojećim zagradama.

Jedino mjerilo za ulazak u spomenuti dom i njegovo korištenje jest svećenikova starost ili zdravstvena nemogućnost za daljnje vrše bilo kakve svećeničke službe u biskupiji. Kao malo tko je poznavao životnu problematiku i potrebe starih i bolesnih ljudi, i po naravi stvari surađivao je s vlastima i sa svima koji se brinu za starije generacije. Promatrao sam iz svoga stana u sjemeništu kako on redovito posjećuje staru subraću svećenike u njihovom stanu u domu, i kako ih vodi kao kakav dušobrižnik. Pružao je svima stanovito povjerenje, ulijevao je nadu, obasipao ih je pažnjom. Bio je naprosto čovjek i svećenik sa srcem. Na najbolji način dao je on komentar tekstu iz Ivanova evanđelja: dok je apostol Petar bio mlad, opasivao je sama sebe i hodio kud je htio, a kad je ostario drugi su ga opasivali i vodili kamo on inače ne bi htio (*Iv* 21,18). Biti na putu u „drugo djetinjstvo", kako se zlobno izrazio jedan pisac, nije baš lako, i s tom činjenicom se treba sprijateljiti, što nije lako ni svećenicima ...

23. *Kanonik Prvostolnog kaptola u Đakovu.* Kanonikom Stolnoga kaptola sv. Petra, danas Prvostolnog kaptola u Đakovu imenovan je 28. lipnja 1994.[34] Bio je član „Zbora savjetnika", i po izboru i po službi, g. 1989. kroz pet godina. Od sredine g. 2004. kad sam imenovan kanonikom istog kaptola, preuzeo sam bio službe dr. Andrije Šuljka u đakovačkoj katedrali nedjeljom i blagdanom sve do njegove smrti, jer je on već prije bio angažiran na drugom mjestu: u samostanu Milosrdnih sestara Sv. križa u Đakovu i Trnavi.

24. *Odlikovan naslovom kapelana Njegove Svetosti.* Papinskim kapelanom s odličničkim naslovom „monsinjor" postao je 16. prosinca 1988. godine.[35] Istini za volju moram reći, da je on već puno ranije bio imenovan monsinjorom, kako se može vidjeti iz službenog glasila Svete Stolice (Acta Apostolicae Sedis), i njezinog godišnjaka „Annuario pontificio". U svoje je vrijeme bio odlučno odbio takav naslov za zasluženo promaknuće i priznanje svojem radu! Ne želim ovdje obrazlagati tu činjenicu, ali smijem, i to s pravom, zaključiti, kako se dr. Andriju Šuljka nije moglo „kupiti" ili „pridobiti" nikakvim počasnim naslovima. Bio je nadasve karakteran, čvrsto je stajao na zemlji, ukorijenjen u prošlost, usmjeren prema budućnosti, čovjek s kralježnicom, koji je imao svoj stav, svoj ponos i svoj značaj. Bio je prije svega sam onakvim, kao što je očekivao od drugih: da ni pred kime ne savijaju kralježnicu.

---

34 Usp. Marin SRAKIĆ, *Stolni kaptol bosanski ili đakovački i srijemski u Đakovu,* u: Diacovensia 3(1995.), str. 243-298., ovdje. 298. Zanimljivo je znati, da dr. Šuljak u svojoj posljednjoj knjizi o Đakovu kao biskupskom gradu ni na jednome mjestu ne spominje stolni kaptol, kao eminentno povijesnu ustanovu, a čiji su neki članovi bili također znameniti i zaslužni kulturni djelatnici ...!?

35 Usp. Anto PAVLOVIĆ, *Poglavari Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu,* u: Diacovensia, teološki prilozi, l4(2006.), str. 357-439, ovdje 386-387.

25. *Član odbora „Strossmayerovih dana" u Đakovu.* Đakovo je poznato po velikome biskupu, uistinu narodnome biskupu, Josipu Jurju Strossmayeru, velikome političaru i meceni, koji je kao biskup djelovao kroz 55 godina u gradu Đakovu i ostavio tu neizbrisiv trag. I kad je grad Đakovo pokrenuo inicijativu da se upravo u Đakovu održavaju „Strossmayerovi dani", dr. Andrija Šuljak je bezrezervno podržao takav pothvat. Otada je on bio redoviti sudionik Strossmayerovih dana i član Organizacijskog odbora od utemeljenja ove manifestacije. Ti dani sjećanja na biskupa J. J. Strossmayera postali su već tradicijom. Ove se naime godine održavaju IX. Strossmayerovi dani od 20. svibnja 2011. do 8. listopada 2011.[36] Dr. Šuljak je bio, među ostalim, i član organizacijskog odbora za podizanje spomenika biskupu J. J. Strossmayeru u Đakovu, na trgu koji nosi biskupovo ime. To je usputno rečeno eminentno crkveni trg, sakralno središte, jer se svi kućni brojevi na trgu odnose na crkvene institucije, a kad će konačno biti realiziran urbanističko-arhitektonski projekt uređenja cjelokupnog Strossmayerovog trga, zbog skupih arheoloških radova koji su u tijeku, nitko nije u stanju pravo odgovoriti.

26. *Član odbora za proslavu 750. obljetnice Đakova.* A i ranije, u arhivskoj građi oko priprema proslave „750 godina grada Đakova", susrećemo njegovo ime među uglednim Đakovčanima koji su bili u glavnom odboru za tu proslavu. Njegov doprinos se cijenio i prigodom otvaranja „Strossmayerovog muzeja" tj. otvaranja muzejske zbirke „Josip Juraj Strossmayer" u listopadu 1989. u Đakovu. Sudjelovao je i na znanstvenom simpoziju „Đakovo jučer, danas i sutra" u listopadu iste godine, te na simpoziju „Udio i doprinos J. J. Strossmayera u razvitku prosvjete, kulture i umjetnosti jugoslavenskih naroda i narodnosti".

27. *Predavač na Svećeničkoj tribini u Vinkovcima.* Kao predavač nastupao je višeput i na tzv. „Svećeničkoj tribini" u Vinkovcima, koja se održavala godinama

---

36 Zbog iznimnog prinosa utemeljenju i održavanju Strossmayerovih dana uredništvo publikacije *Zbornik 7.i 8. Strossmayerov dana,* Đakovo, 2011., donosi sliku doc. dr. sc. Andrije Šuljka i prenosi tekst Antonije Pranjković i Ivice Raguža, prvotno objavljen u časopisu Diacovensia, teološki prilozi 18(2010.), str. 5-7. Budući da je dr. Šuljak bio upravo zaljubljenik u povijest naših krajeva i predano istraživao povijest Crkve sjeverne Hrvatske, uredništvo Zbornika i djelatnici Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu izrazili su mu veliku zahvalnost za njegovu znanstvenu predanost i predavačku gorljivost u radu na polju teologije i crkvene povijesti, a naročito u proučavanju lika, života i djela đakovačkog biskupa J. J. Strossmayera: Darija DAMJANOVIĆ, *1700 godina svetih srijemskih mučenika, Zbornik radova s međunarodnog simpozija o 1700. obljetnici Sirmijsko-panonskih mučenika (303.-2004.),* Đakovo, 2011. U tom zborniku posvećenom pokojnom dr. Andriji Šuljaku, Darija Damjanović i Antonija Pranjković objavile su tekst: In memoriam Andrija Šuljak (23. listopada 1936. – 10. travnja 2010. , str. 327-328. Diplomirana knjižničarka Ankica Landeka je tu (str. 329-338) također objavila sabranu Bibliografiju radova doc. dr. sc. Andrije Šuljka, koja je poredana vremenskim slijedom objavljivanja. Puno toga kao prava i svojevrsna duhovna ostavština objavljeno je i u: Marin SRAKIĆ, *Bibliografija ..., 2. dopunjeno izdanje,* Đakovo, 2007. , sub voce Šuljak Andrija u kazalu imena.

kao tribina „za širenje i produbljivanje koncilske misli". Teme koje je na njima obrađivao dr. Šuljak odnosile su se na eminentno svećeničku problematiku (npr. o prezbiteriju kao svjedoku zajedništva Božjega naroda, nadalje o krizi duhovnih zvanja u nas), ali i na njemu inače omiljene teme kao npr. o Strossmayeru na I. vatikanskom saboru kao preteči dominantnih ideja II. vatikanskog sabora. Dr. Šuljak je uvijek isticao kako bi se sa Strossmayerom ponosili i veliki narodi Europe, a mi ga tako malo poznamo, ili ga čak znamo samo u krivom ili izobličenom svjetlu!

28. *Bio je među kandidatima za đakovačkog biskupa.* Kad je već riječ o „svećeničkoj tribini" u Vinkovcima, valja istaknuti da je dr. Šuljak na glasovitom susretu svećenika dne 13. kolovoza 1973., dakle, samo par dana nakon smrti i pokopa biskupa Stjepana Bäuerleina,[37] održao predavanje „Lik Biskupa i suradnja sa pastoralnim klerom – prema dokumentima II. vatikanskog sabora". Druga točka dnevnog reda odnosila se na pitanje: „Što očekuje pastoralno svećenstvo od svoga biskupa", a treća je bila: „Eventualni prijedlog pastoralnog klera mons. Cagni glede potencijalnih kandidata za novog biskupa". U toj „anketi" između trojice kandidata dr. Andrija Šuljak je također bio zastupljen sa znatnim brojem glasova, usprkos neizravno provedenoj agitaciji protiv njegove kandidature. Naime, predsjednik „svećeničke tribine" g. Mato Bešlić je vješto, uz neke pošalice, kao: „Kakva je razlika između granata i mitri?!", itd., vodio taj susret, odnosno skupštinu ili „anketu". I da otvoreno kažem, među ostalim neki su nazočni „uvrijedili" dr. Andriju Šuljka, kad su sugerirali „biračkom tijelu" svojom izjavom, kao i nekih svojih vršnjaka i kolega, da nam ne trebaju više „stranci za biskupe". Duhovi su, zbog „bijele knjige" bili u potpuno uzbudljivom stanju, prijetilo je da se nemiri ponovno probude. Ja sam osobno u to vrijeme bio na studiju u inozemstvu, pa nisam mogao osobno pratiti razvoj prilika u biskupiji. No, pokazalo se kasnije da to ipak nije bio povod da bi dr. Šuljak bio i ostao ogorčen i on sve to nikome nije uzeo za zlo! Štoviše, bio je počašćen činjenicom što se on i taj put našao u užem izboru svećenika, a prevagu je odnio stariji i poznatiji. Mada je bio Slovak po podrijetlu, dr. Šuljak to nije nikad napadno isticao. Bio je čovjek široke hrvatske kulture, pa i onda kad je celebrirao u svojem rodnom selu nije propovijedao slovački, što bismo s pravom očekivali, već hrvatski.[38]

---

37 Poziv je svećenicima, od kojih su mnogi bili još na godišnjem odmoru, razaslan još dok je biskup Bäuerlein bio živ. Čak zbog hitnosti susreta ovoga „jedinog legalnog i najvećeg skupa svećenika" nisu bili osigurani ni predavači za predviđene teme.

38 Štoviše, općenito o njegovom rodnom selu se može ukratko reći: Kad je 27. kolovoza 2011. selo Josipovac Punitovački obilježilo 130 godina doseljenja Slovaka na poziv biskupa Strossmayera na mjesto velikih krčevina i osnutka svoga mjesta, o trodnevnoj proslavi su izvijestile i novine Glas Slavonije u svojem broju od ponedjeljka, 29. kolovoza 2011., str. 18 pod znakovitim naslovom: „Selo

Istina, ništa od svega toga što smo netom istaknuli, izrijekom nema u rezoluciji „Želje i očekivanja svećenika sakupljenih na tribini u Vinkovcima 13. VIII. 1973. od svog biskupa", jer su potpisnici izvrsno i mudro naslutili kako će na to sve reagirati više instancije, pogotovo rimske, što se ubrzo i pokazalo. Vjerujem da mnogi, pa ni dr. Šuljak, spram svega toga nisu mogli ostati ravnodušni. Rezolucija s tog sastanka je na dvije stranice ciklostilski umnožena i poslana za informaciju svim svećenicima đakovačke biskupije,[39] a potpisao ju je redakcijski odbor od pet svećenika. No, dr. Šuljak je i poslije te „famozne" tribine na njoj rado nastupao, tako npr. 14. travnja 1975. Usput neka još bude spomenuto, da je na jednoj od posljednjih svećeničkih tribina u Vinkovcima, neposredno pred Domovinski rat, predavač brojnim svećenicima, naročito onima iz Bosne, bio dr. Franjo Tuđman.[40] Pozvao ga je tadašnji predsjednik vinkovačke tribine đakovački profesor dr. Ivan Zirdum.

29. *Smrt i pogrebna svečanost.* U medijima je bilo objavljeno da je dr. Šuljak umro 11. travnja 2010. godine u Kliničkoj bolnici Osijek. Umro je zapravo u večernjim satima 10. travnja 2010.[41] U srijedu, 14. travnja 2010. u 13,30 sati KBF u Đakovu održao je komemoraciju u dvorani biskupa Antuna Mandića (u sklopu Središnje biskupijske knjižnice), potom je uslijedila misa zadušnica u đakovačkoj

---

žive slovačke tradicije i velikog hrvatskog domoljublja". To nije bila prigodničarska i patetička fraza, to je naprosto tako. Tom prigodom predstavljen je i bilten „Dvadeset godina poslije – Josipovčani u 122. đakovačkoj brigadi" u Domovinskome ratu 1991.-1995. O selu Josipovac više v. Andrija ŠULJAK, *Josipovac Punitovački slovačko selo u Đakovštini* (suatori Anica Popović, Branka Uzelac), Muzej Đakovštine i Matica slovačka, Josipovac Punitovački, 2009., str. 4-38.

39 Rezolucija sa željama i očekivanjima svećenika đakovačke biskupije objavljena je u Vjesnik ... 102(1974.), str. 65. Imam sačuvane rukopisne bilješke predsjednika sa spomenute tribine g. Mate Bešlića. To spominjem zato što je arhiv župskog ureda župe Vinkovci I. izgorio u požaru za vrijeme Domovinskog rata 1991.-1995. , a s njime i arhiv tajništva svećeničke tribine. Novi biskup, sada već pokojni, Ćiril Kos, upamćen kao koncilski obnovitelj, znao je povremeno isticati kako je baš on bio „izabrani biskup", po „volji većine našeg prezbiterija, izraženoj na ovaj ili onaj način". Usp. Ćiril Kos u nagovoru prigodom svoga proglašenja biskupom, v. Vjesnik ... 102(1974.), str. 24; vidi još Glas koncila br. 7 od 31. ožujka 1974., str 8. Napominjem da su skoro svi biskupi bili i jesu „izabrani", samo je postupak izbora ostao tajan, pa se nitko nije mogao i ne može ljutiti ili biti ogorčen, ili čak blokiran u svojem daljem radu, ako je u tom izboru bio kao kandidat eliminiran. I u ovom se slučaju potvrdilo, kako Crkva stoljećima postupa posve mudro, kad se biskupi ne biraju anketama, aklamacijom ili kako drukčije, što se danas očito priziva i priželjkuje .... Nije povijesni način razmišljanja,što bi bilo da je bilo, ili kad bi bilo, ali da je kojim slučajem biskupom postao dr. Andrija Šuljak, bio bi to biskup, barem po vanjskoj pojavi, uistinu nalik starozavjetnom velikom svećeniku Šimunu (usp. *Sir* 50,1-24). Treći kandidat prigodom izbora bio je mr. Ivan Šešo (preminuo 20. siječnja 2008. u Slav. Brodu), inače školski kolega dr. Andrije Šuljka.

40 Biskupski ordinarijat u Đakovu je 7. listopada 1989. (br. 400/1989.) uzeo je na znanje da će se tribina održati 16. listopada 1989., a tema je bila: „O povijesnoj istini ...".

41 Posljednji koji su ga bili pohodili i s njime razgovarali, bili su članovi obitelji dr. Dražena Kušena iz Osijeka.

katedrali u 15,00 sati, nakon koje su slijedili sprovodni obredi na đakovačkom groblju. Dr. Šuljak je ukopan u kaptolskoj grobnici na đakovačkom groblju.

30. *Zaključak: svećenik i povjesničar.* Dr. Šuljak je bio prije svega čovjek Crkve, visoko rangirani povjesničar Crkve, koji se znanstveno zanimao za kraj iz kojega je potekao, angažirani je bio sudionik u svim događanjima Đakovačke i Srijemske biskupije u posljednjih pedeset godina. Uvijek u društvu velikih imena istražitelja i znanstvenika crkvene povijesti ... Kao profesor predavao je znanje ne toliko na apstraktan već posve konkretan način, i tako svojim studentima očitovao, kako je Crkva ukorijenjena u svijet i društvo. Dragocjen je njegov doprinos u proučavanju misli J. J. Strossmayera i promicanju njegovih velikih ideja, napose onih zapisanih iznad katedralnih velikih ulaznih vrata: „Slavi Božjoj, jedinstvu Crkava, slogi i ljubavi naroda svoga!"

Zato je dr. Šuljak zaslužio trajan spomen. Kroz mnoge je godine nesebično sudjelovao u životu svoga grada Đakova i biskupije, napose u brojnim dodatnim službama koje su mu oduzimale mnogo vremena. Ne treba zaboraviti, da to na izvan nije bilo ništa spektakularno, a ipak dragocjeno i potrebito služenje, i u ovakvoj prilici zaslužuje da se to izrijekom spomene i prizna. Bio je neumorni radnik usprkos svojoj podmukloj i teškoj bolesti. Na njegovu stručnu prosudbu smjeli smo se osloniti, njegovi odgovori na brojna pitanja će se pamtiti. Bio je živ izvor podataka za svakoga od svojih sugovornika. Situacija u Crkvi i društvu traži i danas takve pomne promatrače, koji će na temelju povijesnih saznanja i iskustava usmjeriti svoje sugovornike. On je znao kako se strasti mogu veoma brzo pokrenuti i zbog najmanjeg povoda u pravcu, koji bi postao veoma opasan kako za crkvenu zajednicu tako i za mir općenito u zemlji. Smijemo se nadati da će se ubrzo naći netko tko će na temelju njegovih objavljenih i prije svega veoma čitkih spisa istražiti njegove misli i ideje. Puno je toga još o njemu u javnosti nepoznato, što čeka svoje istraživače. Sada, u povijesnoj perspektivi, smijemo zaključiti da ništa nije bilo slučajno u njegovom, reći ću otvoreno, mukotrpnom životu. Započeo je svoj teološki studij u predvečerje održavanja II. vatikanskog sabora i drugih značajnih zbivanja, da bi kroz cijeli svoj radni vijek pratio napredak i rast svih institucija u kojima je i sam bio aktivno sudjelovao. Ostao je do kraja vjeran svome uzvišenom zvanju, svojem gradu i svojoj biskupiji. Živio je samozatajno, povučeno i skrovito, bez puno blještavila i isticanja svoje osobe. Kako je tiho živio, tako je tiho i umro.[42]

---

42 Ljudski toplo i iskreno od svoga urednika oprostilo se krasnim tekstom uredničko vijeće časopisa Diacovensia kao i svi djelatnici KBF-a u Đakovu. Svi su mu izrazili zahvalnost za njegovu znanstveno predavačku predanost teologiji i crkvenoj povijesti. Usp. Antonija PRANJKOVIĆ – Ivica RAGUŽ, *In memoriam Andrija Šuljak (23. listopada 1936. – 10. travnja 2010.* u: Diacovensia, Teološki prilozi 18(2010.), str. 5-7.

31. *Posvećen mu je Zbornik o srijemskim mučenicima.* Da se oduži svojem dugogodišnjem profesoru dr. Andriji Šuljaku, KBF u Đakovu posvetio mu je Zbornik radova s međunarodnog simpozija o 1700. obljetnici Sirmijsko-panonskih mučenika (304.-2004.), zbornik koji je on sam bio počeo pripremati za tisak: Darija DAMJANOVIĆ (prir.), *1700 godina svetih srijemskih mučenika,* Đakovo, 2011.[43] Tim zbornikom svi mu zahvaljuju na požrtvovnom radu na području crkvene povijesti naših krajeva, a posebice na zalaganju za ostvarenje znanstvenog skupa s kojim se pokušalo otrgnuti zaboravu slavnu povijest kršćanstva sirmijske metropolije.

Osim veoma brojnih svećenika, sestara redovnica i bivših studenata i studentica, i brojnih vjernika, domaćih biskupa, na pokopu dr. Andrije Šuljka nije izostao ni njegov školski kolega i prijatelj gospićko-senjski biskup dr. Mile Bogović, koji nije propustio u svojem kratkom oproštaju na misi zadušnici istaknuti njegove ljudske i znanstvene vrline.[44] Za sav rad i trud, biranim je riječima dr. Šuljaku zahvalio nadbiskup i metropolit msgr. Marin Srakić u svojoj homiliji, kao i dekan KBF-a u Đakovu prof. dr. Pero Aračić. U ime Matice slovačke Josipovac, te Saveza Slovaka Hrvatske i župe sv. Ladislava Punitovci od pokojnika se oprostio Pavel Kvasnovski, te istaknuo veliku povezanost pokojnika sa slovačkim narodom, ali i njegovu čvrstu ljubav prema hrvatskoj domovini i cjelovito davanje sebe za sve ono što je plemenito. Bio je to, ponajprije, znanstveno-nastavni rad na školi ... Svoje snage rasuo je i na bezbroj drugih obveza u našoj Crkvi. Upravo ta punina života činila ga je zadovoljnim, u isto vrijeme omiljenim u krugu svih s kojima je surađivao. Ostat će nam u trajnom sjećanju kao nezaobilazan djelatnik u kulturnom i vjerskom životu našega grada i biskupije.

---

43 U navedenom zborniku objavljen je *In memoriam Andrija Šuljak*, a potpisale su ga Darija Damjanović i Antonija Pranjković, str. 327. – 328.

44 Vidi Anica BANOVIĆ, *In memoriam – mons. dr. sc. Andrija Šuljak,* u: Vjesnik ... 138(2010.), str. 449-454. Tu je opis pogrebne svečanosti za dr. Šuljka, otisnuta je prigodna homilija nadbiskupa Marina Srakića, riječi oproštaja msgr. dr. Mile Bogovića, biskupa gospićko-senjskog, msgr. Viliama Judáka, biskupa Biskupije Njitra u Slovačkoj odakle je starinom bila obitelj dr. Šuljka. Josipovčani su u sjećanje na 1881. godinu, kada su prvi Slovaci pristigli na mjesto velikih krčevina oko Punitovaca, obilježili trodnevnim programom pred kraj posljednjeg tjedna mjeseca kolovoza 2011. svojih 130 godina od doseljenja u Hrvatsku i osnutka sela. Budući da mi je ujak g. Petar Markovac bio župnikom u Punitovcima kroz punih četrdeset i pet godina, imao sam prilike donekle promatrati i pratiti razvitak toga sela. Svojom marljivošću i složnošću uspjeli su u mnogočemu, tako da njihovo selo danas prednjači po svojoj urednosti, razvijenosti, infrastrukturom i društvenim životom. Nositelj brojnih aktivnosti je ogranak Matice slovačke u Josipovcu. Uvjeren sam da Josipovčani neće nipošto zaboraviti svoga velikog sumještanina dr. Andriju Šuljka, koji je još kao profesor na slovačkoj gimnaziji u Rimu utjecao na odgoj i obrazovanje nekoliko đaka iz Josipovca Punitovačkog na studiju u Rimu. Neki od njih u Matici slovačkoj vrše danas odgovorne dužnosti.

SUMMARY

Luka Marijanović
Supplement to the Biography of Dr. Andrija Suljak (1936-2010)

Dr.A.Suljak was born in Josipovac Punitovački on 23rd October 1936, died in Osijek 10th April 2010. He acquired primary education in Josipovac and Punitovci, lower gymnasium education in Djakovo, and higher in Zagreb and Djakovo. He completed Philosophical and theological studies in Djakovo 1963. He was ordained a priest on 19th June 1962 and officiated as administrator of the parish in Oprisavci (1962-1964), while managing Trnjani parish for a short time. Since 1966 he was a resident in the Department of St. Jerome in Rome, studying church history at the Georgian University, where he earned a doctorate in church history in 1971 with his dissertation on Bishop J.J.Strossmayer in the first Vatican Council. He was then appointed professor of church history, early Christian art and archeology in Djakovo. He also lectured patristic literature. In addition, he performed the service of the rector of the seminary, the two terms he was rector of the theological high schools, and Head of the Institute for Theological Culture of the Laity in Osijek (1985-1989). For over thirty years he was an associate in the service of the monastery church in Djakovo, in the landed estates in Djakovo (1994-2010). Except for pedagogical work he was also engaged in scientific work. He published articles on the history of Diocese of Djakovo and Syrmia, he also performed at many conferences, particularly on the part of the importance of the bishop J.J.Strosmayer, so that we can say that he is the best expert on his life and works of the recent time. As a priest and professor Dr. Suljak left his mark on the church's cultural and educational life of Djakovo.

O sudbini Mije Kirhmajera (Kirchmayer), načelnika Đakova u vrijeme NDH, 1941.-1945.*

UDK 94(497.5 Đakovo)"1941/1945"
32-05 Kirhmajer, M.
Pregledni rad

Vladimir Geiger
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Arhivsko gradivo i tisak omogućavaju dopunu i korekciju dosadašnjih spoznaja i navoda i točniju rekonstrukciju sudbine Mije Kirhmajera (Kirchmayer), gradonačelnika Đakova u vrijeme NDH. U neposrednom poraću Miju su uhitile, neznamo kada, gdje i pod kojim okolnostima komunističke vlasti, i u istražnom je pritvoru od 27. studenoga 1945. Okružni Narodni sud u Slavonskom Brodu osudio ga je 25. siječnja 1946. na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom od 20 godina, gubitak građanskih i političkih prava te na konfiskaciju imovine. Presudu je potvrdio 23. veljače 1946. Vrhovni sud NR Hrvatske u Zagrebu. Tijekom izdržavanja kazne u Zavodu za prisilni rad Stara Gradiška Mijo je umro 1. prosinca 1946., na Kažnjeničkom odjelu bolnice Rebro u Zagrebu.

Ključne riječi: Mijo Kirhmajer (Kirchmayer), "Legija boraca za slobodu i nezavisnost Hrvatske", Đakovo, gradonačelnici, Zavod za prisilni rad Stara Gradiška

* Rad je ostvaren u sklopu znanstvenog projekta Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu "Ljudski gubici Hrvatske u Drugome svjetskom ratu i poraću" (019-0190609-0584), koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Mijo (Mišo, Miško) Kirhmajer (Kirchmayer)[1], jedan je od znamenitih Đakovčana čiji životopis nije dostatno istražen i napisan. No mnogobrojni navodi i podaci u historiografiji, povijesnoj publicistici, memoaristici, tisku i arhivskom gradivu, omogućavaju podosta iscrpnu i prilično točnu rekonstrukciju Mijina života.

Mijo je rođen 13. lipnja 1895. u Đakovu, u pohrvaćenoj njemačkoj obitelji kao peto od desetero djece Mije Kirchmayera i Rozalije rođ. Ackerman. Po zanimanju je bio bačvar, oženjen Sofijom rođ. Vitner, bez djece. U vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije, osnivač je i član nekoliko đakovačkih društava (Klub biciklista "Zvijezda", Društvo za tjelovježbu "Hrvatski sokol", Hrvatska čitaonica, Hrvatski dom, Hrvatsko seljačko lovačko društvo za kotar Đakovo). Potkraj dvadesetih godina, Mijo je član Gradskog odbora Hrvatske seljačke stranke u Đakovu, i pripadao je *desnom krilu* HSS-a, bliskom pravašima i kasnije ustaško-domobranskom pokretu. Pred Državni sud za zaštitu države u Beogradu, Mijo je izveden u siječnju 1929. jer je "vrijeđao Nj. V. kralja" te je osuđen na šest mjeseci lišenja slobode. Kao pripadnik "Legije boraca za slobodu i nezavisnost Hrvatske", pod vodstvom Mije Seletkovića, Mijo je sudionik, u travnju 1930., jedne od najranijih vojno-terorističkih djelovanja ustaša u Kraljevini Jugoslaviji, kada je ilegalna skupina, uglavnom Đakovčana, na poticaj vodstva hrvatskih političkih emigranata, ustaško-domobranskog pokreta u Austriji i Mađarskoj, Ante Pavelića i Gustava Perčeca, namjeravala izvesti atentat (bombaški prepad) na tzv. poklonstvenu deputaciju, sastavljenu od članova bivše HSS i predvođene Karlom Kovačevićem, koja je trebala posjetiti kralja Aleksandra Karađorđevića u Beogradu i, nakon uvođenja diktature u siječnju 1929., izraziti mu vjernost i potporu hrvatskih krajeva i hrvatskog stanovništva. "Legija boraca za slobodu i nezavisnost Hrvatske", u kojoj je značajnu ulogu imao i Mijo, namjeravala je izvesti atentat postavljenjem eksploziva na prugu, između Strizivojne - Vrpolja i Starih Mikanovaca, kojom je iz Zagreba u Beograd trebao proći vlak s deputacijom, ali predviđeni atentat (bombaški prepad) nije uspio, i ilegalna je skupina otkrivena i u većini uhićena potkraj ljeta 1930., među njima i Mijo. Prema optužnici kao pripadnik "tajne organizacije, koja je htjela da otcijepi hrvatske zemlje od Kraljevine Jugoslavije" te radi sudjelovanja u terorističkim djelima protiv Kraljevine Jugoslavije, Mijo je u svibnju 1931. sa skupinom hrvatskih nacionalista, sudionika pokušaja terorističkog čina, pretežito Đakovčana, pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu, osuđen najprije na smrt vješanjem, zatim je pomilovan na doživotnu

1 U izvorima, tisku i literaturi prezime se uglavnom navodi u dvije inačice, kao Kirhmajer i kao Kirchmayer, a ponekad i kao Kirchmajer i kao Kirchmaier.

robiju, a 1936. kazna mu je smanjena na 20 godina teške robije. Također, i ostali uhićeni pripadnici "Legije boraca za slobodu i nezavisnost Hrvatske", osuđeni su na dugogodišnje robije, no amnestirani su i oslobođeni nakon uspostave Banovine Hrvatske, Mijo se nakon što je amnestiran 1939. vraća u Đakovo te od 1940. službuje kao općinski činovnik. Nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske Mijo je, kao iskazani hrvatski nacionalist, imenovan u svibnju 1941. načelnikom Đakova, i tu je dužnost obnašao do travnja 1945.[2]

Arhivsko gradivo i tisak iz 1945. i 1946., pa i sjećanja suvremenika, omogućavaju dopunu i korekciju dosadašnjih spoznaja i navoda i točniju rekonstrukciju Mijine sudbine.

---

2 Mirko MARKOVIĆ, Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja, *Zbornik Đakovštine*, knj. 1, Zagreb, 1976., str. 281.; Vladimir GEIGER, Nijemci na vlastelinstvu đakovačke biskupije do 1848./49. godine, *Croatica Christiana Periodica*, god. XXII, br. 42, Zagreb, 1998., str. 67.; Vladimir GEIGER, Nijemci Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu (1941.-1945.), *Časopis za suvremenu povijest*, god 28, br. 3, Zagreb, 1996., str. 401.; Vladimir GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, Zagreb, 2001., str. 14., 142., 146.; Vladimir GEIGER, Osnivanje i pravila Kluba biciklista "Zvijezda" u Đakovu 1921. godine, *42. Đakovački vezovi. Prigodna revija*, god. XXXIX, br. 38, Đakovo, 2008., str. 85.; Hrvatski državni arhiv, Zagreb, UOZV VIII-10 22014/1921., PU UO VIII-10 59532/1922., PU UO VIII-10 50148/1922., PU UO VIII-10 21844/1923., BH OUP I-3 32854/1940.; Stavljen pred sud za zaštitu države, *Narodna obrana*, god. X (VI.), br. 4, Đakovo, 26. siječnja 1929., str. 4.; Hrvati pred sudom velike Srbije u Beogradu, *Grič. Hrvatska korespondencija*, Beč, 7. svibnja 1931., str. 3.; U ime Njegovog Veličanstva osudjena su tri Hrvata na smrt vješanjem a jedanaestorica na 126 godina robije, *Grič. Hrvatska korespondencija*, Beč, 27. svibnja 1931., str. 1.-2.; Veliki proces proti Hrvata u Beogradu, *Hrvatski dombran*, god. II, br. 1, Buenos Aires, 12. lipnja 1931., str. 4.-5.; 3 smrtne osude i 126 godina teške robije, *Hrvatski dombran*, god. II, br. 1, Buenos Aires, 12. lipnja 1931., str. 8.; Veliki proces proti Hrvata u Beogradu, *Hrvatski dombran*, god. II, br. 2, Buenos Aires, 19. lipnja 1931., str. 5.; Tri smrtne osude, *Hrvatski dombran*, god. II, br. 3, Buenos Aires, 26. lipnja 1931., str. 4.; Beograd kroji strašne osude, *Hrvatski dombran*, god. II, br. 4, Buenos Aires, 4. srpnja 1931., str. 4.-5.; Rasprava proti M. Kirchmayera, koji je osuđen na doživotnu robiju, *Hrvatski list*, god. XII, br. 281 (3750), Osijek, 13. listopada 1931., str. 6.; Ivan BERNARDIĆ, *Život iza željeznih rešetki*, [Zagreb, 1940.], str. 86., 94.; Mirko GLOJNARIĆ, *Borba Hrvata. Kronika dvaju desetljeća političke povijesti (1919-1939)*, Zagreb, 1940., 271.; Krešimir Miron BEGIĆ, *Ustaški pokret 1929-1941. Pregled njegove poviesti*, Buenos Aires, 1986., str. 163.-164.; Bogdan KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb, 1983., str. 71.; Mario JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb, 2006., str. 231.-232.; Mario JAREB, Đakovo i ustaško djelovanje tijekom tridesetih godina dvadesetog stoljeća, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 8, Đakovo, 2007., str. 135.-150.; Zdravko DIZDAR, Osnivanje i djelatnost četničkih udruženja na području đakovačkog kotara u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji 1918.-1941. godine, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 9, Đakovo, 2009., str. 129.-130.; Zvonko BENAŠIĆ, Đakovčanima smrtne kazne za pokušaj diverzije, *42. Đakovački vezovi. Prigodna revija*, god. XXXIX, br. 38, Đakovo, 2008., str. 158.-160.; Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Gospodarske i socijalne prilike u Đakovu i Đakovštini od 1929 . do 1941. godine, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 5, Đakovo, 2001., str. 99., 127.-128., 130.; *Hrvatska obnova*, god. I (XXII), br. 4 (18), Đakovo, 1. lipnja 1941., str. 8.; Željko LEKŠIĆ, Tko su bili đakovački načelnici, *Đakovačke novine*, god. III, br. 23, Đakovo, 11. ožujka 2005., str. 9.; Mato LUKAČEVIĆ, Mladen ĐAKOVIĆ, Stjepan JAKAB, Ivo TUBANOVIĆ (prir.), *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, Đakovo, 2007., str. 334. I tamo navedeni izvori i literatura.

U neposrednom poraću Miju su uhitile, neznano gdje i kada i pod kojim okolnostima, nove komunističke vlasti, i u istražnom je pritvoru od 27. studenoga 1945. Okružni Narodni sud u Slavonskom Brodu, na temelju Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj i Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, Miju je osudio 25. siječnja 1946. na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 20 godina, gubitak građanskih i političkih prava u trajanju od 10 godina te na konfiskaciju cjelokupne imovine. (Prilog 1 i 2) Presudu je potvrdio 23. veljače 1946. Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu. (Prilog 3) Mijo je osuđen, ponajprije, jer je bio gradonačelnik Đakova u vrijeme NDH. Naime, zbog nedostatka dokaza, Miju je Okružni Narodni sud u Slavonskom Brodu oslobođio dijela optužnice, u kojem ga se teretilo da je u svibnju 1941. organizirao uhićenje i protjerivanja odnosno otpremanje u logor Židova, Srba i Roma te konfiskaciju i prodaju njihove imovine. Znakovito je, i štoviše bizarno, što je Mijo i presudom Okružnog Narodnog suda u Slavonskom Brodu i presudom Vrhovnog suda NR Hrvatske u Zagrebu proglašen 1946. krivim i zbog svoje djelatnosti 1930., iako je za ta krivična djela bio već jednom pravomoćno osuđen 1931. Tijekom izdržavanja kazne u Zavodu za prisilni rad Stara Gradiška Mijo je umro 1. prosinca 1946., u 51. godini života, na Kažnjeničkom odjelu bolnice Rebro u Zagrebu.[3] (Prilog 4 i 5)

*

U tijeku istraživanja, uputama na izvore, tisak i literaturu znatno su mi pripomogli: dr. sc. Augustin Franić (Dubrovnik), dr. sc. Mario Jareb (Hrvatski institut za povijest, Zagreb), Branko Ostajmer, prof. (Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod), Ivan Kirhmajer, dr. med. i Željko Lekšić, dipl. iur. (Đakovo). Koristim i ovu priliku i iskazujem im svoju zahvalnost.

3 Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1560 - Odjel/Služba za izvršenje krivičnih i prekršajnih sankcija Republičkog sekretarijata za pravosuđe i upravu Socijalističke Republike Hrvatske; T. B., Osuđen bivši đakovački načelnik - ustaša, *Glas Slavonije*, god. IV, br. 245, Osijek, 31. siječnja 1946., str. 4.; M. LUKAČEVIĆ, M. ĐAKOVIĆ, S. JAKAB, I. TUBANOVIĆ (prir.), *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, str. 334.; Augustin FRANIĆ, *KPD Stara Gradiška mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika*, Dubrovnik, 2009., str. 42.

Prilozi:

1.

Presuda Okružnog Narodnog suda u Slavonskom Brodu, od 25. siječnja 1946., Miji Kirhmajeru, na temelju Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj i Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, na kaznu prisilnog rada s lišenjem slobode u trajanju 20 godina i na gubitak građanskih i političkih prava u trajanju 10 godina te na konfiskaciju cjelokupne imovine

Kz. 298/45.

U ime naroda !

Okružni narodni sud u Slav.[onskom] Brodu u vijeću sastavljenom od predsjednika o.[kružnog] n.[arodnog] s.[uda] Gvozdić Petra, kao predsjedatelja vijeća te članova vijeća Belamarić Frane, tajnika o.[kružnog] n.[arodnog] s.[uda] i Vrabec Franje prisuditelja, uz sudjelovanje Vuksanović Pauline kao zapisničara u kaznenom predmetu protiv Kirhmajer Mije radi zločina iz čl. 3. t. 6. z.[akona] o. k.[rivičnim] d.[jelima] protiv naroda i države[4], te čl. 2. t. 8 Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj[5], u prisutnosti okrivljenog te njegovog branitelja Koprivčević Josipa, odv.[jetnika] iz Sl.[avonskog] Broda, te u prisutnosti referenta javnog tužitelja okruga Sl. Brod Čučković Milana dana 25 siječnja 1946 izrekao je i objavio ovu

O s u d u :

Okrivljeni Kirhmajer Mijo, sin Mije i Roze rodj. Kerman[6], rodjen 13/VI. 1895 u Djakovu, gdje i živi, rkt. vjere, Hrvat, oženjen, bez djece, pismen, bačvar, državljanin FNRJ, navodno nekažnjavan.

4 Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države, član 3., točka 6., određuje da se kao krivično djelo protiv naroda i države smatra i kaznit će se: "tko u vrijeme rata i okupacije stupi u političku suradnju ili primi službu u organima neprijeteljske vlasti i pomaže ih u sprovođenju rekvizicije, oduzimanja hrane i drugih dobara ili u provođenju ma kakvih prisilnih mjera prema stanovništvu Jugoslavije." Usp. *Službeni list DF Jugoslavije*, god. I, br. 66, Beograd, 1. rujna 1945.

5 Odluka o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, član 2., točka 8., određuje: "Zločinom ili prestupom u smislu ove Odluke smatrat će se naročito: [...] 8./ učešće u izdajničkim, političkim i vojničkim organizacijama ili pomaganjem takovih bilo prije sloma Jugoslavije u cilju njezinoga poraza ili poslije njega u svrhu oslabljenja otporne snage u oslobodilačkoj borbi." Usp. *Narodne novine. Službeni list Federalne Hrvatske*, god. I, br. 2, Zagreb, 7. kolovoza 1945.

6 Ispravno bi bilo: Ackerman.

k r i v j e:

1/ što je još za vrijeme bivše Jugoslavije stupio u vezu sa organizatorima ustaškog pokreta [Antom] Pavelićem i [Gustavom] Perčecom koji su emigrirali iz Jugoslavije, dakle uzeo učešća u izdajničkoj političkoj organizaciji odnosno pomagao takovu prije sloma Jugoslavije u cilju njezinog poraza i time počinio zločin iz čl. 2. t. 8 Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj.

2/ što je za cijelo vrijeme NDH bio gradski načelnik Djakova, dakle za vrijeme rata i okupacije primio službu u organima neprijateljske vlasti.

Okrivljeni je stoga temeljem čl. 3 Odluke o zaštiti nacionalne časti H.[rvata] i S.[rba] u Hrvatskoj[7] kažnjava kaznom prinudnog rada s lišenjem slobode u trajanju od 20 /dvadeset/ godina, te na gubitak gradjanskih i političkih prava u trajanju od deset godina, te na konfiskaciju cjelokupne imovine.

Okrivljeni se oslobadja od optužbe da je neustanovljenog dana, mjeseca svibnja 1941. kao gradonačelnik Djakova organizirao hapšenje i protjerivanje Židova i Srba Djakova i okolnih mjesta, te na konfiskaciju njihove imovine, koju je kasnije na javnoj dražbi dao prodati, dakle bio organizator hapšenja i otpremanja u koncentracioni logor stanovnika Jugoslavije, te organizator pljačke privatne imovine i time počinio zločin iz čl. 3. t. 3. z.[akona] o. k.[rivičnim] d.[jelima] p.[rotiv] n.[aroda] i d.[ržave] [8].

Okrivljenom se uračunava u kaznu i izdržani pritvor od 27. XI. 1945.

---

7 Odluka o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, član 3., određuje: "Djela iz ove odluke kažnjavat će se: a/ gubitkom nacionalne časti; b/ prisilnim radom; c/ djelomičnim ili potpunim konfiskacijom imovine ili novčanom kaznom; d/ izgonom. Kazna gubitka nacionalne časti sastoji se u isključenju iz javnog života, gubitka prava na javne funkcije, kao i gubitku svih građanskih prava. Okrivljenik može biti istovremeno kažnjen sa više kazni. Podstrekivanje i pomaganje također se kažnjava." Usp. *Narodne novine. Službeni list Federalne Hrvatske*, god. I, br. 2, Zagreb, 7. kolovoza 1945.

8 Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države, član 3., točka 3., određuje da se kao krivično djelo protiv naroda i države smatra i kaznit će se: "tko izvrši ratni zločin, tj. tko u vrijeme rata i neprijateljske okupacije radi kao pokretač, organizator, naredbodavac, pomagač ili neposredni izvršilac ubijstava, osuđivanja na smrtne kazne i njihovog izvršavanja, hapšenja, mučenja, prisilnog iseljavanja ili odvođenja u koncentracione logore, u internaciju i na prisilni rad stanovništva Jugoslavije; tko vrši namjerno izgladnjavanje stanovništva, prinudno odnarođivanje, prinudnu mobilizaciju, odvođenje u prostituciju i silovanje, prisilno prevođenje u drugu vjeru; tko pod istim uvjetima vrši potkazivanja koja imaju za rezultat u ovom stavu navedene mjere terora i prisiljavanja ili tko pod istim okolnostima naređuje ili vrši paleže, uništavanja ili pljačku javne ili privatne imovine, tko postane funkcioner terorističkog aparata i policijskih formacija okupatora ili službenik zatvora, koncentracionih i radnih logora, ili nečovječno postupa s jugoslavenskim državljanima i ratnim zarobljenicima." Usp. *Službeni list DF Jugoslavije*, god. I, br. 66, Beograd, 1. rujna 1945.

R a z l o z i :

Okrivljeni navodi, da je za vrijeme bivše Jugoslavije bio pripadnik HSS i član gradskog odbora i kao takav dolazio često u vezu sa tadašnjim šefom policije, a kasnije ustaškim pukovnikom Mijom Seletkovićem, koji je bio iz službe odpušten godine 1928. Navodi da se je češće sastajao sa Mijom Seletkovićem nakon diktature godine 1929., a i kasnije da su razgovarali o novo nastaloj političkoj situaciji i stanju u zemlji, te u tim je razgovorima Seletković izražavao svoje mišljenje i uvjerenje, da do promjene stanja u Jugoslaviji, a naročito u Hrvatskoj ne može doći bez intervencije iz inozemstva stim u vezi spominjao je Pavelića i Perčeca, te potrebu vršenja terorističkih čina. Tako je Seletković jednom zgodom pripovjedao da je bio u Pečuhu sa Perčecom, te da je Perčec naglasio potrebu jače organizacije, a isto tako i potrebu odašiljanja ljudi na izobrazbu u te svrhe u Madjarsku. U to vreme da se je Pavelić nalazio prema izjavi Perčecovoj u Beču, gdje je takodjer radio na organizaciji otpora iz inozemstva. Seletković da je izjavio da je Perčec naročito isticao da se treba spriječiti deputacija Karla Kovačevića u Beograd i da će on pružiti svaku moguću pomoć u tome. Neposredno [...][9] razgovarao sa tadašnjim predsjednikom kotarske organizacije HSS Devčić Draganom te poslanikom HSS Fabom Petrovićem, koji su izjavili da su dobili uputstva iz Zagreba od [Ivana] Pernara, da se ima spriječiti odlazak deputacije Karla Kovačevića u Beograd tako je došlo i do toga da mu je Seletković rekao i povjerio mu se da želi izvršiti atentat na vlak izmedju Strizivojne i Mikanovaca i rekao mu da ga u noći dovede do pruge kuda će doći sa eksplozivom. Okrivljeni da je to i učinio, no atentat da nije uspio, jer mina nije opalila. Poslije toga da je okrivljeni bio uhapšen i presudjen po sudu za zaštitu države na kaznu smrti, a zatim pomilovan i kazna mu je izmjenjena kaznom zatvora, dok je Seletković pobjegao. Seletkovića poslije toga nije vidio sve do godine 1942 kada je u dva navrata bio u Djakovu, te s njim i razgovarao.

Dana 20/V. 1941. da je bio postavljen za načelnika grada Djakova i tu je dužnost vršio sve do oslobodjenja. I sam okrivljeni predpostavlja da je gradonačelnikom bio imenovan po prijedlogu ustaškog pukovnika Mije Seletkovića. Poriče, da bi neposredno sudjelovao kod proterivanja Srba, Židova i Cigana, te navodi, da je općina odbila formulare, koji su došli preko kotara i koji su bili razdjeljeni svim Židovima, Srbima i Ciganima. Srbi i Cigani da su bili odpremljeni u logor po osječkoj policiji, žandarmeriji i ustašama. Konfiscirane stvari Srba, Židova i Cigana, da je prodavala kotarska oblast, te da je tom prilikom

9 Nečitko.

kod prodaje sudjelovao općinski činovnik Antun Dečak, a stvari prodavao kotarski činovnik Josip Gajger.

Kako je dakle iz iskaza samog okrivljenog vidljivo okrivljeni je stajao posredstvom kasnijeg ustaškog pukovnika Seletkovića Mije u vezi sa organizacijom ustaškog pokreta u emigraciji Pavelićem i Perčecom.

Okrivljeni je bio upoznat detaljno sa svim planovima ovoga dijela emigracije, te sa terorističkim metodama njihova rada kako to slijedi iz samog priznanja okrivljenog, koji je bio upoznat i s time da je ta emigracija usko povezana s Pernarom i uopće reakcionarnim vodstvom HSS, što je vidljivo iz izjave okrivljenog, koji je upute za atentat na vlak izmedju Strizivojne i Mikanovaca dobio istovremeno od vodstva emigracije kao i posrednim putem preko Pernara, iz čega je vidljivo da je postojao koordinirani rad izmedju emigracije na čelu sa Pavelićem i reakcionarnim dijelom vodstva HSS.

Okrivljeni navodi da se za to djelo ne osjeća krivim jer je radio protiv diktature Živkovićeve u bivšoj Jugoslaviji. Ta obrana okrivljenoga je neumjesna jer je poznato da se je Pavelić povezao u inozemstvu najprije sa najreakcionarnim krugovima u Bugarskoj, a zatim u Madjarskoj, Njemačkoj i Italiji, kojima je bio cilj ne promjena režima u Jugoslaviji nego propast i uništenje Jugoslavije kao države i podvrgavanje njezinih naroda tudjoj neprijateljskoj vlasti.

Pošto je okrivljeni bio detaljno upoznat posredstvom Seletkovića sa metodama rada ustaške emigracije, kako to slijedi iz njegovoga iskaza, te konačno i sa namjeravanim atentatom na vlak izmedju Strizivojne i Mikanovaca u kojem je sudjelovao, došao je sud do uvjerenja da je okrivljeni taj atentat mogao izvršiti samo kao organizirani član izdajničke političke organizacije organizirane u inozemstvu po neprijateljima naše domovine i njihovim ustaškim plaćenicima.

Logična posljedica takovog stava okrivljenoga bila je da je okrivljeni kao čovjek povjerenja ustaških vlasti odmah u početku NDH postao gradskim načelnikom u Djakovu i kao takav ostao sve do oslobodjenja.

Da je okrivljeni upravo kao čovjek povjerenja ustaških vlasti postao gradonačelnikom, slijedi i iz njegovog iskaza kojim priznaje da je postao gradonačelnikom po prijedlogu ustaškog pukovnika Mije Seletkovića, a slijedi to i iz iskaza svjedoka Cvek Antuna, šefa ratne dopisne službe u godini 1943. za centar Djakovo, koji je izjavio da je u njihovoj kartoteci okrivljeni bio označen kao ustaški raspoložen.

Okrivljeni se tečajem dokaznog postupka pozvao na iskaz svjedoka te priložio i izjave gradjana Djakovačkih, kojima je navodno pomagao za vrijeme okupacije.

Sud kod ocjene dokazala nije uzeo u obzir iskaze tih svjedoka odnosno izjave gradjana, jer je notorna činjenica da je za vreme okupacije postojao u

Djakovu logor čiji su stražari bili općinski redari Čajkovac, Nekić, Radotović i Punda, kako je to iskazao svjedok Bernardić Vjekoslav, a osim toga je takodjer iskazom toga svjedoka utvrdjena već poznata činjenica da su za ono vrijeme kada je okrivljeni bio gradonačelnik hapšeni i zlostavljani mnogi Židovi, Srbi kao i Cigani, te otpremani u logor, a da okrivljeni ništa nije poduzeo oko toga da se ta progonjena lica spase, već je makar i posredno davanjem pomoći po općinskim stražarima, pomagao okupatoru odnosno njihovim pomagačima u čuvanju logora te unatoč svih zločina koji su se pred njegovim očima dešavali zadržao za cijelo vrijeme okupacije položaj načelnika dakle vršio u organima neprijateljske vlasti službu na mjestu naročito važnom za okupatora i njegove pomagače. Uvaživši sve to neodlučna je okolnost, da li je okrivljeni možda gdje kome iz osobnih razloga i pomogao, jer da to nije bilo iz principijelnih razloga svjedoče napred navedene okolnosti.

Na temelju toga proglašen je okrivljeni krivim zbog djela radi kojih je presudjen, a koja su navedena u dispozitivu osude, te je presudjen kao u dispozitivu.

Glede djela optužbe okrivljeni je oslobodjen uslijed pomanjkanja dokazala.

Smrt Fašizmu - Sloboda Narodu!
Okružni narodni sud.
U Slav.[onskom] Brodu, dne 25 siječnja 1946.

Zapisničar: Predsjednik vijeća:
Vuksanović v. r. Za točnost: Gvozdić v. r.
M.P.[10] ...[11] [v.r.]

Izvornik, strojopis
Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1560, [*Presuda Okružnog Narodnog suda u Slavonskom Brodu, od 25. siječnja 1946., Miji Kirhmajeru*]

10 Okrugli pečat: Okružni - Narodni sud SLAV. BROD (u sredini grb FNR Jugoslavije).
11 Potpis nečitak.

2.

Glas Slavonije, Glasilo Narodne fronte za Slavoniju, izvješćuje 31. siječnja 1946. o presudi Okružnog Narodnog suda u Slavonskom Brodu, od 25. siječnja 1946., bivšem đakovačkom načelniku Miji Kirhmajeru na kaznu prisilnog rada s lišenjem slobode u trajanju 20 godina i na gubitak građanskih i političkih prava u trajanju 10 godina te na konfiskaciju cjelokupne imovine

---

OSUĐEN BIVŠI ĐAKOVAČKI NAČELNIK – USTAŠA

ĐAKOVO. Pred vijećem okružnog Narodnog suda u Slav.[onskom] Brodu odgovarao je bivši đakovački načelnik Mjio Kirhmajer, za čije je suđenje vladao veliki interes naročito u Đakovu.[12] Kirhmajera tereti optužnica da je još za vrijeme stare Jugoslavije pripadao terorističkoj ustaškoj grupi sa Janka-puste i stajao u neposrednoj vezi sa poznatim zlikovcem i koljačem Seletkovićem, koji je kasnije postao Pavelićev general. Kao ustaški terorista organizirao je još prije rata atentate i diverzantske akcije na željeznici i tako pripremao kapitulaciju stare Jugoslavije. Za nagradu je Kirhmajer odmah po osnutku fašističke nakaze NDH postao gradski načelnik u Đakovu. Na tom polju on nastavlja službu ustaškim koljačima. Organizirao je hapšenja i otpremanja u koncentracioni logor nevinog stanovništva čiju imovinu pljačka. Sud je Kirhmajera osudio na kaznu prisilnog rada s lišenjem slobode u trajanju od 20 godina te na konfiskaciju cjelokupne imovine. Javni tužilac uložio je žalbu.

[...]

T. B.

Glas Slavonije, god. IV, br. 245, Osijek, 31. siječnja 1946.

12 Zanimljivo je, da onodobni đakovački tisak, *Đakovština*, glasilo Narodne fronte za kotar i grad Đakovo, nije izvijestio o suđenju i presudi Miji Kirhmajeru.

3.

Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske, Zagreb, potvrđuje 23. veljače 1946. presudu Okružnog Narodnog suda u Slavonskom Brodu, od 25. siječnja 1946., Miji Kirhmajeru na kaznu prisilnog rada s lišenjem slobode u trajanju 20 godina i na gubitak građanskih i političkih prava u trajanju 10 godina te na konfiskaciju cjelokupne imovine

---

K 636/ 46/2

PRESUDA
U IME NARODA!

Vrhovni sud Hrvatske u Zagrebu u vijeću sastavljenom od pretsjednika Vrhovnog suda Rukavine Ivana, kao pretsjednika vijeća, te članova Vrhovnog suda Dra Plemića Marka i Kovačević Petra kao članova vijeća uz sudjelovanje tajnika Vrhovnog suda Dra Marovića Nikole kao zapisničara, u krivičnom postupku protiv optuženika Kirhmajer Mije pok. Mije iz Djakova radi djela po čl. 3 toč. 6 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, uslijed žalbe optuženika protiv presude Okružnog narodnog suda u Sl.[avonskom] Brodu od 25. siječnja 1946 posl. br. Kz 298/45/11 u nejavnoj sjednici održanoj dana 23. veljače 1946.

PRESUDIO JE :

Ne uvažuje se žalba i potvrdjuje pobijana prvostepena presuda.

RAZLOZI :

Optuženik je proglašen krivim djela po čl. 3 toč. 6 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, odnosno po čl. 2 toč. 8 Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj.–

Zbog toga je osudjen na kaznu

a/ lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od dvadeset godina uz uračunanje već izdržanog pritvora i istražnog zatvora,

b/ gubitak političkih i pojedinih gradjanskih prava u trajanju od deset godina,

c/ konfiskacije cjelokupne imovine.–

Optuženik se žali i protiv izreke o krivnji i one o kazni.–

Njegova žalba nije osnovana.–

Razgovori o emigrantima i o temama, koje su bile predmet razgovora, pokazuju, da je optuženik imao naročitog interesa da vodi takove razgovore a sama činjenica da je sudjelovao pri atentatu na voz izmedju Strizivojna i Mikanovaca, da se solidarisao sa njihovim terorističkim planovima i metodama, pogotovo kada je to učinio skupa sa Seletkovićem Mijom, koji mu je sam pričao o svojim sastancima sa Perčecom [Gustavom].–

Navod žalbe, da niko ozbiljniji u Hrvatskoj nije ustaškoj emigraciji posvećivao pažnje, može biti tačan, ali time se indirektno i priznaje da optuženik sebe ne ubraja medju ozbiljnije, jer je on na Seletkovića Miju učinio tako dobar utisak, da je jedino njega smatrao poslije pada bivše Jugoslavije najpodesnijom osobom za načelnika Djakova.–

Optuženik je sam kazao, da je postavljen za općinskog načelnika svakako po predlogu pukovnika Seletkovića Mije, koji je još od prije radio s njime. Ne smeta što je to postavljenje uslijedilo i po želji samog stanovništva Djakova jer je taj morao biti i jedan od ostalih uvjeta. Glavno je pri tome, da je ustaška vlast našla optuženika osobom podesnom za zastupanje i promicanje ustaških političkih interesa i ciljeva.–

Svejedno je da li je mjesto općinskog načelnika imalo za okupatora i njegove pomagače veće ili manje važnosti.–

U ostalom se upućuje na razloge pobijane presude.–

Toliko po pitanju krivnje.–

Po pitanju kazne pak pobijana je presuda uzela kao olakotno da je optuženik pomagao pojedinim osobama, a ne njegovo načelno pomaganje.–

Čl. 4 Odluke o zaštiti nacionalne časti traži aktivno učešće u ostvarenju ciljeva N.[arodno] O.[slobodilačke] B.[orbe] kao i naknadu počinjene štete. Toga konkretno nema, kao što nema ni djelotvornog pokajanja. Stoga uzevši u još i priznanje, porodičnost te neporočnost optuženika odmjerena kazna prikazuje se primjerenom stepenu njegove krivične odgovornosti, tako da su ove olakotne okolnosti došle do izražaja u mjeri kazne i ako ne izrijekom u [...][13]

Zbog svega toga nije se uvažila žalba ni u jednom, ni u drugom pravcu, te je riješeno kao gore. –

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU !

VRHOVNI SUD HRVATSKE NARODNE REPUBLIKE
Zagreb, 23. veljače 1946.

13 Nečitko.

Zapisničar:
Dr. N. Marović s. r.

Predsjednik vijeća:
I. Rukavina s. r.

Za točnost otpravka jamči:
Kancelarija Vrhovnog suda Hrvatske

M.P.[14]

Izvornik, strojopis
Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1560, [*Presuda Vrhovnog suda Narodne Republike Hrvatske, Zagreb, od 23. veljače 1946., Miji Kirhmajeru*]

4.

Odjel za izvršenje kazni Ministarstva unutarnjih poslova NR Hrvatske, izviješćuje 21. prosinca 1946. Upravu Zavoda za prisilni rad Stara Gradiška, da je osuđenik Mijo Kirhmajer umro na Kažnjeničkom odjelu bolnice Rebro u Zagrebu, 1. prosinca 1946., uz navod da su u Kažnjeničkom odjelu bolnice Rebro ostale neke njegove stvari, koje bi trebao podići netko od obitelji, koju bi o tome trebalo obavijestiti

---

NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Odjel za izvršenje kazni
Broj: 57841–V–2–1946. U Zagrebu, dne 21. XII. 1946.

PREDMET: KIRHMAJER MIJO,
smrt

UPRAVI ZAVODA ZA PRISILNI RAD
ST. GRADIŠKA

Od UDB-e[15] za grad Zagreb pod brojem 15364 / 46 od 2.XII.1946 obavješteni smo da je osudjenik Kirhmajer Mijo dana 1.XII.1946.g. umro u bolnici na Rebru.[16]

---

14 Okrugli pečat: VRHOVNI SUD HRVATSKE (u sredini zvijezda petokraka s klasjem).

15 Uprava državne bezbjednosti.

16 Prema iskazu Ivana i Ljubice Kirhmajer iz Đakova, 10. kolovoza 2007., Branku Ostajmeru, a prema navodima Mijinog brata Pavla i nećaka Miše Kirhmajera iz Đakova, koji su bili prisutni suđenju na Oružnom Narodnom sudu u Slavonskom Brodu, 25. siječnja 1946., Mijo je već tada bio izrazito mršav i narušenog zdravlja.

Od imenovanog su ostale neke stvari, koje bi trebalo podići kod pomenute bolnice kažnjenički odjel t.j. da se obavjesti njegova obitelj ili slično, da pomenute stvari preuzmu.[17]

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU !

M.P.[18]

NAČELNIK:
Petar Müller [v.r.]
/Petar Müller/

Izvornik, strojopis
Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1560, Zavod za prisilni rad Stara Gradiška

5.

Odjel za izvršenje kazni Ministarstva unutarnjih poslova NR Hrvatske, izviješćuje 6. siječnja 1947. Zavod za prisilni rad Stara Gradiška, da je osuđenik Mijo Kirhmajer umro u Kažnjeničkom odjelu bolnice Rebro u Zagrebu, 1. prosinca 1946.

NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Odjel za izvršenje kazni
Broj: 62706–V–2–1946.

U Zagrebu, dne 6. I. 1947.

PREDMET: Osudjenik KIRHMAJER MIJO – smrt.

ZAVODU ZA PRISILNI RAD
STARA GRADIŠKA

Od strane Odjela unutrašnjih poslova pri Narodnom odboru grada Zagreb broj 163549 / 46 od 2.XII.1946.g. primili smo obavjest, da je osudjenik

17 Prema iskazu Ivana i Ljubice Kirhmajer iz Đakova, 10. kolovoza 2007., Branku Ostajmeru, navedene je stvari preuzeo odnosno dobio iz Zavoda za prisilni rad Stara Gradiška Mijin brat Pavle Kirhmajer.

18 Okrugli pečat: NARODNA VLADA HRVATSKE MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA (u sredini zvijezda petokraka s klasjem).

KIRHMAJER MIJO koji se je nalazio na izdržavanju kazne u tom zavodu dana 1.XII.1946.g. umro u bolnici Rebro.

Provedite isto u tamošnjoj evidenciji.

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!

M.P.[19]

NAČELNIK:
Petar Müller [v.r.]
/Petar Müller/

Izvornik, strojopis
Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1560, Zavod za prisilni rad Stara Gradiška

Ante Šuper. Andrija Tilman. Josip Japunčić. Stjepan Vuljak. Petar Polegubić. Jozo Barić. Jozo Martinović. Stjepan Mateković. Ivica Abramović. Antun Vuljak. Vladimir Sečka. Antun Herceg. Leopold Šuper. Miško Kirhmajer. Stjepan Petak. Vladimir Frajtić. Petar Stegulić. Ante Dobrila. Blaž Nemec.

Mijo Kirhmajer sa skupinom Hrvata političkih zatvorenika (snimka nastala najvjerojatnije 1939.)

---

19 Okrugli pečat: NARODNA VLADA HRVATSKE MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA (u sredini zvijezda petokraka s klasjem).

SUMMARY

Vladimir Geiger

The fate of the Mijo Kirhmajer (Kirchmayer), municipal perfect of Djakovo in the time of the Independent Croatian State, 1941-1945

M. Kirhmajer (Kirchmayer) is best known among Djakovo citizens, and in Historiography and journalism as well, as a member of the "Legion of fighters for freedom and Croatian Independence" an illegal terrorist group, mainly comprised of Djakovo citizens, who in April 1930, under the leadership of the Croatian political emigrants in Austria and Hungary, A. Pavelic and G. Perčec, intended to assassinate Croatian delegration, which had been scheduled to visit King Alexander Karadjordjevic in Belgrade and to express him the loyalty and support of Croatia and Croatian population regarding the introduction of dictatorship in January 1929. A bomb attack was planned on the railway line between Strizivojna-Vrpolje and Stari Mikanovci. In May 1931 with a group of Croatian nationalists, participants in the attempt of a terrorist act Mijo was sentenced to death by hanging before the National Tribunal for the Protection of State in Belgrade, then pardoned to life imprisonment, 1936 his sentence was reduced to 20 years of hard imprisonment, and in 1939 he was amnestied. After the proclamation of the NDH (The Independent State of Croatia) as a convinced Croatian nationalist Mijo was appointed municipal perfect of Djakovo in May 1941, a duty he performed until April 1945. Archives and publications allow supplementing and correction of previous findings and arguments and a more accurate reconstruction of Mijo's fate. In the immediate postwar period Mijo was arrested by the new communist government, noone knows when, where and under what circumstances. Since 27 November 1945 he is in the investigative detention. District People's Court in the Slavonski Brod sentenced him on 25. January 1946 to the penalty of deprivation of liberty with the forced labor of 20 years, the loss of civil and political rights, and confiscation of all assets. The sentence was upheld by the Supreme Court of the Croatian People's Republic in Zagreb on February 23th 1946. While serving the sentence in the Department of forced labor in Stara Gradiska Mijo died on 1st December 1946 at the convict department of Rebro Hospital in Zagreb.

Milena Papratović - prva doktorica etnologije u Hrvatskoj

UDK 39(497.5)(091)
929 Papratović, M.
Pregledni rad

Zlata Živaković-Kerže
Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

Autorica je u radu obradila kratku biografiju Milene Papratović, prve doktorice etnologije u Hrvatskoj, osvrnuvši se ukratko i na djelovanje njenog oca Franje Papratovića, promicatelja hrvatske narodne misli, političara i društvenog djelatnika. Potom je navela njenu bibliografiju i raznovrsne prosvjetne i znanstvene djelatnosti.

Ključne riječi: Milena Papratović, Franjo Papratović, etnologija.

Milena Papratović rođena je u Osijeku 7. lipnja 1906. godine u obitelji rođenih Đakovčana Marice rođ. Jakševac i Franje Papratovića. U vrijeme njenog rođenja obitelj Papratović je trajno nastanjena u Osijeku, gdje je njezin otac od 1905. vodio vlastitu odvjetničku kancelariju.

Franjo Papratović je rođen 7. kolovoza 1871. u Đakovu. U rodnom je gradu završio pučku školu, a gimnaziju polazio u Osijeku i Vinkovcima. Tijekom gimnazijskog školovanja stupio je u đakovačko sjemenište koje nakon nekog vremena napušta. Maturirao je u Požegi. Potom je 1891. na zagrebačkom Sveučilištu upisao pravni fakultet. Kao „jednogodišnji dobrovoljac“ odslužio je 1893. vojsku. Vatreni je hrvatski rodoljub pa je 16. listopada 1895. u Zagrebu – u vrijeme boravka cara Franje Josipa I. prigodom otvaranja novoizgrađene zgrade Hrvatskoga narodnog kazališta – sudjelovao s brojnim studentima predvođenim njegovim

prijateljem Stjepanom Radićem u velikim protumađarskim demonstracijama i spaljivanju mađarske zastave. Zbog toga je bio isključen iz Sveučilišta te zajedno s ostalim sudionicima demonstracija suđen pred Kr. Sudbenim stolom u Zagrebu i sredinom studenoga te godine osuđen na tri mjeseca zatvora. Kaznu je odslužio u Bjelovaru. Potom kratko odlazi u Beč te vrativši se u Zagreb nastavlja studij prava gdje je promoviran 1898. u čast doktora prava. Kao advokatski pripravnik djelovao je u Zagrebu i rodnom Đakovu. Godine 1905. dobio je pravo vođenja samostalne odvjetničke prakse i otvara u Osijeku vlastitu samostalnu pisarnu. U Osijeku je bio značajni promicatelj hrvatske narodne svijesti – jedan je od utemeljitelja „Bloka slavonske opozicije u Hrvatskom saboru", predsjednik Federalističke seljačke stranke, član predsjedništva osječke Gradske tiskare te predsjednik Hrvatskog sabora (tada u posljednjem sazivu). Vrlo je agilno djelovao u radu gornjogradskog Hrvatskog sokola te je bio višegodišnji predsjednik Hrvatskog glazbenog i pjevačkog društva „Kuhač". Za svoj je rad primio brojna priznanja. Preminuo je iznenada u Zagrebu 12. studenoga 1929. od akutne gnojne upale ušne žlijezde – parotitisa – u to vrijeme vrlo često smrtonosne bolesti. Pokopan je dan kasnije u obiteljskoj grobnici u Đakovu.[1]

Školovanje, prekid i nastavak, zaposlenje

U rodnom je Osijeku Milena završila gornjogradsku pučku školu. Istodobno je počela pohađati sate klavira u privatnoj školi osječke obitelji Hankin te privatno učila strane jezike (njemački i francuski, a ubrzo i engleski jezik). Sve je vrlo uspješno svladala i usavršila. S roditeljima je često odlazila na dramske i operne predstave u osječko Hrvatsko narodno kazalište te posjećivala koncerte klasične glazbe. U prvoj generaciji osječke Ženske realne gimnazije maturirala je u školskoj godini 1924./25.[2]

Iako je željela studirati društveno-humanističke znanosti u Zagrebu otac ju je nastojao usmjeriti prema studiju farmacije. U tome nije uspio. Na očevo opće razočarenje i negodovanje udala se 7. lipnja 1928. u osječkoj župnoj crkvi Sv. Petra i Pavla (današnja konkatedrala) za ruskog emigranta Golijevskog, oficira školovanog u ruskoj vojnoj Akademiji, koji je tada bio zaposlen u svojstvu kapetana I. klase u Vojnoj komandi u Osijeku. Iako je ubrzo nakon udaje sagledala velike razlike u mentalitetu i odgoju između nje i supruga, bračne razmirice ublažilo je rođenje kćeri Vere 25. srpnja 1929. godine. Međutim, smrću Mileninog oca Franje Papratovića mlada obitelj s Mileninom majkom Maricom morala je napustiti neotplaćenu kuću u

1 Zlata ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, *Osječka sjećanja*, I. dio, Osijek, 250, 252.

2 *Rukopis*: "Sjećanje kćeri prof. dr. sc. Vere Dürrigl, 27. VII. 1929., Zagreb, Jurjevska 25", 1; *Gimnazije u Osijeku* (ur. Julijo Martinčić), Zagreb-Osijek, 2001., 130.

Kapucinskoj ulici. Naime, kuća je još uvijek većim dijelom pripadala valpovačkom vlastelinu grofu Normanu kojem je Franjo, kao grofov glavni odvjetnik, mjesečno otplaćivao rate za otkup te kuće. Njegovom smrću supruga Marica nije imala pravo dobiti odvjetničku, suprugovu, mirovinu pa su ona i tročlana obitelj Golijevsky „ostali na nevelikoj oficirskoj plaći" bez mogućnosti nastavka isplate preostalih novčanih rata za tu kuću pa su krajem 1929. odselili u manju kuću u Reisnerovu ulicu br. 17. U potonje četiri godine prihod obitelji povremeno se poboljšavao budući je Milena naslijedila veliki očev vinograd u Mandićevcu, mjestu nedaleko od Đakova. U to je vrijeme nekako i odlučila da nastavi školovanje, tj. da krene na studij u Zagreb. Ostvarenje te zamisli pripomoglo je uredništvo osječkih dnevnih novina *Hrvatski list* koje je stipendiralo Milenu, koja je u rujnu 1930. upisala u Zagrebu Filozofski fakultet, i to etnografiju na istoimenoj Katedri toga fakulteta i geografiju na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu. [3]

Osmogodišnja Milena Papratović

Milena Papratović

Prema broju upisanih studenata gotovo da je bila jedna od malobrojnih djevojaka i žena koje su tada studirale te grupe predmeta. Po sjećanju njene kćeri Vere izbor studija „najvjerojatnije je proizašao iz sredine u kojoj je odrasla, iz ljubavi prema hrvatskom narodu i okruženju iz kojeg je potekla – naročito ljubavi prema Slavoniji, a posebice prema Đakovštini i njenoj tradiciji iz koje su potjecali njeni

3 *Rukopis*: „Sjećanje kćeri prof. dr. sc. Vere Dürrigl...", n. dj., 2-3

roditelji. Od oca je naslijedila izrazitu ljubav prema prirodi te posebnu sklonost pokazivala je prema vinogradu u Mandićevcu preuzevši i kompletnu brigu o njemu nakon očeve smrti".[4]

Ispite na fakultetu je polagala redovito te je diplomirala u studijskoj godini 1934./35. Vrativši se 1935. u Osijek, kao kći hrvatskog rodoljuba i pravaša Franje Papratovića, nije odmah dobila zaposlenje u struci pa je, znajući izvrsno strane jezike (njemački, engleski, francuski, ruski) dvije godine radila kao prevoditeljica različitih članaka, priča i romana koji su u nastavcima objavljivani u osječkim dnevnim novinama *Hrvatski list*. U tim osječkim dnevnim novinama javljala se povremeno i kao autorica nekoliko novinskih članaka npr. o Paji Kolariću, osnivaču tamburaškog sastava.[5]

Doprinos u struci

Prvo radno mjesto, kao profesorica-suplent, dobila je u studenome 1937. na Državnoj trgovačkoj akademiji u Osijeku te je predavala geografiju i povijest. Dvije godine potom, vjerojatno na nagovor novinara *Hrvatskoga lista* i vrsnog prevoditelja Viktora Sonnfelda[6] prijavila je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu doktorsku disertaciju pod naslovom *Narodne pripovijetke iz okolice Đakova s komentarima i poredbenim pregledom*. Te je pripovijetke sakupljala dvije godine obilazeći tijekom 1935. i 1936. tri sela tadašnjeg đakovačkog kotara – Đakovačke Selce, Punitovce i Pridvorje. U svakom je od tih sela odabrala kazivače/kazivačice pripovijedaka, te je ono što je od njih čula odmah zapisivala u bilježnicu. Tako sabrane pripovijetke napisala je u disertaciji u originalnom dijalektu, što im je dalo osobitu vrijednost. Pri sakupljanju je nastojala da joj kazivači pričaju samo one pripovijetke koje su čuli od svojih predaka, tj. one koje nisu nikada pročitali. Pri obradi i analizi tih pripovijedaka iz okolice Đakova primijenila je metodu J. Boltea i J. Polivke kojom su se oni služili pri obradi priča (bajki) braće Grimm „Anmerkungen zu den Kinder – und Hausmärehen der Brüder Grimm", kao i registrom tipova pripovijedaka Antti Arnea „Verzeichnis der Märchentypen" koji je bio preveden na engleski jezik i proširen komentarima S. Thomsona.[7]

---

4 Isto, str. 3; *Biografija* (rukopis u privatnom vlasništvu kćeri Vere Dürrigl), 1.

5 *Rukopis*: „Sjećanje kćeri prof. dr. sc. Vere Dürrigl...", n. dj., 4

6 U 47-godišnjem prevoditeljskom radu preveo je mnoga djela filozofa napose njemačkih i književnika (npr. Kanta, Hegela, Schopenhauera, Schellinga, Fichtea, Nietzschea, Bacona i drugih). Sveukupno je s njemačkog na hrvatski jezik preveo 940 naslova, ali je prevodio i s drugih jezika. (Vidi opširnije: Z. ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, *Osječka sjećanja*, I. dio, Osijek, 2009., 308.

7 *Rukopis*: „Sjećanje kćeri prof. dr. sc. Vere Dürrigl...", n. dj., 3; „Narodno blago Đakovštine", *Hrvatski list*, Osijek, 19. 10. 1941., 11.

Doktorsku disertaciju gore navedenog naslova uspješno je obranila u rujnu 1939. Sljedeće je godine u lipnju položila u Zagrebu stručni ispit, te je nekoliko dana potom promovirana na Filozofskom fakultetu u čast doktorice filozofije, grana etnologija. Tako je bila prva doktorica etnologije u Hrvatskoj. Njena disertacija je objavljena u izdanju JAZU u *Zborniku za život i običaje hrvatskog naroda*, knjiga XXXII. u Zagrebu 1940. godine.[8]

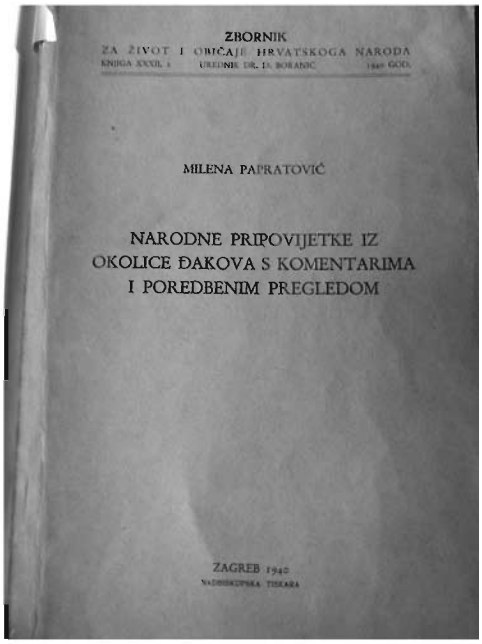
ZBORNIK
ZA ŽIVOT I OBIČAJE HRVATSKOGA NARODA

MILENA PAPRATOVIĆ

NARODNE PRIPOVIJETKE IZ
OKOLICE ĐAKOVA S KOMENTARIMA
I POREDBENIM PREGLEDOM

ZAGREB 1940

Naslovnica knjige Narodne pripovijetke iz okolice Đakova...

Po zapisu Milene Papratović u vrijeme njenog istraživanja „*Đakovački Selci* su imali 1.800 stanovnika rimokatoličke vjere, i to 850 Hrvata, 450 Nijemaca, a ostali su bili Mađari. Po predaji", što je zapisala u uvodnom dijelu svoje disertacije, „većina Hrvata je u mjesto doselila u XV. vijeku iz Bosne za vrijeme provale Turaka (Brataljenovići, Živkovići, Nikolići, Jankovići i drugi); kasnije su došle neke obitelji iz Obrovca u Dalmaciji, zatim iz Like (Bobinci, Macokatići, Oreškovići i drugi), a prije kojih 10 godina kolonizatori iz Hrvatskog Zagorja, koji se još nisu asimilirali. – *Punitovci* leže 2 km južno od mjesta, gdje je u srednjem vijeku postojalo naselje 'Panith' ili 'Terra Ponith', koje su Turci za povlačenja 1687. uništili; imaju oko 920

8 *Rukopis*: „Sjećanje kćeri prof. dr. sc. Vere Dürrigl...", n. dj., 5.

stanovnika, od kojih 870 Hrvata, a ostalo su Nijemci i Mađari. Selo je nastalo1754. od Hrvata iz Bosne, iz okolice Gračaca, koje su bosanski franjevci poslali đakovačkom biskupu A. Čolniću, koji je podizao sela duž ceste Osijek-Đakovo, da je osigura od razbojnika. Doseljenike iz Bosne prozvali su okolni starosjedioci 'Dripe', koji naziv dovode u vezu s riječju 'odrpanci'. Na početku XIX. vijeka naselilo se u Punitovce nešto Čeha i Slovaka. – Na sjeverozapadu od Đakova smjestilo se seoce *Pridvorje* sa kojih 600 stanovnika Hrvata i nešto doseljenih Nijemaca i Mađara. O porijeklu hrvatskog stanovništva nisam mogla ništa doznati. – Nijemci i Mađari u tim selima pored svog materinskog jezika govore doduše i hrvatski, ali nisu ništa utjecali na duhovnu i socijalnu kulturu hrvatskog stanovništva."[9]

*

Na osječkoj Državnoj trgovačkoj akademiji predavala je do 1948. kada je premještena u Zagreb na Ekonomski tehnikum gdje je radila kao profesorica ekonomske geografije do umirovljenja 1. siječnja 1969. godine.

U razdoblju od 1957. do 1973. objavila je 5 udžbenika ekonomske geografije za srednje ekonomske i strukovne škole. Za svoj predani prosvjetni rad primila je 1973. prestižnu nagradu „Ivan Filipović". Preminula je 31. listopada 1981. od srčanog infarkta u zagrebačkoj „Bolnici dr. Mladen Stojanović" u Vinogradskoj ulici. Sahranjena je u obiteljskoj grobnici u Đakovu.[10]

Knjige, udžbenici, recenzije i ini poslovi

1. *Narodne pripovijetke iz okolice Đakova s komentarima i poredbenim pregledom* – doktorska disertacija;
2. *Elementi fizičke i ekonomske geografije za ekonomske srednje škole*[11], 3 izdanja;
3. *Ekonomska geografija Jugoslavije za stručne škole*[12], 2 izdanja;
4. *Ekonomska geografija Jugoslavije s kratkim ekonomskim pregledom savjeta za škole za kvalificirane radnike*, 4 izdanja;
5. *Ekonomska geografija za I. razred ekonomskih škola* u suradnji s prof. Ž. Stazićem, 3 izdanja;

9 Milena PAPRATOVIĆ, *Narodne pripovijetke iz okolice Đakova s komentarima i poredbenim pregledom*, Zagreb, 1940., 4.

10 *Rukopis*: „Sjećanje kćeri prof. dr. sc. Vere Dürrigl...", n. dj., 6.

11 Ovim su se udžbenikom služili i studenti Ekonomskog fakulteta i Više ekonomske škole.

12 Isto.

6. *Ekonomska geografija za kvalificirane radnike*, 4 izdanja;
7. Skripta za povijest za I., II., III. razred ekonomskih škola; za I. razred po novom programu;
8. *Ekonomska geografija za I. razred ekonomskih škola*;
9. Za izdavanje je 1972. priredila udžbenik Ž. Stazića *Ekonomska geografija*.

Recenzirala je po nalogu Savjeta za prosvjetu nauku i kulturu sljedeća izdanja:

1. *Ekonomska geografija za IV. razred gimnazije* (pod šifrom „Zeko“);
2. *Ekonomska geografija za IV. razred gimnazije* (pod šifrom „Naprijed“);
3. Rukopis Mate Božićevića *Na našem lijepom plavom Jadranu*;
4. *Veliki školski atlas* u izdanju „Učila“ – „Mladost“.

Napravila je djelomičnu lekturu i redakturu 1953. za geografiju u djelu *Sveznadar* u izdanju Seljačke sloge; potpunu lekturu i redakturu djela *Geografija svijeta* u razdoblju od 1954. do 1956.

- Bila je višegodišnja članica Republičke komisije za izradu planova i programa za ekonomske škole; suradnica u konačnoj redakciji *Školskog atlasa* u izdanju „Učila“.
- U školskoj godini 1960./61. bila ispitivačica za geografiju na prijemnim ispitima na Pravnom i Ekonomskom fakultetu u Zagrebu.
- Na TV 1964. i 1965. održala tri predavanja za ekonomske škole – *Faktori razvoja turizma u Jugoslaviji, Hidroenergija u Jugoslaviji, Primorska regija u Jugoslaviji*.
- Od 4. lipnja 1963. je postavljena za pedagošku savjetnicu.[13]

Umjesto zaključka

U zapaženom prosvjetnom, znanstvenom i raznovrsnom radu dr. sc. Milene Papratović posebice je vrijedna njena doktorska disertacija *Narodne pripovijetke iz okolice Đakova s komentarima i poredbenim pregledom* objavljena 1940. Godinu dana potom nepotpisani novinar *Hrvatskoga lista* o toj je knjizi između ostaloga napisao: „Pučke su pripovijetke dio duševnoga blaga svakog naroda, pa tako i naroda hrvatskog. Stoga zbirke hrvatskih narodnih pripovijedaka imadu mnogo veće značenje nego što to na prvi pogled izgleda, a proučavanje ove vrste pučke književnosti otkriva mnoge nepoznate strane narodne duše... Kod proučavanja

13 *Biografija* (rukopis u privatnom vlasništvu kćeri Vere Dürrigl), 1-3.

narodnih pjesama ili pripovjedaka može se pisac ograničiti na već objavljenu građu, ili, a to je mnogo vrjednije i teže, sam će poći u narod da pronađe novu građu, koju onda podvrgava stručnoj, naučnoj analizi. Ovom se drugom, vrjednijom i težom metodom, poslužila gđa. Dr. Milena Papratović pišući svoju doktorsku tezu. Ovo je strogo znanstveno djelo steklo posebno priznanje i time što je uvršteno u akademijin *Zbornik za život i običaje hrvatskog naroda*, knjiga XXXII.“[14]

SUMMARY

Zlata Živaković-Kerže, PhD
The first female Ph.D. in ethnology in Croatia and author of several textbooks

Milena Papratović comes from a respectable family from Djakovo of mother Marica Papratović born Jakševac and father Franjo Papratović, lawyer and an important promoter of Croatian national consciousness- one of the founders of "The Block of Slavonian opposition to the Croatian Parliament", the president of the Federalist Peasant Party, a member of the Presidency of the Osijek city printing, and president of the Croatian Parliament (then at the last session). Belonging to the first generation of Osijek Women's real high school, she graduated in the academic year 1924/25, and in September 1930 enrolled at the Faculty of Philosophy in Zagreb, the study of ethnography and at the Faculty of Science the study of Geography. According to the number of students she was one of the few girls and women who were then studying these subjects. In her then remarkable educational, scientific and varied work her doctoral thesis "Folk short stories from around Djakovo with comments and comparative review. "prooved especially worthy. This strictly scientific work earned special acknowledgment and was included in the "Proceedings of the life and traditions of the Croatian nation" of the JAZU Academy (Yugoslav Academy of Science and Arts), now the HAZU-Academy (Croatian Academy of Science and Arts and was published in 1940.

14 „Narodno blago Đakovštine“, *Hrvatski list*, Osijek, 19. 10. 1941., 11.

 ZBORNIK MUZEJA ĐAKOVŠTINE (2011.) str. 111-144

Betlem
Božićna koleda Ilije Okrugića Srijemca

UDK 821.163.42.09 Okrugić, I.
Izvorni znanstveni rad

Tomo Šalić, Vinkovci

Ilija Okrugić Srijemac, svećenik Đakovačke i Srijemske biskupije, bio je vrstan pjesnik, skladatelj, dramatičar i znanstvenik. Značajan je kao autor dviju koleda, koje je objavio u brošuri *Božićni darak s badnjačkom i trikraljevskom koledom i sedam novih pjesmica, Božića-kralja Isusa Krista slavi, a bogoljubne pjevajuće mladeži božićnoj zabavi.*

Običaj koledanja, blagdanskog čestitanja Božića, održao se u nekim župama Đakovačke i Srijemske biskupije do sredine 20. stoljeća. Najbliži izvorniku je *Betlem* zabilježen u Vrbici 1946. godine, a najopširniji *Betlemaši* čiji je tekst upisan u Spomenicu župe Srijemska Kamenica 1967. godine. Koledanje u drugim župama sa skraćenim je i često izmijenjenim sadržajem. Koledanja o Božiću zabilježena su i u župama Zagrebačke biskupije (Slavonska Požega, Petrinja) te kod bačkih Šokaca i Bunjevaca.

Ustanovljen je drugi način koledanja pod nazivom *Mali Isus* (Sotin, Županja). Navedeni su primjeri koledanja i kod Nijemaca.

Ključne riječi: Ilija Okrugić Srijemac, Božić, koledanje, Betlem, Betlemaši, "Mali Isus"

Koledanje kao običaj slavljenja i čestitanja potječe iz pretkršćanskih vremena, kada se slavio dolazak *mladog Sunca* koje je nagovještavalo prestanak zime.[1] U kršćanstvu se tada slavi Božić, rođenje Isusa Krista. U bliskoj vezi s

1 Petar SKOK, *Koleda.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga II., JAZU, Zagreb, 1972., 124.

Božićem blagdan je Bogojavljenja u spomen dolaska i poklona triju kraljeva/mudraca Novorođencu Isusu u Betlehemskoj štalici. Reformom kalendara približio se datum Nove godine ovim katoličkim blagdanima.

Koledanje za Božić i Tri kralja zabilježio je Luka Ilić Oriovčanin 1846. godine.[2]

Okrugić se družio s Lukom Ilićem i poznavao rezultate njegova istraživanja, što ga je vjerojatno potaknulo na stvaranje koleda.

Ilija Okrugić Srijemac bio je svestrana i vrlo obrazovana osoba. Njegovu nadarenost i intelektualnu radoznalost zapazio je biskup Josip Juraj Strossmayer te ga poticao na stvaralaštvo i omogućavao širu izobrazbu, odnosno aktivnost. Okrugićev rad, osim crkvenih krugova, pratila je književna i kulturna javnost u Hrvatskoj i Srbiji. Objavljeno je nekoliko njegovih životopisa. [3]

1. Svećenik Ilija Okrugić Srijemac

Svećenik Ilija Okrugić značajan je autor velikog broja crkvenih pjesama, plodan književnik, kulturni djelatnik i autor popularne božićne i trikraljevske kolede.

Rodio se u Srijemskim Karlovcima 12. svibnja 1827. godine, gdje mu je otac, podrijetlom iz Morovića, bio gradski činovnik i vijećnik. Gimnaziju je pohađao u rodnom mjestu, potom 1842. stupio u đakovačko sjemenište. Kao mladić pokazivao je izuzetnu nadarenost, pa je već s 20 godina završio teologiju. Zbog mladosti morao je ređenje čekati tri godine. Zaredio ga je 6. listopada 1850. biskup Josip Juraj Strossmayer kao svoga prvog ređenika! Biskup je uočio sposobnosti ovoga mladog svećenika, poticao njegov rad i prijateljevao s njim tijekom skoro pet desetljeća. Tako se formiralo njihovo identično vjersko, političko i kulturno mišljenje, oporbeno prema austrougarskoj politici, a blisko južnoslavenstvu i jedinstvu Crkve.

---

2 Luka ILIĆ, Oriovčanin, *Narodni slavonski običaji.* Tisak Franje Suppana, Zagreb, 1846., 111.-114.

3 Ik /Milko Cepelić/, *Ilija Okrugić.* Glasnik biskupije Bosanske i Sriemske, XXV, br. 11/1897., 104. – 105.
Jovan HRANILOVIĆ, *Ilija Okrugić- Srijemac,* Glas Matice hrvatske, III/1908.. br. 19 i 20.
Matija PAVIĆ, *Ilija Okrugić (r. 12. V. 1827. + 30. V. 1897.).* Hrvatska duša. Almanah Hrvatskih katoličkih svećenika, druga knjiga. U komisiji Narodne prosvjete, Zagreb, 1923., 270.–278.
/Mitar Dragutinac/, *Okrugićev "Malen Božićni darak (1854. – 1954.".* Vjesnik Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije br. 12/1954., 177. – 178.
Ilija MARTINOVIĆ, *Ilija Okrugić – Srijemac (1827.–1897.).* Tavelić br. 1/1973., Šibenik, 22.-23.
Ilija MARTINOVIĆ, *Ilija Okrugić – Srijemac.* Sv. Cecilija, XLVIII, 4/1978., 107.–108.
Tomo ŠALIĆ, *Ilija Okrugić Srijemac. Uz 100. obljetnicu smrti: 1897. – 1997.* Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije br. 5/1997., 336.–342.)

Naklonost prema biskupu Strossmayeru iskazivao je Okrugić svojim pjesničkim i inim stvaralaštvom. Putovao je u Carigrad i Solun, odakle su sveti apostoli, a 1855. nazočio obilježavanju milenija smrti sv. Metoda u Velehradu. Tom je prigodom napisao pjesmu kojom veliča sv. Ćirila i Metoda i njihovu zaslugu za širenje kršćanstva među Slavenima.

Portret Ilije Okrugića Srijemca

U počast sv. Ivanu Kapistranu spjevao je ep *Sveti Ivan Kapistran, pobjednik Turaka kod Biograda 1456.* (Novi Sad, 1892.) i u Iloku na svečev dan slavio slavensku, dakle glagoljsku misu.

Svećenički rad započeo je Ilija Okrugić kao kapelan u srijemskoj župi Kukujevci. Tu je bolje upoznao hrvatsku ikavicu, bogatstvo narodnoga jezika i narodno pjesništvo. Od 1853. bio je kapelan u srijemskoj župi Sot, zatim nekoliko mjeseci u Hrtkovcima, selu Klimenata Albanaca, gdje se zanimao za njihov govor, narodnu nošnju i običaje. Ondje je nakratko bio učiteljem u seoskoj školi. Godine 1854. bio je kapelan u Srijemskoj Mitrovici, zatim nekoliko mjeseci u Vrpolju. U Mitrovici se zanimao za rimske starine. Ujedno istražuje narodne

pjesme i običaje u Moroviću i drugim selima. Sljedeće 1855. godine poziva ga biskup Strossmayer u Đakovo i imenuje prebendarom. Tu je stekao glas vrsnoga propovjednika. Godine 1862. imenovan je župnikom u Sarvašu, od 1. studenoga 1863. u Levanjskoj Varoši, a 1863. imenuje ga biskup župnikom župe Sv. Jurja u Petrovaradinu, one župe u kojoj je nakratko kapelanom bio i Strossmayer.

Ilija Okrugić svojim je marom i znanjem, uz savjete biskupove i stručnu pomoć arhitekta Hermana Bolléa, obnovio i proširio 1880. i 1881. godine znamenitu crkvu Gospe Tekijske, koja je nakon pobjede nad Osmanlijama od džamije pretvorena u crkvu.[4]

Kult Gospe Tekijske razvijao je Okrugić tijekom trideset godina te su ovdje Gospu častili i njenu pomoć zazivali vjernici iz Srijema, Slavonije i Bačke.

Biskup Strossmayer imenovao ga je opatom sv. Dimitrija 30. svibnja 1885. godine, što je to obznanio na krizmi u Komletincima 30. V. 1885.

Umro je u Petrovaradinu 30. svibnja 1897. godine i sahranjen u nazočnosti velikog broja vjernika i prijatelja s lijeve strane svetišta Gospe Tekijske. Posmrtni govor održao je Okrugićev veliki prijatelj, grkokatolički svećenik Jovan Hranilović. Na nadgrobnoj ploči uklesani su Hranilovićevi stihovi:

Svećeniče, pjesniče i druže,
Kakovi se ne rađaju često,
Dva plemena nad grobom ti tuže,
Ponajbolji s tobom im je nesto.

Hrvatska naša mila mati
Ime će ti zlatom okovati.

2. Autor i skladatelj liturgijskih i hodočasničkih pjesama

Ilija Okrugić Srijemac od rane je mladosti pokazivao pjesnički i skladateljski dar. Tamburica i gitara bile su mu omiljena glazbala. Kao kapelan u

4 Matija PAVIĆ – Milko CEPELIĆ, *Biskup Josip Juraj Strossmayer, Zagreb 1900.-1904.* : "Tekijsko proštenište najstarije je u našoj dijecezi. Povijest mu siže još u tursko doba. Bila je tamo džamija (porušena 1880.) a uz džamiju živila dva Turčina pustinjaka. Odatle toj džamiji i naziv "Tekije", manastir. Iza izgona Turaka pretvoriše varadinski isusovci (G. 1693.) džamiju u kapelicu i posvetiše ju neoskvrnjenom začeću Bl. D. Marije. A kada je ono 5. kolovoza 1716. na dan Sniežne Gospe, princip Eugen Savojski na poljani oko te kapelice veliku tursku vojsku hametom potukao i kada se na razboju našla slika Sniežne Gospe (po svoj prilici svojina princa Eugena), onda je kapelica dobila ime Sniežne Gospe", 401.

Srijemskoj Mitrovici i drugim župama skladao je božićnu misu, koja je prvi put izvedena u Mitrovici 1845. godine. Dao ju je tiskati u Zemunu 1857. godine pod nazivom *Malen božićni darak.* Prva izvedba ovih pjesama u đakovačkoj katedrali i sjemenišnoj crkvi bila je na Božić 1855. godine. U knjižici su objavljene ove pjesme:

- Početak mise: *Hajdmo, hajdmo svi Betlehemu* (7 kitica)
- Glorija: *Slava Bogu na visini, gore nebeskoj* (3 kitice)
- Vjerovanje: *Vjerujem u tebe, o Isuse mali* (4 kitice)
- Prikazanje: *Oj Isuse poljubljeni, Slatki sine moj* (4 kitice)
- Poslije Podizanja: *O Isuse, ti sunašce što nam danas ishodi* (4 kitice).

U našim se crkvama na Božić i sada ori svečano pjevanje:

Slava Bogu na visini,
A mir ljudem na nizini!
Oj Isuse neba kralju!
Čuj anđela tvojih zbor!
Što ti slave pjesme šalju
U betlemske štale dvor!
Slava Bogu na visini!
A mir ljudma na nizini!

Okrugićevi liturgijski i hodočasnički stihovi pisani su za običan puk, jednostavnim riječima, onako kako je narod u njegovo vrijeme govorio. Napjevi su bliski narodnoj poeziji i lako zapamtljivi. Većinu pjesama autor nije zabilježio, iako su se proširile u mnogim župama. Znatan dio liturgijskih pjesama objavljen je 1875. godine u popularnom molitveniku *Vienac bogoljubnih pjesama* o. Marijana Jaića. Pjesme su naslovljene: *Dodatak "Viencu" njekolik pobožnih pjesama, skupljenih po Vjekoslavu Grginčeviću, učitelju i sviraču u Petrovaradinu, dolu svet. Roka iz različitih pjesmarica, a osobito spisa, dobivenih od prečastnoga gospodina Ilije Okrugića, Sriemca, Opata sv. Dimitrije i župnika petrovaradinskoga.*[5] Putem ovoga molitvenika Okrugićeve su liturgijske i hodočasničke pjesme postale baštinom svih vjernika naše biskupije. Neke pjesme u Dodatku potpisane su Okrugićevim imenom, a neke ne. Osobito je omiljena pjesma *Ustajte pastiri na betlemskoj gori* te hodočasničke pjesme Gospi na Tekijama, u Mariji Bistrici, Maria Gyudu (Đud), Almašu, Moroviću, Lipovcu i dr.

I danas se u takvim prigodama pjevaju njegove pjesme u počast Gospi s milozvučnim refrenom:

Zdravo Gospo svih kršćana!
Čuj naš glas !
Ne daj da nas dušman bije,
Brani, brani, majko nas!

Napjeve Okrugićevih pjesama sačuvali su uglavnom petrovaradinski orguljaši, učeći ponajprije jedan od drugoga bez nota. Stanislav Preprek, orguljaš u crkvi sv. Roka od 1926. do 1937. godine, izradio je notne zapise Okrugićevih pjesama prema autentičnom pjevanju svojega oca, negdašnjeg orguljaša u crkvi sv. Jurja. Pjesme je harmonizirao, čuvajući originalnost napjeva.[6]

3. Istraživačko i književno stvaralaštvo

Tijekom svoga plodnog života Ilija Okrugić mnogo je stvarao i na svjetovnom području. Zanimao se za arheologiju, slikarstvo i narodno stvaralaštvo. Velik je njegov opus na području poezije, proze i drame. Objavljivao je pjesme i članke u mnogim časopisima (*Vijenac, Neven, Dragoljub, Bunjevačko-šokačka vila, Slavonac, Glas Matice hrvatske* i drugima) ili su mu djela objavljivana kao zasebna izdanja.

Okrugić je govorio nekoliko jezika. Osim hrvatskoga i srpskoga te latinskoga jezika, govorio je njemački, francuski, talijanski, poljski i češki. Mnogo je putovao i imao velik krug prijatelja, svećenika, književnika i znanstvenika. Godine 1855. bio je na milenijskoj obljetnici smrti sv. Metoda u Velehradu. Godine 1874. nazočio je otkrivanju Petrarkina spomenika u Padovi te održao govor o doprinosu Hrvata u europskoj kulturi i umjetnosti. Godine 1885. nazočan je komemoriranju milenija sv. Ćirila i Metoda. Putovao je i u Solun i Carigrad, odakle su podrijetlom sv. Ćiril i Metod. Svestran i dinamičan, nazočio je 1893. svečanosti otkrivanja spomenika pjesniku Ivanu Gunduliću u Dubrovniku..

Povijest, arheologija i etnologija bili su područja osobite pozornosti Ilije Okrugića. Godine 1853. piše Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti o bogatstvu arheoloških ostataka antičkoga grada Sirmiuma. U istom radu

6 Vidi: Stjepan Sokolović, Jaićeva pjesmarica „Vinac“ u Petrovaradinu, u: Mato Artuković (prir.), Jaićev zbornik, HAZU, Zagreb, 1998., 160.-163.

upozorava da se u župnoj crkvi u Hrtkovcima nalazi vrijedna slika, rad talijanskog slikara Francesca di Lorenzi. Piše, zatim o običajima Kraljica, Dodola i Koleda i prilaže pjesme koje izvođači pjevaju.[7] Arkiv za povjestnicu jugoslavensku objavljuje mu rad *Poviestničke crtice Sriema glede njegovih znamenitosti i u njemu se nalazećih starinah* (1857.).

Slijedi rad *O sriemskim starinama* i drugi.

Ilija Okrugić je bio plodan pjesnik i skladatelj svjetovne poezije. Tu je došla do izražaja njegova vedra narav i ljubav za narodnu pjesmu. Mnogobrojne i žanrovski raznolike pjesme mogu se razvrstati u prigodnice, budnice, domoljubne, lirske i epske pjesme. Okrugićev prijatelj Jovan Hranilović izvijestio je: *"U rukopisu ih nađoh više od hiljadu; svakojakih: rodoljubnih, anakreontskih, nabožne sadržine, satiričkih i šaljivih, refleksivnih, misaonih i melankoličnih. U nje je Okrugić prelio svoje srce i dušu; u njima je dao oduška svojim momentanim duševnim raspoloženjima i impresijama."*[8] Jezik mu je mješavina slavonsko-srijemske ikavice, ijekavice, ponegdje ekavice, a ima podosta germanizama i hungarizama. Narod je zavolio njegove pjesme te se i danas mnoge pjevaju kao da su narodne pjesme.

Prigodnice je osobito pjevao svojem biskupu i prijatelju Josipu Jurju Strossmayeru, zatim Papi i drugima. Kao primjer navodimo prigodnicu *Od Fruške gore ili Usklik veselja sretnom došastju Josipa Jurja Strossmayera* (1850.) i rođendansku čestitku *Seljanka ili Pastirski razgovor sretnomu rođen danu preuzvišenoga i presvijetloga Gospodina Josipa Jurja Strossmayera* (1861.), *Slavospjev za blagdan prvih slavjanskih apoštolah Sv. Ćirila i Metoda* (1861.), u počast Ivanu Gunduliću i drugima.

Budnice i domoljubne pjesme stvarao je Okrugić kao oduševljeni pristaša hrvatskog narodnog preporoda. Već kao bogoslov objavio je *Pozdrav Zori i braći dalmatinskoj* (*Zora dalmatinska,* 1845.). Među budnicama i danas su popularne *Domovino, slatko milovanje, Diži se, diži mili rode moj, Je li bolje braćo draga* i druge.

Lirske pjesme po formi, sadržaju i namjeni vrlo su raznolike. Sam je stvarao napjeve i pjevao ih u društvu prijatelja uz tamburu ili gitaru. Prvu zbirku objavio je pod nazivom *Srijemska vila* (Osijek, 1863.). Oduševljen sonetom (pod utjecajem Petrarke) objavio je zbirku soneta *Glasinke Srčanice* (Novi Sad,

---

7 *Odgovor na pitanje družtva za jugoslavensko povestnico od Ilije Okrugića.* Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knjiga III., Zagreb 1854., 314.–320.

8 Jovan HRANILOVIĆ, *Okrugićeve lirske pjesme.* Glas Matice hrvatske, god. IV., 1909., 1 – 2, 11. Znatan dio tih pjesama tiskan je kao: Ilija OKRUGIĆ-SRIJEMAC, Lirika, Zemun, Novi Sad, Petrovaradin, Zagreb, 2007.

1874.). Osobito su poznate njegove šaljive i ljubavne pjesme nastale na temeljima narodne poezije. U pjesmama veliča radost života i ljepotu krajolika. Ciklus ljubavnih pjesama (u počast Milki; po uzoru na Petrarcu) toliko je popularan, da ih sada svrstavaju u narodne pjesme! Zbog njih često su mu prigovarali da prelazi mjeru dobrog ukusa i svojega svećeničkog zvanja. I danas se rado pjeva *Za jedan časak radosti* (kajkavska je varijanta *Fala* prema Domjanićevim stihovima).

Okrugićevo epsko stvaralaštvo izvire iz naših srednjovjekovnih narodnih pjesama i povijesnih događaja. Tako je nastao ep *Dojčin Petar.* Ostali epovi su: *Posestrimstvo, Slavoniji i Sokolu njenu* (fra Luki Ibrišimoviću) i najduži ep *Sveti Ivan Kapistran pobjednik Turaka kod Biograda 1456.*

Proza je u Okrugićevu opusu najmanje zastupljena. Novela *Lijepa Klementinka* za sadržaj ima život i folklor katolika Albanaca u Nikincima i Hrtkovcima. Ostala je u rukopisu.

Drame i igrokazi bliski su pučkom igrokazu. Na pozornicu je uveo seoski svijet Slavonije i Srijema sa svim njegovim obilježjima ruralnoga ravničarskog života istočne Hrvatske. Miješaju se govori, vokabular, nacionalnosti, vjere i kulture.

Prvo svjetovno dramsko djelo *Saćurica i šubara ili Sto za jedan* napisao je u Đakovu, a bogoslovi ga izvodili pred biskupom 1862. godine. Priča je to o iriškim slijepcima i njihovu prosjačenju pred crkvama i na sajmovima. Igrokaz *Grabancijaši ili batine i ženidba* objavljen je u Novom Sadu 1874. godine. Najpoznatije Okrugićevo dramsko djelo *Šokica,* objavila je Matica hrvatska 1884. godine. Izvođeno je na pozornicama profesionalnih kazališta. Postalo je popularno kod amaterskih družina, zbog jednostavne dramske strukture, popraćene narodnom pjesmom i igrom. Osnovica radnje je zabranjena ljubav između djevojke katoličke vjere, Hrvatice i mladića pravoslavca. Ulogu pomiritelja u melodrami preuzima seoski župnik. U ranoj mladosti Okrugić je napisao dramu *Sobjeski* (1847.), 1864. godine u Novom Sadu izvedena je *Hunjkava komedija,* a 1870. *Piščeva kubura.* Novelu *Vezirac iz Tekije* dramatizirao je pod nazivom *Varadinka Mara* (1887.). Napisao je još nekoliko dramskih djela. U vrijeme pisanja kretao se u srpskim intelektualnim krugovima, pa je od njih dobivao podršku i narudžbe. Drama *Dojčin Petar* ostala je u rukopisu.

Zagrebačkim stručnim krugovima Okrugićevo književno stvaralaštvo bilo je neobično, daleko. Simpatije prema "slavenskoj braći Srbima", a odbojnost prema Beču i Pešti, utjecale su na stvarnu valorizaciju njegova književnog rada. Vesela pučka igra, protkana pjesmom i folklorom, puna didaktičkih poruka, razvučene dramske radnje, nije bila prikladna za moderan scenski izraz i otvoreno je bila kritizirana.

Alegorija *Sastanak vila na Velebitu, u Trnavi i Đakovu prilikom petdesetljetnog slavlja zlatne mise preuzvišenoga i presvietloga gospodina Josipa Jurja Strossmayera* objavljena je u Đakovu 1888. godine.[9] Nakladu je zaplijenila policija i zapriječila pokušaj izvedbe, očito iz političkih razloga.

Opširan prikaz Okrugićevog književnog stvaralaštva objavio je N. B. (Nikola Batušić) u ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti.[10]

Cjelovit Okrugićev doprinos hrvatskoj književnosti bit će poznat kada se istraži obilna rukopisna građa, pohranjena u Arhivu Matice srpske u Novom Sadu.

4. Betlem – božićna koleda

Ilija Okrugić zamijetio je da pobožni puk osobito svečano slavi Božić, Isusovo rođenje. Prema prastarom običaju, već rano ujutro na Badnjak dolazi u seosku kuću dječak, nazvan *položaj* koji čestita Badnjak te zaželi Božji blagoslov i plodnu godinu ("*Faljen Isus i Marija! Čestitam vam Badnjak, Adama i Evu! Ždribilo vam se, telilo vam se, prasilo vam se, janjilo vam se, leglo vam se...*"). Domaćin ga posipa pomiješanim zrnjem žitarica i dariva (podatak iz Vrbice, zabilježio T. Š.). Božić se čestita svim ukućanima, rodbini i prijateljima i proslavlja na najsvečaniji način.

Okrugić je znao i za običaj čestitanja Nove godine, obilazak trojice "kraljeva" po kućama u Slavoniji za Bogojavljenje te za dalmatinsko koledanje. U Dubrovniku pjevači, kolendari, idu od kuće do kuće, čestitaju Božić i prikupljaju darove. Za službovanja u Đakovu priredio u rukopisu dvije kolede, koje su se ubrzo raširile po župama. Prva je koleda *Betlem* ili *Betlemaši,* a druga *Trikraljevska koleda.* Rado je uvježbavao mladež.

Običaj čestitanja Božića i Bogojavljenja na način koledanja zabilježio je Luka Ilić Oriovčanin u knjizi *Narodni slavonski običaji* objavljenoj 1846. godine: *Bio je običaj prie nekoliko godinah da su i tri istočna kralja išli. Naime tri bi se mladića kao tri kralja obukli, jedan ili dva kao angjeli, jedan kao Bog, a jedan kao vrag, zatim jedan je Evu a drugi Adama predstavljao. Odelo su imali uresno i dragoceno. Govorili su tom prilikom u stihovih složeni razgovor.* Ilić u nastavku navodi stihove koje govori Arkangjel, Bog, Adam, Eva i Vrag.[11] Okrugić je

9 Drugo izdanje je priredila Matica hrvatska, ogranak Đakovo, 2005. Vidi još: Luka MARIJANOVIĆ, Ilija Okrugić i njegov „Sastanak vila", u: Stjepan Damjanović (prir.), Prvi hrvatski slavistički kongres, Zbornik radova II., Zagreb, 1997., 415.-419.

10 Pet stoljeća hrvatske književnosti. Pučki igrokazi XIX. stoljeća, knjiga 36., 117.-132.

11 *Narodni slavonski običaji sabrani i popisani po Luki Iliću Oriovčaninu. U Zagrebu 1846.,* 111.-114.

prijateljevao s Lukom Ilićem i vjerojatno mu je to bio poticaj za stvaranje njegova *Betlema* i *Trikraljevske kolede.* Struktura dramske radnje vrlo je slična Ilićevoj.

Matija Pavić o Okrugićevu *Betlemu* piše: *On sam sastavlja pobožni igrokaz, sastavlja u dramatsku cjelinu recitativ i popijevke, vježba mladost u govoru i pijevu, ustrpljivo je ispravlja, usavršuje dan na dan i uvađa je sam najprije u dvor biskupov, u obadva semestra, u domove svećenika – i šalje redom u kuće, gdje je željno i radosno očekiva onaj naš mali svijet. /.../ Svi sudionici su, po njegovoj naredbi, u čistoj, bijeloj pučkoj nošnji. Poslije su prijepisi tih prikazanja išli iz ruke u ruku za dva tri desetljeća. Oko g. 1865. ugledali su svijetlo štampom, najprije u Zagrebu, zatim u Đakovu.*[12] Iz Pavićeva rada ne može se točno ustanoviti kada je zapravo Okrugić počeo uvježbavati *Betlem.* Ako je prvo izdanje knjižice bilo 1865., kako navodi, a rukopis je postojao dva-tri desetljeća, onda bi to bilo još u vrijeme dok je Okrugić bio kapelanom. Zagrebačko izdanje nije nam dostupno, a đakovačko je objavljeno 1885. godine (bez naznake godine tiskanja).[13] Kako naslov upućuje, u Okrugićevoj knjižici tiskanoj u Đakovu nalaze se dvije kolede: *Božićna koleda* (s. 3. – 14.) i *Trikraljevska koleda* (s. 15. – 25.). Okrugić, dakle, izrijekom ne spominje *Betlem* i *Betlemaše*, kako se to u narodu uobičajilo.

Božićna koleda (ili *Betlem*), objavljena u Đakovu, po svoj je prilici posljednja varijanta. Na početku autor navodi lica: Bog otac, Dva anđela, Adam i Eva, Dva pastira i Đavo. Sadržaj ukratko predstavlja događaje od stvaranja prvih ljudi u zemaljskom raju, njihova sagrješenja, izgon iz raja te molbu Adama i Eve da im Bog oprosti grijehe i ljudskom rodu pošalje Isusa Spasitelja. Đavao Evu navodi na grijeh, a ona nagovori Adama. Koleda počinje ulaskom jednoga anđela u kuću i najavom:

Hvaljen Isus i Marija!
Dopustite da vam predstavimo
Današnjemu blagom´danku shodno:
Kako poslje stvorenja sveg svieta,
Bog nam prve roditelje stvori;
Kako oni zatim sagriešiše, -
Radi čega u današnjoj noći

12 Matija PAVIĆ, *Ilija Okrugić (r. 12. V. 1827. + 30. V. 1897.).* Hrvatska duša. Almanah Hrvatskih katoličkih svećenika, Druga knjiga, Zagreb, 1923., 272.

13 Marin SRAKIĆ, *Bibliografija knjiga, brošura, monografija i muzikalija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije. 1527.-2006.,* 2. dopunjeno izdanje. Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Đakovo, 2007., br. 2388., str 262.

Isus nam se spasitelj naš rodi,
Od prokletstva da nas oslobodi.

Koleda završava čestitanjem Božića. Pastiri pjevaju *Radujte se narodi* ili *Oj, slavna betlemska ti si štalice*, a jedan anđeo čestita:

Čestita vam svetkovina
Porodjenja božjeg sina!
Božić nek vas blagoslovi,
I djevica božja mati,
Nek vam za sveg zemnog žića
Dá sva dobra uživati;
A po smrti radost pravu,
Vječnog žića rajsku slavu!

Na poslijetku, đavao likuje što je uspio učiniti zlo. Njegova je uloga da od domaćina zamoli dar za izvođače-koledare:

I ja ću vam čestitati,
Al morate darivati
Svaki što god može više,
Da vam raboš vrag nepiše.
Dajte polak praseta
I čuturu šerbeta,
Zamedljane rakije,
Da se i vrag napije. –
Rogove mi nakitite,
Kobasicam´ prepletite,
U kesu mi pet talira´
Bac´te, inač´ nedam mira, itd.

Radnja dobiva na dinamici pjevanjem anđela između pojedinih dijelova kolede, istjerivanjem Adama i Eve iz raja (tj. iz sobe domaćina), njihov povratak, unošenje Betlehemske štalice i na poslijetku pjevanjem božićne pjesme zajedno s ukućanima.

Koleda ima oko 160 stihova, uglavnom nepravilnih osmeraca, nedosljedne rime. Sve je podređeno lakom razumijevanju radnje. Jezik je hrvatska ijekavica. Samo izuzetno se nalazi ikavica (*jisti*). Arhaizmi i tuđice su: *shodno* (prikladno), *svemogućstvo* (svemoć), *bivstvu* (biću), *pako* (pak), *moćju* (moći), *nješto* (nešto),

ovi (ovaj), *napunjujte* (punite, napunite), *uzteć* (uskratiti), *uzbrah* (ubrah), *gledj* (gledaj), *krišo* (skriven), *trudnome nepokoju* (teškom radu), *kara* (kori), *pošlji* (pošalji), *zemnog žića* (zemaljskoga života), *raboš* (urez na prutu umjesto zapisa nekog duga i slično), *kesu* (nekada su metalni novac nosili u kožnoj vrećici), *čuturu šerbeta* (*čutura* = drvena posuda oblika bačvice u kojoj se drži vino ili rakija, turcizam; *šerbet* = istočnjačko osvježavajuće piće od vode, šećera ili meda te mirodija, tur.), *zamedljane rakije* (rakije s rastopljenim medom), *pet talira* (talir = starinski srebrni novac), *pakó* (pakao), itd.

Božićna koleda Ilije Okrugića zadržala se pod nazivom *Betlem* ili *Betlemaši* u nekim župama Đakovačke i Srijemske biskupije sve do konca 20. stoljeća. Kako je vrijeme nastanka odmicalo, dolazili novi naraštaji i župnici, koleda je gubila izvornost. Dramska radnja i stihovi su reducirani ili znatno izmijenjeni, ponegdje pretvoreni u prozni dijalog. Proširenje radnje *Betlema* zabilježeno je samo u Srijemskoj Kamenici. Istraživanja tijekom nekoliko desetljeća pokazala su te promjene i odstupanja od izvornoga teksta. Vjerojatno je negativan učinak imao Drugi svjetski rat te osobito razdoblje komunističke vladavine, kada su vjerske procesije i ophodnje bile zabranjene.

Rezultati istraživanja

1. *Vrbica u Đakovštini.* Srednjovjekovna župa, nasljednica župe svetoga Bartolomeja u Hrvatima (Novi Mikanovci). U gospodarskom smislu sela ove župe pripadala su đakovačkom vlastelinstvu. Vrbica je najkraćim putem udaljena 12 km istočno od Đakova. Mještanin Vrbice Živko Šalić (1891. – 1969.) posjećivao je biskupa Antuna Akšamovića i jedno vrijeme bio općinski načelnik. *Betlem* je znao napamet. Seosku djecu posljednji je put uvježbao 1946. godine. Izvođači su bili odjeveni u narodno ruho: anđeli (djevojčice) raspletene kose, s mačevima, Bog je na glavi imao kapu nalik mitri, a đavao bio odjeven u crno, nagaravljena lica, s rogovima i repom te željeznim lancima u rukama. *Betlemaši* su nosili *rajsku voćku* i Betlehemsku štalicu. Kao Živkov sinovac zapisao sam stihove *Betlema* prema stričevu kazivanju te ga spomenuo u svojoj monografiji "Vrbica u Đakovštini, 1330. – 1990.".[14] Zapisano kazivanje najbliže je Okrugićevoj koledi objavljenoj u knjižici. Igrokaz je malo skraćen te ima oko 120 stihova. Pjevanje anđela tijekom radnje je izostavljeno. Stihovi su kao kod Okrugića ijekavskoga govora s malo ikavice, iako u selu prevladava ikavski

14 Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini 1330.- 1990.* KIC Privlačica Privlaka-Vinkovci, 1990., 126.- 127.

govor. Kazivač je izjavio da se *Betlem* "održavo" svake godine. Kada je bio momak, njegovi vršnjaci su se otimali tko će sudjelovati. Oblačili su najljepše narodno ruho. Osim izvođača sudjelovala je i jedna djevojka koja je nosila "rajsku voćku" i dva mladića-pastira koji su nosili Betlehemsku štalicu, osvijetljenu svijećama. Nosili su je između sebe, obješenu o remenje. Na Badnjak bi do polnoćke obišli sve kuće u selu, a idućih dana išli su u susjedna sela. Ako je bilo hladno, obukli bi suknene kapute (aljine) i krznene kožuhe.

Zbog bliskosti izvorniku, donosimo sadržaj *Betlema* zabilježenog u Vrbici.

B E T L E M

Sudjeluju: Anđeo Gabrijel, Bog Otac, Adam, Eva, Vrag, Drugi anđeo, Nositelj rajske voćke i dva pastira, nositelja betlehemske štalice.

Anđeo Gabrijel: (*kuca na vrata i ulazi*)

Faljen Isus i Marija!
Čestitam vam Badnjak, Adama i Evu!
Dopustite da vam predstavimo
o današnjem danu-blagdanu,
Kako je bilo na početku svijeta:
Bog je stvorio prve roditelje,
te radi čega su oni sagriješili.

(*Otvara vrata. Ulaze: Bog, Drugi anđeo, Adam i Eva, djevojka s 'rajskom voćkom' i Vrag*)

Bog (*svečano*):

Ja sam onaj koji jesam
I koji sam bio od vijeka
I koji ću biti do vijeka!
Svemogućstvo u mojem je biću
Zato 'oću svijet nek bude:
nebo, zemlja, vode, rijeke,
brda i doline,
a u njima ptice, zvijeri.
Neka bude, neka bude !

Sve sam ja to lijepo stvorio,
al mi ipak nješto manjka:
kom' ću ovaj lijep svijet dati,
'ko će njega uživati.

A to čovjek neka bude!

(*približava se Adam*)

Oj Adame, tebe stvaram,
od zemlje te načinjavam,
svojim duhom nadahnuvši,
svojom slikom i prilikom!

Evo, stvorio sam sad čovjeka,
al mu nije dosta samom.
Stvorit ću mu drugaricu.

Na Adama san nek pane,
uzet ću mu rebro
i načinit drugaricu.

(*približava se Eva. Bog pokazuje*)

Oj Adame, evo Eve drugarice!

(*spoji im ruke*) Za tvog i njezinog života
tebi i njoj zabranjujem:
Od svih voćaka jedite,
al nipošto od ovoga!

(*pokazuje rajsku voćku*)

Vrag:Aha! Eva, zašto željno gledaš
ovo lijepo, krasno voće ?
Dopada se valda tebi.
Zašto njega jela ne bi ?!

E v a : Voće mi se baš dopada
pa se čudim više sada
zašto je to Bog zabranio.

Vrag: Evo Eva zašto: - Zato,
to je voće čudnovato.
Jel 'ko jede svaki toga
pretvori se mah u Boga !
Da bogovi ne budete,
brani Bog da ne jedete.
Zato uzmi, kad ti kažem,
pa ćeš vidit da ne lažem.

E v a : (*uzima jabuku, zagrize i govori Adamu*)

Oj Adame, moj milane,
ja ga uze zabranjeno.
Jela sam ga, slatko mi je,
pa, gle, meni ništa nije.
Ako mene pravo ljubiš
i ti ćeš ga sa mnom jisti,
pa ćeš biti ko Bog isti.

Adam: (*uzme jabuku, zagrize i sakrije se*)

B o g : Oj Adame, gdje si ?
Adam: Evo sam se skrio.
B o g : Zašto si se skrio ?
Adam: Jel sam, jadan, sagriješio.
Od voćke sam okusio,
koju si ti zabranio.
Družica je prva jela,
te je mene navela.
B o g : Oj Adame, tebi kažem:
Sa znojem lica svoga
'ranit ćeš sebe
i djecu svoju !

(*govori Evi*)

A ti Eva,
jel zavede muža svoga,
njemu ćeš ugađati
i djecu mukom rađati !

Neposlušni vi mi jeste,
riči moje pogaziste.
Djeca moja više niste.
Iz mog raja sad napolje !
Na vas bacam tuge i nevolje !

(*govori anđelima*) A vi anđeli,
tjerajte te griješnike
iz mog raja sad napolje !

Anđeli: Hajte van iz božjeg raja
u svijet puni tuge, vaja !
Ne tjedoste Boga slušat,
Ajte svjetske jadi kušat !

(*mačevima izgone Adama i Evu*)

Vrag: (*ide za njima i ruga se*)

Aha! Bješe te jabuke
lijepe, glatke, slatke !
Od slasti te snašla muka.
Bolje da si jela luka.
Kako, pravo, tako zdravo,
da je raboš, da je đavo !
Žena j' rada svašta znati,
zato žena mnogo pati.

(*Adam i Eva snuždeno izlaze napolje, a za njima vrag*)

Adam i Eva (*mole pred vratima*) :

Bože, Oče, milostivi,
oprosti nam što smo krivi.
Rad velike tve ljubavi
sav svijet proklet ne ostavi.
Pošalji nam Spasitelja,
to je naša žarka želja !

- - - -

Pastiri (*ulaze s Betlehemskom štalicom. Za pastirima ulaze Adam i Eva, te posljednji vrag. Svi osim vraga pjevaju 'O pastiri, čudo novo*)

- - -

Vrag: I ja ću vam čestitati,
al morate darivati !
Svaki od vas, koji 'oće
da mu raboš vrag ne piše,
dajte mu po pol praseta
i čuturu šerbeta,
zamedite rakije,
da se i vrag napije !
Rogove mi okitite,
kobasicom opletite
(*gestikulira)*
i u kesu pet talira,
inače vam ne dam mira !
(dobiva darove od ukućana)
U lance ću sve sapeti
(*zvecka lancima)*
i u pak'o vas odneti !
Zato, dajte, darivajte,
tu čestitku sad slušajte:
Znajte da sam stara laža,
koja uvijek vješto vara.
Oblago sam njekad Evu,
a sad kanim vas.
Ja vam više čestitati neću,
jel već imam punu vreću !

S v i o d l a z e

Betlem zapisan u Vrbici snimljen je na filmsku vrpcu. Režirala je Maja Bukna, profesorica hrvatskoga jezika, prema scenariju Tome Šalića. Igrali su učenici Osnovne škole Stjepana Cvrkovića u Starim Mikanovcima. Snimila Vinkovačka televizija pred Badnjak 1995. Snimatelj Robert Žoldin. Emitirano na Badnjak 1995.

Istraživanje o božićnoj i trikraljevskoj koledi Ilije Okrugića na području Đakovačke i Srijemske biskupije pokazalo je da se u 20. stoljeću na taj način čestitao Božić u župama (odnosno selima): Berak, Babina Greda, Donje Novo Selo, Donji Andrijevci, Lipovac, Novi Slankamen, Oprisavci, Slakovci, Sot, Sotin, Srijemska Kamenica, Vrbica i Županja, što svakako nisu potpuni podatci. Izvori podataka bile su župske spomenice, svjedočenja (sjećanja) starijih osoba, negdašnjih sudionika, objavljeni tekstovi te radijske i televizijske emisije. Autoru su osobito pomogli župnici vlč. Ilija Martinović (Stari Mikanovci, 28. VI. 1940. – Komletinci, 9. IX. 1998.), župnik u Komletincima i vlč. Antun Dević, župnik u Jarmini.

***Betlem* u Srijemskoj Kamenici.** Zahvaljujući brizi za narodnu baštinu župnika Ilije Martinovića, njegov prijatelj svećenik Antun Dević, upisao je 1967. godine u župsku Spomenicu cjeloviti tekst *Betlema* prema kazivanju mještanke Srijemske Kamenice Josipe (Mice) Jurišić (100. – 114. stranica). Na početku je nalijepljena fotografija *Betlemaša* te upisan podatak s poleđine fotografije: *Za spomen i dugo sečanje od Betlema od cele bratije. 1931. god. U Kamenici 25. XII. 1931. Zvonko M. Krasnik.* Fotokopija fotografije vrlo je nekvalitetna, ali se vidi da su *Betlemaši* bili odjeveni u narodno ruho. Potom su upisana imena desetoro izvođača, no samo s inicijalima prezimena: Zvonko K., Tuna Z., Stanko H., Luka A., Perica I., Micika H., Ružica K., Matilda D., Kata Š. i Štefanka Š. Znači da je "Micika H." kazivačica Josipa/Mica Jurišić.

Ovo je dosad najopširnija božićna koleda, zapisana pod nazivom *Betlemaši*. Ima mnogo više stihova i sadržaja od teksta tiskanog u knjižici u Đakovu. S obzirom na to da je Ilija Okrugić bio župnik u Petrovaradinu i sam uvježbavao *Betlemaše*, vjerojatno je osobno dodao drugi dio kolede u kojem se pojavljuju dva pastira Gube. Možda je tako *Betlem* približio pravoslavnim vjernicima. Vlč. Ilija Martinović pisao je autoru ovoga rada 28. V. 1996.: "*Kada sam bio župnik u Sr. Kamenici i Petrovaradinu III. od 1966. do 1970., čuo sam mnogo "štikleca" u vezi sa Okrugićem. On je još bio živ u legendama i pripovijedanju tamošnjih Hrvata. Kamenčani su mi pripovijedali da je njihove stare sam Okrugić vježbao u*

prikazivanju "Betlema". U moje vrijeme u Kamenici je živio jedan djed, kojega je cijelo selo zvalo "Toma-bog". On je naime uvijek "glumio" Boga Oca. Kamenčani su bili posebno ponosni i na svoga vraga. Kazali su mi da je Okrugić o Božiću priređivao svečanu večeru za sve grupe "Betlemaša" iz Karlovaca, Petrovaradina i Kamenice. Navodno, kada je Okrugićeva kuharica vidjela kameničkog vraga, sve je tanjure ispustila iz ruku od straha. Ilija je veselo prihvatio nastalu štetu...".

Prvi dio *Betlemaša* iz 1931. završava stihovima Adama i Eve, koji od Boga mole oproštenje grijeha te da svijetu pošalje Spasitelja, približno kao u tiskanom tekstu:

Bože, oče, milostivi
Oprosti nam što smo krivi,
Pa velike rad ljubavi
Sav svet proklet ne ostavi
Već pošlji mu Spasitelja
To je njemu žarka želja.

Potom dolazi đavao i ruga se:

Aha, Eva, behu slatke
Te jabuke lijepe, glatke
Od slasti te snašla muka
Bolje da si jela luka
Kako pravo tako zdravo
Taj ti raboš daje đavo
Žena rada svašta znati
Zato žena mnogo pati
Ha – ha- ha !

Drugi dio počinje pjesmom *Ustajte pastiri,* kada pastiri unose Betlehemsku štalicu.

Nastavak odudara od svečanog nabožnog sadržaja kolede, iako je "protkan" božićnim pjesmama. Stoga je dobro da ga predstavimo. Slijedi dijalog pastira, I. Gube i II. Gube:

I. Guba: - (*ulazi*)
Br. r. r. r.
Dobro veče moji dragi gospodari
Evo mene zdravoga junaka
Glavurda mi baš dosta pojaka
A na glavi kapa od kurjaka.
Ali vi tu braćo sedite, jedete i pijete
Mene starca čiča Gubu ne zovete.
Odi, odi i ti čiča Guba
Da me malo proveseliš
I koju reč prozboriš.

II. Guba:
Brrr. r. r. r.
Što me zoveš brate Todore
Ja ostavih u dolu ovce
Naišli kurjaci ko gladni junaci
Odnesoše mi ovna rogatog
I jarca gubatog.

I. Guba:
Breme štete brate Stanko
Ovci, novci, kola, vola
To ti je sve jedno blago
A di je onaj naš treći čiča Guba?

II. Guba:
Ostao u doli ovce čuva
I u svirku duva.
Hleb i sir sa sobom nosi
A novce nam baš podobro troši

I. Guba:
Deder ti njega pobro dozovi
Jer ću ja tebe odrapiti
Ko šugava konja očešati.

II. Guba
Nemoj ti mene odrapiti
Ko šugava konja očešati
Ja ću njega dozvati.

I. Guba: Dina dina brate Guba
Jošte srce ne zagrca
I sad guba gubuje
Dobro jede i pije
Al u Gube nema sina
Koji bi mu doneo
Iz birta vina.
Vina, vina danana
Bit će Guba katana
I sad idem iz birta
Ova moja flinta sa mnom
Je hodila
Na oko sam gledao
Ono sunce verno veselo
Ko jaje bardov.

Svi (*pjevaju*): *On se ne ponosi*
svima blaga nosi u štali
sa slamici leži i u ruci drži
svo nebo

I. Guba: Az bo jesam katana Pera
Iz staroga sela Kera
Ja ostavih oranje i kopanje
Pa sam došo tužan caru u katane
Pod moranje.
Kad ja prođoh dva tri rata
Tamo bijaše ljuta vatra
Tamo ne dadu ni jesti ni piti
A kamo li na stolicu sjesti.
Ja sam moga kaplara
verno služio
Bome je on mene tužio i plašio
Ne marim što me je tužio i plašio
Što mi je često tur na klupi
isprašio.
Meni kaže neka baba Joka

Da se manim puške i pištolja
Da idem u neke škole da budem đak
I onako sam svakojak.
Meni kaže baba Joka
Da je prazna fijoka.
Pipajte se po džepovi,
Koji dukat, koji dva
Ko što ima neka da
Jedan dukat mnogo košta
Sto talira bit će nama dosta

Svi: (pjevaju – *Med sobom pastiri*)
I. Guba:Ovoga posta bijaše meni zla dosta.
Kiselice i pasulja, vrlo ljute paprike
Mal to meni ne dosadi
Mal to moju utrobu ne provali
Sad je došlo u hvalnost
Da se jede supa rimflajš
I masne kobasice
I ispijati čašica

Svi: (pjevaju – *Na mnoga ljeta*)

I. Guba: Kad sam bio čoban kod ovaca
Najo sam se lepih mladih jaganjaca
I napio lepa rujna vina
Iz širokih kameničkih planina.

Svi: (pjevaju - *U sve vrijeme godišta*
a Gube sjednu dole)

I. Guba: Sedimo dole, čiča Guba
Da povečeramo ovu moju
prekrasnu večericu.
Šta ćeš ti meni dati
Za moju prekrasnu večericu

II. Guba: Ja ću tebi dati za tvoju
Prekrasnu večericu
Ovna rogatog
I jarca gubatog.
A što ćeš ti meni dati
Za moju prekrasnu večericu?

I. Guba: Ja ću tebi dati
Za tvoju prekrasnu večericu
Onaj lonac šerbeta
Što smo ukrali od čiča Joce
Čivuta. – Hopa – (*ustane*)

Svi: (*pjevaju*)

II. Anđeo: - (*govori*) Čestitam vam svetkovinu
Porođenje Božjeg sina
Božić nek vas blagoslovi
I Djevica Božja mati
Nek vam za sveg zemnog žića
Da sva dobra uživate
A po smrti radost pravu
Vječnog žića rajsku slavu.

Đavo: - (*ulazi i čestita*) I ja ću vam čestitati
Al me morate darivati
Svaki ko može više
Da vam raboš vrag ne piše.
Dajte pola praseta
I čuturu šerbeta,
Zamedljane rakije
Da se i vrag napije
Rogove mi okitite
Kobasicama opletite
U kesu mi bacite pet talira
Inače vam ne dam mira.
U lance ću vas sapeti
U pako sve odneti.

Dakle, dajte, darivajte
Pa čestitku sad slušajte
Znajte da sam laža stara
Koja uvijek hini vara
Oblago sam nekad Evu
Pa i vas ću evo sada
Pa i sad vam čestitati neću
Kada imam punu kesu, vreću

(ceri se: ha – ha – ha – ha)
(*ide okolo i kupi novce*)

Svi: (pjevaju: *Majka Marija trpi zimu.* – I odlaze)

K r a j

Ovako opširna varijanta *Betlema* vremenski je trajala znatno duže, možda dvostruko, od teksta objavljenog u Đakovu.

Tekst kameničkog *Betlema* iz 1931. godine mješavina je ekavskog i ijekavskoga govora s ponekom ikavskom riječi. Katolici Srijemske Kamenice i drugih mjesta u istočnom Srijemu postupno su odustajali od stare hrvatske ikavice i govorili ekavski.

Izvornu ikavicu sačuvala su samo neka sela, posebice Kukujevci, čiji su stanovnici Hrvati od 1991. do 1995. godine zlostavljani i ubijani te je većina protjerana u Hrvatsku.[15] Vlč. Ilija Martinović smatrao je da je *Betlem* izvorno pisan ikavicom. Autoru je pisao 28. V. 1996.: "*U Srijemu se među Hrvatima uglavnom tako govorilo. Tu je bilo mnogo doseljenih Ličana: Hrtkovci, Golubinci, Slankamen, a svi su bili ikavci. I Okrugiću toliko dragi Kukujevci govorili su ikavicom. Pred crkvom sv. Roka u Petrovaradinu je kameni križ s natpisom*:

ISUSE PRISVETI
RADI NAS PROPETI
SMILUJ SE NAMI."

15 Antun DEVIĆ, *Župa Kukujevci.* Vlastita naklada. Jarmina, 2006., 237.- 258.

Arhaizmi i tuđice. Od izvornoga *Betlema*[16] (vidi: Hrvatska duša, 272. o izdanju u Zagrebu 1865.) do teksta zapisanog po sjećanju u Srijemskoj Kamenici 1967. godine prošlo je oko stotinu godina. Tijekom vremena tekst je prilagođavan sredini u kojoj je izvođen. Tako u kameničkom *Betlemu* nalazimo riječi: *shodno* (prikladno), *bivstvu* (biću), *načinuvši* (načinivši), *dikom* (ponosom), *tvorca* (stvoritelja), *gđe* (gdje), *pako* (dapače), *što se gode* (tko se god), *vaja* (očaja), *raboš* (prutić s urezanim oznakama o nekom dugovanju umjesto zapisa), *Guba* (ovdje naziv za pastira), *glavurda* (velika glava), *kurjaka* (vuka), *breme štete* (u značenju: velika šteta), *u svirke duva* (svira na svirali), *pobro* (pobratime), *odrapiti* (udariti), *ko šugava konja očešati* (šuga = kožna bolest, zbog koje treba limenim češljem – češagijom konja očešati), *jošte srce ne zagrca* (još srce ne zastane), *birte* (gostionice), *katana* (vojnik, tur.), *flinta* ("laka" žena), *bardov* (bardak = obla bačvica u kojoj se na leđima nosila voda težacima na njivu), *iz staroga sela Kera* (Nađ /Veliki Ker i Kiš /Mali Ker = sela u Bačkoj), *pod moranje* (po zapovjedi), *ljuta vatra* (ljuti boj), *kaplara* (nižeg časnika), *tur na klupi isprašio* (kažnjavanje vojnika prutom, tako da ga se prethodno položi i priveže remenjem za klupu izrađenu u svrhu batinjanja; osobita praksa u Vojnoj granici), *svakojak* (svakav, u smislu nesređen), *fijoka* (pretinac ormara ili stola), *kiselice i pasulja* (sirotinjska hrana: kiselica = vodenasta zakiseljena juha; pasulj = grah), *mal to* (skoro), *rimflajš* (jelo od goveđeg mesa; das Rindfleisch, njem.), *čoban* (pastir, tur.), *najo* (najeo, lok.), *jarca gubatog* (dlakavog), *čiča Joce Čivuta* (lokalni naziv za trgovca Židova), *zamedljane rakije* (rakije s otopljenim medom).

Kamenički *Betlemaši* čestitaju: *Na mnoga(ja) ljeta,* što je izvorna pravoslavna čestitka. Da se radi o lokalnoj sredini svjedoči stih o vinu: *iz širokih kameničkih planina.*

Dvije različite, ali cjelovite kolede, zabilježene u Vrbici i Srijemskoj Kamenici svjedoče o trajnoj popularnosti ovakvoga čestitanja Božića u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji. Kako smo spomenuli, pojednostavljenoga čestitanja na ovaj način bilo je u raznim župama. Navodimo podatke do kojih smo došli:

Babina Greda. Etnolog Zvonimir Toldi, zaposlen u Muzeju Brodskog posavlja, zapisao je prema kazivanju svoje majke *Betlem* koji se izvodio u Babinoj Gredi kada je ona bila djevojčica. *Betlem* je rekonstruiran i izveden u emisiji HRT "Iz narodne baštine" na Badnjak 2008. godine. Sadržaj je uzet iz

16 Matija PAVIĆ, *Ilija Okrugić,* o. c., almanah Hrvatska duša, 1923., 272.

Okrugićeve knjižice i vrlo skraćen. Zanimljivo je da završava dodatkom koji izgovara đavao: *Ona baka iz budžaka, dala mi je pet petaka i jedan peškirić da omotam šeširić, kada padnem u baru da ne kaljam ovu svoju šubaru. Tako mi lijevog i desnog brka, ako vas poteram, bit će oko kuće trka! Ha, ha, ha !*

Berak. Umirovljeni vinkovački župnik dr. Đuka Marić (Berak, 13. I. 1913. – Zagreb, 17. XI. 1997.) "sjeća se da je kao dječak od devet ili deset godina na Badnjak navečer išao sa *Betlemom* po Berku. On je recitirao ulogu Boga Oca. Kako je rođen 13. I. 1913. godine, to je moglo biti 1921. i 1922. godine otprilike. I on je započinjao sa "Ja sam onaj koji jesam...", ali nije znao da je to od Okrugića, kako mi je nedavno u telefonskom razgovoru rekao. Išao je samo dvije godine uzastopce."

(zapisao vlč. Ilija Martinović, 11. 7. 1996.)

Donje Novo Selo kod Vinkovaca. Mještanke Maca (Matija) Božanović i Ana Čakarić kazivale su vrlo skraćenu verziju Okrugićeve kolede. Uloge su bile: Bog, dva anđela, Adam i Eva, Đavao i Dida. Anđeo kuca na vrata i pita: *Primate li Betlem – nosim vam radosnu vijest.* Potom ulaze u kuću i stavljaju Betlehemsku štalicu na stol i pjevaju *Radujte se narodi...* Nose i jelovu granu okićenu jabukama i orasima. Slijedi vrlo skraćen igrokaz protkan božićnim pjesmama. Pretposljednji je đavao sa svojim željama, zahtjevima i porukama, a posljednji Dida, koji govori: *Ja sam dida matori, jedva vrata otvori. Tako mi mog brka – oko kuće trka! Ja tražim onu staru baku, da mi dade kobasicu tanku. I kolačić na štapić. Ajte da idemo!* (odlaze u drugu kuću noseći Betlehemsku štalicu i pjevajući: *Ustajte pastiri...*).

(Zabilježio vlč. Ilija Martinović, 13. I. 1996.)

Donji Andrijevci. Nikola Mihaljević, župnik u Donjim Andrijevcima, uveo je običaj *Betlemaša.* Ranije je bio župnikom u Srijemskoj Kamenici. Možda se poslužio tekstom zapisanim u tamošnjoj spomenici (vlč. Ilija Martinović, 22. VII. 1996.).

Ilok i okolica. Jadranka Grbić u radu "Običaji zimskoga razdoblja kod Hrvata u Iloku (i okolnim naseljima) zabilježila je: *Od običaja vezanih za Badnjak u Iloku i okolici spomenut ćemo još ophod "betlemara" ili "pastira". Grupa dječaka i odraslih osoba obilazila bi selo, noseći papirnatu maketu Betlehema, pjevajući u svakoj kući božićne pjesme te prikazujući dramsku igru "Adam i Eva", s tekstom u stihovima, koju bi izvodilo nekoliko maskiranih osoba.*[17]

Lipovac. Selo i župa Lipovac nalazi se na krajnjem sjeveroistoku Republike Hrvatske, u susjedstvu župa Nijemci i Vrbanja. U monografiji "Župa Lipovac" autora Antuna Devića i Mirka Jokića (Antun Dević i Mirko Jokić, *Župa Lipovac.*

Vlastita naklada Mirko Jokić, Lipovac, 2008., s. 216.) objavljena je fotografija *Lipovački 'Betlemaši'* na kojoj su kostimirani odrasli mještani mlađe dobi: Bog (odjeven u župnikovo ruho s biretom na glavi), tri kralja (u bijelom narodnom ruhu s trobojnicom preko lijevog ramena do desnog boka, opasani tkanicom, na glavama im visoke kape, a u rukama mali mačevi), muškarac u tamnom ruhu s visokom kapom i mačem (đavao?) i dva pastira sa štapovima, kakve imaju čuvari stada ovaca, krznenim šubarama okrenutim da izvana bude bijelo unutrašnje krzno, jedan u krznenom kožuhu s krznom izvana, a drugi u zimskoj svijetloj kabanici. Između pastira je Betlehemska štalica u obliku crkvice sa zvonikom i križem. Četiri osobe (kraljevi) imaju nalijepljene brkove i kratke brade, a pastiri bijele duge brkove i brade. U monografiji nema drugih podataka o *Betlemašima.*

Novi Slankamen. Jasna Čapo Žmegač u knjizi "Srijemski Hrvati" objavila je istraživanje o životu Hrvata prognanih iz Novog Slankamena u Srijemu, koji žive u selu Gradina u Podravini. Oni su svoj običaj *Betlemaša* prenijeli u to selo.

Stanovnik Gradine na postavljeno pitanje: *Morate se malo i vi njima prilagoditi! Hoćete li preuzeti nešto?* odgovara: *Hm, pa mogu znate šta je – oni samo kulturnu hrvatsku baštinu više možda održavaju nego mi.* |prekid snimanja| *Betlehem, pred Božić, tako neke stvari. (...) Ja vam kažem da oni su održavali... (...)Mislim oni održavaju hrvatstvo, jako veliko hrvatstvo!*

Na pitanje: *Mislite li da su sačuvali neke običaje više nego ljudi ovdje?* odgovara: *Da, mi smo održavali Božić uvijek znadete, koledovanje normalno, čestitanje to. Betlemaši to kod nas već se izgubilo – ja se ne sećam. Ali kod njih je! Ja sam se iznenadio jednu noć, kad sam ja bio ovdje, to je bilo negdje 93. – 94. godine, ne znam. (...) Idu betlemaši kod nas. Šta je sad? 'Oj Betleme grade slavni' oni pjevaju. Tu se vino |nudi|, tu kolači, tu djeca. Tu se mora maloj djeci |dati dar|. To meni bio u mom životu prvi slučaj. Mi smo imali čestitanje Božića prvi dan, izjutra, al' to djeca, ona mala, najmanja idu čestitati Božić susjedima, rodbini, ' ko je blizu, i dobiju malo novaca.*[18]

Oprisavci. "I. vlč. Vinko Beraković, župnik u Ruščici kaže da se između dva rata, sve do iza "oslobođenja" u njegovoj rodnoj župi Oprisavcima, kod Slav. Broda, također prakticiralo na Badnjak ići s Betlemom" (pismo vlč. Ilije Martinovića, 22. VII. 1996.).

Slakovci. Eva Šakić, rođena 1909. godine u Slakovcima govorila je za lokalne novine:

"Kako se slavio Božić i blagdani?

18 Jasna ČAPO ŽMEGAČ, *Srijemski Hrvati.* Durieux, Zagreb, 2007., 175.

Mi cure, dan ranije Badnjaka, a taj se dan zove kokošji Badnjak, u četiri-pet sati u jutro, išle smo od kuće do kuće čestitajući Adama i Evu. Klečeći, pjevale bi: Koko da, koko da, ko šta da. Bile bi nagrađene od bogatih kuća novcem, orasima ili kalotinama (suhe jabuke i kruške). Momci su išli na sam Badnjak ponavljajući iste riječi i iste pjesme. Išlo se obavezno na zornice u pet sati u jutro. Na sam Badnjak izabrane djevojke i momci nosili bi BETLEHEM po seoskim kućama. Ja sam glumila Evu, a Adama Loza Šnajderov. Vrag je bio Marko Filkov. Bog je bio Marinko Božić Perin. Bog bi sjeo na stolac i izgovorio ove riječi: Ja sam Onaj koji jesam, koji sam bio odvijeka i bit ću dovijeka. Vrag je nosio deblje grane, a na njima obješene jabuke. Ja bih ubrala jednu te dala Adamu. Tada bi nas anđeli istjerivali iz kuće, tj. Raja.

Na Badnjak navečer nosila se slama, bili smo u kući i išlo se na Polnoćku. Čestitali bismo poslije mise i uputili se svojim kućama. Na sam Božić bilo se obavezno kod kuće. Tek na Stipandan išlo se rodbini i prijateljima u čestitke, izgovarajući "Sretan Božić i Isusovo porođenje"

Hvala dragoj baki Evi i uvjerenja smo da će proživjeti još puno Božića i Novih godina. Mladi imaju puno čuti i naučiti od naše drage mještanke" (BJ). [19]

***Sot**. "Vlč. Pero Šokčević, župnik u Sotu kaže da se u njegovoj župi prakticiralo o Božiću ići selom i tako čestitati Božić. (U Sotu je Ilija Okrugić bio kapelan!)"* (pismo

vlč. Ilije Martinovića, 22. VII. 1996.).

***Sotin**.* Prema sjećanju Ružice Đukić i Željke Štrangarević, tri djevojčice su išle po kućama čestitati Božić. Jedna je nosila zvonce, druga kolijevku s malim Isusom, a treća kasicu. Pjevale su: *Divica Marija sinka porodila.* U emisiji Radio-Zagreba sudjelovale tri djevojčice, sestre Jasminka, Maja i Josipa.

Pero Ljubas sjeća se da je Franjo Bauer, brat svećenika Antuna Bauera, naučio djecu koledu koju su nazivali "*Adam i Eva*". Sudionici su bili u narodnim nošnjama. Bila je to skraćena verzija Okrugićeve božićne kolede u kojoj se pojavljuje Bog, anđeo, Adam i Eva i najposlije vrag (emisija RTZ, prosinac 1996.).

***Županja**.* Ivica Janjić objavio je rad *Od mistike i magije do glume i zabave* u kojem spominje koledu pod nazivom "Adam i Eva":

" ... A u torbu pet talira
Inače vam ne dam mira.

19 *Klas,* glasilo Općine Stari Jankovci, br. 14., prosinac 2004., 22.

Ove riječi izgovara osoba koja predstavlja đavola u narodnoj prigodnici 'Adam i Eva' koja se izvodila na Badnjak poslijepodne. Grupa djevojaka i mladića koji su glumili Adama, Evu, anđela, Boga i vraga, posjećivala je svaku kuću i izvodila predstavu u stihovima o stvaranju čovjeka i žene, prvom grijehu i božjoj kazni. Za recitiranje i pjevanje ovi kostimirani glumci bi dobili voća, 'a za torbu pet talira'.

(...) Također na Badnjak, ali navečer, narod je izvodio predstavu 'Mali Isus'. U bjelini i s vijencem na glavi, Marija nosi bešiku s 'malim Isusom' (lutkom). Josip nosi zvonce i krizban. Anđeli su u bjelini i puštenih kosa prate ovu obitelj, pjevaju božićne pjesme, nose tacnu za novac. Za ovu predstavu ukućani bi glumce nagradili metalnim novcem, cijeli je obred protkan recitiranjem i pjevanjem, a završava riječima 'Hvala vama gospodaru na tom vašem lipom daru! Sretan Božić i Nova godina! Laku noć'."[20]

Istraživanje koledanja pokazalo je da se uz popularni *Betlem* u nekim mjestima čestitalo Božić i na drugi način. U Sotinu i Županji zabilježena je ophodnja "Mali Isus", gdje čestitari nose kolijevku s lutkom – malim Isusom - te recitiraju kratku čestitku i pjevaju božićne pjesme.

Surčin. Vlč. Marko Kljaić, župnik u Surčinu, objavio je monografiju *Surčin kroz povijest"* u kojoj piše: *U Surčinu, a i u njegovoj okolici te u drugim srijemskim župama, poznat je običaj da se Badnjak obilježava tradicionalnim hodom 'Betlemaša'. Odrasli mladići u večernjim satima noseći 'Betlem' pohode domove surčinskih domaćina. Taj pohod Betlemaša simbolizira biblijski događaj kada su Sveta tri kralja Gašpar, Melkior i Baltazar, vidjevši zvijezdu na Istoku i doznavši da se rodio Mesija, posjetili židovskog kralja Heroda na njegovu dvoru, raspitujući se pritom za novorođeno Djetešce kako bi mu se poklonili i prinijeli mu darove. Kuće domaćina stoga Betlemaši posjećuju obučeni u narodno ruho i opasani sabljama, a na glavi svakog od njih je kapa s inicijalom imena kralja kojeg predstavlja. Sa sobom nose mali 'Betlem' (štalica), u kojem se nalazi djetešce Isus, a kojeg svi ukućani žele vidjeti.* Dakle, pod nazivom *Betlemaši* izvodi se *Trikraljevska koleda.* Lica: Irod, Gašpar, Melkior i Baltazar. Pohod *Betlemaši* završavaju pred ponoć u surčinskoj župnoj crkvi. Nakon *Betlemaša* u kuće surčinskih domaćina nekada su dolazili mladići odjeveni kao Djedovi (*Dedaci*), koji su predstavljali betlehemske pastire. Tom su prigodom govorili:

20 Ivica JANJIĆ, *Od mistike i magije do glume i zabave.* Županjski zbornik br. 10./1992., 165.

Domaćin sedi u belom dvoru,
pustio noge u ladnu vodu,
pa Boga moli da žito rodi,
da žito rodi i rujno vino.

U nastavku slijede stihovi koje smo spomenuli kao drugi dio *Betlema* u Srijemskoj Kamenici (djedovi/Gube Stanko i Sima) u nešto kraćoj verziji. [21]

Zagrebačko izdanje Okrugićevih koleda (1865.) utjecalo je na širenje koledanja na području drugih biskupija u Hrvatskoj.

Slavonska Požega. Ivo T. Franić objavio je *Dvije božićne prigodnice iz Slavonske Požege. 'Tri kralja' – 'Adam i Eva'* [22] Koleda je naslovljena: *Božićna prigodnica narodna 'Adam i Eva' u Požegi 1900.* Sadržaj je kao u Okrugića, ali su dijalozi skraćeni i nisu dosljedno u stihovima. Završni tekst upućuje na Okrugićevu koledu kao uzor: *I ja ću vam čestitati, al mi morate darivati, štogod koji može više! Da vam raboš vrag ne piše: pol praseta, čuturu šerbeta, i medene rakije, da se gospodin vrag napije! Rogove mi opletite kobasicama, a u torbu 5 talira, inače vam ne dam mira!* Koleda završava pjesmom:

Bog vam dao blagodat,
I nas ovđe darovat!
Zahvalimo Bogu i ovome domu,
U kom milost imasmo, Adam-Evu pjevasmo!

Petrinja. *Betlem* se do danas sačuvao i u Petrinji, te je unatoč ratnim stradanjima u Domovinskom ratu, poslije rata emitiran na Hrvatskoj radioteleviziji.

Betlem u Bačkoj. Bački Šokci i Bunjevci kao dijelovi hrvatskoga naroda, iako odvojeni Dunavom, te državnom granicom poslije 1918. godine, sačuvali su pučke običaje i slavljenje Božića na sličan način kao u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji.

---

21 Marko KLJAJIĆ, *Surčin kroz povijest.* Župni ured *Presveto Trojstvo* Surčin, Petrovaradin, 2010., 535. – 537.

22 Ivo T. FRANIĆ, *Dvije božićne prigodnice iz Slavonske Požege. 'Tri kralja' i 'Adam i Eva'.* Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu, knjiga III. Pretisak: Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1937.

O tomu svjedoče istraživanja akademika Ante Sekulića, Matije Evetovića i drugih.

Ante Sekulić u *Rječniku govora bačkih Hrvata* objašnjava pojmove *betlem* i *betlemar.* Za *betlem* piše: *zorno, figuralno predočavanje betlehemske noći, štalice,* a za pojam *betlemar* piše: *sudionik u običaju kada skupina osoba s 'betlemom', načinjenim od ljepenke, obilazi kuće i salaše pjevajući prigodne pjesme i skupljajući darove.*[23]

Matija Evetović u monografiji *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* piše: *Betlemari: Djeca od 10-15 godina nose osvijetljenu crkvicu ili štalicu od papira, u kojoj su likovi sv. Obitelji, sv. Tri Kralja, pastira, anđela i životinja, koje spominje Sv. pismo. Djeca obučena u pastirska odijela idu ulicom i zvone. Ako ih tko pozove, uđu u kuću, odigraju pastirsku scenu i pjevaju božićne pjesme. Na koncu im daju novaca i jela. Ovaj običaj je obnavljanje one vruće želje proroka iz Staroga Zavjeta, da se rodi Pravednik, koje će donijeti spas čovječanstvu.*[24]

Christkindl kod Nijemaca. Nijemci rimokatolici (tzv. Podunavski Švabe) čestitali su Božić koledom na njemačkom jeziku (dijalektu kojim su govorili). Običaj se osobito prakticirao pred II. svjetski rat, sve do pogroma Nijemaca od 1944. godine nadalje. Koledari također obilaze kuće na Badnjak 24. prosinca. Prva koleda bila je po uzoru na Okrugićev *Betlem.* U drugoj sudjeluje 6 izvođača: dva anđela, Marija, Josip i dijete Isus.. Igrokaz s pjevanjem sadrži objavu Isusovog rođenja. Treća koleda *"Sveta tri kralja"* izvodi se za Bogojavljenje, kao i u hrvatskim župama. [25]

Jarmina. Nijemci rimokatolici u Jarmini koledali su kao Hrvati, vjerojatno prema prijevodu Okrugićeve *Božićne i Trikraljevske kolede: Gesungene Weinachtßpiele gab es eigentlich zwei: das Adam-und-Eva-Spiel und das Christkindl-Spiel.*

Das Adam-und-Eva-Spiel wurde von 4 Knaben und einem Mädchen gesungen. Sie zogen am 24. Dezember von Haus zu Haus und sangen in jedem Haus das Lied, wofür sie mit Geld belohnt wurden. Der Text des Liedes lautet:

---

23 Ante SEKULIĆ, *Rječnik govora bačkih Hrvata.* Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Zagreb i Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost ,Ivan Antunović' Subotica, Zagreb, 2005., 45.

24 Matija EVETOVIĆ, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata.* NUI ,Hrvatska riječ" Subotica, 2010., 283.

25 (grupa autora) *Heimatbuch der Deutschen aus Vinkovci und Umgebung.* Biberach, 1975., 208.-212.

Gottvater: *Adam, Adam, wo bist du?*
Adam *O, Herr, da bin ich. Ish stehe vor deinem Angesicht und schäme mich.*
Gottvater: *Warum schämst du dich?*
Adam: *Weil ich von der verbotenen Frucht gegeßen hab, die du mir verboten hast.*
Gottvater: *Wer hat dich angereizt?*
Adam: *O Herr, mein Weib Eva.*

Ova skraćena božićna koleda završava Luciferovom porukom: *Da hast du deinen Adam und deine Eva, ich brauch sie nicht mehr in meinem Reich.*

Prijevod:

Pjevanih božićnih igara (koleda) bilo je, zapravo, dvije: Igra Adama i Eve, te igra Malog Božića.

Igru Adama i Eve igralo je 4 dječaka i jedna djevojčica. Išli su 24. prosinca od kuće do kuće te u svakoj kući pjevali pjesmu, za koju su bili nagrađeni novcem. Tekst pjesme glasi:

Bog Otac: *Adame, Adame, gdje si?*
Adam: *O, Gospodine, tu sam. Stojim pred Tvojim licem i sramim se.*
Bog Otac: *Zbog čega se sramiš?*
Adam: *Zato što sam jeo od zabranjenog voća, što si mi Ti izričito zabranio.*
Bog Otac: *Tko te na to naveo?*
Adam: *O, Gospodine, moja žena Eva.*

(Luciferova poruka): *Evo ti tvojih Adama i Eve, više ih ne trebam u svojem kraljevstvu.*

Neudorf. Nijemci evangeličke vjeroispovijedi u Neudorfu (Vinkovačko Novo selo), predgrađu Vinkovaca, uselili su iz Njemačke 1819. godine, a iselili ili protjerani tijekom i poslije Drugog svjetskog rata. Običaj koledanja u Neudorfu prigodom Božića:

Zu Hause angekommen, kam das Christkindl oder gar ein Pelznickel. Das "Christkind" war meist eine Großmutter oder eine Tante, in Weiß gekleidet und verschleiert. Es trug im Arm einen Henkelkorb und in den Händen eine Glocke (Schelle) und eine Rute. Vor der Tür schellte es und fragte: 'Darf das Christkind herein?' Nach der bejahenden Antwort trat es in die Stube und forderte die Kinder auf zu beten. Klappte es damit (und natürlich auch, wenn es vor Aufregung nicht

so gut ging), bekamen die Kinder ihre Weinachtsgeschenke und ein Christbäumle. Am ersten Weihnachtstag ging ein jedes Kind zu seinen Taufpaten und den Großeltern, um die Geschenke abzuholen. So viele Kinder, wie an diesem Tag, sah man das ganze Jahr auf der Dorfstraße nicht. Es war auch für die Erwachsenen ein Erlebnis, diese Freude mit den Kindern zu teilen. Am zweiten Weihnachtstag besuchten die Erwachsenen ihre Eltern bis zum späten Abend. [26]

Prijevod:

Po dolasku kući, u posjet dolazi Djetešce Isus (Mali Božić), ili pak Nikola u krznu. "Dijete Isus" obično je bila jedna baka ili tetka, odjevena u bijelo i prekrivena maskom. Pod ramenom je nosila košaru a u rukama zvonce i prutić. Zazvonila je pred vratima i upitala: "Smije li Djetešce ući?" Nakon potvrdnog odgovora ušla je u prostoriju i zatražila od djece molitvu. Ako bi to uspjelo (i, naravno, u slučaju da zbog većeg uzbuđenja ne bi ispalo tako dobro) djeca bi dobila svoje poklone i po jedno božićno drvce. Na prvi dan Božića svako je dijete išlo do svojeg krsnog kuma te bake i djede, da bi preuzelo poklone. Toliko mnogo djece, kao na ovaj dan, na seoskoj se cesti nije moglo vidjeti tijekom cijele godine. Dijeliti to veselje s djecom, bio je poseban događaj i za odrasle. Na drugi dan Božića odrasli su bili u posjetu svojim roditeljima do kasne večeri. [27]

Ovaj istraživački rad može biti poticaj da se božićna koleda ponovno uvrsti u duhovni život mladeži. Vjeroučitelji bi mogli koledanje uvježbavati tijekom Adventa i tako obogatiti program vjeronauka. Osim u školama, čestitati se može u obiteljima, vjeronaučnoj dvorani, a možda i crkvi, dakako na Badnjak.

26 (grupa autora), *Heimatbuch der Deutschen aus Vinkovci und Umgebung,* o. c., 149.
27 Na hrvatski jezik preveo Stjepan Prutki, Državni arhiv u Vukovaru, ASC Vinkovci

SUMMARY

Tomo Šalić
Bethlehem -Christmas Kolyada by Ilija Okrugić Srijemac

The article contains a brief biography of Ilija Okrugić Srijemac, a priest from Djakovo and Syrmian Diocese, who was a skilled poet, composer and scientist (Srijemski Karlovci, 12/05/1827 - Petrovaradin 30/05/1897). It concertrates on Pilgrim and liturgical songs, as well as research and literary creation. Koleda Christmas (Christmas compliment), by Ilija Okrugić written, trained and released in the form of brochures has been widely discussed. Greeting in the form of short plays in biblical verses with the singing of Christmas songs, was performed by children and adolescents visiting homes of Christian families in the Djakovo-Syrmian Diocese on Christmas Eve . The author has investigated in what places and in what form this tradition was held to the middle of the 20th century. It has been noted that certain Kolyada tradition existed in Okrugić- area (Vrbica), significant on-expanded (Srijemska Kamenica) or shortened and modified. Kolyada tradition was observed in the Zagreb diocese as well (Slavonska Pozega, Karlovac), in Backa with the Croatian minority Šokci and Bunjevci, German Catholics and German Evangelicals The author proposes to catechists to incorporate the Christmas Kolyada tradition in the religious education program.

Staklene posude sa štrbinačke nekropole

UDK 904(497.5 Štrbinci)"65"
Izvorni znanstveni rad

Mia Leljak, Zagreb

U radu je obrađeno dvadeset i osam staklenih posuda sa štrbinačke nekropole. Riječ je o čašama, bocama i vrčevima, odnosno uobičajenim stolnim posudama koje su se koristile u svakodnevnom životu. Sve one predočene su u katalogu koji je sastavni dio ovoga rada.

Ključne riječi: Štrbinci, južna Panonija, staklene posude, staklarske radionice

UVOD

Nekropola na Štrbincima kod Đakova[1] obiluje raznovrsnim kasnoantičkim i ranokršćanskim nalazima. U bogatstvu materijala pronađenog na nekropoli velika je količina staklenih nalaza. Većinom je riječ o posudama, međutim dosta je i nakitnih predmeta, poput narukvica i raznolikih perli. Sve su pronađene

1 Lokalitet Štrbinci nalazi se otprilike 3 km južno od Đakovo, između prometnica za sela Piškorevci prema Slavonskome Brodu, te Budrovci prema Vinkovcima (Zoran Gregl, Kasnoantička nekropola Štrbinci kod Đakova, Opvscula Archaeologica 18, Zagreb 1995., 181).

staklene posude već objavljene i tipološko - kronološki obrađene[2]. Moja namjera bila je detaljnije obraditi posude, odnosno proučiti kvalitetu njihove izrade, te na temelju toga, kao i usporedbe s istim ili sličnim posudama iz Panonije, ali i drugih provincija ili nedostatka istih analogija, pokušati utvrditi da li je riječ o posudama domaće proizvodnje ili su one uvezene i odakle. Nisu obrađene sve staklene posude do sada pronađene na nekropoli, već njih dvadeset i osam, a riječ je o stolnim posudama (boce, vrčevi i čaše) koje su ujedno i najbrojnije na nekropoli. Međutim, najviše čaša stožastog je oblika, a s obzirom da su se one koristile i kao čaše i kao svjetiljke, tada ih ne možemo svrstati samo u skupinu stolnih posuda, već i u skupinu svjetiljki[3]. S obzirom da je riječ o materijalu iz kasnog rimskog razdoblja velika je vjerojatnost da su posude proizvod domaćih južnopanonskih radionica. Međutim, kako staklarske radionice na području hrvatskog dijela nekadašnje provincije Panonije za sada nisu arheološki dokazane, već postoje samo pretpostavke za njihovo postojanje (Sisak, Vinkovci), tada niti u ovome radu vjerojatno nećemo moći sa sigurnošću utvrditi koje su posude domaće proizvodnje[4]. B. Migotti je pretpostavila[5] aktivnost staklarske radionice i na Štrbincima. Na to upućuju ostaci staklaste smjese u jednoj od lončarskih peći, veća količina narukvica od crnog stakla, kao jeftinija kopija takvih predmeta od gagata, te nekolicina prstenova i umetaka od plavog stakla. Ti su prstenovi srodni privjescima iz Arheološkog Muzeja u Splitu, po uzoru na koje su najvjerojatnije i izrađeni. Međutim kvaliteta izrade štrbinačkih primjerka je znatno lošija, moguće da je riječ i o odbačenima, odnosno predmetima koji nisu uspješno izrađeni, stoga je pretpostavljeno da je riječ o lokalnoj proizvodnji[6]. Na Štrbincima su pronađeni i manji komadi staklene troske, te komadić kremena uz smrvljene staklene posude u grobu. Kremeni pijesak jedan je od osnovnih sastojaka sirovog stakla. S

2 Branka Raunig, Dva kasnoantička groba iz okolice Đakova, VAMZ 12/13, 1980., 151-170.; Branka Migotti, Nekropola na Štrbincima kod Đakova u svijetlu kasnoantičkog horizonta Panonije, Arheološki radovi i rasprave, br. 12, 2001., 103-204.; Kasnoantička nekropola na Štrbincima kod Đakova - iskopavanja u 2001., Arheološki radovi i rasprave, br. 14, 2004., 141-246.; Kasnoantičko groblje na Štrbincima kod Đakova - iskopavanja u 2002. i 2003., Arheološki radovi i rasprave, br. 15, 2007., 125-326.; Kasnoantičko groblje na Štrbincima kod Đakova - iskopavanja u 2004. i 2005., Arheološki radovi i rasprave, br. 16, 2009., 107-224.

3 Stuart J. Fleming, Roman Glass, Reflections of everyday life, Journal of University of Pennsylvania, Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia 1997., 32.

4 Na području južne Panonije staklarske radionice pronađene su u Sirmiju i Poetoviju (Petar Milošević, Radionice stakla u Sirmijumu, Arheološki vestnik XXV, Ljubljana 1976., 102-108; Irena Lazar, Rimsko steklo Slovenije, Ljubljana 2003., 219-230).

5 Branka Migotti i suradnici, Accede ad Certissiam, Antički i ranokršćanski horizont arheološkog nalazišta Štrbinci kod Đakova, Zagreb 1998., 100.

6 The production of glass jewellery at Štrbinci (NE Croatia), Instrumentum 8, Montagnac 1998., 14.

obzirom da je kremen pronađen u grobu B. Migotti[7] smatra da, ako je zaista stavljen kao prilog, mogao bi izravno i simbolički upućivati na izradu staklenih predmeta na Štrbincima.

Stožaste čaše

U kasnoj antici, točnije 4. st., najzastupljeniji oblik staklenog posuđa na panonskim nekropolama stožaste su čaše. Mišljenja autora razilaze se po pitanju funkcije tih čaša. Neki misle da su služile kao svjetiljke, ali većina ih smatra da su mogle služiti i kao čaše i kao svjetiljke. Pojavljuju se u različitim oblicima, veličinama, s ukrasom ili bez, ali ipak ih možemo podijeliti na dva osnovna tipa koja se razlikuju po obliku dna koje je zaobljeno, ravno ili konkavno. C. Isings stožaste posude stavlja u skupinu čaša ili svjetiljki (tip 106) unutar koje razlikuje 4 varijante[8]. Za čaše u obliku korneta sa šiljastim dnom navodi da su vjerojatno bile svjetiljke[9]. D. Whitehouse za iste takve navodi da su mogle biti i čaše i svjetiljke[10]. I. Lazar stavila ih je u skupinu svjetiljki (grupa 9) i razlikuje tri tipa, ali u tekstu napominje da su svjetiljke zaobljenog dna najvjerojatnije služile i kao čaše i kao svjetiljke, a oblikovane su na taj način da bi im donji dio točno sjeo u otvor metalnog držača[11]. V. Šaranović Svetek za takve oblike posuda koristi naziv pehar i razlikuje 4 tipa. Za oblike sa zaobljenim dnom pretpostavlja da su možda služili kao svjetiljke[12]. B. Migotti smatra[13] da stožaste posude nađene u grobovima nisu predstavljale svjetiljke nego čaše i da ih treba povezati sa posmrtnom gozbom. Postoje i slikani dokazi, točnije freske, o tome da su ovakve stožaste posude služile za ispijanje vina[14]. S. Fleming navodi[15] podatak da se na jednoj staklenoj plitici pronađenoj u katakombi iz 4. st. u Bet She'arimu, u Izraelu, nalazi prikaz stožaste čaše, te dvaju vrčeva, što bi se moglo povezati sa

7 Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 164.
8 Clasina Isings, Roman Glass from dated finds, Archaeologica Traiectina 2, Groningen - Jakarta 1957., 126-131.
9 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 130.
10 David Whitehouse, Roman Glass in the Corning Museum of Glass, vol. 1, Corning, New York 1997., 192.
11 Irena Lazar 2003., n. dj. (bilj. 4), 198-201.
12 Vesna Šaranović Svetek, Antičko staklo u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije, Monografije VII, Novi Sad 1986., 17, 18.
13 Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 197.
14 Stuart J. Fleming 1997., n. dj. (bilj. 3), 32.
15 Stuart J. Fleming 1997., n. dj. (bilj. 3.), 31.

židovskim ritualnim blagoslovom vina[16]. U Karanisu su ovakve čaše pronađene zajedno s posuđem za svakodnevnu upotrebu - tanjuri, zdjele, boce. Međutim, također u Karanisu, pronađeni su i dokazi o tome da su se ovakve posude upotrebljavale i kao svjetiljke. U podzemnim ostavama žita, uz veliku količinu keramičkih svjetiljki, pronađena je i velika količina ulomaka staklenih stožastih čaša koje su također služile kao svjetiljke[17]. Na mozaiku u sinagogi u Hammat Tiberiasu u Izraelu prikazana je menora sa stožastim svjetiljkama na svakoj grani[18]. S. Fleming[19] navodi da su se tek tri stoljeća kasnije iz ovakvih ruralnih svjetiljki razvili oblici sa šiljastim štapićastim dnom, kakvi se koriste u džamijama. Problematično je i porijeklo takvih čaša. C. Isings ne spominje mjesto proizvodnje, kao ni I. Lazar, dok L. Barkóczi smatra da su se proizvodile u Panoniji[20]. B. Migotti navodi[21] da ishodište tipa sa ravnim dnom treba tražiti na zapadu, a onoga sa zaobljenim dnom na istoku Carstva.

Stožašte čaše u velikoj su količini zastupljene na Štrbincima. U većem su broju prisutne one sa zaobljenim i šiljastim dnom, nego one s ravnim ili udubljenim. Čaša (kat. br. 1) primjerak je čaše sa šiljastim dnom, bez stajaće površine. Pronađena je kao prilog u grobu 25, zajedno sa staklenom bocom. Čaša je polomljena, može se tek djelomično rekonstruirati. Izrađena je slobodnim puhanjem, od stakla zelenkasto-žućkaste boje, sa sitnim mjehurićima zraka. Za ovaj tip čaše na štrbinačkoj nekropoli nema analogija, iako je pronađeno više od deset stožastih čaša. Po C. Isings čaša pripada tipu 106d, odnosno stožastim čašama ili svjetiljkama u obliku korneta, datiranima u 4. st. C. Isings ujedno navodi[22] da je upravo za ovaj tip posude na Zapadu na barem jednom primjerku dokazano da je korištena kao svjetiljka. Analogije za čašu pronašla sam u jednom primjerku iz Muzeja u Corningu datiranome u razdoblje 4. st.[23], te u Mađarskoj gdje je datirana u 2. pol. 4. st.[24]. Gore navedeni primjerci o prikazima takvih posuda u funkciji svjetiljki najvjerojatnije se odnose upravo na ovakve oblike kornet čaša poput kat. br. 1. S obzirom da je čaša pronađena u grobu zajedno s bocom logično je za pretpostaviti da je služila za piće, odnosno mogli bismo ju povezati s posmrtnom gozbom, slično kao primjerak iz Bet She'arima. Iako nema

16 David Whitehouse 1997., n. dj. (bilj. 10), 192.
17 Stuart J. Fleming 1997., n. dj. (bilj. 3), 32.
18 David Whitehouse 1997., n. dj. (bilj. 10), 192.
19 Stuart J. Fleming 1997., n. dj. (bilj. 3), 31, 32.
20 László Barkóczi Pannonische Glasfunde in Ungarn, Akadémiai Kiadó, Budapest 1988., 85.
21 Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 197.
22 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 130.
23 David Whitehouse 1997., n. dj. (bilj. 10), 192, cat. n. 336.
24 László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), Taf. X, 108.

dokaza za to, ne možemo isključiti mogućnost da je služila i kao svjetiljka. Zbog lošije kvalitete izrade, kao i kvalitete stakla, te datacije u 4. st., možemo slobodno pretpostaviti da je riječ o domaćoj proizvodnji. Da li je ona proizvedena na Štrbincima teško je reći, s obzirom da su se takve čaše u 4. i 5. st. proizvodile po cijeloj Panoniji[25]. Međutim, upravo zbog velikog broja stožastih čaša pronađenih na lokalitetu, kao i činjenice da su se proizvodile u svim radionicama u Panoniji, smatram da su se mogle proizvoditi i na Štrbincima.

Čaša (kat. br. 2) također ima zaobljeno dno, bez stajaće površine, ali je nešto većih dimenzija od prve. Čaša je polomljenja, može se u cijelosti rekonstruirati, ali nije restaurirana. Izrađena je od maslinasto zelenog stakla s vidljivim mjehurićima zraka. Stijenke čaše ukrašene su plitkim horizontalnim linijama. Po svom obliku, tamnijoj boji stakla, kvalitetnoj izradi, izdvaja se od ostalih pronađenih na nekropoli. Naime, čaše pronađene na Štrbincima ne pripadaju skupini luksuznih posuda, već suprotno. Za ovu također ne možemo reći da pripada skupini luksuznih posuda, jer u 4. i 5. st. luksuzne posude prava su rijetkost, naročito u provincijskim gradovima poput Štrbinaca. Međutim, vidljivo pripada skupini kvalitetnije izrađenih posuda. Stoga ako pretpostavimo da su ostale stožaste čaše proizvedene upravo na Štrbincima, ili nekoj drugoj južnopanonskoj radionici, onda bi za ovu mogli pretpostaviti da je uvoz. Upravo za ovakav tip čaša i L. Barkóczi smatra da su uvezene u Panoniju[26]. Ako je riječ o uvozu, onda je to najvjerojatnije iz porajnjskih radionica, jer u 4. st. uz aktivnost domaćih radionica roba se je i dalje uvozila iz porajnjskih radionica, iako vjerojatno u znatno manjoj mjeri nego ranije.

Treći primjerak (kat. br. 3) stožaste čaše također je tzv. kornet oblika, odnosno zaobljenog dna bez stajaće površine. Sačuvana je samo polovica čaše, po dužini, međutim oblik se može jasno raspoznati. Čaša je lošije izrade, od neprozirnog, mutnog stakla. Na samom lokalitetu za nju nema analogija, već u susjednim provincijama (Norik, Mezija), na temelju kojih ju možemo datirati u 4. i poč. 5. st. Iako je i ova čaša kornet tipa kao i prvi primjerak (kat. br. 1), one nisu jednake, s obzirom da je ova znatno šira u svom gornjem dijelu.

Sve tri čaše pronađene su kao prilozi u grobovima. Čaša (kat. br. 2) pronađena je kao jedini primjerak staklene posude u grobu, dok je uz čašu iz groba 25 (kat. br. 1) pronađena i staklena boca. U grobu 34 (kat. br. 3) uz čašu je pronađen i stakleni vrč. Za čaše uz koje su pronađeni vrč i boca mogli bi pretpostaviti da su služile za piće, a ne kao svjetiljke. Iako su mogle služiti i kao jedno i kao drugo, u grob su zasigurno bile položene u funkciji čaša.

25 Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 197.
26 Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 197.

Stožasta čaša (kat. br. 7) primjerak je čaše sa zaobljenim dnom, ali i malom stajaćom površinom. Pronađena je fragmentirana, kao nalaz izvan groba. Čaša nije restaurirana, ali se njezin oblik može rekonstruirati. Na nekropoli nema direktnih analogija, ali je najvjerojatnije vrlo slična onoj iz groba 20 (kat. br. 8). Međutim, teško je reći sa sigurnošću s obzirom da su obje čaše polomljene, a nisu restaurirane. Po Isings to bi bio tip 106a - čaša s blago udubljenim, gotovo potpuno zaobljenim dnom[27]. Za čaše ne možemo reći da su vrhunske kvalitete izrade, kao niti većina posuda na nekropoli, s obzirom da u stijenkama imaju vidljive mjehuriće zraka i vertikalne linije nastale kao posljedica loše kvalitete stakla. Čaša kat. br. 7, pronađena je kao nalaz izvan groba, dok je čaša (kat br. 8) pronađena kao prilog u grobu zajedno sa staklenim balzamarijem.

Na nekropoli su pronađene i dvije gotovo identične čaše od poluprozirnog stakla tamnozelene boje. Obje su pronađene kao prilozi u grobovima. I na njihovim stijenkama vidljivi su mjehurići zraka i vertikalne linije. S obzirom da nemaju analogija u drugim provincijama, osim u Panoniji i to ne izravnu, već djelomičnu[28], mogli bismo pretpostaviti da su upravo ove dvije čaše izrađene na Štrbincima. Pripadaju skupini stožastih čaša, ali nisu kornet oblika, već imaju ravno, odnosno udubljeno dno. Posude ovakvog oblika vjerojatno se nisu koristile kao svjetiljke već kao čaše. Čaša iz groba 51 (kat. br. 5) pronađena je kao jedini prilog u grobu, dok je čaša iz groba 48 (kat. br. 4) pronađena zajedno sa staklenim vrčem, te još jednom fragmentiranom staklenom posudom, a najvjerojatnije je riječ o boci. Upravo čaša iz posljednjeg groba, s obzirom da je pronađena uz dvije stolne posude, može poslužiti kao dokaz da je korištena za piće. Obje čaše, s obzirom na okvirnu analogiju iz sjeverne Panonije, možemo datirati u 2. pol. 4. st. Zanimljivo jest to da niti kod C. Isings[29], a ona razlikuje četiri tipa stožastih čaša s podvarijantama, nema analogija za ovakve oblike. Na temelju svih ovih činjenica realno možemo pretpostaviti da je riječ o južnopanosnkom tipu čaše.

Čaša (kat. br. 9) predstavlja još jednu varijantu stožaste čaše pronađene na nekropoli, s gotovo u potpunosti ravnim dnom. Po obliku odgovari tipu 106b1 po Isings[30]. Sačuvana je u fragmentima i nije cjelovita, ali se oblik može jasno raspoznati. Izrađena je od svjetlozelenog, gotovo bezbojnog stakla. S obzirom na oblik posude najvjerojatnije je riječ o čaši za piće, iako je u grobu pronađena kao jedini stakleni prilog, bez vrča ili boce.

27 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 126, 127.
28 László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 82, Taf. IX, 98.
29 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8).
30 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 127.

Čaša (kat. br. 6) predstavlja specifičnu varijantu stožaste čaše, s obzirom da je u svome gornjem dijelu stožasta, međutim ne sužuje se prema dnu, već širi, tako da dno čini proširena stajaća površina udubljena po sredini. Na nekropoli predstavlja jedini primjerak ovog tipa, međutim riječ je o tipičnom kasnoantičkom obliku datiranome u 4. st., s analogijama na području Panonije (Sirmij, Sopianae), te Dalmacije (Salona).

Tri su čaše, iz grobova 100 (kat. br. 10), 108 (kat. br. 11) i 113 (kat. br. 12), po obliku slične čaši kat. br. 6, ali su zdepastije. Naravno riječ je o stožastim čašama s proširenom stajaćom površinom, koja je izvučena iz tijela čaše. Analogije za takav oblik pronašla sam na području današnje Srbije[31], te ih na temelju toga možemo datirati u 4. st. S obzirom da su dva primjerka pronađena u Sirmiju, mogli bi pretpostaviti da su upravo tamo i proizvedeni, s obzirom da su u Sirmiju pronađene staklarske peći[32]. Da li su i ove tri čaše sa Štrbinaca također uvoz iz Sirmija ili su domaće proizvodnje teško je reći.

Boce

Boca iz groba 29 (kat. br. 15) više je srcolikog, nego li kuglastog oblika. Naime, tipičnije su boce pravilnog kuglastog tijela, kakva je pronađena u grobu 106 (kat. br. 17), rasprostranjene na području Panonije, ali i drugim provincijama poput Galije, u 3., 4., pa i 5. st., a nešto manje nepravilnog kuglastog, stoga i ne čudi da su analogije za ovu bocu, iako malobrojne, prisutne isključivo na području Panonije. Izrađena je od svjetlozelenog stakla, a u grobu je pronađena zajedno sa staklenom čašom. Iako su u stijenkama prisutni mjehurići zraka, što je dokaz nekvalitetnog stakla, posuda je ispuhana bez većih nepravilnosti. Međutim, druga je mogućnost da je ova srcolika boca zapravo neuspjeli pokušaj izrade kuglaste boca. S obzirom da su ovakve jednostavne boce izrađivane slobodnim puhanjem, postoji mogućnost da staklaru jednostavno nije uspjelo pravilno oblikovati tijelo, te je umjesto kuglastog ispalo srcoliko. Međutim, slična ovoj je i boca iz groba 101 (kat. br. 16), stoga se odmah nameće pitanje da li je riječ upravo o panonskom tipu boce? Boca iz groba 29 pronađena je fragmentirana, i nije cjelovita, nego nedostaje rub, dok je boca iz groba 101 pronađena cjelovita. Teško je reći u kojoj ili kojim radionicama su boce proizvedene, ali s obzirom na nedostatak analogija u drugim provincijama, vrlo su vjerojatno panonski

31 Mira Ružić, Rimsko staklo u Srbiji, Centar za arheološka istraživanja, Knjiga 13, Beograd 1994., T. XXXVIII, sl. 5; Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. III, sl. 6.

32 Petar Milošević 1975., n. dj. (bilj. 4).

proizvod. Slična ovim bocama je i ona iz groba 106 (kat. br. 17) s kuglastim tijelom. Mala je razlika između ova dva tipa (srcolike i kuglaste), samo po obliku tijela, koje je kod boce iz groba 106 kuglastijeg oblika, dok su ostali dijelovi boca gotovo isti. Njima je slična i boca iz groba 27 (kat. br. 20), kuglastog tijela, ali spljoštenijeg od tijela boce iz groba 106, a ne toliko srcolikog kao kod druge dvije boce. Vrat je također nešto duži i uži. Za kuglaste boce sa Štrbinaca, s obzirom da su se takve boce, već od 3., ali najviše u 4. st. proizvodile u većini provincija - Galiji, Germaniji, Panoniji[33], teško je reći da li su uvezene iz jedne od ovih provincija ili su proizvod južnopanonskih radionica. S druge strane, upravo zbog činjenice da je njihov oblik bio popularan, vrlo je vjerojatno da su se proizvodile i u radionicama na našem području.

Boca iz groba 49 (kat. br. 13) također je karakteristična za kasnije rimsko razdoblje, odnosno 4. st. Postoje oblici s jednom ili dvije ručke, a razlikuju se i po dekoraciji. Naš primjerak spada u skupinu boca s jednom ručkom. Izrađena je od stakla zelene boje, a u grobu je pronađena zajedno sa staklenom čašom. Na području Panonije, najviše primjeraka takvih boca pronađeno je u sjevernome dijelu[34], dok su na našem području pronađena tek dva primjerka. Uz ovu štrbinačku, još je jedna boca iz Osijeka, ali nepoznatog mjesta nalaza[35]. Ovakve boce i nisu baš česti nalaz, ali su zastupljene i na Istoku i na Zapadu Carstva, međutim, osim mjesta nalaza, nikakvi centri njihove proizvodnje se ne spominju[36]. Analogni primjerci iz *Ernesto Wolf* kolekcije koje je obradila E. M. Stern također su nepoznatog porijekla[37], iako navodi mogućnost njihove proizvodnje na području istočnog Mediterana. Boce su u upotrebi bile vjerojatno od kraja 3. st.[38], a izrađivane su puhanjem u kalup, dok su usta i ručka naknadno dodani, a ukras je izrađen urezivanjem. Dekoracija na bocama različita je, iako su motivi isti - vodoravni pojasevi odvojeni trakama i ispunjeni motivom saća, a boce su gotovo identične. S obzirom na samo dva pronađena primjerka teško je reći da li su boce proizvedene u nekoj od južnopanoskih radionica. Veća je vjerojatnost da su proizvedene u nekoj od sjevernopanonskih radionica, s obzirom da ih je na tom području pronađena znatno veća količina. To ne znači da nisu mogle biti proizvedene i u južnoj Panoniji, međutim za tu tvrdnju nema dovoljno dokaza. Veća količina pronađena ih je i na području današnje

33 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 119, 120; László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 137, 138.
34 László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20).
35 Mirko Bulat, Antičko staklo u Muzeju Slavonije, Arheološki vestnik XXV., 1976., Tab. VII, sl. 6.
36 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 156, 157, 158, cat. n. 125b.
37 E. Marianne Stern, Roman, Byzantine, and Early Medieval Glass, Ernesto Wolf Collection, New York 2001., 162/cat. n. 59, 164/cat. n. 60.
38 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 156.

Njemačke[39]. Iako M. Klein ne govori o mjestu njihove proizvodnje vrlo je vjerojatno da su se proizvodile i u porajnjskim radionicama. Stoga je treća mogućnost da su i ove boce jedan od tipova posuda koje su se u 4. st. na naše područje uvozile iz Germanije.

Boca iz groba 52 (kat. br. 14) predstavlja još jedan specifičan primjerak staklene posude na ovoj nekropoli. Analogije za ovakav tip prisutne su samo na području južne Panonije. Dva primjerka pronađena su na nekropolama Best kod Beške i Čalmi (Srijemska Mitrovica), dok je treća boca nepoznatog porijekla. Datirane su u 4. st.[40]. Slična boca nalazi se i u *Ernesto Wolf* kolekciji[41] i iako je nepoznatog porijekla, datirana je u 2. pol. 4. st., te je pretpostavljeno da je proizvod kelnske radionice[42]. Naime, takve su boce izrađivane u dva kalupa. Prvo su napravljena rebra puhanjem u jednodijelni narebreni kalup, nakon čega su ostala ukošena na lijevu stranu ili su dorađivana savijanjem lule za puhanje[43]. Tako izrađeno staklo zatim se stavljalo u glatki osmerokutni kalup i posuda se ispuhala do kraja. E. M. Stern navodi[44] da je takva tehnika specifična za porajnjske radionice i rijetko je primjenjivana u nekoj drugoj, te da je ideja o kombinaciji tih dvaju kalupa proizašla upravo iz kelnskih radionica. S obzirom da su tri primjerka pronađena u južnoj Panoniji logično je za pretpostaviti da su tamo i izrađivane. Međutim, s obzirom na činjenicu u kojem su kontekstu pronađene (nalazi s nekropola), pitanje je u kojim radionicama? Uvijek postoji mogućnost da su se proizvodile upravo na Štrbincima, iako to za sada ne možemo dokazati. Druga je mogućnost da su boce proizvedene u Sirmiju, gdje je potvrđeno postojanje staklarskih radionica, a s obzirom na blizinu lokalitetima na kojima su pronađene to bi moglo biti vrlo vjerojatno. Međutim, ne možemo isključiti niti mogućnost da su boce proizvedene u nekoj drugoj južnopanonskoj radionici ili možda u Kelnu, što bi s obzirom na navode E. M. Stern bilo i najvjerojatnije, te su uvezene na područje južne Panonije.

Boca s ljevkastim vratom iz groba 88 (kat. br. 18) tipičan je primjerak kasnoantičke posude rasprostranjene diljem Carstva[45], koja se pojavljuje već od

39 Michael J. Klein, Zylindrische Flaschen mit geometrischem Schliffdekor, Annales du 14e Congrčs de l'Association International pour l'Histoire du verre, Venezia - Milano, 1998., 168 - 171.

40 Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), 20, T. VII/3.

41 E. Marianne Stern 2001., n. dj. (bilj. 37).

42 E. Marianne Stern 2001., n. dj. (bilj. 37), 184.

43 E. Marianne Stern 2001., n. dj. (bilj. 37), 201.

44 E. Marianne Stern 2001., n. dj. (bilj. 37), 144.

45 László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 144, Taf. XXVI, 308a.; Edit B. Thomas, Glassware, u: A. Lengyel i G. T. B. Radan, Archaeology of Roman Pannonia, Akadémiai Kiadó, Budapest 1980., 103, T. XXIV, grab 63/2; Karin Goethert Polaschek, Katalog der römischen Gläser des Rheinischen Landesmuseums Trier, Trierer Grabungen und Forschungen IX., 1977., Taf. C/101b; Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), T.

2. pol. 3. st.[46]. Takve su se boce proizvodile u različitim radionicama diljem Carstva, a smatra se da su se proizvodile i u Panoniji[47]. S obzirom da je za sada potvrđeno postojanje staklarskih radionica samo u sjevernoj Panoniji, gdje je i pronađena veća količina takvih boca, onda bi mogli pretpostaviti da su u tim radionicama i naši primjerci proizvedeni. Međutim, s obzirom da se u kasnoj antici na područje Panonije roba i dalje uvozila, pitanje je da li je štrbinačka boca uvoz ili je domaći panonski proizvod? U Osijeku je također pronađena jedna ovakva boca, ali nepoznatog mjesta nalaza, stoga ne možemo isključiti mogućnost da su ove boce možda proizvedene i u nekoj južnopanonskoj radionici, ali za tu pretpostavku za sada nema dokaza.

Pravokutna boca s dvije gusto narebrene ručke pronađena je u grobu 105 (kat. br. 19) i jedini je takav primjerak na nekropoli. Takve se boce pojavljuju od kraja 3. st.[48]. Analogije za bocu postoje u sjevernoj Panoniji[49] i Meziji[50]. U južnoj Panoniji nema analogija za ovakav tip, a L. Barkóczi navodi[51] da niti u sjevrnome dijelu Panonije, iako je tamo pronađeno više komada takvih boca, nema nikakvih dokaza za njihovu proizvodnju, već da bi one mogle biti proizvod galskih ili germanskih radionica. C. Isings, po kojoj bi ova boca pripadala tipu 127[52], navodi nekropole u Galiji i Germaniji na kojima su takve boce pronađene. Stoga na temelju ovih činjenica možemo pretpostaviti da je i štrbinački primjerak proizvod neke galske ili germanske radionice, te da je uvezen na područje južne Panonije.

Vrčevi

U grobu 113 pronađena su dva vrlo slična vrča ovalnog tijela. Vrč 113a (kat. br. 22) ima šire tijelo i višu prstenastu nogu, zasebno dodanu, dok vrč 113b (kat. br. 23) ima nešto uže ovalno tijelo i kraću nogu izvučenu iz dna. Oba vrča imaju ukrašen vrat staklenim nitima iste boje kao i posuda, i oba imaju koljenastu ručku, koja je kod vrča 113b uža i izbočenija. Vrčevi u literaturi nemaju izravnih analogija. Ukrašavanje vrčeva staklenim nitima iste boje kao i posuda popularno

IV/4; Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. IX/3; Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 124, 104b.

46 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 124.

47 Edit B. Thomas 1980., n. dj. (bilj. 45), 382.

48 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 157.

49 László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 202, Taf. LVIII/ 504.

50 Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), 16, T. VII/4.

51 László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 202.

52 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 157.

je već od 2. st. Ukras se je mogao nanositi samo na vrat posude, kao što je na štrbinačkim primjercima, samo na tijelo ili po cijeloj posudi. Ovalni vrčevi, u različitim varijantama, u upotrebi su bili od 2. st. do 4. st., ali nigdje nisam uspjela pronaći identične kao na Štrbincima. Djelomično sličan po obliku bio bi jedan vrč iz Mađarske[53], iako mu je tijelo kuglastije nego kod štrbinačkih vrčeva, i ukrašeno kanelurama, a i ručka je također različitog oblika. Međutim, ovaj vrč kao i štrbinački, ima vrat ukrašen staklenim nitima, a usta i stajaća površina su vrlo slični. Možda najsličnija analogija za vrčeve je primjerak iz muzeja Hermitage, gotovo identičnog oblika kao i štrbinački, samo što nema ukras staklenih niti na vratu, ali ima stakleni prsten. Vrč je datiran u 2. pol. 3. st., a porijeklom je s istočnog Mediterana[54]. Nedostatak izravnih analogija, a sličnost s mađarskim primjerkom automatski nameće mišljenje o panonskom porijeklu tih vrčeva. Međutim, izravnih analogija nema niti na našem prostoru, niti u sjevernoj Panoniji, stoga je teško pretpostaviti u kojim bi radionicama vrčevi bili izrađeni. S obzirom da su vrčevi kvalitetnije izrade od velike većine posuda s ove nekropole, po mome mišljenju slične kvalitete kao i vrč iz Hermitagea, možemo pretpostaviti da bi kao i vrč iz Hermitagea i štrbinački vrčevi mogli biti uvoz iz istočno mediteranskih radionica. Uvoz staklene robe iz istočnomediteranskih radionica u Panoniju gotovo je nezamjetan, za razliku od prostora istočne Jadranske obale gdje je bio zastupljen u velikoj mjeri, stoga bi mogli pretpostaviti da je vrč na Štrbince dospio iz Dalmacije. Provincije Dalmacija i Panonija bile su povezane cestom Salona - Servicij, koja se priključivala na uzdužni pravac dolinom Save (protezanje i prelazak preko rijeke nisu točno utvrđeni), te negdje na položaju Marsonije, od uzdužne prometnice dolinom Save, priključak se odvajao prema gore navedenom sjevernijem pravcu Emona - Siscija - Sirmijum[55]. B. Migotti navodi[56] da među mnogim rimskim nalazima na Štrbincima ima nekoliko predmeta (novac, ulomak staklenog privjeska s prikazom Minerve, staklena perla s prikazom severskog vladara, narukvice od crnog stakla) koji upućuju na odvijanje trgovine tom cestom. Moja je pretpostavka da su se tom istom cestom mogle dopremati i staklene posude.

Vrč iz groba 103 (kat. br. 28) ima tijelo ovalnog oblika ukrašeno širim kanelurama. Ukras kanelura na vrčevima karakterističan je za kasnije rimsko razdoblje 3., 4. pa i 5. st., s time da je najrašireniji tokom 4. st. Takvi su vrčevi karakteristični za prostor Britanije, Germanije, Norika, Mezije i Panonije. Ukras

53 László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 198, Taf. LV, 496a.

54 Nina Kunina, Ancient glass in the Hermitage collection, The State Hermitage, St. Petersburg 1997., 222.

55 Branka Migotti, Prilog poznavanju putova trgovine između Dalmacije i Panonije, Opuscula archaeologica 23-24, Zagreb 1999/2000., 196.

56 Branka Migotti, 1999./2000., n. dj. (bilj. 55), 196-199.

je izrađivan puhanjem tijela vrča u narebreni kalup, nakon čega su se rebra izrađivala savijanjem lule za puhanje[57], a posuda je zatim u cijelosti ispuhana u drugom kalupu. Vrat je kratak, na donjem dijelu ukrašen prstenom u istoj boji kao i posuda. Ukrašavanje vrata prstenovima karakteristično je za 4. st.[58]. Usta su široka, savijena prema unutra i tvore cijevasti rub. Ispod ustiju još je jedan prsten s motivom kapljica. Ukrašavanje posuda kapljicama karakteristično je za kasnorimsko razdoblje. Takav motiv pojavljuje se i na vrču iz Vinkovaca, također ispod ustiju[59]. Isti takav ukras pojavljuje se i na vrču koji se nalazi u muzeju u Corningu[60], ali na dnu posude, odnosno kapljice su smještene uokolo po rubu dna. Ukras kapljica na dnu, pojavljuje se i na vrču s nekropole Straubing u Njemačkoj[61]. Ručka štrbinačkog vrča je koljenasta i narebrena. Dno je visoko prstenasto, izvučeno iz dna. Vrč je pronađen cjelovit. U literaturi za njega nema izravnih analogija, međutim na temelju različitih elemenata kojima je ukrašen, a koji su karakteristični za kasnije rimsko razdoblje možemo ga datirati u 4. st. do 1. pol. 5. st.

Na nekropoli (grob 48 - kat. br. 26) je pronađen još jedan vrč ovalnog tijela ukrašenog kanelurama. Ispod ustiju nalazi se stakleni prsten iste boje kao i posuda. Dno je visoko prstenasto nepravilno oblikovano. U literaturi nema izravnih analogija. Ovakvi oblici vrčeva, ali bez kanelura prisutni su u 4. st. u Germaniji (Trier)[62], te jedan sličan tip vrča, ali sa širom nogom i u Panoniji, datiran u 2. pol. 4. st.[63]. S obzirom da nema direktnih analogija, kao i vrč iz groba 103, ali i vinkovački primjerak[64] mogli bismo pretpostaviti da je riječ o oblicima posuda proizvedenih u nekoj južnopanonskoj radionici.

Sličan ovome je i vrč iz groba 15 (kat. br. 24), također ovalnog oblika s ukrasom kanelura. Nije toliko masivan kao kat. br. 26, nego je elegantniji, s obzirom da je staklo tanje, te je pravilnije oblikovan, za razliku od kat. br. 26, koji je loše izrađen. Stajaća površina je kratka, prstenasta. Usta su kružna s cjevastim

57 Irena Lazar 2003., n. dj. (bilj. 4), 134.

58 E. Marianne Stern 2001., n. dj. (bilj. 37), 185, 201, 205; David Whitehouse, Roman Glass in the Corning Museum of Glass, vol. 2, Corning, New York 2001., 179, 180, 181.

59 Marko Dizdar, Ivana Iskra Janošić, Maja Krznarić Škrivanko, Vinkovci u svijetu arheologije, katalog izložbe, Gradski Muzej Vinkovci 1997., 127.

60 David Whitehouse, Roman Glass in the Corning Museum of Glass, vol. 3, Corning, New York 2003., 169, cat. n. 1188.

61 Johannes Prammer, Stephan Möslein, The Necropolis of Straubing (Germany), u: Rome and the Barbarians, 2008., 226, 227, sl. C.

62 Karin Goethert Polaschek 1977., n. dj. (bilj. 45), Taf. 70/1304; 1985: 53, br. 5.

63 Judit Topál, Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery, Bécsy Road II., Budapest 2003., 30-31, 158, Pl. 32, G 3/3; László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), Taf. XLVIII/472.

64 Marko Dizdar, Ivana Iskra Janošić, Maja Krznarić Škrivanko 1999., n. dj. (bilj. 59), 127.

rubom. Najbliža analogija za ovaj vrč potječe s nekropole Best kod Beške, a riječ je o vrlo sličnom vrču datiranome u 4. st.[65].

Vrču iz groba 48 sličan je i vrč iz groba 60 (kat. br. 27), koji nema kanelura na trbuha, ali je sam oblik posude isti, stoga bi njemu odgovarali analogni primjerci iz Germanije[66] i sjeverne Panonije[67]. Tijelo je ovalnog oblika, vrat je dugačak i prelazi u ljevkasta usta, dno je prstenasto, a ručka trakasta. Na temelju analogija sa sličnim primjercima možemo ga datirati u 4. st. Vjerojatno identičan ovome vrču je i onaj iz groba 23 (kat. br. 21), iako je zbog činjenice što nije cjelovit teško sa sigurnošću tvrditi. Međutim, vrčevi imaju identične stajaće površine i oblikovana usta. Da li su im tijela bila identična ili ponešto različita teško je reći, s obzirom da kod vrča iz groba 23 nedostaje upravo dio u kojemu vrat prelazi u tijelo. Međutim, po donjem dijelu vrča čini se da su jednaki.

Vrč iz groba 34 (kat. br. 25) vrlo je zanimljiv primjerak. U literaturi nema izravnih analogija, međutim po obliku više odgovara sličnim vrčevima koji su u upotrebi bili u 1. i početkom 2. st., nego kasnoantičkim vrčevima[68]. Pripada tipu Isings 55a[69]. Ovakvi konični vrčevi naročito su bili karakteristični u 1. st., najviše na području Italije, Galije i Germanije[70], a postoje različite varijante s obzirom na omjer tijela i vrata. U kasnoantičkim posudama u literaturi za ovaj vrč analogija nema. Eventualno bi djelomičnom analogijom mogli smatrati vrč iz Beške, datiran u 1. pol. 4. st., s analogijom u Kelnu[71], međutim oni se razlikuju u velikom broju elemenata. Teško je reći kako je ranocarski vrč dospio u kasnoantički grob. Teško je pretpostaviti da se uspio sačuvati nekoliko stoljeća. Veća vjerojatnost bi bila, ponajviše zbog same kvalitete izrade, da je ipak riječ o kasnorimskoj posudi rađenoj po uzoru na posude istog tipa, ali iz ranijeg razdoblja.

65 Mirjana Marijanski Manojlović, Rimska nekropola kod Beške u Sremu, Monografije VIII, Novi Sad 1987., 59, 139, G83/4.

66 Karin Goethert Polaschek 1977., n. dj. (bilj. 45), Taf. 70/1304; Karin Goethert Polaschek, Römische Gläser in Rheinischen Landesmuseum Trier, Trier 1985., 53, br. 5.

67 Judit Topál 2003., n. dj. (bilj. 63), 30-31, 158, Pl. 32, G 3/3; László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), Taf. XLVIII/472.

68 Irena Lazar 2003., n. dj. (bilj. 4), 126, 127, sl. 37/5.1.1.

69 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 72, 73.

70 Maria Carina Calvi, I Vetri Romani del Museo di Aquileia, Aquileia 1968., 60, 62, T. B, sl.8/cat. n. 153.

71 Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), 20, T. VI/4.

Zaključak

U radu je obrađeno dvadeset i osam staklenih posuda pronađenih na štrbinačkoj nekropoli. Riječ je o uobičajenim stolnim posudama za svakodnevnu upotrebu - čašama, bocama i vrčevima. Stožastih čaša je najviše, što i ne čudi, s obzirom da su one općenito najzastupljeniji oblik posuda na kasnoantičkim panonskim nekropolama. Za njih se smatra da su najvjerojatnije služile i kao čaše i kao svjetiljke, stoga ih ne možemo svrstati isključivo u skupinu stolnih posuda, nego i u skupinu svjetiljki. Čaše kat. br. 1, 2 i 3 takozvanog su kornet oblika, odnosno sa zaobljenim dnom bez stajaće površine. Za takav oblik stožastih čaša se smatra da su najvjerojatnije služile kao svjetiljke. Iako su sve tri čaše u načelu istog tipa, ipak se međusobno razlikuju. Čaše kat. br. 1 i 3, s obzirom na lošiju kvalitetu izrade, kao i kvalitetu samog stakla, su najvjerojatnije proizvedene u panonskim radionicama, dok je čaša kat. br. 2 kvalitetnije izrade, te je najvjerojatnije uvezena na naše područje. Čaše kat. br. 7 i 8 najvjerojatnije su istog oblika, sa zaobljenim dnom, ali i malom stajaćom površinom, međutim, s obzirom da su polomljene, a nisu restaurirane teško je sa sigurnošću reći. Na nekropoli su pronađene i dvije gotovo identične čaše od stakla tamnozelene boje (kat. br. 4 i 5), za koje s obzirom da nemaju analogija u drugim provincijama, osim u Panoniji i to djelomičnu, možemo pretpostaviti da su domaći proizvod, moguće i štrbinački. Čaša (kat. br. 9) predstavlja još jednu varijantu kasnoantičke stožaste čaše pronađene na nekropoli, s gotovo u potpunosti ravnim dnom. Po obliku odgovara tipu 106b1 po Isings[72]. Čaša (kat. br. 6) predstavlja specifičnu varijantu stožaste čaše, s obzirom da ima dno koje se širi, a ne sužuje. Njoj su slične i čaše iz grobova 100 (kat. br. 10), 108 (kat. br. 11) i 113 (kat. br. 12), ali su zdepastijeg oblika. Sve čaše, osim kat. br. 2, loše su kvalitete izrade, od relativno mutnog stakla, nepravilno oblikovane, s vidljivim mjehurićima zraka i vertikalnim linijama na stijenkama. Svi navedeni elementi idu u prilog panonskoj proizvodnji. Da li su posude izrađene u sjevernopanonskim ili južnopanonskim radionicama, ili možda čak i na Štrbincima, za sada je nemoguće sa sigurnošću utvrditi. U kasnoj antici te su se čaše izrađivale u svim radionicama diljem Carstva, stoga analogija ima posvuda. Na temelju njih štrbinačke čaše možemo datirati u 4. i 1. pol. 5. st. Moja je pretpostavka da su proizvod južnopanoskih radionica, ali s obzirom na činjenicu da južnopanonske radionice (na području sjeverne Hrvatske) još uvijek nisu arheološki dokazane za sada tu pretpostavku ne možemo potkrijepiti drugim dokazima, osim gore navedenih.

72 Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 127.

Od boca pronađenih na nekropoli najviše ih je kuglastog oblika. Boca kat. br. 17 pravilnog je kuglastog oblika, kao i boca kat. br. 18, koja ima ljevkasti vrat i tipičan je primjerak kasnoantičke posude rasprostranjene diljem Carstva. Boca kat. br. 20 također je kuglasta, ali ima nešto šire i spljoštenije tijelo. Tijela boce kat. br. 15 i 16 više su srcolikog, nego li kuglastog oblika, s malobrojnim analogijama. Za kuglaste boce sa Štrbinaca, s obzirom da su se u 4. st. proizvodile u većini provincija - Galiji, Germaniji, Panoniji, teško je reći da li su uvezene iz jedne od tih provincija ili su proizvod južnopanonskih radionica. S druge strane, upravo zbog činjenice da je njihov oblik bio popularan, vrlo je vjerojatno da su se proizvodile i u radionicama na našem području. Boca s jednom ručkom, iz groba 49 (kat. br. 13), ukrašena je vodoravnim pojasevima koji su odvojeni trakama i ispunjeni motivom saća. Na području južne Panonije, osim ove sa Štrbinaca, još je samo jedna ovakva boca za sada poznata iz Osijeka, međutim nepoznatog je mjesta nalaza. S obzirom na samo dva primjerka teško je reći da li su se one proizvodile na ovim prostorima. Veća količina takvih boca pronađena je u sjevernoj Panoniji, te Germaniji, stoga je velika vjerojatnost da su naši primjerci uvezeni iz jedne od ovih dviju provincija. Boca iz groba 52 (kat. br. 14) ima analogije gotovo isključivo na području južne Panonije, osim jednog primjerka iz *Ernesto Wolf* kolekcije. Sve su boce datirane u 4. st. i izrađene su u dvostrukom kalupu. E. M. Stern navodi[73] da je takva tehnika specifična za porajnjske radionice i rijetko je primjenjivana u nekoj drugoj, te da je ideja o kombinaciji tih dvaju kalupa proizašla upravo iz kelnskih radionica. Stoga je pretpostavka i za južnopanonske boce da su vrlo vjerojatno uvezene iz porajnjskih radionica, ali s obzirom da ih je nekoliko pronađeno na području južne Panonije postoji mogućnost da su se tu i proizvodile. Pravokutne boce s dvije gusto narebrene ručke kakva je i kat. br. 19 pojavljuju se već od kraja 3. st. U južnoj Panoniji nema analogija za ovakav tip, a L. Barkóczi navodi[74] da niti u sjevernome dijelu Panonije nema nikakvih dokaza za njihovu proizvodnju, već da bi one mogle biti proizvod galskih ili germanskih radionica.

U grobu 113 pronađena su dva gotovo ista vrča, s ukrasom staklenih niti na vratu. Sitne razlike primjećuju se kod oblikovanja ručke, stajaće površine, te oblika tijela. Očito je da su vrčevi proizvedeni u istoj radionici, ali s obzirom na nedostatak izravnih analogija teško je reći u kojoj. Najbliža analogija za vrč nalazi se u Muzeju Hermitage i ističnomediteranskog je porijekla. S obzirom da su štrbinački primjerci i po samoj kvaliteti izrade slični vrču iz Hermitagea, moguće da su i oni uvoz iz radionica istočnog Mediterana. Vrčevi iz groba 103, 48

73 E. Marianne Stern 2001., n. dj. (bilj. 37), 144.
74 László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 202.

i 15 imaju tijela ukrašena kanelurama. Vrč iz groba 103 nema izravnih analogija u literaturi, međutim na temelju elemenata kojima je ukrašen - kanelure, stakleni prsten na vratu, kapljice ispod ustiju, možemo ga datirati u 4. do 1. pol. 5. st. Vrčevi iz groba 48 i 15 su slični, samo što je vrč iz groba 48 masivniji, s obzirom da je izrađen od debljeg stakla. Najvjerojatnije identičan vrču iz groba 48, samo bez kanelura na tijelu, jest i onaj iz groba 60, ali je polomljen pa je teško to sa sigurnošću tvrditi, ali najvjerojatnije jest tako. Na temelju analogija sa sličnim primjercima iz drugih provincija sve vrčeve možemo datirati u 4. st. Jedini vrč koji se izdvaja iz skupine kasnoantičkih jest onaj iz groba 34, koji po obliku više odgovara vrčevima koji su u upotrebi bili u 1. i početkom 2. st., nego kasnoantičkim vrčevima[75]. U literaturi za njega nema izravnih analogija. Teško je reći kako je ranocarski vrč dospio u kasnoantički grob, međutim moja je pretpostavka da je ipak riječ o kasnorimskoj posudi rađenoj po uzoru na posude istog tipa iz ranijeg razdoblja.

Ono što na temelju detaljne obrade ovdje navedenih staklenih posuda možemo zaključiti, jest to da je velika vjerojatnost da je većina posuda, osim nekoliko iznimaka, poput čaše kat. br. 2, vrčeva iz groba 113, kao i vrča iz groba 34, proizvedena u južnopanonskim staklarskim radionicama u razdoblju, moguće već 3., ali zasigurno 4. ili 1. polovici 5. st. Ta pretpostavka prvenstveno proizlazi iz loše kvalitete izrade, odnosno asimetričnosti posuda, mjehurića i linija vidljivih u stijenkama posuda nastalih zbog loše kvalitete stakla, ali i na temelju nedostatka izravnih analogija za većinu štrbinačkih posuda, kako u Panoniji, tako i drugim provincijama. Međutim, za sada još uvijek ne možemo sa sigurnošću tvrditi da su ove posude zaista proizvod južnopanonskih radionica smještenih na području današnje sjeverne Hrvatske, s obzirom da te radionice još uvijek nisu arheološki dokazane. U Sisku[76] i Vinkovcima[77] pronađene su dvije peći za koje su istraživači pretpostavili da su staklarske, iako po mome mišljenju nema dovoljno arheoloških dokaza koji bi te pretpostavke potkrijepili. Činjenica jest da je staklarska proizvodnja i u ovome dijelu provincije Panonije bila aktivna tokom 4. st., iako vjerojatno i ranije, međutim, arheološki dokazi nedostaju, i dok se ne pronađu nećemo moći dokazati postojanje takvih radionica. Stoga pretpostavka da je većina štrbinačkih posuda proizvedena u južnopanonskim radionicama, neke moguće i u štrbinačkoj, zbog nedostatka arheoloških dokaza za sada i dalje

75 Irena Lazar 2003., n. dj. (bilj. 4), 126, 127, sl. 37/5.1.1.

76 Tanja Lolić, Irena Petrinec, Lokalitet privatni poslovni prostor Autoposavina, vlasnika D. Vujića, u: Zdenko Burkowsky, Pregled zaštitnih arheoloških istraživanja 1990.-2000., Gradski Muzej Sisak, 2000., 42.

77 Hrvoje Vulić, Vinkovci - Ulica bana Josipa Jelačića 11, u: Hrvatski Arheološki Godišnjak, br. 5/2008., Zagreb 2009., 100.

ostaje samo pretpostavka. Posude koje nisu proizvedne u južnopanonskim radionicama najvjerojatnije su proizvod sjevernopanonskih ili porajnjskih radionica, jer iako je na području južne Panonije u razdoblju kasne antike staklarska proizvodnja zasigurno bila aktivna, posude su se i dalje uvozile, i to najviše iz ovih dviju provincija.

KATALOG[78]

1. STOŽASTA ČAŠA

Inventarni broj

ŠTR 1211/4628

Mjesto nalaza

Štrbinci 1999., grob 25

Boja

Žuto-zelena

Mjere

Vis. donjeg dijela tijela 7 cm, vis. gornjeg dijela 5,8 cm, pr. ust. 7,2 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, dno je zaobljeno. Stijenke su neukrašene. Čaša je polomljena, samo djelomično rekonstruirana.

Datacija

4. st.

Literatura

Nije objavljeno

Analogije

David Whitehouse 1997., n. dj. (bilj. 10),192, cat. n. 337; Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 130, 131, tip d; László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), Taf. X, 108; Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. IV, sl. 4; Ferenc Fülep, Sopiane, The history of Pécs during the Roman era and the problem of the

78 Kataloške jedinice sastavljene su od sljedećih elemenata: 1. Inventarni broj, 2. Mjesto nalaza, 3. Boja, 4. Mjere, 5. Tehnika izrade, 6. Opis, 7. Datacija, 8. Literatura, 9. Analogije; Kratice: vis. = visina, pr. ust. = promjer ustiju, pr. dna = promjer dna

continuity of the late Roman population, Akadémiai Kiadö, Budapest 1984., 194, IIIi; Véronique Arveiller Dulong, Marie-Dominique Nenna, Les Verres Antiques du Musée du Louvre, Paris 2005., Pl. 115/1279

2. STOŽASTA ČAŠA

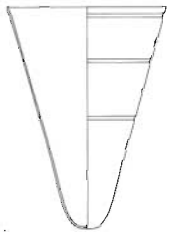

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2001., grob 33

Boja

Maslinasto zelena

Mjere

Vis. 16,2 cm, pr. ust. 11,5 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje, ukras izrađen urezivanjem

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, dno je zaobljeno. Stijenke su ukrašene sa dvije plitke horizontalne linije otprilike po sredini tijela. Čaša je fragmentirana, ali u cijelosti rekonstruirana.

Datacija

4. - poč. 5. st.

Literatura

Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 159, 222

Analogije

Ivo Fadić, Invenzione, produzione e techniche antiche di lavorazione del vetro, u: Transparenze imperiali. Vetri romani dalla Croazia, Milano-Roma 1997., 202, sl. 211; Irena Lazar 2003., n. dj. (bilj. 4), 199, sl. 52 - 9.1.2.; Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. IV, sl. 2; Zorka Šubic, Tipološki in kronološki pregled Rimskog stekla v Poetovioni, Arheološki vestnik XXV., 1976., 61, T. VII/58

3. STOŽASTA ČAŠA

Inventarni broj

ŠTR 1214

Mjesto nalaza

Štrbinci 2001., grob 34

Boja

Žuto-zelena

Mjere

Vis. 12,8 cm, pr. ust. 8,6 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, dno je zaobljeno. Stijenke su neukrašene. Čaša je polomljena, samo djelomično rekonstruirana, odnosno samo je jedna polovica čaše sačuvana.

Datacija

4. - poč. 5. st.

Literatura

Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 159, 223

Analogije

Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. IV, sl. 4; Irena Lazar 2003., n. dj. (bilj. 4), 198, sl. 52 - 9.1.1.; Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), T. XXXIX, sl. 2, 3

4. STOŽASTA ČAŠA

Inventarni broj

ŠTR 1219

Mjesto nalaza

Štrbinci 2001., grob 48

Boja

Tamnozelena

Mjere

Vis. 11,6 cm, pr. ust. 7,2 - 7, 5 cm, pr. dna 4 cm

Tehnika izrade

Slobdno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, dno je ravno. Čaša je pronađena polomljena, ali je rekonstruirana gotovo u cijelosti.

Datacija

2. pol. 4. st.

Literatura

Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 173, 237

Analogije

László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 82, Taf. IX, 98

5. STOŽASTA ČAŠA

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2002.-2003., grob 51

Boja

Tamnozelena

Mjere

Vis. 11,2 cm, pr. ust. 7,5 cm, pr. dna 4,3 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, dno je ravno. Čaša je pronađena polomljena, ali je rekonstruirana u cijelosti.

Datacija

2 pol. 4. st

Literatura

Branka Migotti 2007., n. dj. (bilj. 2), 164, 196

Analogije

László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 82, Taf. IX, sl. 98; Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 173, 237, T. XVIII, sl. 1.

6. STOŽASTA ČAŠA

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2001., grob 49

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Pr. ust. 8 cm, pr. dna 4,3 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, dno je udubljeno po sredini. Čaša je polomljena, a s obzirom da svi dijelovi nisu sačuvani, konzervacija nije moguća. Sačuvani su dno, te dijelovi ruba čaše iz kojih se može raspoznati oblik.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 174, 238

Analogije

Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), 15, T. III, sl. 6; Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), 51, T. XXXVIII, sl. 9; Ämilian Kloiber, Die Gräberfelder von Lauriacum das Espelmayrfeld, Institut für Landeskunde von Oberösterreich, Linz 1962., 57, T. XVIII, grab 45/2; Ivo Fadić 1997., n. dj. (kat. br. 2), 198, br. 200

7. STOŽASTA ČAŠA

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2002.-2003., nalaz izvan groba

Boja

Svjetložuto-zelena

Mjere

Vis. 13 cm, pr. ust. 7,1 cm, pr. dna 2,3 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, dno je zaobljeno. Stijenke nisu ukrašene.

Datacija

4. - 6. st.

Literatura

Branka Migotti 2007., n. dj. (bilj. 2), 171, 208

Analogije

Irena Lazar 2003., n. dj. (bilj. 4), 198, sl. 52 - 9.1.1.; Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. IV, sl. 4; Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), T. XXXIX, sl. 2, 3; Branka Migotti 2007., n. dj. (bilj. 2), 167, T. VIII/4; Zorka Šubic 1957., n. dj. (kat. br. 2), T. VII/53

8. STOŽASTA ČAŠA

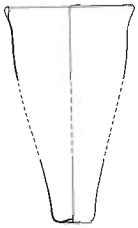

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 1999., grob 20

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Pr. ust. 7,9 cm, pr. dna 2,2 - 2,4 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom. Dno je ravno. Stijenke nisu ukrašene. Čaša je polomljena, nije restaurirana.

Datacija

2. pol. 4. - 1. pol. 5. st.

Literatura

Branka Migotti 2001., n. dj. (bilj. 2), 115

Analogije

László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 82, Taf. IX., sl. 103

9. STOŽASTA ČAŠA

Inventarni broj

ŠTR 1215

Mjesto nalaza

Štrbinci 2001., grob 35

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Pr. ust. 7,2 cm, pr. dna 2,5 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, dno je ravno. Stijenke nisu ukrašene. Čaša je polomljena, rekonstrukcija nije moguća.

Datacija

4. - poč. 5. st.

Literatura

Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 160

Analogije

Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 127, 106b1; Karin Goethert Polaschek 1977., n. dj. (bilj. 45), Taf. 42, 292; Ferenc Fülep 1984., n. dj. (kat. br. 1), 194, IIIf

10. STOŽASTA ČAŠA

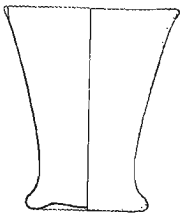

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2007., grob 100

Boja

Svjetlozeleno - žuta

Mjere

Vis. 8,7 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, proširena stajaća površina s blago udubljenim dnom. Čaša je restaurirana.

Datacija

2. pol. 4. - 1. pol. 5. st.

Literatura

Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 139, T. XXV/3

Analogije

Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), T. XXXVIII, sl. 5; Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. III, sl. 6; Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 150, T. XXXV/5; Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 146, T. XXXII/3

11. STOŽASTA ČAŠA

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2007., grob 108

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Vis. 9 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, proširena stajaća površina s udubljenim dnom. Čaša je cjelovita.

Datacija

2. pol. 4. - 1. pol. 5. st.

Literatura

Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 146, T. XXXII/3

Analogije

Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), T. XXXVIII, sl. 5; Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. III, sl. 6; Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 150, T. XXXV/5; Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 139, T. XXV/3

12. STOŽASTA ČAŠA

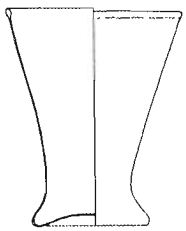

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2007., grob 113

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Vis. 9, 9 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo stožastog oblika, usta su ravna sa zadebljanim rubom, proširena stajaća površina s udubljenim dnom. Čaša je cjelovita.

Datacija

2. pol. 4. - 1. pol. 5. st.

Literatura

Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 150, T. XXXV/5

Analogije

Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), T. XXXVIII, sl. 5; Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. III, sl. 6; Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 139, T. XXV/3; Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 146, T. XXXII/3

13. BOCA S RUČKOM

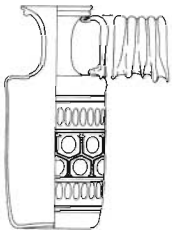

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2001., grob 49

Boja

Zelena

Mjere

Vis. 24,6 cm, pr. ust. 7,5 - 7,8 cm, pr. dna 8,5 cm

Tehnika izrade

Puhanje u kalupu, ukras izrađen brušenjem

Opis

Tijelo cilindričnog oblika, usta su ljevkasta s cjevastim rubom, ispod kojeg se nalazi jedan deblji stakleni prsten iste boje kao i boca. Dno je polomljeno, najvjerojatnije je bilo kružnog oblika. Ručka koja spaja trbuh i traku ispod ruba široka je i rebrasta. Stijenke su ukrašene sa četiri vodoravne trake, koje čine tri pojasa unutar kojih su motivi ovalnih i kružnih udubljenja. Takav ukras izrađen je pomoću tehnike brušenja. Vrč je polomljen, djelomično restauriran i rekonstruiran.

Datacija

2. pol. 4. st.

Literatura

Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 173, 174, 238

Analogije

Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. IX., sl. 1; Judit Topál 2003., n. dj. (bilj. 63), Pl. 56, 24/1, 2; László Barkóczi 1986., n. dj. (bilj. 20), Taf. LVII, 503; Mirko Bulat 1957., n. dj. (bilj. 35), Tab. VII, sl. 6; E. Marianne Stern 2001., n. dj. (bilj. 37), 162/cat. n. 59, 164/cat. n. 60

14. BOCA S RUČKOM

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2001., grob 52

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Vis. tijela vrča 13 cm, vis. vrata 5,7 cm, pr. vrata 3,3 cm, pr. dna 9,5x8,5 cm

Tehnika izrade

Puhanje u dvostrukom kalupu

Opis

Tijelo šesterokutnog oblika, usta i rub nisu sačuvani, dno je šesterokutno, blago udubljeno. Položaj rebraste ručke ostaje nepoznat (pretpostavljeno je da je bila smještena na vratu vrča). Tijelo je ukrašeno gusto raspoređenim uskim kanelurama.Vrč je polomljen, djelomično restauriran.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 175, 240

Analogije

Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), T. VIII, sl. 4; Vesna Šaranović Svetek 1984., n. dj. (bilj. 12), T. VII/3; E. Marianne Stern 2001., n. dj. (bilj. 37), 184, cat. n. 77

15. KUGLASTA BOCA

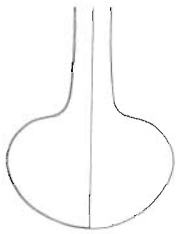

Inventarni broj

ŠTR 200

Mjesto nalaza

Štrbinci 1999., grob 29

Boja

Svjetloplavo-zelena

Mjere

Vis. 16,3 cm, pr. vrata 2,7 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo nepravilnog kuglastog oblika, usta i rub nedostaju, dno je zaobljeno, sa stajaćom površinom. Boca je polomljena, ali je konzervirana gotovo u cijelosti.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2001., n. dj. (bilj. 2), 120, 200

Analogije

Približne analogije: Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), T. V, sl. 4; László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), Taf. XXIV, sl. 294; Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 140, 210, G. 101/2

16. KUGLASTA BOCA

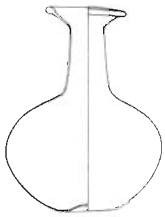

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2007., grob 101

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Vis. 13, 6 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo je kuglastog oblika, usta su široka, ljevkasta, s cjevastim rubom, dno je gotovo neznatno udubljeno. Boca je cjelovita.

Datacija

2. pol. 3. - poč. 5. st.

Literatura

Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 140, T. XXVI/4

Analogije

Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), T. V/4; Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), 23, T. X/3

17. KUGLASTA BOCA

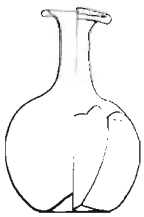

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2007., grob 106

Boja

Zelena

Mjere

Vis. 16, 3 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo je kuglastog oblika, usta su široka, savijena prema unutra tako da tvore cjevasti rub, dno je blago udubljeno po sredini. Boca nije restaurirana.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 145 - 146, T. XXXI/7

Analogije

Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), 14, T. V/1

18. KUGLASTA BOCA

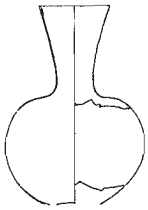

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2007., grob 88

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Vis. 16, 3 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo je kuglastog oblika, usta su široka s ravno odrezanim rubom, dno je gotovo neznatno udubljeno po sredini. Vrat je ljevkasti. Boca je djelomično restaurirana.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 134, T. XX/3

Analogije

László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 144, Taf. XXVI, 308a.; Edit B. Thomas 1980., n. dj. (bilj. 45), 103, T. XXIV, grab 63/2; Karin Goethert Polaschek 1977., n. dj. (bilj. 45), Taf. C/101b; Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), T. IV/4; Vesna Šaranović Svetek 1986., n. dj. (bilj. 12), T. IX/3; Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 124, 104b

19. BOCA S DVIJE RUČKE

Inventarni broj

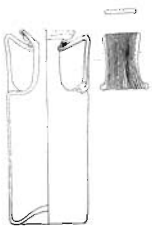

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2007., grob 105

Boja

Zelena

Mjere

Vis. 17, 6 cm

Tehnika izrade

Puhanje u kalupu

Opis

Tijelo četverokutnog oblika, usta su ljevkasta, savijena prema van tako da tvore cjevasti rub, dno je udubljeno po sredini. Ispod ruba nalazi se stakleni prsten iste boje kao i boca. Dvije gusto narebrene ručke spajaju ramena i vrat.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 144, T. XXX/5

Analogije

Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 157; László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), 202, Taf. LVIII/ 504; Mira Ružić 1994., n. dj. (bilj. 31), 16, T. VII/4

20. KUGLASTA BOCA

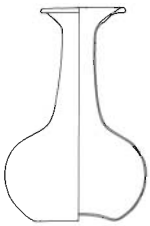

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 1999., grob 27

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Vis. 13,5 cm, pr. ust. 5 cm, pr. dna 5,2 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Tijelo nepravilnog kuglastog oblika, spljošteno, usta su široka, ljevkasta, savijena prema van tako da tvore cjevasti rub. Dno je blago udubljeno po sredini.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2001., n. dj. (bilj. 2), 117, 118, T. XIX/2, 3

Analogije

Aleksandrina Cermanović Kuzmanović, Late Roman glass from Doclea, Archaeologia Iugoslavica IX, Beograd 1968., 47, T. II/26

21. VRČ

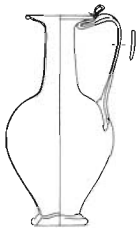

Inventarni broj

ŠTR 1207

Mjesto nalaza

Štrbinci 1999., grob 23

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Vis. vrata 9,2 cm, vis. tijela 10 cm, pr. ust. 5,7 cm, pr. dna 4,9 - 5,1 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Vrč ovalnog tijela s naglašenim ramenima, usta su široka, ljevkastog oblika s cjevastim rubom, dno je prstenasto, udubljeno po sredini, izvučeno iz dna. Trakasta ručka spaja trbuh i rub posude. Vrč je neukrašen. Staklo je izrazito tanko. Vrč je polomljen, djelomično restauriran, ali je oblik jasno vidljiv.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2001., n.dj. (bilj. 2), 116

Analogije

Karin Goethert Polaschek 1977., n. dj. (bilj. 45), Taf. 70/1304; Karin Goethert Polaschek 1985., n. dj. (bilj. 66), 53, br. 5; Judit Topál 2003., n. dj. (bilj. 63), 30 - 31, 158, Pl. 32, G 3/3; László Barkóczi 1986., n. dj. (bilj. 20), Taf. XLVIII/472

22. VRČ

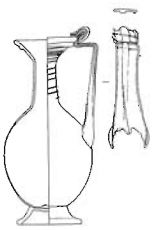

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2004.-2005., grob 113

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Vis. 20 cm, pr. ust 7 cm, pr. dna 6,9 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Vrč ovalnog tijela, usta su široka, savijena prema unutra tako da tvore cjevasti rub, dno je visoko prstenasto, zasebno ispuhano i dodano na posudu. S vanjske strane ispod ruba ustiju dodana je staklena

traka iste boje kao i posuda. Vrat vrča, sve do ispod ruba ustiju, ukrašen je staklenim nitima iste boje kao i posuda.. Ručka koja spaja rub i trbuh posude koljenastog je oblika i rebrasta. Tijelo vrča je neukrašeno. Vrč je restauriran, gotovo cjelovit.

Datacija

kraj 3. - poč. 4. st.

Literatura

Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 149, 150, 219, 220

Analogije

Nina Kunina 1997., n. dj. (bilj. 54), 331, cat. n. 391

Približne analogije: László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), Taf. LV, 496a

Analogije za ukras: László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), Taf. LV, 477, 496a

23. VRČ

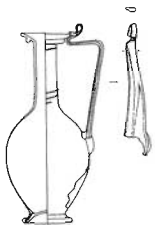

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2004.-2005., grob 113

Boja

Svjetloplavo-zelena

Mjere

Vis. 18,4 cm, pr. ust. 4,9 cm, pr. dna 4,9 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Vrč ovalnog tijela, usta su široka, savijena prema unutra tako da tvore cjevasti rub, dno je prstenasto, udubljeno, zasebno ispuhano i dodano na posudu. Ispod ruba nalazi se stakleni prsten iste boje kao i posuda. Vrat vrča djelomično je ukrašen staklenim nitima iste boje kao i posuda. Ručka koja spaja rub i trbuh posude koljenastog je oblika i rebrasta. Vrč je restauriran, nije cjelovit.

Datacija

kraj 3. - poč. 4. st.

Literatura

Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 150, 219

Analogije

Nina Kunina 1997., n. dj. (bilj. 54), 331, cat. n. 391

Približne analogije: László Barkóczi 1988., n. dj. (bilj. 20), Taf. LV, 496a

Analogije za ukras: László Barkoczi 1988., n. dj. (bilj. 20), Taf. LV, 477, 496

24. VRČ

Inventarni broj

ŠTR 986

Mjesto nalaza

Štrbinci 1999., grob 15

Boja

Svjetlozelena

Mjere

Vis. 19,5 cm, pr. ust. 6,2 cm, pr. dna 5,1 cm

Tehnika izrade

Puhanje u kalupu

Opis

Vrč ovalnog tijela s naglašenim ramenima, usta su kružnog oblika savijena prema unutra tako da tvore cjevasti rub, dno je prstenasto i izvučeno iz posude. Ručka koja povezuje rub i trbuh posude koljenastog je oblika i trakasta. Tijelo je ukrašeno gusto raspoređenim kanelurama. Vrč je sačuvan gotovo u cjelosti.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2001., n. dj. (bilj. 2), 112, 189

Analogije

Mirjana Marijanski Manojlović 1987., n. dj. (bilj. 65), 59, 139, G83/4

25. VRČ

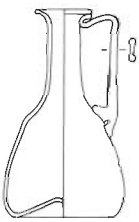

Inventarni broj

ŠTR 1213

Mjesto nalaza

Štrbinci 2001., grob 34

Boja

Svjetloplava

Mjere

Vis. 15,2 cm, pr. ust. 4,2 cm, pr. dna 8 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Vrč stožastog tijela, usta su kružnog oblika s cjevastim rubom, dno je udubljeno po sredini. Ručka koja spaja vrat i trbuh posude je profilirana. Tijelo je neukrašeno. Vrč je sačuvan u cjelosti.

Datacija

1. - poč. 2. st.

Literatura

Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 159, 223

Analogije

Clasina Isings 1957., n. dj. (bilj. 8), 72, 73; Irena Lazar 2003., n. dj. (bilj. 4), 126, 127, sl. 37/5.1.1; Maria Carina Calvi 1968., n. dj. (bilj. 70), 60, 62, T. B, sl.8/cat. n. 153

26. VRČ

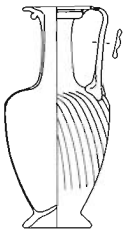

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2001., grob 48

Boja

Svjetlozeleno-plava

Mjere

Vis. 19 cm, pr. ust. 5,9 cm, pr. dna 5,2 - 6 cm

Tehnika izrade

Puhanje u kalupu

Opis

Vrč ovalnog tijela s naglašenim ramenima, usta su široka, nepravilnog kružnog oblika, s cjevastim rubom, visoka prstenasta noga, nepravilnog kružnog oblika, izvučena iz dna. Ispod ruba vrča nalazi se stakleni prsten iste boje kao i posuda. Ručka koja spaja rub i trbuh posude rebrastog je oblika. Tijelo je ukrašeno gusto raspoređenim širim kanelurama. Vrč je polomljen, djelomično restauriran.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2004., n. dj. (bilj. 2), 173, 237

Analogije

Za oblik: Karin Goethert Polaschek 1977., n. dj. (bilj. 45), Taf. 70/1304; Karin Goethert Polaschek 1985., n. dj. (bilj. 66), 53, br. 5; Judit Topál 2003., n. dj. (bilj. 63), 30 - 31, 158, Pl. 32, G 3/3; László Barkóczi 1986., n. dj. (bilj. 20), Taf. XLVIII/472

27. VRČ

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2002.-2003., grob 60

Boja

Zeleno-žuta

Mjere

Vis. gornjeg dijela vrča 15,5 cm, vis. donjeg dijela 3,8 cm, pr. ust. 5,8 - 6, 1 cm, pr. dna 4,5 cm

Tehnika izrade

Slobodno puhanje

Opis

Vrč ovalnog tijela s naglašenim ramenima, usta su ljevkastog oblika, široka, s cjevastim rubom, dno je prstenasto, udubljeno po sredini i izvučeno iz dna. Trakasta drška spaja rub i trbuh posude. Tijelo je neukrašeno. Vrč je polomljen, djelomično restauriran, ali se oblik može raspoznati.

Datacija

4. st.

Literatura

Branka Migotti 2007., n. dj. (bilj. 2), 166, 201

Analogije

Karin Goethert Polaschek 1977., n. dj. (bilj. 45), Taf. 70/1304; Karin Goethert Polaschek 1985., n. dj. (bilj. 66), 53, br. 5; Judit Topál 2003, n. dj. (bilj. 63), 30 - 31, 158, Pl. 32, G 3/3; László Barkóczi 1986., n. dj. (bilj. 20), Taf. XLVIII/472

28. VRČ

Inventarni broj

Nedostaje

Mjesto nalaza

Štrbinci 2007., grob 103

Boja

Maslinasto zelena

Mjere

Vis. 24 cm

Tehnika izrade

Puhanje u kalupu

Opis

Vrč ovalnog tijela, usta su široka i savijena prema van tako da tvore cjevasti rub, dno je visoko, prstenasto, sa zadebljanim rubom, izvučeno iz dna. Donji dio vrata, malo iznad prijelaza u tijelo, ukrašen je prstenom iste boje kao i posuda. Ispod ruba vrča također se nalazi stakleni prsten, iste boje kao i vrč, ukrašen s pet staklenih kapljica također iste boje. Trakasta drška spaja rub i trbuh posude. Tijelo je ukrašeno širim kanelurama.Vrč je gotovo cjelovit.

Datacija

4. - 1. pol. 5. st.

Literatura

Branka Migotti 2009., n. dj. (bilj. 2), 142, T. XXVIII/8

Analogije

Za ukras: E. Marianne Stern 2001., n. dj. (bilj. 37), 185, 201, 205; David Whitehouse 2001., n. dj. (bilj. 58), 179, 180, 181; David Whitehouse 2003., n. dj. (bilj. 60), 169, cat. n. 1188; Johannes Prammer, Stephan Möslein 2008., n. dj. (bilj. 61), 226, 227, sl. c

SUMMARY

Mia Leljak, BTchg
Glass pans from Štrbinci necropolis

The article deals with twenty-eight glass pans from Štrbinci necropolis. These are the glasses, bottles and jugs, or common tableware which were used in everyday life. But since most glasses are cone-shaped, and given that they were used both as cups and lamps, they can not be classified in the group of tableware, but belong to the group of supine lamps as well.. Given that the pans found in the necropolis date from the late Roman period and taking into account the quality of their workmanship, and quality of the glass itself, there is a strong possibility that they were made in local workshops of Southern Pannonia , possibly at the very site of Štrbinci. However, the problem is, that glass workshops in the Croatian part of the former province of Pannonia have not been archaeologically proven, and most pans from Štrbinci have no direct analogy to any tableware, neither from south nor from the north of Pannonia. Therefore, because of the lack of archaeological evidence, the assumption that the vast majority od Štrbinci pans were produced in the workshops of southern Pannonia, some possibly at Štrbinci, remains only an assumption.

ZBORNIK MUZEJA ĐAKOVŠTINE (2011.) str. 181-190

Zavičajna knjižna baština đakovačkih riznica

UDK 027.081(497.5 Đakovo)
Pregledni rad

Marina Vinaj
Muzej Slavonije Osijek

U radu se ističe važnost prikupljanja, obrade i zaštite zavičajne knjižnične baštine, pohranjene u đakovačkim baštinskim ustanovama, ali i institucijama izvan Đakova koje prikupljaju ovakovu građu.

Ključne riječi: zavičajne knjižnice, Đakovačke novine, đakovački tiskari, Đakovo

Iznimno bogatstvo rukopisne i tiskopisne baštine đakovačkoga kraja pohranjeno je u riznicama nekoliko značajnih institucija: Muzeja Đakovštine, Knjižnice Katoličkog bogoslovnog fakulteta, Gradskoj knjižnici i čitaonici, Spomen-muzeju J. J. Strossmayera, Muzej Slavonije Osijek, Gradska i sveučilišna knjižnica u Osijeku te Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu koja također posjeduju đakovačku zavičajnu tiskanu građu.

Upravo je ova građa izvorište brojnih stručnih i znanstvenih radova, neiscrpno vrelo spoznaja kraja bogate kulturne povijesti.

Zavičajna knjižna građa svojim sadržajem odnosi se na zavičaj, tj. objavljena je, tiskana ili je pak nastala na teritoriju zavičaja. Pri određivanju granica zavičajne građe, tj. zbirki ovakove građe u obzir se uzima administrativno-teritorijala podjela, a prema potrebi i povijesno-kulturni razvoj.

Građa omogućava svestrano upoznavanje spomenutog područja, njegovu prošlost i sadašnjost te ima znanstvenu, dokumentacijsku, povijesnu, umjetničku i praktičnu vrijednost. Odražava cjelokupan život jednoga kraja, od njegova nastanka do danas, pri tome odražavajući prirodne uvjete, povijesni, gospodarski, društveni razvoj, socijalnu i političku strukturu, kulturnu povijest, tradiciju i umjetničko stvaralaštvo.[1]

Zavičajne knjižnične zbirke koje obuhvaćaju rukopise, tiskana ili nekom drugom tehnikom umnožena djela o svim znamenitim ljudima rođenim u tome mjestu, bez obzira na to gdje su djelovali, kao i djela onih koji nisu rodom iz mjesta, ali u njemu djeluju ili su djelovali. Iako je sakupljanje lokalne tiskarske djelatnosti osnova za povijest knjige i tiskarstva, kao vremenska granica za sakupljanje sve tiskarske i izdavačke građe je određena 1945. godina. Nakon te godine nastaje eksplozija tiska i djelatnost tiskara prelazi lokalne granice[2].

Spomenute baštinske institucije valja promatrati kao sakupljače i rizničare zavičajne građe, no i kao tumače i čuvare njezina spomena, nastavljače i tragače negdašnjih sakupljača, nadasve ponosne na ono što brižno čuvaju, na ponos cijeloga kraja.

Naime, sve lokalne kulturne ustanove imaju zajednički predmet bavljenja – jedinicu zavičajne baštine i istu osnovnu svrhu – skupljanje predmeta te baštine radi trajnog čuvanja, istraživanja, prezentiranja i davanja na uvid.[3]

Sačuvana povijest jednoga kraja najpouzdanija je u rukopisnim i tiskopisnim izvorima, njezinoj knjižnoj i neknjižnoj građi[4] izvorištima bogate kulturne povijesti.

Usporedba jedinice knjižnične zavičajne baštine s fotografijom kao dijelom stvarnosti, ali i oslika te iste stvarnosti, koju donosi uvaženi muzeolog Ivo Maroević, čini mi se primjerena i u ovoj – đakovačkoj priči.

Začetke tiskarstva u Đakovu vežemo, dakako, uz ime biskupa Strossmayera, koji je 1852. godine Bogoslava Šuleka, uvaženog jezikoslovca, bogatoga iskustva u uredničkim poslovima, zamolio za pomoć pri sastavljanja proračuna za tiskaru u Đakovu.[5]

---

1 Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu // www.hkdrustvo/darovi/Preporuke.pdf 5.9.2011.

2 Radovanlija-Mileusnić, S. Ustroj i organizacija knjižnica zavičajnih muzeja u Hrvatskoj // Muzeologija 38(2001.), str. 34

3 Isto, str. 32.

4 Najčešće su to primjerci tzv. sitnog tiska – efemerne građe u koje ubrajamo: plakate,pozivnice, razglednice, programe, letke, karte i sl.

5 Pavić, K. Povijest đakovačkih tiskara. Đakovo : Muzej Đakovštine, 1987., str. 16

Krasna je to misao zavođenja tiskarnice u Đakovu. Ma sva ostala slava potamnjela Vašemu g Biskupu (kao što neće), ova će ipak najdulje ostati. Jer i ja se nadam, da će se njome književnost, u Slavoniji do sada sasvim uparložena, podići....[6]

Strossmayer nije uspio u svojoj nakani, možda zbog nedostatka novca, a možda je apsolutistička vlast spriječila utemeljenje narodne kulturne ustanove.[7]

Skloniji smo ovoj drugog Pavićevoj pretpostavci, znajući da u Osijeku u to vrijeme Divaldova tiskara gubi privilegije na račun mađarskih tiskara.

Namjera je Strossamyerova bila pokrenuti glasilo Biskupije i to litografski *Glasnik biskupije đakovačko-srijemske. Glasnik* je nakon brojnih prijepora ugledao svjetlo dana 15. siječnja 1873. u tiskari Ignata Moderšickog u Osijeku.[8] Zanimljivo je spomenuti da je u istoj tiskari otisnuta i knjiga La Pélerin slave na francuskom jeziku, autora Jeana Viktora. Ovaj putopis po Slavoniji posvećen je Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, no trebao je biti posvećen samome Strossmayeru koji je i materijalno pomogao izdavanje. U djelu kojega, najvjerojatnije pseudonimom potpisuje Rikard Hafner, novinar osječkoga *Hrvatskog lista,* umnogome se veličaju zasluge Strossmayera, *napredna duha i prosvijećenog patriotizma*, koji je mnogo učinio da se sačuva narodni jezik i rodoljubni osjećaji. Samo djelo neko je vrijeme bilo zabranjeno, napredne ideje nisu se svidjele Levinu Rauchu, protivniku Strossmayera i njegove Narodne stranke.[9]

Drugo godište *Glasnika* preuzima tiskati Tiskara Jakoba Franka u Osijeku te Dragutina Sandora[10]sve do 1880. kada Đakovo dobiva svoju tiskaru.

Zakladnim listom br.1125 od 8. prosinca 1880. Tiskara je predana u vlasništvo dijecezanskom fondu, a privolom i preporukom biskupa prekupljena je iz Vukovara troškom od kojih 8000 forinti. Tiskaru je utemeljio biskup Strossmayer, a preuzeo je tadašnji zemunski kapelan Mato Strac u zimu 1880. Sama tiskara smještena je u prvo doba u vlastelinskoj zgradi iza sjemeništa, a za koju godinu prešla je u prizemlje bivšega samostana franjevaca bosanskih. Godine 1914. preselila je tiskara na prvi kat te ondje ostala do 1948. godine.

U siječnju 1881. godine izlazi prvi broj *Glasnika* za godinu 1881. Biskupijska tiskara tiska ga do prestanka izlaženja 1945. godine. Kontinuitet izlaženja ovakova glasila u sredini i vremenu ne uvijek sklonom idejama

6 Isto, str. 16, cit. Šulek, B. Izabrani članci // Noviji pisci hrvatski 8. Zagreb, 1952., str. 29
7 Isto, str. 18
8 Malbaša, M. Povijest tiskarstva u Slavoniji. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1978., str. 98
9 Rem, V. Tko je autor putopisa po staroj Slavoniji // Vijenac br. 449 od 19. svibnja 2011.
10 Tiskara J. Franka djelovala je u Osijeku 1870.-1876., a tiskara D. Sandora 1874.-1879.

iznjedrenim u otisnutim tekstovima, govori o snazi, volji i hrabrosti, prije svega osnivatelja i promicatelja duhovnog i kulturnog života, no i o čitateljima, primateljima informacija, tekstova, književnih, moralno-poučnih, tako potrebitih u onim vremenima.

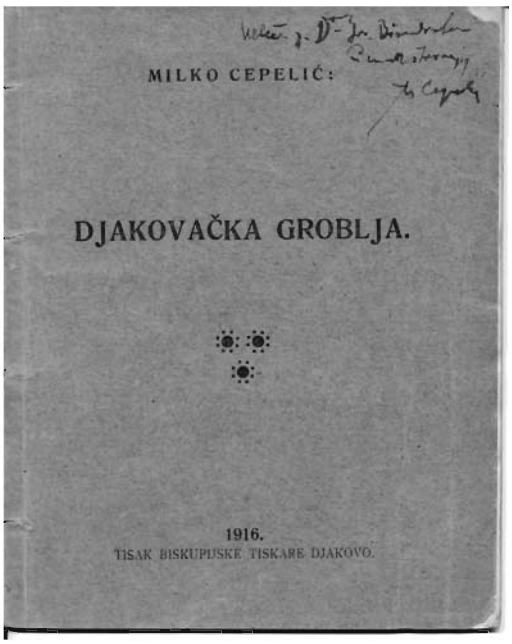
MILKO CEPELIĆ:

DJAKOVAČKA GROBLJA.

1916.
TISAK BISKUPIJSKE TISKARE DJAKOVO.

Milko Cepelić, Đakovačka groblja

Msgr. Antun Akšamović,
biskup.

Korizmena poslanica.

Oče sveti, čuvaj ih . . .
da budu jedno kao i mi.
Iv. 17, 11.

Pretiskano iz „Glasnika biskupije đakovačke".

ĐAKOVO.
1925.
Tisak biskupijske tiskare.

Msgr. Antun Akšamović, Korizmena poslanica

I nije Tiskara svoj rad zasnivala samo na izdavanju *Glasnika*. Najrevniji suradnik Biskupijske tiskare postaje fra Grgo Martić. Ovaj marni književni i duhovni pregalac često je posjećivao Đakovo, navraćajući z Bosne u kojoj je boravio. Objavio je niz pjesama u *Danici ilirskoj i Kolu*, ostajući tematski vezan za Bosnu i njezino tegobno stanje. Pod pseudonimima Radovan i Nenad Poznanović objavio je niz knjiga u Đakovu: *Hadži-Lojina krajina (1881.); Kiko i Zelić (1882.); Bijedni Novak (1886.), Obrenov (1886.), Luka Vukalović (1887.) i Obrana Biograda (1887.).*

Uz Grgu Martića vezati valja i ime Franje Nedića, ilirca iz Bosne koji je, poput Martića, u svojim djelima ponajviše opisivao teško stanje u Bosni i sam pišući pod znakovitim pseudonimom Slavoljub Otačbinović. U Biskupijskoj tiskari tiskane su njegove pjesme. Književne tiskopise Biskupijske tiskare

nadopunja i književni rad najdarovitijeg đakovačkog književnika Nikole Tordinca. U svom kratkom životu, opako prekinutom bolešću, uspio je napisati pjesme i pripovijetke oslikavajući narodne običaje svoga kraja. Seoske bajke i bajalice otisnula je Biskupijska tiskara 1885. godine.

Makon Mate Straca 1889. godine upravu Tiskare preuzima Mijat Senc, a u svibnu 1890. Josip Lovretić. Lovretić je u đakovačkoj tiskari objavio četiri knjige: *Seoska pripoviest* 1891., komediju *Klin se kinom izbija* , pripovijetku *Ujak Perica Rajkov*, te 1896. *Pjesmice za igru u kolu.* Ime Josipa Lovretića vežemo ponajviše uz njegov etnografski rad [11], kao i bogat pripovjedački i lirski opus vezan uz selo i običaje.

U prikazu društvenog života i kulturne tradicije na određenom teritoriju važno mjesto imaju narodne pripovijetke i legende, a u prikazu obiteljskog života knjige koje su se čitale ili sakupljale u obiteljskim knjižnicama.[12]

Književni uradci Biskupijske tiskare progovaraju duhom ilirizma, ističući narodne običaje i seosku tematiku te bivaju rado čitani. Osvijestiti narod, duhovno ga obogatiti vlastitom poviješću i običajima, ispripovijedanim narodnim jezikom – pokretačka je snaga i duh tadašnjeg vremena, kojemu je tiskara idealno sredstvo.

Uz književni radove valja istaknuti i homeletički časopis *Katolički propovjednik, Korizmenu propovijed J. J. Strossmayera za godinu 1882., Arijanstvo u Panoniji* Matije Pavića.

Poput franjevačke tiskare u Osijeku i u Biskupijskoj đakovačkoj tiskari tiskale su se, uz sve edicije Ordinarijata, molitvenike, književna djela i tiskanice, tzv. sitni tisak potreban za valjano djelovanje grada i đakovačkoga kraja. Na žalost, ova efemerna građa uglavnom nije sačuvana. Muzej Đakovštine u svojim kulturno-povijesnim zbirkama čuva papirnate dijelove mozaika grada – njegove račune, pozivnice, programe, reklame i oglase.

Važan segment zavičajne baštine čini i neknjižna građa – nužan pratitelj svakodnevice, u kojoj iščitavamo i prepoznajemo važne kulturne, gospodarske i političke slike grada.

Stoga, biografija jednoga grada u svojoj kulturno-povijesnoj bibliografiji mora sačuvati i ovakovu građu.

Nije stoga čudno da je u gradu „niknula“ još jedna tiskara, potaknuta potrebama za tiskarskim uslugama. Za vjerovati je da se tiskara pojavila krajem osamdesetih ili početkom devedesetih godina, no zabilježena je na *Izvješću o*

11 Monografija Otok
12 Radovanlija-Mileusnić, S., isto, str. 39

nižoj dječačkoj i šegrtskoj školi u Đakovu koncem školske godine 1894.-95. To je tiskara Maksa Brucka. Školska izvješća redovito tiska i Biskupijska tiskara (*Izvještaj o djevojačkih učionah u samostanu milosrdnica...*). Ovi dragocjeni sveščići otkrivaju priču o povijesti školstva u Đakovu, nastavnom osoblju, ali i učenicima. Školski pečat na naslovnici ukazuje na vlasništvo publikacije, ali i na školsku knjižnicu koja je zasigurno postojala.

U svojoj tiskari Bruck je tiskao i razglednice kao i ostalu efemenru građu.

Spomenuti valja i đakovačka periodička izdanja. Uz *Glasnik Biskupije i Katolički propovjednik* zaživjele su u Đakovu i prve novine – 1902. objavljena su dva broja lista *Naše doba.*

U vrijeme kada se u Osijeku utemeljuje Prva hrvatska dionička tiskara u kojoj se tiska prvi dnevni list na narodnom jeziku – *Narodna obrana,* 1902. godine, u Đakovu izlazi *Naše doba.* O samome listu saznajemo iz priloga u osječkoj *Narodnoj obrani* od 1. veljače 1903., a prema pisanju Krešimira Pavića, bilo je to madžaronsko glasilo.

Početak dvadesetog stoljeća vrijeme je pojave brojnih novina, političkih glasila, koja se tiskaju na hrvatskom jeziku. Blizina i utjecaj Osijeka i Prve hrvatske dioničke tiskare – osnovane upravo zbog izdavanja prvog dnevnika na narodnom jeziku, pokrenulo je i ostale sredine na aktivnost. Vrijeme je ovo i stvarnog interesa za novine, većeg broja čitatelja, novinara i polemičara. Lokalna glasila postaju prostori političke i društvene svakodnevice grada.

Đakovština, list za politiku, trgovinu, obrt i gospodarstvo izašao je 1. studenog 1911., a izdavač i odgovorni urednik bio je Maks Bruck. List je izlazio dva puta tjedno i bio *posve neovisan i ne zastupa interese ni jedne političke stranke.*

Je li tome uistinu tako? Poznavatelj i dugogodišnji istraživač đakovačke tiskane baštine, a posebno novinske građe, Krešimir Pavić, donosi zanimljivu đakovačku političku priču s početka dvadesetog stoljeća. Poput osječkih novina *Die Drau* i *Narodne obrane* – sukoba mađarona i narodnjaka i Đakovo je imalo svoje sukobljene strane u *Đakovštini i Hrvatskim pučkim novinama,* pravaškom glasilu.

Prije stotinu godina vodila se žestoka politička prepiska o pitanju pravog patriotizma i domoljubnog osjećaja, pitanju hrvatstva i samoljublja, istinskoj pravičnosti i valjanoj literaturi.

Hrvatske pučke novine zaživjele su 1907. godine u Biskupijskoj tiskari, a od 1909. godine tiskaju se u novoosnovanoj tiskari Kraljević i drug. Trn u oku đakovačkim madžaronima, morale su neko vrijeme biti tiskane u Vinkovcima. Vlasnik tiskare Matija Kraljević bio je jugoslavenski orijentiran, pristaša Hrvatsko-srpske koalicije i uvjereni i nesebični demokrat, dobar patriot i ugledan

đakovački građanin koji nikakve materijalne koristi nije imao od tih novina, već samo materijalnu štetu. [13]

Proučavatelji i sakupljači lokalne povijesti nužno, stoga, moraju iščitavati stranice lokalnih novina tih oslika gradske svakodnevice, u kojima se nije štedjelo političkog protivnika.

Objavljeni nekrolog *Đakovštini* u *Hrvatskim pučkim novinama* od 13. siječnja 1913. najbolje svjedoči o načinu na koji su sukobljene strane komunicirale.

Nakon Prvog svjetskog rata članovi Mjesnog odbora Narodnog vijeća pokreću krajem listopada ili početkom studenog 1918. godine *Glas slobode*, glasilo koje tiskaju u Kraljevićevoj tiskari. Osiguravši dovoljne zalihe papira iz Bruckove tiskare. 1922. zaživjelo je jugoslavensko napredno glasilo *Narodni list*. Iako ove novine nisu izlazile dugo, važno ih je spomenuti i istaknuti u bogatoj novinskoj đakovačkoj povijesti. Dvadesetih godina i u Osijeku se pojavljuje više od desetak novinskih naslova trajući tek toliko da uzburkaju političku i društvenu scenu, a potom utihnu zbog nedostatka sredstava, ali i novinarskog stvaralačkog zanosa. Trajalo je nekoliko naslova koji, zahvaljujući dobroj političkoj pozadini, ali i kvalitetnim novinarima izlaze nekoliko desetljeća (*Hrvatski list, Hrvatska obrana, Jug,...*).

Redovito u svojim rubrikama donose vijesti iz Slavonije, tako da *Hrvatski list* broji dosta pretplatnika iz Đakova i okolice.

Držim, stoga, da zbirke novina, posebno u manjim sredinama moraju biti brižno i trajno pohranjene. Lokalna, zavičajna, gradska priča trajno je zabilježena u zapisima domaćih novinara, gradskih kroničara. Ove zbirke važan su dio zavičajne baštine koji, na žalost, olako predajemo zubu vremena i zaboravu. Hvale je, stoga, vrijedan rad Muzeja Đakovštine na prikupljanju i upotpunjavanju ove zbirke. Stvaranje digitalne novinske zavičajne zbirke umnogome bi pomoglo sadašnjim i budućim istraživačima lokalne povijesti, a sama građa trajno bi se sačuvala.

Iako je rad tiskare Maksa Brucka ocijenjen negativno, a njegova knjižara *stovarište zločestih i gadnih knjiga*,[14] u kojima nije bilo hrvatskih autora te činjenica da je tiskao veliku količinu prevedenih šund roman, važno je istaknuti da je njezin vlasnik tiskao ono što je imalo prođu te pronalazilo čitatelje. Uz Biskupijsku tiskaru, zanimljivo je, supostojala je i ona koja je objelodanila i drugačiju vrstu literature. No, i ta literatura ima svoje mjesto u zavičajnoj

13 Pavić, isto, str. 65

14 Glas slobode ugasio se krajem 1921., a Narodni list u studenom 1928.

tiskopisnoj đakovačkoj priči. Pučki roman *Nevina u ludnici* izlazio je u nastavcima na preko 2400 stranica. Bruck je izdavao *zbirku tajanstvenih pripovijesti svakomu ljubitelju sablastnih i duhovskih pripovijedaka, zbirku Balkanskih pripovijesti, Novu kriminalnu biblioteku.* Gotovo dva desetljeća prije Biblioteke Hrvatskoga lista u Osijeku, ovi sveščići nalazili su svoje čitatelje.

Iako najpoznatija upravo po novinskim naslovima, Kraljevićeva tiskara izdala je i nevelik broj knjiga: *Službena pragmatika* (1909.), *Breznica i njezina prošlost* (1910.) - pripovijetke koje donose bajkovite događaje u brezničkom kraju, *Za kralja i dom* (1910.) - domoljubna knjižica namijenjena mladeži,...., *Spomen-spis* – o razvoju obrta u Đakovu, redoviti *Izvještaji više pučke škole, niže dječačke i šegrtske škole.*Važno je spomenuti i *Spomenicu hrvatskog pjevačkog društva „Sklad" - „Preradović" u Đakovu 1863.-1939.* tiskanu u suradnji s Biskupijskom tiskarom, Građanskom tiskarom i Štamparskim zavodom Krbavac i Pavlović iz Osijeka.

Nekoliko godina prije Drugog svjetskog rata utemeljena je u Đakovu i četvrta tiskara Ivana Brandekera. Otkupivši dio Bruckove tiskare ponudio je svoje usluge ...*sve vrste tiskanica, letaka, plakata, objava, list. papira, koverata, knjiga itd.,* ...Osim novina *Hrvatska Đakovština* i nekoliko letaka, poznata je samo jedna knjiga iz ove tiskare *Pravila pogrebnog društva za Đakovo i okolicu (1939.).*

Spomenuli smo tek dio zavičajne knjižnične građe smještene u đakovačkim baštinskim ustanovama, ali i srodnim institucijama poput Muzeja Slavonije, Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku te Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Ova građa, uz zavičajnu arhivsku i muzejsku građu, čini zavičajnu spomeničku baštinu, a svi predmeti unutar ovih zbirki pridonose prezentaciji zavičajnog identiteta. Zasigurno je i velik broj privatnih sakupljača, lokalnih zavičajnika koji u svojim obiteljskim zbirkama čuvaju dragocjene tragove lokalne povijesti.

Nužno je, stoga, povezati imatelje, čuvare, sakupljače i istraživače ovih zbirki, stvaranjem zajedničkih kataloga, tezaurusa, baza. Prezentacija pojedinog segmenta u povijesnoj priči grada nezamisliva je bez artefakata, kako onih trodimenzionalnih, tako i onih dvodimenzionalnih, papirnatih, tiskanih i ukoričenih ili otisnutih na jednom listu. Svaka od tiskovina, baš poput predmeta pohranjenog u riznici uspomena – muzeju i sama postaje muzealijom – predmetom koji bilježi prošlost.

Ex librisi vlasnika, pečati, posvete, bilješke na marginama stvaraju novi kontekst, predstavljaju svoga vlasnika, tiskara, crtača, umjetnika. Knjiga, odnosno publikacija može biti prepoznata kao rijetkost, umjetnička vrijednost,

original ili pak može poprimiti karakteristike specifičnosti za određeno mjesto, vrijeme, ljude i događaje.[15]

Prikupljanje pojedinih tiskovnih segmenata, kao i cjelokupnih riznica, poput obiteljskih knjižnica ili osobnih arhiva i jest poslanje baštinskih ustanova.

Stoga rizničari ovih zbirki moraju prepoznati ove tiskane izvore zavičajne prošlosti, prikupiti ih, objediniti u zajedničkom opisu, zaštititi, restaurirati i valjano pohraniti.

Đakovačke riznice tiskopisnih dragocjenosti to svakako zaslužuju.

15 Radovanlija-Mileusnić, S. isto, str. 25

SUMMARY

Marina Vinaj, MLib
Native Book heritage of the Djakovo Treasury

The article highlights the importance of Djakovo library heritage stored in the local heritage institutions: the Museum of Djakovo, the library of the Catholic Theological Faculty, the City Library Djakovo, Memorial Museum of J.J. Strossmayer, the Museum of Slavonia in Osijek, the City and University Library Osijek, and the National and University Library in Zagreb. The article deals with the most important monographs and periodical publications printed in four printing offices in Djakovo until the Second World War - the historical period for which it is necessary to collect and process the Regional Fund. Each of the printing press: Diocesan, Printing office of Maks Bruck, Kraljević printers and Brandeker printing gave rise to the publications in which researchers are finding significant local history sources. Especially worth mentioning is a number of headlines about Djakovo. It is therefore necessary to identify these sources and cosolidate them in a common directory available to researchers. It is also necessary to digitize the material itself, especially the newspaper publication and the small print and thus protect them permanently. Djakovo Treasury of printed valuables certainly deserve that.

Dr. Mato Horvat i njegov rukopis "Građa za kulturnu prošlost Đakova koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja"

UDK 930 Horvat, M.
323.15(497.5=411.16)(091)
Pregledni rad

Branko Ostajmer
Hrvatski institut za povijest –
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

U radu autor na temelju literature, tiska i usmenih izvora donosi presjek kroz život i djelo zaslužnoga đakovačkog pravnika i kulturnog djelatnika dr. Mate Horvata (Đakovo, 1891. – Vrpolje, 1983.). U prilogu biografije po prvi puta objavljuje se i Horvatov rukopis "Građa za kulturnu prošlost Đakova koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja".

Ključne riječi: Mato Horvat, Đakovo, Vrpolje, Židovi

U nizu pojedinaca koji su svojim radom obilježili kulturni i društveni život grada Đakova u prvoj polovici XX. stoljeća istaknuto mjesto pripada pravniku i kulturnomu djelatniku dr. Mati Horvatu (Đakovo, 7. IX. 1891. – Vrpolje, 26. III. 1983.). U razdoblju između dvaju svjetskih ratova Horvat je bio možda i najistaknutiji sudionik sveukupnoga javnoga života u Đakovu, ali trajne je zasluge stekao u prvom redu autorstvom monografije *Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" – "Preradović" u Đakovu 1863 – 1939*, objavljene u Đakovu 1939. godine. Tom Horvatovu djelu i danas pripada mjesto jednoga od

najznačajnijih i najvrjednijih djela đakovačke zavičajne publicistike. *Spomenica* je rezultat višegodišnjega rada, a autor je pri prikupljanju podataka i pisanju bio vođen sviješću da su Pjevačko društvo "Sklad" i njegov nastavljač, Hrvatsko pjevačko društvo "Preradović", za svoga trajanja u životu grada Đakova uvijek predstavljali mnogo više od običnoga pjevačkog i kulturnog društva. Unutar korica *Spomenice* sabrano je iznimno obilje podataka koje predstavlja nezaobilazan izvor za upoznavanje i razumijevanje prošlosti građanskoga Đakova. *Spomenica* je nastala na osnovi društvenoga arhiva, ali i na osnovi mnoštva drugih marljivo prikupljenih i obrađenih materijala koji su u međuvremenu zagubljeni ili su danas nedostupni istraživačima. U tom smislu ova monografija danas nije tek jedan u nizu publicističkih naslova, već i važan i nenadomjestiv povijesni izvor.

Pored *Spomenice*, Mato Horvat nije mnogo objavljivao i poznata su nam tek dva teksta koja je objavio u osječkom *Hrvatskom listu*: godine 1936. objavio je dokument o raspuštanju "Sklada"[1] (kasnije uvršteno u *Spomenicu*), a naredne godine objavio je prikaz stručne knjige đakovačkoga pravnika dr. Matije Belića.[2]

Iako je, dakle, riječ o zaslužnoj i pozornosti vrijednoj osobi đakovačke prošlosti, o Mati Horvatu i njegovu javnomu radu pisano je vrlo malo. Tu okolnost može se objasniti prvenstveno njegovom poslijeratnom sudbinom, kada je zbog svojih ideoloških i nacionalnih pogleda i stavova, te zbog svoje sudačke službe za Drugoga svjetskog rata, bio posve istisnut iz javnoga života. Kao pouzdana podloga i polazište za upoznavanje života i djelovanja dr. Mate Horvata koriste nam dva biografska napisa: prvoga je 1939., povodom objavljivanja *Spomenice Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" – "Preradović" u Đakovu 1863 – 1939*, u đakovačkim novinama objavio "Preradovićev" tajnik Ivan Gašparac,[3] a drugi je tekst pregledna i precizna biografska natuknica koju je u *Hrvatskom biografskom leksikonu* objavila Vera Humski.[4]

---

1 Mato HORVAT, "Dokumenat iz političke prošlosti Đakova. Ove godine navršilo se pola stoljeća, kako je Khuenov nasilnički režim raspustio Pjevačko društvo 'Sklad'", *Hrvatski list* (Osijek), god. XVII., br. 268 (5462), 27. IX. 1936., 6.-7.

2 M.[ato] HORVAT, "Kanonski spisi o braku. Knjiga dra Matije Belića", *Hrvatski list* (Osijek), god. XVIII., br. 68 (5623), 9. III. 1937., 8.

3 Ivan GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", *Hrvatska obrana* (Đakovo), god. XX., br. 21, 28. V. 1939., 14.-15. Isti tekst Ivana Gašparca objavljen je i u obliku "Predgovora" u Horvatovoj *Spomenici*. U ovom radu citiram ga prema *Hrvatskoj obrani*.

4 Vera HUMSKI, "Horvat, Mato", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, Zagreb 2002., 650

Mato Horvat rodio se u Đakovu 7. rujna 1891. u obitelji Pave (1865.-1912.) i Kate r. Marcikić (1865.-1912.).[5] Osnovnu školu završio je u Đakovu,[6] a na osječkoj gimnaziji maturirao je 1911. godine.[7] Iste godine upisao je studij bogoslovije u Đakovu, no naredne, 1912., godine srušena je stara zgrada bogoslovije i građena nova, pa je Horvat, zajedno s drugim bogoslovima, bio prisiljen studij nastaviti u Sarajevu. Ubrzo je, međutim, odustao od svećeničkoga poziva i upisao studij prava u Zagrebu.[8]

Mato Horvat

Godine 1914., po izbijanju Prvoga svjetskog rata, bio je mobiliziran i odlazi na rusko bojište. Kao zastavnik 78. pješačke pukovnije pao je u rusko zarobljeništvo u kojem je proveo tri godine. Poznato je da dio svojih

5 Pavo i Kata Horvat imali su ukupno šestero djece. Mirko MARKOVIĆ, "Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja", *Zbornik Đakovštine*, knj. 1, Vinkovci, Zagreb, 1976., 202.; V. HUMSKI, "Horvat, Mato", 650. Pored Mate Horvata, istaknuo se i njegov brat Antun (1909.-1982.) koji je bio ugledni đakovački učitelj i po kojemu danas naziv nosi đakovačka Obrtnička škola.

6 Ivan GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", *Hrvatska obrana* (Đakovo), god. XX., br. 21, 28. V. 1939., 14.

7 *Gimnazije u Osijeku. Ravnatelji, profesori i maturanti 1729.-2000.*, gl. ur. Julijo Martinčić, Zagreb – Osijek 2001., 119.

8 I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 14.; V. HUMSKI, "Horvat, Mato", 650.

zarobljeničkih dana, ako ne i sve, proveo u logoru u Arzamasu kraj Nižnjeg Novgoroda.[9] Po povratku iz zarobljeništva nastavio je studij prava, diplomirao 1919. godine te stupio u sudsku službu u Đakovu.[10] Godine 1925. doktorirao je temeljem rigoroza.[11] U istomu tom razdoblju Horvat je zasnovao i obitelj. U prvoj polovici dvadesetih godina (1923. ili 1924.) oženio je Helenu Spitzer (1904.-1984.), Židovku, kći Alberta Spitzera iz Vrpolja.[12] Horvatovi su imali ukupno četvero djece, no sva su preminula u mlađoj dobi; jedan sin stradao je na Križnomu putu, a tragično je skončao i najmlađi sin, student filozofije Mato-Zlatan Horvat (1950.-1980.).

U prvih deset poslijeratnih godina (1918.-1928.) koje je proveo u sredini rodnoga Đakova, kao i tridesetih godina (1931.-1937.), kada se vratio u Đakovo nakon trogodišnjega izbivanja, Mato Horvat se isticao svojom plodnom društvenom i kulturnom djelatnošću. Riječima Ivana Gašparca: "On je zapravo bio u Đakovu naša najizrazitija intelektualna ličnost zadnjega vremena, pa se nije moglo ni pomisliti ikakav društveni, prosvjetni i kulturni rad u kojem on ne bi uzimao vidnu ulogu." Horvat je s Đakovom, prema istom svjedoku, bio "srasao, s njime živio, trpio, te on i najbolje poznaje njegov život i sadržaj. On je u svom rođenom Đakovu proživio svoje djetinjstvo, dječaštvo, muževnu dob i prema tomu povezan je s mnogo đakovačkih generacija". Kako je Horvat poznavao Đakovčane, tako su i oni njega poznavali, i pod nadimkom "ča Mata" bio je poznat i u širokim slojevima.[13]

Najdublji trag ostavio je Hrvatskomu pjevačkom društvu društva "Preradović" kojemu je devet godina bio tajnikom. Aktivnije se u rad "Preradovića" uključio početkom 1920. godine: na glavnoj skupštini Društva, održanoj 6. siječnja 1920., bio je izabran za odbornika, a ujedno i za društvenoga tajnika.[14] Tajničku dužnost Horvat je obnašao narednih devet godina i svojim je zalaganjem ponajviše pridonio uspješnom radu "Preradovića" koji je u tom razdoblju bio mnogo više od pjevačkog i kulturnog društva. Društvo je u svojim

9 "Hrvati u ruskom zarobljeništvu", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVII., br. 137, 16. VI. 1917., 2.; I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 14.; V. HUMSKI, "Horvat, Mato", 650.

10 I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 14.; V. HUMSKI, "Horvat, Mato", 650.

11 *Pravni fakultet u Zagrebu. Prilozi za povijest Fakulteta*, knj. I., sv. 1., Zagreb 1996., 596.; V. HUMSKI, "Horvat, Mato", 650.

12 Helena Spitzer bila je izvršni član "Preradovića" i aktivno je sudjelovala u njegovu radu, a članica Društva bila je i njezina sestra Josefina. Mato HORVAT, *Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" – "Preradović" u Đakovu 1863 – 1939*, Đakovo 1939., 224., 239., 243., 246., 251., 254., 260. i dalje.

13 I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 14.

14 M. HORVAT, *Spomenica*, 217.

redovima okupljalo gotovo sve istaknutije članova hrvatske oporbe i zbog toga često bilo pod budnom paskom mjesnih predstavnika beogradskoga režima.

Jedna od brojnih društveno-političkih inicijativa u kojoj je i Horvat aktivno sudjelovao bila je ona za izgradnju Hrvatskoga doma u Đakovu. Svečano polaganje temeljnoga kamena održano je 11. studenoga 1928., i na toj se svečanosti istaknuo Horvat koji je prigodnim govorom otvorio proslavu. U svomu govoru on je naglasio da se "stvara dom, u kom ima vladati rad i ljubav i koji ima biti stjecište i žarište svega kulturno-prosvjetnog rada u Đakovu uopće".[15]

Horvat je u Đakovu u svojstvu kotarskoga pristava službovao do 1928. godine, a tada je u istom svojstvu premješten u Županju.[16] Uslijed premještaja morao se zahvaliti i na dužnosti "Preradovićeva" tajnika. Na godišnjoj skupštini "Preradovića", održanoj krajem 17. veljače 1929., Horvat je bio izabran za počasnoga člana.[17]

Premještaj u Županju predstavljao je nesumnjivo kaznu zbog Horvatove javne djelatnosti, i bio je to prvi od niza pokušaja državnih vlasti da premještanjima i kažnjavanjima pokušaju disciplinirati režimu nepoćudnoga đakovačkog pravnika. Horvat je, međutim, i nadalje uporno u svomu političkom radu istupao protiv beogradskoga režima i njegovih predstavnika.

Premjestivši ga u Županju, režim nije uspio u potpunosti udaljiti Matu Horvata iz đakovačke sredine, budući da je on i dalje putem prepiske bio u kontaktu s mnogim dojučerašnjim prijateljima i suradnicima. Njegova je pošta, međutim, bila pod prismotrom vlasti, i zbog jednoga svog pisma bio je 2. kolovoza 1930. uhićen u sudu pri vršenju službene dužnosti. Uhitio ga je policijski činovnik u pratnji dvojice agenata, a potom je izvršen i pretres njegova stana. Pri pretresu je pronađena tek jedna fotografija na kojoj su bili potpisi stanovitih, režimu nepoćudnih ljudi. Fotografija je bila dovoljna da Horvat bude odveden u Zagreb i preslušan od zloglasnog upravitelja zagrebačke policije Janka Bedekovića.[18] Jedno od pitanja postavljenih na saslušanju bilo je vezano uz

15 "Svečano polaganje temeljnoga kamena Hrvatskog sokolskog doma u Đakovu", *Hrvatski list* (Osijek), god. IX., br. 323 (2711), 16. XI. 1928., 5.; Mato HORVAT, *Nekoliko podataka o prošlosti nekih djakovačkih kulturno-prosvjetnih društava*, rukopis, s. l., s. a., 19.

16 Prema Gašparcu, do premještaja je došlo početkom 1928. godine. I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 14.

17 "Novosti iz Đakova", *Hrvatski list* (Osijek), god. X., br. 61 (2815), 2. III. 1929., 5.; M. HORVAT, *Spomenica*, 300.

18 Podrijetlom iz turopoljske plemićke obitelji Bedeković, Janko Bedeković (Zagreb, 1885. – Zagreb, 9. IV. 1938.) završio je 1910. godine studij prava u Zagrebu, prije Prvoga svjetskog rata stupio je kao inspektor u redarstvenu službu, a 1929. postao je upravitelj policije u Zagrebu. Na toj je dužnosti ostao do 1937. i nakon uvođenja šestosiječanjske diktature istaknuo se nemilosrdnim progonima komunista i hrvatskih nacionalista. Redakcija, "Bedeković, Janko", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, Zagreb 1983., 574.

posvetu na fotografiji, odnosno uz narod i domovinu koji su se spominjali u posveti. Upitan na koju narod i domovinu misli, Horvat je odgovorio da misli na hrvatsku domovinu i hrvatski narod. Nakon saslušanja Horvat je pušten i uskoro premješten u Dvor, ali rečena njegova izjava bila je povod disciplinskom postupku protiv njega.[19] Horvatov slučaj našao se pred disciplinskim sudom Stola sedmorice koji je 19. veljače 1931. svojom presudom broj 469 predložio da se dotadašnjega kotarskog suca u Dvoru otpusti iz državne službe. Na temelju te presude ministar pravosuđa također je predložio Horvatovo otpuštanje, što je naposljetku i provedeno ukazom kralja Aleksandra od 3. svibnja 1931.[20]

Neko vrijeme po otpuštanju iz državne službe Horvat se još zadržao u Dvoru i okolici gdje je u svojstvu odvjetničkoga pripravnika radio u odvjetničkim uredima dr. Dimitrija Vurdelje i dr. Rade Pribićevića.[21] I dalje je javno iskazivao svoje nacionalne osjećaje i političke poglede, pa je u više navrata bio kažnjavan i zatvaran. Naposljetku su ga mjesni organi vlasti odlučili i fizički ukloniti iz Dvora, te je pod žandarskom pratnjom bio prepraćen u Đakovo.[22] Protjerivanje u Đakovo bilo je čin samovolje mjesnih vlasti, i Odvjetnička komora u Zagrebu uputila je službenu žalbu zbog postupanja s Horvatom,[23] no ta je pritužba, po svemu sudeći, ostala bez ikakva konkretna učinka.

Po povratku u rodno Đakovo Mato Horvat bio je neko vrijeme bez zaposlenja i bio je upućen na pomoć svoga šurjaka Šime Spitzera te svojih đakovačkih prijatelja. Njegova obitelj živjela je u skromnim životnim uvjetima, i stanovali su u jednoj dvorišnoj zgradi. Horvatu je u pomoć, pored ostalih,

---

19 I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 14.

20 U cijelosti, odluka o otpuštanju glasila je: "Ukazom Njegova Veličanstva Kralja od 3. maja 1931., na predlog ministra pravde, a u izvršenju presude disciplinskog suda Stola sedmorice u Zagrebu od 19. februara 1931. godine broj 469, otpušten je iz državne službe, po kazni, Horvat dr. Mato, sudija kotarskog suda u Dvoru, 5. grupe, I. kategorije." "[Bez naslova]", *Narodne novine* (Zagreb), god. XCVII., br. 116, 20. V. 1931., 1.; "Otpušten iz državne službe", *Narodna obrana* (Đakovo), god. XII. (VIII.), br. 21., 23. V. 1931., 5.

21 Rade Pribićević, političar (Glavičani kraj Dvora, 1896. – Zagreb, 1953.). Završio je studij prava i radio kao odvjetnik. Prije Drugoga svjetskog rata u Petrinji je izdavao list *Pravda*. U političkom radu zalagao se za slogu Hrvata i Srba, i bio je član Samostalne demokratske stranke. Suprotstavio se politici vlade Cvetković-Maček i zbog toga bio isključen iz stranke. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata bio je vijećnik Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH), član Predsjedništva Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) i povjerenik Nacionalnoga komiteta oslobođenja Jugoslavije (NKOJ), a nakon rata obnašao je dužnost potpredsjednika Vlade Narodne vlade Hrvatske (1945.-1947.), te kasnije dužnosti veleposlanika Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) u Poljskoj i Kanadi. Bio je jedan od osnivača i prvi predsjednik društva Prosvjeta. "Pribićević, Rade", *Mala enciklopedija Prosveta*, sv. III., Beograd 1986., 88.; "Pribićević, Rade", *Hrvatski leksikon*, sv. II., Zagreb 1997., 312.

22 I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 14.

23 Ivana DOBRIVOJEVIĆ, "Policija i žandarmerija u doba šestosiječanjskog režima kralja Aleksandra (1929. – 1935.)", *Časopis za suvremenu povijest*, 38/2006, br. 1, 113.

pritekao u uvodu već spomenuti đakovački odvjetnik dr. Matija Belić.[24] Belić je Horvata zaposlio u svomu odvjetničkom uredu,[25] a bliskost dvojice đakovačkih pravnika može se dijelom pojasniti i razmjerno sličnim svjetonazorskim pogledima (Matija Belić bio je nakon 1918. jedan od vođa đakovačkoga ogranka Hrvatske pučke stranke).

U službi kod Belića Horvat je ostao do 30. svibnja 1937. kada je u promijenjenim političkim okolnostima napokon, nakon punih šest godina, bio amnestiran i ponovno uspostavljen u državnu službu u svojstvu okružnog suca u Požegi.[26] Time je slučaj Horvatova otpuštanja iz državne službe zbog izgovorene riječi predstavljao jedan u nizu primjera gruboga političkog progona u godinama diktature kralja Aleksandra i imao je znatnoga odjeka u hrvatskoj javnosti. Njegov slučaj bio je po prizivnom (apelacijskom) sucu dr. Miroslavu Šanteku javno iznesen na skupštini društva hrvatskih sudaca održanoj 23. svibnja 1937., a Šantek je tom prigodom izjavio: "Vrhunac nepravde je svakako slučaj onoga suca, koji je otpušten iz državne službe s razloga, jer ispoljava načela protivna postojećem državnom poretku samo zato, što je izjavio, da pod mislima Ante Starčevića 'Hrvatski narod ima biti svoj na svome, ima ljubiti svoju domovinu i svoj narod', misli Hrvatsku domovinu i hrvatski narod. Samo zbog tih riječi, otpušten je onaj sudac, koji je po priznanju samog ministarstva pravde vanredno sposoban i marljiv, čovjek s troje djece u doba najteže privredne krize."[27]

Kako je napomenuto i ranije, Horvat je i tijekom tridesetih godina bio aktivan sudionik političkoga života grada Đakova u kojemu je u to vrijeme velika većina politički djelatne gradske elite dijelila njegove političko-ideološke nazore, odnosno bili su pristaše Hrvatske seljačke stranke i dr. Vladka Mačeka. Ti su politički krugovi bili vrlo aktivni i koristilo se svaku moguću priliku kako bi se izrazila hrvatska oporbena stajališta i kako bi se prkosilo mjesnim organima policije i sudstva.

Među brojnim priredbama koje su ujedno bile i političke demonstracije vrijedno je napose izdvojiti komemorativnu svečanost što je povodom sedme obljetnice smrti Stjepana Radića održana u Đakovu 11. kolovoza 1935. godine.

---

24 Matija Belić (Srijemska Mitrovica, 10. VIII. 1885. – Zagreb, 20. IV. 1969.), pravni pisac. Studij prava završio je u Zagrebu 1913. godine, od 1915. do 1959. s prekidima radio je kao odvjetnik u Đakovu i Zagrebu. Od 1935. do 1945. bio je honorarni nastavnik komparativnoga ženidbenog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a od 1943. do 1945. redovni profesor međunarodnoga privatnog prava. Elizabeta PALANOVIĆ, "Belić, Matija", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, Zagreb 1983., 613.

25 I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 15.

26 I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 14.; V. HUMSKI, "Horvat, Mato", 650.; Đuro KUNTARIĆ, "Sudstvo Požeške kotline", u: *Požega 1227-1997*, ur. Ive Mažuran, Požega 1977., 269.

27 Ivan GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", *Hrvatska obrana* (Đakovo), god. XX., br. 21, 28. V. 1939., 14.

Komemoracija je održana na trgu ispred đakovačke katedrale, a toga se dana, prema izvješću objavljenom u *Hrvatskom listu*, u Đakovu okupilo čak 15.000 seljaka, uglavnom iz đakovačkog, ali također i iz brodskog, županjskog i požeškog kotara. Mnoštvu okupljenih Radićevih poklonika prigodnim su se govorima obratili najistaknutiji đakovački i đakovštinski haesesovci: dr. Mato Horvat, odvjetnik dr. Mijo Šalković, Dragan Devčić te ugledni gorjanski seljak Mijo Birtić.[28] Kao i drugdje diljem Hrvatske, i đakovački istaknuti haesesovci bili su tijekom diktature nadzirani, proganjani i zatvarani, a iznimka nije bio niti Mato Horvat, zbog čestitke upućene Vladku Mačeku povodom njegova imendana, Horvat je bio kažnjen dvotjednom zatvorskom kaznom koju je odležao u Đakovu.[29]

Prizor sa komemorativne skupštine za pok. Radića, 11. VIII. 1935. (govori dr. Mato Horvat)

Đakovačka udruženja koja su težila za raznim oblicima kulturnog, društvenog i političkog organiziranja hrvatskoga naroda mogla su u svom radu

28 "Komemorativna skupština u Đakovu", *Hrvatski list* (Osijek), god. XVI., br. 212 (5114), 13. VIII. 1935., 1.

29 I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 14.-15.

računati na pomoć Mate Horvata. Jedno od takvih bila je i đakovačka podružnica društva Hrvatska žena, osnovana 1936. godine. U studenom iste godine održan je članski sastanak đakovačke Hrvatske žene na kojemu je gost Društva bio dr. Mato Horvat koji je održao vrlo uspjelo predavanje o životu i radu Antuna i Stjepana Radića. Na kraju svoga izlaganja posjetio je prisutne na obljetnice Matije Gupca i dr. Ante Starčevića te istaknuo kako je *Hrvatska žena* iz Đakova u nepunih godinu dana postojanja ostvarila vidan trag u društvenom životu grada.[30]

Godine 1939. u vrlo svečanom ozračju u Đakovu je proslavljena 75. godišnjica osnutka "Preradovića", odnosno njegova prethodnika "Sklada". Tom je prigodom objavljena i već spomenuta *Spomenica* koju je sastavio raniji dugogodišnji društveni tajnik Mato Horvat, a u to vrijeme (1939.) okružni sudac u Požegi. Prvotno je bilo zamišljeno da se *Spomenicu* izda 1934. godine, pri 70. obljetnici, no do toga tada nije došlo. Razlog odgode bila je nesumnjivo zamašnost Horvatu povjerene zadaće. Horvatu su, naime, bile potrebne godine kako bi prikupio gradivo za *Spomenicu*, a Ivan Gašparac posvjedočio je u prethodno spomenutom novinskom tekstu da je "većina materijala bila zabačena po 'zvaničnim' tavanima".[31]

Horvat je u Požegi službovao do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske (NDH), da bi potom bio imenovan predsjednikom Sudbenoga stola u Osijeku. Na istoj dužnosti ostao je do 1945. godine, odnosno do sloma NDH.[32] Imenovanjem za predsjednika osječkoga Sudbenoga stola ustaške su vlasti nesumnjivo imale namjeru nagraditi Horvata za progone kojima je bio izvrgnut u prethodnom razdoblju. S kakvim je osjećajima i nadanjima Horvat dočekao osnivanje NDH, nije nam poznato. Posve je izvjesno da je kao hrvatski domoljub i žrtva političkih progona pozdravio slom Kraljevine Jugoslavije i uspostavu hrvatske države, ali još je manje mjesta sumnji da je kao haesesovac, kao čovjek oženjen Židovkom, i kao bivši dugogodišnji tajnik "Preradovića" u kojemu je nezanemariv bio udjel đakovačkih Židova, morao biti razočaran rasnim progonima koje je provodio ustaški režim.

Prema sjećanju Horvatova nećaka, Roberta Klauznicera (rođen u Đakovu 1925. godine), Horvat je kao predsjednik osječkoga Sudbenoga stola pomogao pojedincima koji su u ratnim godinama postali žrtvama rasne politike ustaških vlasti. Nastojao je, pored ostalih, spasiti i svog šurjaka Šimu Spitzera i svoju

30 "Posijelo 'Hrvatske žene' u Đakovu", *Hrvatski list* (Osijek), god. XVII., br. 327 (5521), 25. XI. 1936., 4. Usp. rad Borislava BIJELIĆA "Društvo Hrvatska žena Đakovo", objavljen unutar korica ovoga sveska *Zbornika Muzeja Đakovštine*.

31 I. GAŠPARAC, "O piscu 'Preradovićeve' Spomenice", 15.

32 V. HUMSKI, "Horvat, Mato", 650.

punicu Malvinu Spitzer, no u tome nije uspio: oboje su stradali u holokaustu. Nakon što su Šimo i Malvina Spitzer bili uhićeni i zatvoreni u Osijeku, M. Horvat je od ustaškoga stožernika Ćirila Kralja[33] uspio ishoditi njihovo puštanje, te ih je potom smjestio u svomu osječkom domu. Na taj je način osječki sudac tek privremeno uspio zaštititi šurjaka i punicu, budući da su potonji 3. svibnja 1943. bili ponovno uhićeni, te potom odvedeni u smrt.[34]

U mozaiku životopisa dr. Mate Horvata nedostaju nam mnoge kockice, a napose slabo rasvijetljena je njegova sudbina u posljednjim danima Drugoga svjetskog rata i neposrednom poraću. Usmena predaja, sačuvana među Đakovčanima, kazuje da se Horvat pred kraj rata povukao prema zapadu, do Bleiburga, te da se u poslijeratnim danima zatekao u savezničkom izbjegličkom logoru u talijanskom gradu Afragola (u Apuliji, nedaleko od Napulja). U istomu je logoru, pored ostalih, boravio i novinar i ustaški dužnosnik Kamilo Krvarić (Sarajevo, 23. IV. 1894. – Villa Ballester, Argentina, 23. XII. 1958.) s kojim se Mato Horvat zacijelo dobro poznavao iz zajedničkih osječkih dana. Logorske je dane Krvarić kratio crtanjem, i njegovi crteži i portreti predstavljaju autentično svjedočanstvo o logorima u Italiji te u njima interniranim hrvatskim izbjeglicama.[35] Više takvih crteža s prizorima iz logoraškoga života Krvarić je poklonio i M. Horvatu koji ih je zadržao, izbrisavši tek iz predostrožnosti Krvarićev potpis. Ti Krvarićevi crteži danas se nalaze u zbirci pokojnoga đakovačkoga kolekcionara Stanka Horvata, inače nećaka dr. Mate Horvata.

Nakon otpuštanja iz logora u Afragoli Krvarić je pošao putem mnogih hrvatskih emigranata – u Argentinu, a Mato Horvat se vratio u novostvorenu komunističku Jugoslaviju, u rodno Đakovo. Zbog svoje djelatnosti za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske očekivano je potpao pod progon jugoslavenskoga pravosuđa, ali su posljedice koje je morao snositi – usporedimo li njegov slučaj s nekim drugim pojedincima koji su za rata obnašali slične dužnosti – bile razmjerno blage. Prema nekim pretpostavkama, Horvat je bio osuđen na kraću zatvorsku kaznu, a potom mu je bilo zabranjeno objavljivanje i javno djelovanje. Ne postoje dokumenti koji bi pojasnili razloge zbog kojih je M. Horvat bio

33 Ćiril Kralj napustio je NDH pred kraj rata i otišao u emigraciju. Vratio se u Jugoslaviju (u Forkuševce) 1947. godine, bio uhićen i u Osijeku osuđen na smrt. Mato LUKAČEVIĆ – Mladen ĐAKOVIĆ – Stjepan JAKAB – Ivo TUBANOVIĆ (prir.), *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, Đakovo 2007., 334.

34 Opširnije o tome u Horvatovu rukopisu kojega donosimo u prilogu.

35 Kamilo Krvarić bavio se novinarstvom od 1929. godine, a za vrijeme Drugoga svjetskog rata bio je suvlasnik i ravnatelj osječkoga *Hrvatskog lista*. Bio je stožernik Ustaškog stožera Baranja u Osijeku, a u veljači 1944. imenovan je povjerenikom u Glavnom ustaškom stanu za vezu s njemačkim vlastima. U svibnju 1945. napustio je Hrvatsku, i kasnije se prebacio u Argentinu gdje je ostao do kraja života. Milan POJIĆ, "Krvarić, Kamilo", *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941.-1945.*, Zagreb 1997., 215.-216.

pošteđen teže kazne, i jedina raspoloživa pojašnjenja jesu ona usmene naravi. Jedna od olakšavajućih okolnosti koja je mogla biti pripisana M. Horvatu svakako su njegova ratna zauzimanja za pojedine Židove i ostale žrtve ustaškoga režima, a osobite je pažnje vrijedan navod prema kojemu je Mato Horvat pomogao i Radi Pribićeviću, kojega je navodno izvukao iz endehaškoga zatvora.[36] U nedostatku izravne potvrde u izvorima, gore navedene tvrdnje (zasad) ostaju tek pretpostavke.

Nakon rata dr. Mato Horvat živio je sa suprugom Helenom u Vrpolju, u nekadašnjoj kući pokojnoga Helenina brata Šime Spitzera.[37] Horvatu su bili uskraćeni zaposlenje u struci i mirovina, i životne troškove Horvatovih pokrivala su primanja supruge Helene. Dr. Mato Horvat preminuo je 26. ožujka 1983. i pokopan je na đakovačkome gradskom groblju. Njegova smrt nije zabilježena niti u jednim novinama, pa niti u mjesnomu *Đakovačkom listu*.

Zabrana objavljivanja, posvemašnja marginalizacija i povučeni život u omanjem Vrpolju nisu spriječili Horvata u njegovu zanimanju za povijesne teme, napose one iz kulturnoga i društvenoga života Đakova i Đakovštine. I dalje je marljivo prikupljao podatke, dokumente i druge priloge, a dio tako sakupljenih saznanja pretočio je u više rukopisnih tekstova. Koliko je ukupno takvih tekstova napisao dr. Mato Horvat, danas nam nije poznato. Zahvaljujući Stanku Horvatu, koji je naslijedio dio knjiga, dokumenata, fotografija i rukopisa svoga strica Mate Horvata, istraživačima đakovačke zavičajne povijesti dostupna su u fotokopiji dva takva teksta: "Građa za kulturnu prošlost Đakova koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja" te "Nekoliko podataka o prošlosti nekih djakovačkih kulturno-prosvjetnih društava". Prema Veri Humski, autorici spomenute leksikografske natuknice, dio Horvatove rukopisne ostavštine činili su također i rukopisi o povijesti Vrpolja i političkoj povijesti Hrvatske nakon 1945. godine, no oni nisu sačuvani.[38]

Premda je bio marginaliziran i živio povučeno, Mato Horvat opravdano je slovio za odličnoga poznavatelja đakovačke povijesti, i kao takvomu za pomoć i savjet obraćali su mu se mnogi, ne samo iz Đakova. Pored ostalih, Horvat je svojim saznanjima pomogao i Anti Kataliniću koji je istraživao životopis sestre uršulinke Jerine Klaudije Boellein.[39]

---

36 Usmeni iskaz Roberta Klauznicera, Zagreb, 11. siječnja 2011. Kako je već ranije navedeno, Horvat je početkom tridesetih godina, nakon otpuštanja iz državne službe, neko vrijeme radio u odvjetničkom uredu R. Pribićevića.

37 Usmeni iskaz Roberta Klauznicera, Zagreb, 11. siječnja 2011.

38 V. HUMSKI, "Horvat, Mato", 650.

39 Ante KATALINIĆ, *Klaudija svjedoči. Majka Klaudija, uršulinka, svjedok prisutne ljubavi živoga Boga 1875.-1952.*, Zagreb 1975., 23.

Kao jedan od istaknutijih sudionika društvenog i političkog života grada Đakova u kojemu je važna uloga pripadala židovskoj zajednici, te kao osoba koja je oženila Židovku i za vrijeme Drugoga svjetskog rata kao sudski činovnik svjedočila tragičnoj sudbini hrvatskih Židova, Mato Horvat bio je zainteresiran i za prošlost Židova na prostoru Đakovštine. Osobit interes iskazivao je za Židove Đakova i Vrpolja, budući da je s ta dva mjesta prvenstveno bio životno vezan. Kao rezultat toga interesa nastao je i rukopis "Građa za kulturnu prošlost Đakova koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja". Rukopis se sastoji od petnaest paginiranih, pisaćim strojem ispisanih stranica, čemu treba pridodati i nepaginirane naslovnu i stranicu s popisom priloga. U popisu je navedeno ukupno 26 priloga, no oni nam danas, na žalost, nisu dostupni, odnosno pretpostavlja se da su zagubljeni nakon smrti dr. Mate Horvata. U rukopisu se nigdje ne navodi ime autora, a na prvoj strani, iza naslova, Mato Horvat upisao je točno mjesto i vrijeme nastanka rukopisa: "Završeno u VRPOLJU, na dne 2. listopada 1981." Vrijednost Horvatova rukopisa je neupitna, ne samo u kontekstu još uvijek slabe istraženosti židovske prisutnosti u Đakovštini, već i iz razloga što je Horvat podatke crpio iz različitih izvora, a ponajprije iz svjedočanstava preživjelih đakovštinskih Židova i drugih Đakovštinaca koji su bili upoznati sa sudbinama pojedinih đakovačkih Židova. Veći broj istraživača zavičajne đakovačke / đakovštinske povijesti već je koristio ovaj Horvatov rukopis u svojim radovima, i sâmim tim još je izraženija potreba da se "Građu" objavi i tako učini dostupnom širemu zainteresiranom čitateljstvu.

Horvat je svoj rukopis dovršio u vrlo poznoj životnoj dobi, s navršenih 89 godina, čemu se svakako može pripisati razmjerna sirovost rukopisa u kojemu nalazimo brojne pogreške, "tipfelere", proturječnosti i neujednačenosti. Rukopis ovdje donosimo u izvornom obliku, s minimalnim zadiranjima u jezik i pravopis. Najveći dio ispravaka u tekstu odnosi se na ujednačavanja nekih pravopisnih oblika. Primjerice, Horvat je na pojedinim mjestima umjesto slova "đ" koristio i dvoslov "dj", odnosno dvoslov "gj", pa je pri prijepisu teksta svuda korišteno slovo "đ". Ispravljene su, nadalje, najočitije pravopisne pogreške i "tipfeleri", ujednačeni su načini pisanja mjesecâ, ispravljene su najgrublje pogreške pri pisanju velikoga / maloga početnog slova, pri pisanju slovâ č i ć, i ispravljene su netočne deklinacije riječi. Ujednačeno je, zatim, pisanje navodnika, a ispravljene su i neke izrazito zastarjele ili naočigled pogrešno otipkane riječi ("podupirajući" u "podupirući", "izvršujući" u "izvršni", "izraelistička" u "izraelitička", i tomu slično). Na brojnim mjestima židovska su prezimena bila netočno napisana, pa su ispravljene najočitije pogreške te vrste (Grünhit u Grünhut, Glodstein u Goldstein, Franck u Frank, Wajs u Weiss, Auferberg u Aufferber i tomu slično). Također, mjestimično je uz pohrvaćene inačice židovskih prezimena unutar

uglatih zagrada upisan i izvorni oblik. Bez ikakva jasnoga načela, Horvat je neke riječi ili cijele pasuse pisao velikim slovima, pa je veći dio istih ovdje ispisan malim slovima. Svim navedenim intervencijama u tekst željelo se učiniti tekst učiniti preglednijim i čitljivijim, a pritom se nije utjecalo na sadržaj teksta i stil autora. Na pojedinim mjestima nadopunjene su neke riječi koje je Horvat donio u skraćenom obliku, a sve nadopune u tekstu donesene su unutar uglatih zagrada.

Mato Horvat nije imao namjeru pisati studiju o prošlosti đakovačkih i đakovštinskih Židova, već tek na jednom mjestu pribilježiti dostupne podatke i svoja sjećanja te ih sačuvati za buduće istraživače. U konačnici, rezultat njegova truda je rukopis u kojemu je uglavnom nesustavno i bez kronološkoga slijeda posložen velik broj priloga i podataka, međusobno često posve nepovezanih. Zbog takve strukture rukopisa i sâm je autor pojedine dijelove teksta jasno razdvojio; tu smo podjelu poštovali i pri prijepisu teksta, a dotični odlomci razdvojeni su zvjezdicom (*).

*****

Mato Horvat

Građa za kulturnu prošlost Đakova koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja

Popis svih priloga koje sam pronašao u svom radu, tragajući što su i tko su bili đakovački Židovi prema svome zvanju i u djelovanju u đakovačkim kulturno-prosvjetnim društvima bilo u hrvatskim bilo u specifično židovskim društvima

1. Berger Šimo, ženska i muška konfekcija Đakovo
2. Fuchs Hugo, mr. farmacije
3. Grünhit [Grünhut] i Goldstein, skladište piva i tvornica soda vode
4. Goldstein Makso, skladište piva i soda vode
5. Halasz Mijo, urar i draguljar Đakovo
6. Kerpner Bernhard, račun s fotografijom
7. Kerschner Ladislav, mješovita trgovina Đakovo
8. Kohn Adolf i sinovi, mjenica
9. Ringwald Brüder Holzhändler
10. Schwartz Paulina, Đakovo, trgovina željeza

11. Vamoscher Mavro, Đakovo, trgovina građevnih drva, dasaka, letava i ploča za izoliranje
12. "Rosa" paromlin, Leop. Weiss naslj. Vrpolje
13. Đakovački mlin na valjke d.d.
14. Djakovarer Walzmühl
15. Fotografija židovskog logora u Đakovu
16. Program pokladne zabave 12. veljače 1934.
17. Židovsko dobrotvorno gospojinsko društvo, dopis "Preradoviću" 1939.
18. Udruženje cionističkih žena Đakovo, dopis iz 1933.
19. Jevrejska vjeroispovjedna općina u Đakovu, dopis 2. svibnja sa žigom. S pažnje vrijednim žigom Jevrejske bogoštovne općine Đakovo, koji nam se jedini sačuvao.
20. Židovsko dobrotvorno gospojinsko društvo u Đakovu – pozivnica na purimsku zabavu 19. ožujka 1938.
21. Poziv na purimsku zabavu, bez oznake godine.
22. Poziv na vjenčanje Emice Grinvald [Grünwald] i Vlade Lošica, dana 27. studenoga 1938. godine
23. Bibliografija Židova u Đakovu
24. Potvrda HPD "Preradović" u Đakovu bivšim svojim članovima u svojstvu izvršujućeg odnosno podupirućeg člana o njihovom sudjelovanju u društvu povodom za njih nastalih teških prilika:
    a) Elza Tirkl [Türkl] Osijek, dopis broj: 75/1941
    b) Eugen Mandl, dopis broj: 94/1941
    c) Milan Wajs [Weiss], dopis broj 96/41
    d) Edo Neuman, dopis broj: 97/41
    e) Vlado Lošic, dopis broj: 98/41
25. Fotografije HPD "Preradović" gdje se vidi Edu Neumana koji ima ispod vrata počasni znak Hrvatskoga pjevačkog saveza
26. Dvije fotografije s posjeta Židova groblju 19. V. 1974.

***

1.

Jedan dio građe za kulturnu prošlost Đakova, koji se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja

a) Đakovačka izraelitička škola 1886.
b) Društvo za židovsku prosvjetu
c) Židovsko kulturno športsko društvo
d) Židovsko gospojinsko društvo
e) Pokrštavanje Židova u Đakovu

Predsjednici, rabini i kantori organizirane Izraelitičke bogoštovne općine u Đakovu

Sva arhiva Izraelitičke bogoštovne općine u Đakovu spaljena je na dana 20. travnja 1941., na Hitlerov rođendan, pa stoga nemamo sigurnih podataka, kada je i pod kakovim uvjetima započela rad ista općina i kako je nadalje djelovala.

Vrlo je vjerojatno, da Židovi u Đakovu iza 1850. osnivaju svoju bogoštovnu općinu, u koju su uključeni ne samo Židovi iz Đakova, nego i iz svih sela Đakovštine, u kojima su Židovi naseljavali, otvarali trgovine i gostionice, čime su se uglavnom za cijelo vrijeme svoga opstanka u Hrvatskoj i bavili.

Organizirana Izraelitička bogoštovna općina u Đakovu svakako već postoji već 1860. jer već tada u Đakovu postoji škola Izraelitičke bogoštovne općine u Đakovu, što proizlazi iz kratke Historije te škole. 12. siječnja 1885., koji je izvornik otpravljen u Osijek pod brojem 19, koji prilažem u izvoru pod 1.

Iz te Historije slijedi da je kao prvi učitelj te škole primljen Jakob Polak, koje je 3. listopada 1860. tu dužnost nastupio sa 400 forinti godišnje plaće.

Ostao je u službi godinu dana, dakle do 1861.

Na njegovo mjesto u jesen 1861. primljen je Vatroslav Koralek na dvije godine pod predsjedništvom [židovske općine] Hinka Bauera.

Za njegova predsjedništva postojalo je u Đakovu Pjevačko društvo "Sklad", kojega je on bio podupirući član od 1871. do 1874., to jest do svoje smrti (Mato Horvat, *Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" – "Preradović" u Đakovu 1863 – 1939*, koju ćemo ubuduće citirati sa *Spomenica*).

3. XI. 1871. sastavljen je prvi školski odbor Izraelitičke škole u Đakovu koji su sačinjavali g. g. dr. Borovizz [Borovitz] Lavoslav, Selinger Viktor, Bruck Hinko i Fuchs Josip.

U ljetnom semestru školske godine 1873./74. podučavao je židovsku školsku mladež đakovački nadrabin Herman Sommer koji je bio podupirući član "Sklada" 1871.-1886., kako to bilježi *Spomenica* na strani 48. pod brojem 54, odnosno na strani 83. pod brojem 45.

1880. primljen je za pomoćnog kantora N. Singer koji je u tom svojstvu ostao do 1. svibnja 1885.

10. listopada 1885. primljen je Jakov Stüssel u svojstvu pomoćnog učitelja i kao kantor.

Ljetopisac pučke škole u Đakovu bilježi da je Herman Sommer, rabin, 3. ožujka 1877. zajedno s biskupom Josipom Jurjem Strossmayerom bio na polugodišnjem ispitu đakovačke škole i da je tom ispitu prisustvovao i đakovački načelnik Ivan Laudenbach.

9. veljače 1877. rabin Herman Sommer u ime Izraelitičke bogoštovne općine u Đakovu uz ispitno izvješće predao je 32 učenika napuštene škole Nižoj pučkoj školi u Đakovu.

Židovski hram u Đakovu sagrađen je 1880. za predsjedništva Adolfa Kohna, veletrgovca i veleposjednika, rabina Hermana Sommera, i kantora Emanuela Praušera [Pauschera].

Adolf Kohn bio je podupirući član "Sklada" 1871.-1886., kako to kaže *Spomenica*.

Kantor Weissman bio je izvršujući član HPD "Preradović" 1895., 1896., 1897., 1898., 1899. i 1900., kako to proizlazi iz *Spomenice* na strani 105., 113., 118. i 137.

Na kvartalnom koncertu 7. veljače 1900. nastupio je isti kantor u pjesmi: Donizeti "Lisab dragi dom moj", solo g. I. Weissman, prati ga na glasoviru Dragutin Trišler. Spomenica, strana 137., isti kantor nalazi se na slici broj 29 izvršujućeg članstva "Preradovića" – vidi o tome tumač slika na strani 413.

Dr. Marko Ehrenpreis na prvom Cionističkom kongresu u Baselu sudjelovao je kao rabin đakovački, kasniji veliki rabin u Stockholmu (*Jevrejski almanah 1954*, strana 183.).

Dana 4. veljače 1898. Josip Juraj Strossmayer, biskup đakovački, navršio je 83. godinu života. Tu je godišnjicu Đakovo svečano proslavilo 15. i 16. veljače 1898. Dana 16. veljače razne su deputacije najprije bile na službi Božjoj, među inima i zastupstvo Izraelitičke bogoštovne općine Đakovo, a nakon toga su pojedine deputacije u biskupskom dvoru pozdravile biskupa. Nakon odaslanstva građana iz Osijeka, Požege i Zemuna poklonilo se biskupu "Poslanstvo Izraelitičke općine na čelu mu rabin Marko Ehrenpreis" plemenitom crkvenom knezu, velikom mužu i žarkom rodoljubu! ([Matija PAVIĆ - Milko CEPELIĆ],

Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-djakovački i sriemski. God. 1850.-1900., Zagreb, 1900.-1904., 838.)

Godine 1900. na blagdan velike Gospe bila je u Đakovu proslava 50. godišnjice biskupa J. J. Strossmayera. Tim povodom poslije župe rajakovačke poklonila se biskupu Izraelitička bogoštovna općina Đakovo ([M. PAVIĆ – M. CEPELIĆ], *Josip Juraj Strossmayer*, 943.)

Dr. Ivan Ribar u svom feljtonu u *Đakovačkom listu* pod naslovom "Đakovo nekada. Moje uspomene iz đakovačke prošlosti" dotakao se i saborskih izbora u Đakovu 1908., kada su nastupila dva kandidata, dr. Svetozar Rittig, tada profesor bogoslovije u Đakovu, kao kandidat Hrvatske stranke prava, i dr. Car kao kandidat Hrvatsko-srpske koalicije. Dr. Ribar je među inim naveo da je dr. Lazar Roth, rabin Izraelitičke općine u Đakovu agitirao za dr. Cara. (Ivan Ribar, "Đakovo nekada. Moje uspomene iz đakovačke prošlosti", *Đakovački list* (Đakovo), 7. IX. 1953., 3.)

22. listopada 1912. umro je u Đakovu Adolf Kohn, dugogodišnji predsjednik Židovske bogoštovne općine u Đakovu.

Dr. Lazar Roth, rabin Židovske bogoštovne općine u Đakovu bio je podupirući član HPD "Preradović" u Đakovu (*Spomenica*, str. 217., broj 26).

Đakovačke pučke novine br. 3 iz 1923., na strani 3. donijele su ovu zabilješku: "Ustoličenje novog rabina u petak 19. o. mj. (siječnja 1923.) poslije podne svečano je ustoličen u Židovskom ovdašnjem templu rabin dr. Schulsinger. Ustoličio ga je mr. ph. Fuchs, a đakovački novi rabin održao je svoj nastupni govor. Ustoličenju su prisustvovali osim vjerskih predstavnika i predstavnici mjesnih oblasti."

Rabini Izraelitičke bogoštovne općine u Đakovu

1. Herman Sommer bio je prvi rabin Izraelitičke općine u Đakovu. Nije nam poznato ni kada je on to mjesto nastupio, niti dana kada je on te dužnosti riješen.

2. *Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" – "Preradović" u Đakovu 1863 – 1939* bilježo da je rabin Herman Sommer bio podupirući član "Sklada" od 1871. do 1886., pa zaključujemo da je on za to cijelo vrijeme bio rabin Izraelitičke bogoštovne općine u Đakovu.

3. U iskazu (popisu) učitelja koji su službovali na Privatnoj izraelitičkoj školi s pravom javnosti u Đakovu nailazimo na podatak da je nadrabin Herman Sommer u ljetnom tečaju 1874. bio besplatno podučavao školsku mladež na Izraelitičkoj školi u Đakovu, a od 1875. predavao je isti dva puta nedjeljno vjeronauk.

4. Kroničar pučke škole u Đakovu bilježi da je 3. ožujka 1877. na polugodišnjem ispitu dječačke škole prisustvovao uz biskupa Josipa Jurja Strossmayera uz Ivana Laudenbacha, [načelnika] općine đakovačke i rabin Herman Sommer.

5. Židovska bogoštovna općina sagradila je 1880. svoj hram u bivšoj Samostanskoj ulici, a za predsjedništva iste općine Adolfa Kohna, rabina Hermana Somera i kantora Emanuela Pauschera. Hram je sagradio Franjo Pačer iz Đakova.

Taj je hram skupa s orguljama, klupama i s cjelokupnim inventarom u proljeće 1941. – 20. travnja, na Hitlerov rođendan – spaljen i do temelja porušen. Istodobno spaljena je i demolirana i susjedna zgrada Židovske bogoštovne općine, u kojoj je stanovao rabin, a kasnije i židovski kantor. U njoj je bio i ured Židovske bogoštovne općine. Na mjestu te zgrade i porušenoga hrama sagrađena je u Đakovu lijepa dvokatnica, pokraj bivšeg hrama probijena je nova ulica u Đakovu, zvana XII. slavonske, koja iz bivše Samostanske ulice ide sve do bivše Kolodvorske ulice sada…

6. Ljetopisac pučke škole u Đakovu bilježi da je Židovska bogoštovna općina radi malo polaznika i velikog troška za održavanje škole svoju školu napustila, a židovska školska mladež da je početkom II proljeća školske godine 1886./87. prešla u opću pučku i djevojačku školu u Đakovu. O tom su obje ove škole putem kotarske oblasti dopisom od 9. II. t. g. broj 1025 obaviještene, a dana 25. o. mj. bijahu učenici napuštene škole oko $^1/_2$ 9 ure u ovaj zavod dovedeni. Te je učenike u ime poglavarstva ravnajućem učitelju Josipu Račeku ove škole predstavio g. Donegani, a u ime Židovske bogoštovne općine velečasni g. Herman Sommer, rabin u pratnji g. g. Julio Mahlera i Jakoba Fuchsa. G. Ognjeslav Aufferber, vjeroučitelj izraelitičke mladeži, predao je uz ispitno izvješće 32 učenika ravnajućem učitelju ove škole, koji je prisutnim shodnu riječ izrekao, a učenike u dotične razrede smjestio.

7. Mr. ph. Hugo Fuchs, bivši predsjednik – rošokol – Židovske bogoštovne općine Đakovo, prodao je svoju ljekarnu mr. ph. Gobetski i preselio se u Osijek i kupio ljekarnu u Županijskoj ulici, nasuprot osječke župne crkve.

Godine 1941. ljekarna mu je nacionalizirana.

Da spasi živu glavu, on i njegova supruga Zora koncem 1941. prijeđoše na katoličku vjeru. Dobio je nakon toga, kako fama kaže, u Bosni namještenje u svojstvu ljekarnika i u Bosni umro, nepoznato kada. Supruga mu je emigrirala u Izrael, odakle se vratila sa svojim sinom, koji je također ljekarnik i oboje žive u Zagrebu.

Od godine 1931. predsjednik Židovske bogoštovne općine u Đakovu bio je Josip Frank koji je bio i zadnji predsjednik, to jest ostao je sve do dana kada je

spaljen hram Židovske bogoštovne općine u Đakovu dana 20. travnja 1941. Završio je svoj život zajedno sa članovima svoje obitelji, suprugom i dvoje djece, i sa većinom članova Židovske bogoštovne općine Đakovo.

U vrijeme predsjednika Josipa Franka uveden je u židovski hram u Đakovu sinagogalni mješoviti pjevački zbor uz pratnju orgulja.

Taj pjevački zbor pjevao je psalme i molitve u slavu Božju. Dirigent toga zbora bio je vrlo agilni zborovođa Pavo Kempf koji je i sam u tom zboru pjevao sve do travnja 1941.

Sačuvala se fotografija sinagogalnoga mješovitog pjevačkog zbora u Đakovu iz 1932., na kojoj se uz pjevače i pjevačice nalaze: 1. Pavo Kempf, zborovođa, 2. Eugen Mandl, kantor, i 3. Josip Frank, predsjednik rošokol Židovske bogoštovne općine u Đakovu.

Evo imena i prezimena pjevača i pjevačica toga zbora:

1. Weis [Weiss] Regal, trgovački pomoćnik, 2. Weis [Weiss] Milan, 3. Weis [Weiss] Jelka, rođena Fischer, supruga Regala Weissa, 4. Justić Mavro, 5. Fischer Katica udana Zbarski, 6. Silberberg, kći pokojnoga Jakoba, 7. Rip [Ripp] Sida, sada u Izraelu, 8. Beserman udana Epstein, 9. Krakauer, kći pokojnoga Krakauera, 10. nepoznata, 11. Pisker Johana, 12. nepoznata kći pokojnoga trgovca Volnera [Wollner].

Kći trgovca Josipa Volnera u današnjoj Ulici Petra Preradovića udala se za geometra Baju Velteberga – arijevca i međutim je umrla. Rečenu fotografiju sinagogalnoga mješovitog pjevačkog zbora Židovske bogoštovne općine prilažemo u izvoru pod 2.

Popis poznatih Židova u Đakovu i Đakovštini 1849.-1950.

1849. i 1850. sakupljali su općinski bilježnici na području tadašnjeg kotara đakovačkog novčane dobrovoljne prinose za ustanovljavajući zavod Jelačića bana za nemoćne vojnike.

I iz popisa tih prinosa, koje su Sl.[avnom] gospodinu Velikom sucu kotara đakovačkog i prisedniku Sl.[avne] županije virovitičke Živku Blažekoviću u Đakovu, saznajemo da su tada na području kotara đakovačkog među inim živjeli ovi Židovi:

1. U Đakovu 2. siječnja 1850.
   a) trgovac Adolf Wolner 16. I. 1846.
   b) tergovac Adolf Bauer
   c) tergovac Salamon Weiss
   d) Heinrich Kraus

2. U Gašincima 29. prosinca 1849.
   a) Jakob Fuks
   b) Mika Kerschner
   c) Leopold Kohn, krojač u Gašincima, 19 godina star

3. U Bračevcima 29. prosinca 1849.
   a) trgovac Ignac Vegner
   b) trgovac Mayer Schwartz

4. U Levanjskoj Varoši.
   a) Jakob Weiss
   b) Jozo Fuchs

5. U Semeljcima 31. prosinca 1849.
   a) Ilija Wahsler
   b) Neli Vaksler

Ukupno 13.

*

Izraelita Leopold Kohn, 19 godina star, pokrstio se u Đakovu 29. I. 1837. godine i na krstu dobio ime Josip. Židove su na krštenju različito nazivali: Judaeus, Habereus, Izraelita.

U Đakovu postojalo je društvo za davanje, pružanje materijalne i imovinske pomoći siromašnim i bijednim Židovima, koje se zvalo Hevra Kadiša.

Na đakovačkom židovskom groblju počiva Židov Frank Majer (otac Josipa, Luje i Karla Franka) i na njegovom nadgrobnom spomeniku piše (1860.-1929.) i da je bio predsjednik Hevre Kadiše 1902.-1929.

Potanje djelovanje Hevre Kadiše nije nam poznato kao ni drugi njezini predsjednici.

*

Izraelićanin – Jevrejin

Prije Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj je bio za Mojsijevce ustaljen naziv Židov ili Izraelićanin, jer se naziv Jevrejin upotrebljavao u pogrdnom smislu, kako to kaže židovska povijest.

*

Bursić Antun:

Bio je prije Prvoga svjetskog rata učitelj pučke škole u Đakovu i 1907. odlikovan je kao član Hrvatskoga pjevačkog društva "Preradović" u Đakovu srebrnim počasnim znakom.

Za njega predaja kaže da je bio zborovođa sinagogalnoga pjevačkog zbora u Đakovu i to valja provjeriti.

Reginald Weiss:

Bio je izvršujući član Hrvatskoga pjevačkog društva "Preradović" u Đakovu i njega Spomenica vodi u evidenciji i nalazi se o tome fotodokumentacija.

Berger Šimo:

U *Spomenici* HPD "Preradović": 1. Podupirući član 1920. (na strani 224. pod brojem 2). Na slici Posveta temeljnog kamena Hrvatskog doma 11. XI. 1928. s uglednim đakovačkim građanima: Dr. A. Švarcmajer, Suljo Smailbegović, Ivica Pavić i tadašnji općinski načelnik Dragan Dević. Na slici Odbor i kuma zastave Hrvatskog sokola u Đakovu 1926. u sokolskoj odori – slika broj 73. Na slici tamburaškog zbora Hrvatskog sokola 1926. u sredini kao vođa toga zbora – slika broj 74. Kao izvršni član HPD "Preradović" 1931. na strani 327 pod brojem 2. Na slici Odbor "Preradovića" i kuma zastave 1934. – slika broj 86.

Mandl Eugen:

Spomenica vodi da je bio izvršni član 1933., a na dan 4. ožujka 1935. "Preradović" daje pokladnu zabavu, na kojoj je izvedena opereta "Tri djevojčice" u tri čina koju su napisali dr. A. M. Willner i Renz Reishert. Među glumcima te operete vidnu osobu predstavlja g. Eugen Mandel – Franz Schuberta, i od tada ga vrlo često "Preradović" viđa u svojoj sredini i društvenim nastupima.

Za cijelo vrijeme svoga života u Đakovu Židovi su u većini dobro stojeći ljudi, baveći se trgovinom i raznim visokim intelektualnim zvanjima, te industrijom (mlinskom). Bili su kao kasta za sebe, društvo za sebe. Bili su sasvim odijeljeni od starosjedioca – Đakovaca. Nastojali su doći u đakovačka hrvatska kulturno prosvjetna društva, te su u njima sudjelovali kao izvršujući i podupirući članovi, a tijekom vremena ušli su i u uprave tih društava, kako mladež, tako i

odrasli i ugledni ljudi, no uza sve to imali su i specifično svoja židovska kulturno prosvjetna društva, u kojima su prigodno nastupali.

Već u drugom desetljeću dvadesetoga stoljeća Društvo za židovsku prosvjetu piše Hrvatskome pjevačkom društvu "Preradović": U svojoj dne 17. srpnja 1913. održanoj odborskoj sjednici zaključio je odbor društva za židovsku prosvjetu izraditi prijateljskom društvu "Preradović" zapisničku hvalu, što je izvolilo posuditi nam svoj društveni glasovir, pak molimo slavni naslov da taj zaključak primi na znanje.

Za eventualno protuuslugu najpripravniji preporučujemo se.

Društvo za Židovsku prosvjetu

potpis nečitljiv Dr. Schön

ŽIDOVSKO KULTURNO DRUŠTVO U ĐAKOVU
priredilo je na dne 22. prosinca 1923
u velikoj dvorani svratišta CENTRAL

JOUR FIX
sa ovim rasporedom

1. Sommer, KORAČNICA iz opere Carmen
izvadja salon orkestar
[2.] RECEPT PROTI PUNICAMA
vesela igra u 1 činu napisao V. Lange
Osobe:

Oton Werborn	
Ivanka njegova supruga	Sida Pisker
Gospođa Hartvig	Olga Löwy
Gospođa pl. Hochstein	Olga Weiss
Julio pl. Lemnitz	Oskar Weiss
Doktor Winkler	Josip Frank
Sluga	Đuro Langfelder

Režija: Mavro Goldberger
3. Rossini, Overtira k operi "SEVILJSKI BRIJAČ"
izvađa salon orkestar
4. Schubert, TI SI MOJ MIR, pjesma za sopran,
pjeva gđica Olga Weiss
glasovir: gđica Jelka Mahler

5. Mozart, MENUET za gusle, Vlado Loschitz
glasovir: Feliks Bruck
6. Vilhar, LJUBIČICA, pjesma za mješoviti zbor

PLES

Početak u 8 sati navečer – kod prostrtih stolova
Dobrovoljni prinosi za pokriće troškova
primaju se za zahvalnošću.

Dokaz: Rečeni raspored u izvoru.

*

KULTURNO I SPORTSKO DRUŠTVO ŽIDOVSKO U ĐAKOVU

na dne 3. prosinca 1923. godine piše HPD "Preradović":

"Na zadnjoj odborskoj sjednici stvoren je zaključak, da se najavimo svim društvima u Đakovu, te smatramo za dužnost, da se i vašem cijenjenom društvu najavimo.

Naše društvo osnovano je danas 8. listopada o. g., pa ćete na izviniti, ako smo ovim najavkom malo zakasnili.

Obzirom na cilj našega društva nadamo se, da ćete nas u svakom pogledu moralno poduprijeti. U toj nadi bilježimo se

sa osobitim poštovanjem

MP

tajnik: nečitljiv

podpredsjednik: Mijo Langfelder

Dokaz: rečeni dopis u izvoru.

*

Na dne 16. veljače 1924. održan je u Đakovu koncert za gradnju Hrvatskog doma u Đakovu, koji su održali HPD "Preradović" i "Židovsko kulturno društvo" iz Đakova uz sudjelovanje nekih pojedinaca u vlastito ime.

Evo programa:
1. PROSLOV.
2. J. PL. ZAJC: "HRVATSKOM DOMU", muški zbor
3. ŠENOA: Smrt Petra Svačića, recitacija g. Strmecki

4. a) MOKRANJAC: Lem Edim
b) MEYERBEER: Kaluđer, pjeva g. Probojčević
glasovir g. Kerpner
5. a) RUBINSTEIN: Melodija
b) KRŠNJAVI: Scherzo
c) PAGANINI: Karneval de Venise, gusle g. Kršnjavi
glasovir gđa Kohn
6. SCHUMANN: Lotos cvijet, ženski zbor "Žid. kultu. društva"
glasovir gđica Mahler
7. a) STRAUSS: Polka, plešu gđice Rakoš, Goldberger, Münz
glasovir gđica Mahler
8. LUCIĆ: "Tebi dragi ružu ne dam", mješoviti zbor "Židovskoga kulturnog društva"
9. V. NOVAK: Noćas na moru, muški zbor "Preradovića"
bariton solo g. Martić
10. KINO: Nagrađena kartašica, šala u tri čina.

Ples

Dokaz: rečeni program u prilogu.

*

ŽIDOVSKO GOSPOJINSKO DRUŠTVO U ĐAKOVU

na dne 11. ožujka 1930. odaslao je HPD "Preradović" u Đakovu ovaj dopis:

"Potpisano društvo moli cijenjeni naslov za pozornicu za svoju zabavu od 15. ožujka t. g. te u naprijed zahvaljujemo za isti.

sa veleštovanjem

Predsjednica: Paula Spitzer v. r.
tajnica: Berger v. r.

Dokaz: rečeni dopis u izvoru.

*

ŽIDOVSKO DOBROTVORNO GOSPOJINSKO DRUŠTVO U ĐAKOVU
priredilo je na dne 19. ožujka
PURIMSKU ZABAVU

Dokaz: oglas purimske zabave uz priklop programa u izvoru.

*

Moj bratić Josip zvan Pepa Samtruček, umirovljenik u Đakovu dobio je početkom ožujka 1964.

OSMRTNICU
sada pokojne FLORA FANY GRÜNBAUM
iz Jeruzalema, preminuvši na dne
10. 3. 1964.

napisane hebrejskim slovima i jezikom. Ta je osmrtnica predana na dne 10. 3. 64., kako to proizlazi iz poštanskog žiga, kojim je osmrtnica providena.

Pokojna Fany Grünbaum je Đakovčanka i bavila se frizerskim zanatom. Osmrtnicu je poslao Vlado Grünbaum iz Jeruzalema, kako to proizlazi iz priležeće zabilješke.

Dokaz: osmrtnica Flore Fany Grünbaum preminuvše u Jeruzalemu u izvoru.

*

Albert Spitzer, bivši gostioničar u Đakovu preminuo je dana 15. listopada 1921., kako to proizlazi iz priležeće osmrtnice, providene njegovom fotografijom.

*

Pavo Mihaljenko, ruski izbjeglica Vrangelove vojske – cijelo svoje vrijeme u izbjeglištvu proživio je u Vrpolju. Bio je za to vrijeme u Vrpolju. Bio je za to vrijeme u vrlo dobrim i prijateljskim odnosima sa Goldberger Mavrom, koji je bio u susjedstvu. Nakon drugoga rata Mavro Goldberger otišao je u Izrael sa svojim sinom i navraćao se u Vrpolje u posjete Pavi Mihaljenku. Dana 9. 11. 1963.

predao je Goldberger Mihaljenku na uspomenu fotografiju svoje obitelji na kojoj su ove osobe:

- Goldberger Mavro – njegova supruga – njegova snaja s malim djetetom i Mavrin sin. Međutim Mavro je preminuo u Izraelu.

Dokaz: izvorna slika Goldberger Mavre sa svojom obitelji u Izraelu.

*

Simo Berger, trgovac u Đakovu, preminuo je u dana 8. 12. 1954. od kapi. Na groblje đakovačko prevežen je na mrtvačkim kolima, jer tada još nije bilo mrtvačnice u Đakovu. Otpraćen je sa mnoštvom građana i sa svojom rodbinom, kako to prikazuju dvije priležeće fotografije.

*

MAJSTOR PEPO JOSIP KNEŽEVIĆ

Rođen 16. ožujka 1885. u Vrpolju od oca Jakoba i majke Eve rođene Čeliković. Otac mu je iz kuće Knežević Matančića. Bio je po zanimanju kovač. Otac mu je sa ženom i sa četiri sina živio u kući danas Janka Vladića, dočim je današnju kuću majstora Pepe dao u najam obitelji roditelja sada pokojnog dr. Nace Weissa, koji je od njega oko godinu dana stariji. Došavši sa roditeljima kao trogodišnje dijete u Vrpolje oko 1887.

Weissovica je u toj kući stanovala 12 godina.

Zemljište, na kojem su danas kuće broj 3 i 5 Ribarove ulice bilo je vlasništvo Pepinoga djeda po majci Melhiora Čelikovića.

Par godina prije Weissovih došla je u Vrpolje obitelj Schwartz i kupila zemljište, na kojem je danas kuća Hele [Helene] Horvat i Fine [Josefine] Geiger – Ribarova 3.

Iza smrti Pepinog djeda Melhiora Čelikovića došla je na dražbu Čelikovićeva kuća, u kojoj je on držao gostionu.

Weissovi dali su novac pokojnom Golu, ocu pokojnog nastavnika Josipa Gola i on je tu kuću na munti kupio. Golovi su par godina bili u toj staroj kući.

Oko 1910. Weissovi su sagradili bivšu kuću sada pokojnog nastavnika Joze Gola.

O RODU WEISSOVIH U VRPOLJU
i
o rodu FRANKOVIH u Đakovu

U utorak 22. listopada 1968. bila je kod nas gđa Ema udova Weiss rođena Kokot, te mi priopćila sljedeće:

Ja sam kći sada pokojnog Dimitrija Kokota, koji je rođen u selu Vrebac, općine Kula, Lika 1848., služio 12 godina u vojsci kao narednik kod ulana u Stolnom Biogradu (Mađarska). Nakon vojne službe služio je kod bivše kraljevske kotarske oblasti u Đakovu u svojstvu kotarskoga kanceliste 45 godina. Umro i pokopan u Đakovu na đakovačkom groblju.

Moja majka rođena je pl. Somogy, rođena u Križevcima, a sestra joj je pl. Huponja. One su sestrične pokojnoga domobranskog pukovnika Somogy-a.

Majka joj je umrla u starosti od 93 godine. Umrla je i počiva na zagrebačkom groblju.

Rodoslovlje mog pokojnog muža
dr. Nace Weissa

1. otac: Leopold Weiss — mati: rođena Goldberger u Vukovaru

1. Naco r. 1883. u Đakovu — 2. Makso r. 1889. u Đakovu

3. kći Nina r. 1882. udala se za Jakoba Schwartza

djeca im: Zora i Zdenko

Nina 1941. odvedena u logor Đakovo u Volnerovoj kući Preradovićeva ulica gdje je dobila tifus i odvedena u osječku bolnicu i tamo 1942. umrla.

Schwartz sa svojim sinom Zdenkom, koji je oženio katolkinju i sa kćerkom Zorom otišao u Izrael mjeseca prosinca 1948. sa prvom grupom iseljenika sa 4056 osoba. U Izraelu umro 1. 1. 1962.

4. Jula rođena 1875., udana König – tvorničar čokolade i bombona u Zagrebu, pred Drugi svjetski rat otišao u Švicarsku sa kćerkom i zetom, gdje je Königovica umrla.

5. Roza r. 1877. udala se za advokata Wohlajma u Novoj Gradiški. Muž umro prije Drugoga svjetskog rata. Sin Milan oženio katolkinju glumicu i s njom se rastao. Roza je poslije rata dolazila u Vrpolje i posjećivala gđu Mariju Grgačević.

6. Maks r. 1889. za vrijeme prvog rata u Srbiji teško ranjen a javili da je poginuo, pa je stara Weissovica od toga poludjela i odvezena u Osijek i tamo umrla. Maks je umro prije Drugoga svjetskog rata i sahranjen u Đakovu.

Brat stare Weissovice Goldberger oženio je Guttmannovu sestru.

*

1. Frank Jožika, oženio Editu Goldberger, koja je umrla u porodu.

Iza nje ostalo je dijete. Tada je oženio njenu sestru Ružicu i s njom imao dvoje djece.

2. Frank Lujo, oženio je njeku Lelu i s njom imao dvoje djece.

*

1941.

Braća Jožika i Lujo Frank odvedeni u logor Jasenovac, a žene im u Njemačku. Djeca u Liku, gdje su pobacana u jame, tako je njih u obitelji 9 osoba likvidirano.

3. Frank Karla, oženio Lošic Zoru iz Đakova i njih dvoje s Karlinom punicom bili su 1941. na Jadranu – na moru i od tuda otiđoše u Italiju, iz Italije u Izrael i iz Izraela u SAD.

Pogiboše tako:

Iz obitelji Jožike Frank njih petero.

Iz obitelji njih četvero.

Milan Guttmann 1.

Njih svega desetero.

Bili su vrlo bogati i trgovci žitaricama, Jožika bio je uz to predsjednik Židovske bogoštovne općine.

Jožika je stanovao u dijelu đakovačke kasarne pokraj mlina "Sloga" u Đakovu. Sve je bilo nacionalizirano da dana oslobođenja Đakova dana 17. 4. 1945.

*

1825.

Zabranjeno je židovima stanovanje u Vojnoj Krajini.

1867.

Dozvoljena Židovima nastamba u Vojnoj Krajini.
Od 1825. Židovi nisu smjeli stanovati u Granici.

*

Obitelj Schwartz:

Jakob Schwartz 14. prosinca 1948. zajedno sa svojim sinom Zdenkom i kćerkom Zorom emigrirao u Izrael gdje je umro 1. 1. 1962. i pokopan.

Njegov šurjak dr. Naco Weiss završio svoj život 10. 5. 1949. samoubojstvom i pokopan u Đakovu.

*

Selo Vrpolje stoji na području bivše Vojne krajine.

Naredbom od 31. 12. 1825. bilo je Židovima zabranjeno stanovati u Vojnoj krajini. Bilo im je doduše dozvoljeno po nekoliko dana pazariti i kućariti, a 1867. dozvoljeno im je da i opet smiju u Vojnoj krajini stalno boraviti, pa se tada nastaniše u Vrpolju, u kom ostaše do travnja 1941. kad nesta njih i njihova nekada velika imovina.

Šimo Spitzer, trgovac

sin Alberta Spitzer rođenog 25. 7. 1906., otac mu rođen 1965. u Đakovačkim Selcima i umro 15. 10. 1921. u Đakovu. Majka mu Malvina rođena Goldstein rođena 1. 1. 1908.[40] u Đakovu.

1921.

Šimo Spitzer uzeo je u zakup trgovinu sada pokojne majke Jakoba Schwartza u Vrpolju, Ribarova broj 3, koju je kasnije prekupio od pokojne Schwartzovice.

ZAKONSKA ODREDBA
O ČUVANJU HRVATSKE IMOVINE
od 18. 4. 1941.
naglašava da se Židovima oduzima imovina
U OPĆEM INTERESU HRVATSKOGA NARODA

40 U izvorniku upisana godina 1980. – očito je Horvat pri kucanju zamijenio posljednje dvije brojke.

*

ZAKONSKA ODREDBA
O OBVEZATNOJ PRIJAVI IMETKA ŽIDOVA
od 1. 5. 1941.

određuje, da su Židovi dužni

PODNIJETI PRIJAVE

DA SE NJIHOVA IMOVINA NACIONALIZIRA, ODUZIMA, ŠTO JE ŠIMO SPITZER I UČINIO, A NJEGOVA IMOVINA POVJERENA

NADZORNIM POVJERENICIMA

KUPOPRODAJNIM UGOVOROM OD 10. 12. 1942. PREUZEO JE RADNJU ŠIME SPITZERA IZ VRPOLJA

ĐORĐE PRECCA, trgovac

*

Šimo Spitzer i majka mu Malvina udova Spitzer ostaše bez svake imovine.

Uhapšeni su i prepraćeni u Đakovo, pa na pustaru Slašćak kod željezničke stanice Viškovci i konačno u

ŽIDOVSKI LOGOR TENJE KOD OSIJEKA

Odakle sam ih ja kao šurjak odnosno zet izvadio kao predsjednik Sudbenog stola u Osijeku i nastanio ih kod sebe

U ZGRADI SUDBENOG STOLA U OSIJEKU

u Starčevićevoj ulici broj 7/I., u kojoj Židovi nisu smjeli stanovati, a odakle su 3. svibnja 1943. ranom zorom oko 2, 3 h po oružanim agentima tadašnjeg Vinkovačkog kotarskog predstojnika Ivana Tolja – kako tradicija kaže (koji je 1945. obješen)

UHAPŠENI

i nasilno odvedeni, predani Nijemcima na daljnji postupak u zloglasni logor

AUSCHWITZ

i tamo u krematoriju spaljeni.

Moja supruga Helena Horvat primila je na svečanom skupu u Vrpolju u zadružnom domu ovu

SPOMENICU

PREZIDIJUM SABORA
NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE
SPOMENICA
ZA VJEČNU USPOMENU
NA ŽRTVE TERORA FAŠISTIČKIH ORGANIZACIJA
I NJIHOVIH SLUGU.
PREZIDIJUM SABORA
NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE
NA PRIJEDLOG
BORACA NARODNO OSLOBODILAČKOG RATA
IZDAJE OVU SPOMENICU ZA

ŠPICER ŠIMUNA
ŠPICER MALVINU

Koji u vrijeme Narodnooslobodilačkog rata i
narodne revolucije 1941 – 1945 godine pao kao ŽRTVA
Fašističkog terora. ZAHVALNA DOMOVINA.
Oslobođena herojskom borbom naroda pod
RUKOVODSTVOM KOMUNISTIČKE PARTIJE I DRUGA TITA, neće nikad zaboraviti mučeničke žrtve, na čijim je kostima izgrađena sloboda i nezavisnost naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Br. SPOMENICE 25726 dano u Zagrebu 29. novembra 1950.

Savez boraca	Prezidijum Sabora
narodnooslobodilačkog rata	Narodne republike
NR Hrvatske	Hrvatske
predsjednik	K. Mrazović v. r.

Dokaz: Spomenica u izvoru.

*

Za vrijeme svoga života u Đakovu Židovi su bili u većini jako dobro.

Ja sam nekada dobro poznavao gotovo sve ondašnje Židove u Đakovu, kako tadašnju generaciju odraslih i njihove pređe, tako i njihovu djecu. Prošlo je međutim preko pet decenija, kako sam napustio rodno mjesto Đakovo, kako ljudska memorija ne može TRAJNO PAMTITI sve događaje, koje smo doživjeli, čuli, to je sasvim razumljivo, da i ja nakon minulih pet decenija više nisam u stanju dati svoj osvrt NA SVE MINULE DOGAĐAJE I ŽIVOT Židova, s kojima sam nekada dolazio u susret. Sve je to nekad bilo i većim dijelom ispražnjeno i izlapilo iz ljudskoga pamćenja. Sve je to manje – više nekad bilo – sad se spominjalo i ispražnjeno iz ljudskoga pamćenja – memorije. To je prošlost, koja je izgubljena za sva vremena, ako nije zapisana. Ipak ću međutim kazati o TROJICI BRAĆE ŠPICERIMA, s kojima sam došao ženidbom u susret – ono, što znadem.

Braća Špiceri

su rodom i maloga sela Đakovačkih Selaca. Evo te braće

Najstariji zvao se Maks. Kad se oženio, prvo mu je zvanje bilo fijakerista u današnjem Slavonskom Brodu.

Pod starost došao je u Đakovo i bavio se pivničarstvom, gostioničarstvom i vodio je gostionu sada pokojnog Karla Najpara u bivšoj Pašeničkoj ulici sada Lole Ribara ulici u Đakovu.

Ovo su mu djeca:

a) Flora, koja je bila pisarica, zapisničarka, daktilografkinja kod kotarskog suda u Đakovu, a za bivše NDH kod kotarskog suda u Osijeku, a za prvog hapšenja Židova u Osijeku, uhapšena je i ona i sa uhapšenim Židovima upućena u Njemačku u židovski logor, ODAKLE SE NIJE POVRATILA.

b) druga kći Ružica uhapšena je u Đakovu i sa đakovačkim Židovima prepraćena u logor u SR Njemačku, odakle se nije vratila.

c) treća se kći zvala MARICA, koja se udala za nekog zubara iz Zagreba i s njim živjela u Srbiji, gdje je – navodno – i umrla.

Maks Špicer umro je u Đakovu i pokopan je na židovskom groblju.

2. Drugi brat po starosti zvao se Jakob, koji je vodio kao pipničar gostionicu u Pavićkoj ulici u Đakovu, tada gostionu obitelji Toth, koja danas u Đakovu više ne postoji.

Napustio je Đakovo i s obitelju otišao u Zagreb – Kustošija i čime se tamo bavio nije mi poznato. Navodno – umro je u Zagrebu. U braku imao je troje djece, dvoje muških i jedno žensko:

a) Šimo, koji je završio Srednju školu u Osijeku, zvanu Trgovačka akademija, u zgradi tadašnje Realne gimnazije u Osijeku. Osposobio se za

knjigovođu i bankovnu službu. Posvetio se je međutim u životu organizaciji CIONISTA, i na početku Drugoga svjetskog rata kao tajnik iste organizacije uhapšen je i sproveden na Banjicu, gdje je navodno ubijen.

b) drugi brat zvao se Vilko i njegova sudbina je navodno ista, kao i brata mu Šime. O njemu ništa potanje ne znam.

c) kći Zlata udala se za trgovca Spiegl Roberta, koji je u Đakovu vodio trgovinu u bivšoj kući Bruck pokraj male crkve u Đakovu. Stanovali su u tadašnjoj Piškorevačkoj – danas Preradovićevoj ulici u bivšoj kući Marcikić, a komšija mu je bio sada pokojni Karlo Vorgić, soboslikar u Đakovu. Zlata se je sa svojim mužem rastala radi neslaganja u braku i s njim je imala – mislim – dvoje djece, od kojih se jedna kći udala za visokog intelektualca u Sarajevu i tamo je umrla.

Zlata Špigl za vrijeme bivše NDH emigrirala je u Italiju u grad Bari i preživila je II. svjetski rat i vratila se natrag u Hrvatsku, gdje je i umrla prirodnom smrću.

Zlata je za vrijeme moje odsutnosti došla u posjet mojoj ženi i ostavila joj fotografiju svoje obitelji, i na poleđini te slike stoji napisano: "Za uspomenu od Vaše Zlate i djece – Kustošija." Slika je vrlo tamna pa se slabo razaznaju fotografirani. I tu sliku prilažem u izvoru.

3. Treći brat zvao se Albert, koji je oženio Malvinu rođenu Goldstein – otac troje djece:

a) Josefinu, koja se udala za nekog glazbenika DVD Đakovo. U braku je JOŠ I DANAS ŽIVA DVA SINA:

Roberta i Alberta. Preudala se za poreznika Franju Geigera u Đakovu i s njime živi u Đakovu, Kralja Tomislava 52.

b) sina Šimu, trgovca u Vrpolju, koji je oženio Vilmu Keršner iz Retkovaca, preminulu 3. 6. 1930. i pokopana na židovskom groblju u Đakovu. Kako je nastala NDH, stigoše razni zakoni, koji stavljaju Židove izvan zakona.

*

Kada su Šimo Špicer i njegova majka uhapšeni i u logor u Osijek prepraćeni, otišao sam tadanjem ustaškom stožerniku Ćirilu Kralju i zamolio ga, da njih dvoje pusti na slobodu i da meni o tome izda ispravu, da ih mogu iz logora odvesti k sebi u stan gdje će imati stan i hranu i sve potrebno. On je meni molbi udovoljio, ispravu mi izdao, s kojom sam se poslužio i njih oboje iz logora izvadio i kod sebe nastanio. Stvar se odigrala ovako: K nama je došla Ružica Fein preudana Petković iz Osijeka, kojoj sam rečenu ispravu predao i ona [ih] je na fijakeru iz

logora k meni u stan dovela, gdje su ostali sve do svoga ponovnog uhapšenja dana 3. svibnja 1943.

Dokaz: a) arhiva Ustaškog stožera u Osijeku – u koliko je sačuvana i Ružica Fein preudana Petković, kojem je boravište za sada nepoznato, a u koliko se isto ustanoviti ne može, predlažem da se glede njenog boravišta presluša njezin sin ili pastorak Ratko Matković, koji je od svoje rane mladosti bio glumac Gradskog kazališta u Osijeku a sada glumac gradskog kazališta u Sarajevu.

Rečeni uhapšenici prepraćeni su iz moga stana Osječkoj gradskoj policiji, Strossmayerova ulica.

Dokaz: arhiva gradske policije u Osijeku. Sa svojom ženom Helenom Horvat otpratio sam njih dvoje uz pratnju tajne policije do njihovog zadnjeg odredišta, noseći oboje na svojim leđima svežanj njihove posteljine misleći, da će im to trebati.

Pomislite si taj nečuveni prizor gdje tadašnji predsjednik Sudbenog stola dr. Mato Horvat sa svojom ženom Helenom sa svežnjem – "PINKLOM" posteljine na leđima prati rečene uhapšenike kroz sredinu grada Osijeka. Prolaze rijetki prolaznici i promatraju neobičnu povorku u pratnji tajne policije. Dopratili smo svoje sve do zgrade policije u Strossmayerovoj ulici i tu se rastasmo. Njih se dvoje okrenilo prema nama i zadnje su im riječi bile

S BOGOM – S BOGOM

MATA! HELA!

Sutra su prepraćeni u školu Sv. Ane i još sam im sutra uvečer donio večeru. Od onda više se nismo vidjeli.

Dokaz: arhiva gradske policije u Osijeku Gornji grad Strossmayerova ulica i svjedok ELEZ, tadašnji stražar zatvora Sudbenog stola u Osijeku, koji je vodio popis stanara u zgradi Sudbenog stola u kojem su bili navedeni i moja punica Malvina udova Špicer i njezin sin Šimo Špicer.

*

TRAUER – ALBUM

Moja Hela primila je svojedobno od svoje pokojne tetke

SIDE UDOVE BERGER

tzv. TRAUER-ALBUM – knjigu molitava za svoje pokonike – Kaddisch-molitve – za godišnjicu svoje majke.

U toj knjizi nalazi se i prilog zvan

Erinnerung an den Sterbtag
- sjećanje na godišnjicu smrti
oca
IGNATZ BERGER
koji je umro 5. kolovoza 1905.

Na drugoj strani toga Erinnerung-a stoji napisano:

Der Ewiger hat's gegeben, der Ewige hat's genommen
VJEČNI BOG JE DAO – VJEČNI BOG JE UZEO

Gornju molitvu kod zapaljenog svjetla.

Pokojna tetka Sida reče Heli: Ti ćeš to znati učiniti, a sada šaljemo ovu knjigu u druge nadležne ruke, da se ta njena želje ne samo poštuje nego i izvrši.

Dokaz: Trauer-album,
koji prilažemo u izvoru.

*

Braća
Branko i Željko i sestra im Mira

dati će podatke o svome najužem rodu o njihovom životu i radu i to glede svojeg sada pokojnog oca Šime Berića i glede svoje majke Marije rođene Majbaum sada udove Berić i glede pokojne svoje bake Side rođene Špicer udane i udove Berger, koja je tijekom cijelog svoga dugog života vodila brigu za sve njihove potrebe, odgoj, prehranu i naobrazbu kojoj za to moraju biti duboko zahvalni i preko groba. Treba se posebno obratiti [pažnju] na život i smrt svoga ujaka sada pokojnog Jakoba Špicera i svoje ujne, žene Jakobove. Zlata vaša tetka rastavljena od svoga muže Spiegel Roberta živjela je dugo sama sa svojom djecom, stigla je i u emigraciju u Italiju u grad Bari. Valja to sve potanje obraditi i uvrstiti sve što vam je o tome poznato. Navedite imena njene djece prema fotografiji koja je ovom referatu priložena.

Naročitu pažnju obratite na svoju sestričnu, kćerku svoje tetke Zlate, koja se udala za intelektualca u Sarajevo – koliko je imala djece, kada je umrla – sa koliko djece – oca svoje djece i svu njihovu sudbinu u svome braku.

SUMMARY

Branko Ostajmer

Cultural worker Dr. Mato Horvat from Djakovo and his script "Material for the cultural history of Djakovo relating to Djakovo Jews and those from Vrpolje"

In this article the author provides an overview of the life and work of the merited Đakovo lawyer and cultural activist Mato Horvat (Djakovo 09.07.1981- Vrpolje 03.26.1983) on the basis of literature, printed and oral sources. Known today for his perfectly composed voluminous monograph of the singing society of "Sklad" - "Preradovic," Horvat was "the most intellectual person" (according to Ivan Gašparac) in the interwar Djakovo (1918-1941), and after the war, due to the performance of judicial duties during the period of the Independent State of Croatia he was penalized to exile from public life. Until his death he lived secluded in Vrpolje, leaving us the legacy of some valuable manuscripts. Attached to this article, you can find his script "Material for the cultural history of Đakovo relating to Djakovo Jews and those from Vrpolje", published for the first time.

GRAĐA

Bibliografija *Zbornika Muzeja Đakovštine* 1/1978.-10/2011.

Branko Ostajmer
Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski Brod

U povodu objavljivanja desetoga, jubilarnog broja *Zbornika Muzeja Đakovštine*, uredništvo *Zbornika* odlučilo je objaviti ukupnu bibliografiju te na taj način znanstvenoj i široj zainteresiranoj javnosti na jednom mjestu pružiti cjelovit pregled sadržaja dosadašnjih *Zbornika*. U prilogu je objavljena kronološka i autorska bibliografija, a u uvodnom je tekstu sažeto prikazana prošlost *Zbornika,* pobrojeni su urednici, članovi uredništva i drugi pojedinci zaslužni za izlaženje i oblikovanje *Zbornika*.

Ključne riječi: Zbornik Muzeja Đakovštine, Muzej Đakovštine, Đakovo, bibliografija.

Izdavač *Zbornika*, Muzej Đakovštine, osnovan je rješenjem gradskoga Narodnog odbora općine Đakovo od 12. prosinca 1951., a prvom direktoricom (ravnateljicom) postala mu je Hedviga Dekker. Od svojih početaka Muzej je, u okviru kadrovskih i drugih mogućnosti, nastojao pozornost pridavati i izdavačkoj djelatnosti. Godine 1959. objavljena je knjiga Hedvige Dekker *Đakovo i njegova okolica kroz kulturno historijske spomenike*, a 1978. objavljen je i prvi broj zbornika *Đakovo i njegova okolica*. Zbornik je objavljen kao prva knjiga druge serije *Biblioteke Muzeja Đakovštine*, i s podnaslovom *Zbornik Muzeja Đakovštine*. Od četvrtoga broja, kada su unesene značajne preinake kojima je *Zbornik* poprimio strukturu i karakter časopisa, *Zbornik* nosi naslov *Zbornik*

Muzeja Đakovštine, dok je uz naslov, prvenstveno iz bibliografskih razloga, zadržan podnaslov *Đakovo i njegova okolica*. Zbog tih promjena *Zbornik* je i u katalogu zagrebačke Nacionalne i sveučilišne knjižnice do uključivo četvrtoga sveska zaveden kao monografija (signatura 520.013), a od petoga sveska kao časopis (signatura 235.834).

Uz navedene, možda i najznačajnije preinake, *Zbornik* je tijekom trideset i tri godine (1978.-2011.) izlaženja prošao i kroz mnoge druge mijene: mijenjali su se urednici i uredništva, krug suradnika, ali i gotovo svi ostali suradnici te drugi detalji koji u konačnici oblikuju sadržaj i formu *Zbornika* (lektori i korektori, prevoditelji sažetaka, tiskare, grafički izgled, format i naklada). Povrh svega, uredništvo je tek od 1997., odnosno od 2001. godine uspjelo uspostaviti kontinuitet u izlaženju *Zbornika* koji se od tada objavljuje u redovnim dvogodišnjim razmacima. Sve navedene promjene nametale su potrebu izrade bibliografije koja bi pružila uvid u prijeđeni put i ostvarene rezultate. Pripremajući novi, deseti svezak *Zbornika Muzeja Đakovštine*, uredništvo istoga prepoznalo je u objavljivanju jubilarnoga broja i više nego primjerenu prigodu da se toj potrebi i udovolji.

Kako je u uvodu rečeno, prvi broj *Zbornika* objavljen je 1978. godine, a unutar svojih korica, na ukupno 274 stranice, obuhvatio je osam radova podijeljenih u tri cjeline ("Članci i rasprave", "Građa", "Iz arhiva"). Kao posljednji rad u *Zborniku* objavljen je obiman rukopis Milka Cepelića, a poznato je – premda to nije nigdje navedeno – da je Cepelićev tekst priredio te predgovorom i bilješkama popratio Krešimir Pavić. Glavni i odgovorni urednik bio je Ivica Šestan, a članovi uredništva, pored njega, bili su i Ivan Germovšek, Franjo Čordašić (preminuo prije objavljivanja *Zbornika*), Krešimir Pavić te Mile Jurjević. Pokretači *Zbornika* postavili su si za zadaću izdavanje serijske publikacije koja bi u redovnom ritmu izlaženja donosila radove o prošlosti Đakovštine, no već od samih početaka uredništvo nije uspijevalo ostvariti redovitost objavljivanja. Drugi *Zbornik* objavljen je tek 1982., a treći 1985. godine. Oba broja uredio je Krešimir Pavić, uz isti sastav uredništva (Ivan Germovšek, Branka Uzelac, Krešimir Pavić, Mile Jurjević, Ivo Pavlović).

Nakon 1985. i trećega sveska uslijedila je duga pauza od dvanaest godina koja je, pored ostalih razloga, bila posljedica odlaska Ivice Šestana iz Đakova, prerane smrti Krešimira Pavića te izbijanja Domovinskoga rata. Četvrti broj *Zbornika* objavljen je, dakle, 1997. godine, a uredio ga je djelatnik Muzeja Borislav Bijelić, koji je uredio i narednih šest svezaka te je svakako najzaslužniji za ponovno pokretanje i održanje *Zbornika* do danas. Kako je prethodno već napomenuto, s Bijelićem kao trećim urednikom uvedene su brojne novine u uređivačkoj politici. Prije svega, proširen je krug suradnika, i od 1997. godine svoje radove u *Zborniku* objavio je veći broj uglednih hrvatskih povjesničara i

drugih znanstvenika. Uvedena je, zatim, cjelina "Ocjene i prikazi" koja je sastavni dio većine historiografskih časopisa, a u okviru koje se donose obavijesti o značajnijim naslovima zavičajne publicistike, kao i svim drugim značajnijim radovima koji tematiziraju prošlost Đakova i Đakovštine. S četvrtim brojem uvedena je, također, i praksa preuzimanja radova koji su prethodno objavljeni u manje poznatim, odnosno manje dostupnim zbornicima i časopisima, a koji donose značajne spoznaje o prošlosti Đakovštine.

U impresumu četvrtoga sveska ne nalazimo podatke o uredništvu *Zbornika*. U petome svesku uredništvo su, uz urednika Bijelića, činili Krunoslav Filipović, Željko Lekšić, Ivo Pavlović te Branka Uzelac, a sastav uredništva ostao je nepromijenjen i u šestome svesku. Od sedmoga član uredništva je Vladimir Geiger, od osmoga umjesto Ive Pavlovića u uredništvu je Branko Ostajmer, a od devetoga sveska Krunoslava Filipovića zamijenio je Ivica Mandić. Uredništvo jubilarnoga, desetog sveska *Zbornika* čine Borislav Bijelić, Ivica Mandić, Branka Uzelac, Vladimir Geiger i Branko Ostajmer.

Struktura i urednička politika, promovirane 1997. godine, ostale su do danas u svojoj osnovi nepromijenjene, a jedine značajnije promjene uvedene su 2009. godine, i za svrhu su imale podizanje ukupne znanstvene razine zbornika. Promjene su se prvenstveno očitovale u uvođenju recenzentskoga postupka, te formiranju uredničkoga vijeća sastavljenog od uglednih imena hrvatske historiografije i njoj srodnih znanosti (Mato Artuković, Branka Migotti, Đuro Vanđura, Ivan Šestan, Luka Marijanović, Stanko Andrić).

Uz urednike i uredništvo, te uredničko vijeće, za konačan izgled objavljenih priloga i *Zbornika* u cjelini dio zasluga pripada i većem broju drugih pojedinaca koji zavrjeđuju da se na ovom mjestu spomenu njihova imena.

Kao lektor i korektor u impresumu prvoga i trećega sveska *Zbornika* bio je naveden Krešimir Pavić; u drugomu svesku ispušteno je ime lektora i korektora, no za pretpostaviti je da Pavić lektorirao i tekstove toga sveska. Lekturu i korekturu četvrtoga sveska (1997.) izvršio je prof. Miro Šola, ista zadaća pri pripremi petoga sveska (2001.) povjerena je Anselmi Salopek, a od šestoga sveska (2003.) lekturu i korekturu potpisuje prof. Hrvoje Miletić. Za razliku od prvoga, svi ostali brojevi *Zbornika* imaju i sažetke radova na stranom jeziku. Svi radovi objavljeni u drugom broju opremljeni su sažetcima na engleskom jeziku, no u impresumu nije navedeno ime prevoditelja. U trećemu svesku sažetcima na njemački jezik opremljeni su radovi iz cjeline "Rasprave i članci", a načinio ih je prof. Franjo Gruić. Od četvrtoga sveska nadalje, uključujući i posljednji, deseti svezak, sažetci radova ponovno se objavljuju na engleskom jeziku, a prevodi ih prof. Snježana Marić.

Računalnu obradu *Zbornika* i tisak istoga obavljala su bez iznimke domaća, đakovštinska poduzeća: prvi i treći svezak otisnut je u "Tipografiji", drugi u

"Đakovotisku", četvrti u "Rechnertisku", a od petoga sveska *Zbornik* se tiska u "Tiskari" iz Budrovaca. Tekst *Zbornika* računalno se prelama od četvrtoga sveska, i svih sedam u međuvremenu objavljenih svezaka računalno je obradio "Hardy" iz Đakova. Tijekom godina mijenjana je, također, i naklada *Zbornika*: u impresumima prva dva sveska ne nalazimo podatak o nakladi, treći je otisnut u 1000 primjeraka, četvrti u 700, peti i osmi u 400, šesti i sedmi u 500, a deveti i deseti u 300 primjeraka.

Navedene podatke o grafičkom izgledu *Zbornika* zaključimo s onim o formatu: prva dva sveska objavljena su u manjem formatu (A5), ne odveć uobičajenom za časopise i zbornike, a od trećega sveska uveden je veći format (B5), standardan za časopisna izdanja.

Na sâmomu kraju nekoliko riječi o sâmoj bibliografiji. Ono što se i letimičnim uvidom u priloženu bibliografiju pokazuje kao posve izvjesno i neupitno, jest da je na stranicama *Zbornika* dosad objavljen uistinu velik broj priloga koji predstavljaju riznicu izvora i spoznaja o prošlosti grada Đakova i Đakovštine, a koje potpisuju negdašnji i današnji djelatnici Muzeja Đakovštine, odnosno vanjski suradnici. U krugu vanjskih suradnika nalazimo i znatan broj vrsnih hrvatskih stručnjaka iz područja historiografije, arheologije, povijesti umjetnosti, etnologije te drugih srodnih znanstvenih disciplina. Radovi ovih autora – djelatnikâ Hrvatskoga instituta za povijest, Filozofskih fakulteta u Zagrebu i Osijeku, Državnoga arhiva u Osijeku, te drugih uglednih hrvatskih znanstvenih, arhivskih i obrazovnih ustanova – naročito su pridonijeli podizanju znanstvene kvalitete i stručne razine *Zbornika*.[1]

---

1 U novinama i časopisima objavljen je veći broj recenzija, prikaza ili manjih napisa o *Zborniku Muzeja Đakovštine*. Na ovom mjestu donosimo tek selektivan, nepotpun pregled tih tekstova: Borislav BIJELIĆ, "Zbornik Muzeja Đakovštine 4 (1997)", *Revija Đakovački vezovi*, Đakovo 1997., 76.; Borislav BIJELIĆ, "Iz tiska izašao Zbornik Muzeja Đakovštine 4", *Đakovački glasnik* (Đakovo), br. 58, 27. II. 1997., 10.; Borislav BIJELIĆ, "Iz tiska izašao Zbornik Muzeja Đakovštine br. 4", *Glasnik slavonskih muzeja*, XXV/1998, br. 2 (57), 74.-75.; Borislav BIJELIĆ, "Značajniji povijesni radovi o Đakovu i Đakovštini od 1991. do 1999.", *Časopis za suvremenu povijest*, 31/1999, br. 3, 517.-518.; Milan VRBANUS, "Zbornik Muzeja Đakovštine, br. 5 (Đakovo, 2001), 306 str.", *Scrinia slavonica*, 2/2002, 579.-581.; Milan VRBANUS, "Zbornik Muzeja Đakovštine 5/2001", *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 6/2003, 200.-203.; Hrvoje MILETIĆ, "Zbornik Muzeja Đakovštine 6 (2003)", *Scrinia slavonica*, 4/2004, 603.-604.; Hrvoje MILETIĆ, "Zbornik Muzeja Đakovštine 6 (2003)", *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 7/2005, 228.-229.; Suzana ŽUPAN, "Svečano predstavljen sedmi Zbornik Muzeja Đakovštine", *Glas Slavonije* (Osijek), 3. XII. 2005., 48.; Nataša BOŠNJAK, "Objavljen Zbornik Muzeja Đakovštine – Naših prvih 55 godina", *Glas Slavonije* (Osijek), 22. XII. 2005., 28.; Suzana ŽUPAN, "Svečano predstavljen novi broj Zbornika Muzeja Đakovštine – Značajni pomaci", *Glas Slavonije* (Osijek), 22. XI. 2007., 39.; D. K. [Danijela KRULJAC], "Znanstveni časopis", *Slavonski dom* (Osijek), god. X., br. 1851, 18. XII. 2009., 14.; Marina VINAJ, "Zbornik Muzeja Đakovštine 9 (2009)", *Glasnik slavonskih muzeja*, XXIX/2010, br. 6, 136.

Bibliografiju *Zbornika Muzeja Đakovštine* donosimo najprije prema sadržaju pojedinih brojeva *Zbornika*, a potom i prema autorskom kriteriju. U bibliografiji radova prema autorima većim su slovima (font 12) i kurzivom otisnuti članci i prilozi gradiva, a manjim slovima (font 10) i verzalom ostali prilozi (recenzije, prikazi, diskusije, in memoriami, te tekstovi vezani uz aktivnosti Muzeja Đakovštine).

*

Bibliografija prema brojevima

1/1978.

ČLANCI I RASPRAVE

Mate Šimundić, Značenje naziva grada Đakova, 3.-7.
Mate Šimundić, Osvrt na značenje naziva iščezlih đakovštinskih sela, 9.-26.
Stjepan Romić, Uz 470. godišnjicu ergele đakovačke, 27.-39.
Ivica Šestan, Tradicijska stambena zgrada u Đakovštini, 41.-86.
Krešimir Pavić, Đakovačke tiskare prije I. svj. rata, 87.-164.

GRAĐA

Ivan Germovšek, Natpisi na spomenicima u Đakovu, 165.-197.
Krešimir Pavić, Pisma pisana Josipu Wallingeru, 199.-214.

IZ ARHIVA

Milko Cepelić, Poviest sela Vuke, 215.-274.

2/1982.

ČLANCI I RASPRAVE

Krešimir Šimić, Milan Stanivuković – Oficir (1912.-1944.) (o sedamdesetoj godišnjici rođenja), 3.-20.

Zvonimir Kulundžić, Slikar Slavonije Iso Jung, 21.-78.

Mate Šimundić, Slovak Janko Tombor – hrvatski književnik, 79.-91.

Zorko Marković, Prilog poznavanju prethistorijskih nalazišta Đakovštine, 93.-103.

Ivo Pavlović, Šimenica. Novi arheološki lokalitet, 105.-119.

Krešimir Pavić, Ilirizam u Đakovu, 121.-152.

GRAĐA

Marin Srakić, Kranjčevićeva i Matoševa pisma biskupu Strossmayeru, 153.-156.

Krešimir Pavić, Pravila "Hrvatske čitaonice" u Đakovu 1895., 157.-163.

3/1985.

ČLANCI I RASPRAVE

Mate Šimundić, Nepoznata osobna imena u Đakovštini i Požeškoj kotlini u popisu 1698. i 1702., 5.-27.

Vladimir Geiger, Kolonizacija Nijemaca u Đakovo i Đakovštinu, 29.-65.

Krešimir Pavić, Luka Botić u Đakovu, 67.-103.

Ivan Jelić, Literatura i građa o narodnoj vlasti na kotaru Đakovo 1941.–1945. godine, 105.-116.

Leo Slijepčević, Slikar Ljudevit Šestić, 117.-141.

Ivica Šestan, Primjer ženske nošnje iz Viškovaca. Prijedlog za rekonstrukciju, 143.-156.

Branka Uzelac, Ćilimi čupavci đakovačkog kraja, 157.-162.

DISKUSIJA

Mate Šimundić, Reljković je prezime hrvatskoga književnika Matije Antuna, 163.-171.

GRAĐA

Ivan Mirnik, O blagu iz Drenja, 172.-174.
Marin Srakić, Iz Dijecezanskog arhiva, 175.-179.
Krešimir Pavić, "Đakovačka koračnica" Dragutina Trišlera, 180.-184.

4/1997.

ČLANCI

Stjepan Sršan, Osamstota obljetnica Osijeka, 5.-16.
Zlata Živaković-Kerže, Kratak prikaz đakovačkoga vlastelinstva u doba biskupa Josipa Jurja Strossmayera, 17.-25.
Branka Migotti, Ranokršćanska freska iz Štrbinaca kod Đakova, 27.-49.
Borislav Bijelić, Diskontinuirani kontinuitet Muzeja Đakovštine, 51.-55.
Zdenka Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, 57.-81.
Stjepan Sršan, Katoličke župe u Đakovštini početkom 18. stoljeća, 83.-99.
Željko Lekšić, Selo Gorjan na planu iz 1856., 101.-106.
Vladimir Geiger, Nijemci Đakova i Đakovštine nakon Drugog svjetskog rata, 107.-140.
Marija Augustinović, Kratak osvrt na pojedine karakteristike i probleme stanovništva Đakovštine, 141.-164.
Bosiljka Janjatović, Prilog za biografiju odvjetnika dr. Franje Papratovića (1871.-1922.), 165.-176.
Mato Artuković, Đakovački narodni zastupnici u Hrvatskom saboru 1861., 177.-198.

OCJENE I PRIKAZI

Josip Vinkešević, Narodni plesovi Đakovštine (Adam Pavić), 201.
Krešimir Pavić, Povijest đakovačkih tiskara (Borislav Bijelić), 202.-204.
Tone Papić – Božica Valenčić, Župna crkva Svih svetih u Đakovu (Željko Lekšić), 205.
Diacovensia. Teološki prilozi, god. I., br. 1 (Vladimir Geiger), 206.-208.
Fotomonografija starog Đakova (Borislav Bijelić), 209.
Tomo Šalić, Vrbica u Đakovštini 1330.-1990. (Željko Lekšić), 210.
Mate Šimundić, Đakovštinska toponimija (Miro Šola), 211.-212.
Đakovština u Domovinskom ratu (Borislav Bijelić), 213.
Zvonko Benašić, Spomenica "Tene" Kulturno umjetničkog društva PIK-a Đakovo 1985.-1995. (Borislav Bijelić), 214.
Zdravka Dean, Đakovo (Borislav Bijelić), 215.
Miro Šola – Mirko Ćurić, Košarkaški klub "Đakovo" 1974.-1994. (Borislav Bijelić), 216.
Diacovensia. Teološki prilozi, god. III., br. 1 (Borislav Bijelić), 217.-218.
Stefan Sehl (Red.), Heimatbuch Drenje – Slatinik – Manditschevac – Pridvorje. Unvergessene Heimat Donauschwaben. Großgemeinde Drenje – Slatinik – Manditschevac – Pridvorje in Slawonien (Vladimir Geiger), 219.-220.
Vladimir Geiger – Ivan Jurković, Pisma iz Krndije (Borislav Bijelić), 221.-222.

5/2001.

ČLANCI

Branka Uzelac, Pedeset godina od osnivanja Muzeja Đakovštine Đakovo, 5.-20.
Željko Lekšić, Iz povijesti đakovačkih mlinova, 21.-37.
Vladimir Geiger, Novčanice/bonovi grada Đakova, 39.-60.
Tihana Petrović, Milko Cepelić – istraživač hrvatskoga seljačkog tekstila, 61.-75.
Branka Migotti, Je li rimska Certisija bila na Štrbincima kod Đakova?, 77.-95.
Mira Kolar-Dimitrijević, Gospodarske i socijalne prilike u Đakovu i Đakovštini od 1929. do 1941. godine, 97.-134.
Borislav Bijelić, O grbu Đakova – a ponešto i o razvoju heraldike kod nas i u svijetu, 135.-155.

Grgur Marko Ivanković, Arhitektura secesije u Đakovu, 157.-168.
Jasmina Ratković, Perivoj uz biskupski dvor u Đakovu, 169.-195.

GRAĐA

Krešimir Pavić, Autobibliografija objavljenih radova, 199.-213.
Vilim Matić, Stare karte Đakovštine, 215.-223.
Vilim Matić, Pregled općina u đakovačkom kotaru 1850. godine, 225.-230.
Melita Rončević, Privredne organizacije općine Đakovo (1946.-1973. g.) iz fonda Okružnog privrednog suda u Osijeku, 231.-254.
Vesna Božić-Drljača, Razvoj uprave na području Đakova od 1945. do danas, 255.-265.

KRITIKE, OCJENE I PRIKAZI

Helena Sablić-Tomić – Goran Rem, Puut nebeski. Đakovačka čitanka (Hrvoje Miletić), 269.-273.
Accede ad Certissiam, Antički i ranokršćanski horizont arheološkog nalazišta Štrbinci kod Đakova (Borislav Bijelić), 274.-275.
Borislav Bijelić, Đakovačke ulice. Kratke biografije osoba po kojima su dobile ime (Vladimir Geiger), 276.-277.
Hrvoje Miletić, Đakovštinom utjelovljeni (Borislav Bijelić), 278.-279.
Strizivojna. Zbornik radova o 300. obljetnici prvog poznatog zapisa imena (Nikola Damjanović), 280.-282.
Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara 1. (Hrvoje Miletić), 283.-284.
2. đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara (Ivan Kunštić), 285.-286.
Antun Mandić, Uputjenje k'slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnieh ucsionicah u kraljestvu Slavonie 1779. (Miro Šola), 287.-289.
Julije Njikoš, Đakovo je srce Slavonije. Narodni i radni običaji, pjesme, kola i poskočice seljana Đakovštine (Adam Pavić), 290.-291.
Miro Šola, Moji razgovori s njima (Borislav Bijelić), 292.-293.
Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru (Borislav Bijelić), 294.-297

U SPOMEN

Sjećanje na Krešimira Pavića (Mato Batorović), 301.-305.

6/2003.

ČLANCI

Zdenko Radelić, Križarska gerila u Đakovštini od 1945.-1946., 7.-27.

Zlata Živaković-Kerže, Povijest nogometnih klubova u Đakovu (1910.-1941.), 29.-45.

Borislav Bijelić, Od iluzije do zbilje i nazad: Nikada realizirani projekt gradnje vicinalne željeznice Našice-Đakovo, 47.-66.

Vladimir Geiger, Osnivanje i pravila židovskih društava u Đakovu, 67.-81.

Branko Ostajmer, Saborski izbori u Đakovu i Đakovštini 1884. godine, 83.-114.

Željko Lekšić, Strossmayerov trg – stara jezgra Đakova, 115.-133.

GRAĐA

Stjepan Matković, Dokumentarni prilozi o pravno-političkim odnosima javne uprave i Katoličke crkve te o naličju saborskih izbora u Đakova (1884.-1885.), 137.-157.

Danijel Petković, Đakovačke cehovske diplome: Iz Zbirke diploma Povijesnog odjela Gradskog muzeja Vinkovci, 159.-171.

Vesna Božić-Drljača, Kulturno-prosvjetni rad na području grada Đakova 1949.-1951., 173.-184.

KRITIKE, OCJENE, PRIKAZI, REAGIRANJA

Marin Srakić, Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma – Kratki prikaz na temelju povijesnih izvora s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku i na području Đakovačke i srijemske biskupije (Mato Artuković), 185.-190.

Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara III. i IV. (Ivan Kunštić), 191.-192.

Borislav Bijelić, Naše teme – ogledi o prošlosti i sadašnjosti Đakova i Đakovštine (Zlata Živaković-Kerže), 193.-195.

Škola u Strizivojni 1830.-2000. Prilozi za proučavanje povijesti Strizivojne (Borislav Bijelić), 196.-197.

Vladimir Geiger, Nijemci u Đakovu i Đakovštini (Borislav Bijelić), 198.-199.

Zbornik Muzeja Đakovštine 5/2001 (Milan Vrbanus), 200.-203.

Branka Migotti, Pozlaćena stakla sa Štrbinaca kod Đakova (Ljubica Perinić), 204.-207.

Nikola Bićanić, Knjige imaju svoju sudbinu (Željko Vurm), 208.-209.

Mirko Ćurić, Strategije sjećanja i zaborava (Miro Šola), 210.-212.

Zvonko Benašić, Đakovački spomendani (Željko Lekšić), 213.-214.

Vinko Tokić, Monografija HOŠK (Tomislav Šetka), 215.-216.

Ivan Pavić, Dobrovoljno vatrogasno društvo Gorjani 1926.-2001. (Branko Ostajmer), 217.-218.

Andro Mršić, Nogometni priručnik 1 (Miro Šola), 219.-220.

Miroslav Bauer, Nogomet u Strizivojni 1927.-2002. (Borislav Bijelić), 221.-222.

Tomislav Šajkunović, Pedeseta obljetnica Dobrovoljnog vatrogasnog društva Drenje 1951.-2001. (Branko Ostajmer), 223.-224.

Wilhelm Andreas Zimmermann, Dorfchronik Wutschewzi 1850-1945 (Vladimir Geiger), 225.-226.

Katalog izložbe usporednih fotografija (1948. do 2002.) (Borislav Bijelić), 227.-228.

Istina o oporuci biskupa Strossmayera (Zvonko Benašić), 229.

IN MEMORIAM

Mile Jurjević (Ivo Pavlović), 233.-234.

Msgr. Ćiril Kos (Luka Marijanović), 235.-240.

7/2005.

ČLANCI

Ivica Miškulin, "Sloga" – prilog proučavanju đakovačkog novinstva, 7.-24.

Stanko Andrić, Mjesto svadbe bana Tvrtka I. i franjevački samostan "Sveti Ilija", 25.-37.

Hrvoje Miletić, Suvremena đakovačka književnost, 39.-50.

Dragan Damjanović, Ranomodernistička obnova župne crkve u Strizivojni 1937. godine, 51.-60.

Ivan Knezović, Prilog antičkoj arheološkoj topografiji Đakovštine, 61.-90.

Ivo Pavlović, Olovne votivne pločice podunavskih konjanika iz zbirke Muzeja Đakovštine, 91.-102.

Jasmina Jurković, Prilog valoriziranju etnoloških tekstova Revije Đakovačkih vezova, 103.-125.

Ivica Ćosić-Bukvin, Špenzle (rekla) kao dio tradicije i kulturne baštine Slavonije, 127.-139.

Branko Ostajmer, Prilog životopisu Vatroslava Račkog: neuspješna kandidatura na saborskim izborima 1906. godine, 141.-163.

Željko Lekšić, Đakovačka glavna ulica. Zgrade i njihovi vlasnici od sredine 19. do početka 20. stoljeća, 165.-198.

GRAĐA

Vladimir Geiger, Osnivanje i pravila zadruge svratištara, gostioničara, krčmara i kavanara u Đakovu 1910. godine, 201.-210.

Borislav Bijelić, Pravila Društva za tjelovježbu "Hrvatski sokol" iz Đakova, 211.-220.

KRITIKE, OCJENE, PRIKAZI I REAGIRANJA

Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara VI. i VII. (Robert Francem), 223.-225.

Vladimir Dugalić (prir.), Sveti Otac Ivan Pavao II. u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji (Mirko Ćurić), 226.-227.

Zbornik Muzeja Đakovštine 6 (Hrvoje Miletić), 228.-229.

Željko Lekšić, Hrvatski dom u Đakovu (Branko Ostajmer), 230.-232.

Dragutin Jurić, Politika kao sudbina (Borislav Bijelić), 233.-234.

Zbornik I. i II. Strossmayerovih dana (Borislav Bijelić), 235.-236.

Borislav Bijelić, Đakovo u prijedlozima i projektima željezničkih pruga do 1914. godine (Zlata Živaković-Kerže), 237.-239.

Mirko Ćurić (prir.), Prigodnice biskupu Strossmayeru objavljene u Glasniku od 1874. do 1905. (Miro Šola), 240.-241.

Borislav Bijelić (prir.), Pozdrav iz Đakova. Đakovačke razglednice do 1945. godine (Branko Ostajmer), 242.-243.

Ilija Okrugić-Srijemac, Sastanak vila na Velebitu, u Trnavi i Đakovu... (Branko Ostajmer), 244.-246.

Zvonko Vugrinović, Đakovo. Turističko srce Slavonije (Mirko Ćurić), 247.-248.

Aleksandar Svetozara Jovanović, Iščupani koreni Velikog Nabrđa (Željko Lekšić), 249.-250.

Odgovor na osvrt. mr. Zvonka Benašića: "Istina o oporuci biskupa Strossmayera" objavljen u "Zborniku Muzeja Đakovštine" (6/2003) (Željko Lekšić), 251.-253.

AKTIVNOSTI MUZEJA ĐAKOVŠTINE

Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2003. godinu (Borislav Bijelić), 257.-266.

Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2004. godinu (Borislav Bijelić), 267.-278.

Početkom srpnja 2005. godine otvoren je stalni postav etnologije Muzeja Đakovštine (Branka Uzelac), 279.-283.

Izvješće o rezultatima rekognosciranja trase autoceste Budimpešta-Ploče – koridor 5C s predloženim mjerama zaštite (Ivo Pavlović), 284.-292.

Planirane aktivnosti Muzeja Đakovštine tijekom 2006. godine (Borislav Bijelić), 293.-295.

8/2007.

ČLANCI

Dragan Damjanović, Fotografi đakovačke katedrale, 7.-20.

Borislav Bijelić, Nogomet u Đakovu za vrijeme Drugoga svjetskog rata, 21.-48.

Estera Radičević, Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova u Đakovu – oaza molitve, mira i duhovnosti, 49.-69.

Andreja Šimičić i Margareta Turkalj, Kapela Uznesenja Blažene Djevice Marije u Dragotinu, 71.-90.
Vladimir Geiger, Logoraško groblje Krndija, 91.-103.
Branimir Šutalo, Pokušaj izgradnje Doma Matice hrvatske u Đakovu 1971., 105.-115.
Željko Lekšić, Zgrade na nekadašnjem đakovačkom Zrinjskom trgu, 117.-134.
Mario Jareb, Đakovo i ustaško djelovanje tijekom tridesetih godina dvadesetog stoljeća, 135.-150.
Ivica Miškulin, Iz života 122. brigade Hrvatske vojske 1991.-1993., 151.-179.
Mira Kolar, Svilarstvo Đakovštine na početku dvadesetog stoljeća, 181.-206.
Ildikó Tóth, Kaptol na južnoj granici (Područni djelokrug Bosanskoga stolnog kaptola do sredine 14. stoljeća), 207.-224.

GRAĐA

Branko Ostajmer, Pisma Đure Kovačevića Josipu Jurju Strossmayeru, 227.-236.
Vladimir Geiger, Osnivanje i pravila vojno veteranskog i bolno pripomoćnog društva u Đakovu 1912. godine, 237.-245.

KRITIKE, OCJENE, PRIKAZI I REAGIRANJA

Josip Vinkešević, Deset godina smotri dvorskih i starogradskih plesova i pjesama Hrvatske (Borislav Bijelić), 249.-250.
Ivan Pavić, Đakovački šah 1920.-2005. (Borislav Bijelić), 251.-252.
500 godina ergele Đakovo (Branko Ostajmer), 253.-255.
Tomo Šalić i Adam Pavić, Đurđanci kod Đakova (Branko Ostajmer), 256.-258.
Mato Lukačević, Mladen Đaković, Stjepan Jakab i Ivo Tubanović (prir.), Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću (Branimir Šutalo), 259.-262.
Antun Jarm, Pribrojeni zboru mučenika (Matej Glavica), 263.-264.
120 godina Obrtničke škole Antuna Horvata Đakovo (Mirko Ćurić), 265.-266.
Ivan Ćurić (prir.), Bogoslovno sjemenište Đakovo 1806. – 2006. Slikom kroz povijest i sadašnjost o 200. obljetnici postojanja (Borislav Bijelić), 267.-268.
Ivan Pavić, Hrvatska seljačka stranka 1904.-2004. Gradska organizacija Đakovo 1993.-2002. (Borislav Bijelić), 269.-270.

Antun Dević i Frok Zefiq, Župa Vuka (Vladimir Geiger), 271.-272.

Michael Mutlitz i Rosa Selinsek Mutlitz, Familienbuch Djakovački Selci Kr. Djakovo – Đakovo Slawonien – Croatien (Vladimir Geiger), 273.-275.

AKTIVNOSTI MUZEJA ĐAKOVŠTINE

Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2005. godinu (Borislav Bijelić), 279.-288.

Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2006. godinu (Borislav Bijelić), 289.-301.

Otvaranje stalnog postava kulturno-povijesnog razvoja Đakova (Borislav Bijelić), 302.-305.

9/2009.

ČLANCI

Željko Lekšić, Koralističke kuće u Pavićevoj ulici u Đakovu i njihovi stanari, 7.-18.

Luka Marijanović, Zaslužni i ugledni biskup Antun Mandić na području školstva u Hrvatskoj, 19.-49.

Slađana Josipović, Provedba Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji na posjedima Kongregacije sestara sv. Križa u Đakovu, 51.-67.

Branka Migotti, Tkanje u rimskoj antici – ženska vrlina ili gospodarska stvarnost?, 69.-83.

Vladimir Geiger, O nekim popisima poginulih, nestalih i od posljedica rata preminulih vojnika iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu, 85.-102.

Branko Ostajmer, Prilog životopisu đakovačkoga saborskog zastupnika Lavoslava Jaića, 103.-112.

Zdravko Dizdar, Osnivanje i djelatnost četničkih udruženja na području đakovačkog kotara u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji 1918.-1941. godine, 113.-157.

Hrvoje Miletić, Pregled đakovačkog školstva, 159.-172.

Ljiljana Dobrovšak, Demografski prikaz Židova u Đakovu i Đakovštini od početaka naseljavanja do Prvog svjetskog rata, 173.-200.

GRAĐA

Ivan Pavić, Radna bibliografija radova o Gorjanima pisanih na hrvatskom jeziku, 203.-214.

KRITIKE, OCJENE, PRIKAZI, REAGIRANJA

Antun Jarm – Andrija Šuljak, Đakovo biskupski grad (Hrvoje Miletić), 217.-218.
Adam Filipović, Život biskupa Mandića (Mirko Ćurić), 219.-222.
Vladimir Geiger, Logor Krndija 1945.-1946. (Borislav Bijelić), 223.-224.
Miro Šola – Hrvoje Miletić, 55 godina đakovačke gimnazije (Borislav Bijelić), 225.-226.
Franjo Džakula (ur.), Ljetopis. 50. godina Osnovne škole "Ivan Goran Kovačić" Đakovo 1958.-2008. (Hrvoje Miletić), 227.-228.
Borislav Bijelić, Nogomet u Đakovu 1908.-1962. (Zlata Živaković-Kerže), 229.-230.
Slavko Šisler (ur.), Gradovi i općine Republike Hrvatske (Branko Ostajmer), 231.-233.
Stjepan Sršan (prir.), U ime naroda! Sudski proces profesorima i bogoslovima đakovačkog sjemeništa 1959./1960. (Borislav Bijelić), 234.-236.
Zvonko Benašić, Povjesnica Đakovačkih vezova (Borislav Bijelić), 237.-238.
Marin Srakić, Bibliografija knjiga, brošura, monografija i muzikalija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1527.-2006. (Mirko Ćurić), 239.-241.
Đuro Bošnjak, Zanati stari zanati (Branka Uzelac), 242.-243.
Sanja Rogoz Šola (ur.), Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini (Željka Križe Gračanin), 244.-246.

AKTIVNOSTI MUZEJA ĐAKOVŠTINE

Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2007. godinu (Borislav Bijelić), 249.-259.
Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2008. godinu (Borislav Bijelić), 260.-270.

IN MEMORIAM

Stjepan Brlošić (Branko Ostajmer), 273.-275.

10/2011.

ČLANCI

Borislav Bijelić, Društvo Hrvatska žena Đakovo 1936.-1942., 7.-28.
Željko Lekšić, O zgradama Muzeja Đakovštine od osnivanja do danas, 29.-42.
Tomo Šalić, Hrvati i Veliko Selo, 43.-64.
Luka Marijanović, Prilog životopisu dr. Andrije Šuljka, 65.-86.
Vladimir Geiger, O sudbini Mije Kirhmajera (Kirchmayera), načelnika Đakova u vrijeme NDH, 87.-102.
Zlata Živaković- Kerže, Milena Papratović – prva doktorica etnologije u Hrvatskoj, 103.-110.
Tomo Šalić, Betlem – božićna koleda Ilije Okrugića Srijemca, 111.-144.
Mia Leljak, Staklene posude sa štrbinačke nekropole, 145.-180.
Marina Vinaj, Zavičajna knjižna baština đakovačkih riznica, 181.-190.
Branko Ostajmer, Dr. Mato Horvat i njegov rukopis "Građa za kulturnu prošlost Đakova koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja", 191.-226.

GRAĐA

Branko Ostajmer, Bibliografija Zbornika Muzeja Đakovštine 1/1978.-10/2011., 229.-259.

KRITIKE, OCJENE, PRIKAZI

Dragan Damjanović, Đakovačka katedrala (Borislav Bijelić), 263.-264.
Zvonko Benašić, Đakovački spomendani (drugo izdanje) (Borislav Bijelić), 265.-266.
Zvonko Benašić, Bibliografija radova i slika iz RĐV (Hrvoje Miletić), 267.-268.
Branka Uzelac, Vodič kroz stalni postav etnografskog odjela Muzeja Đakovštine (Josip Forjan), 269.-270.
Mato Lukačević, Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti (Hrvoje Miletić), 271.-272.
Zbornik 7. i 8. Strossmayerovih dana (Hrvoje Miletić), 273.-274.
Ivo Pavić, Bećarine (Adam Pavić), 275.-276.

Slađana Josipović, Odnos komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji u vrijeme biskupa Antuna Akšamovića (1945.-1959.) (Zdenko Radelić), 277.-282.

AKTIVNOSTI MUZEJA ĐAKOVŠTINE

Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2009. godinu (Borislav Bijelić), 285.-296.
Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2010. godine (Borislav Bijelić), 297.-308.

IN MEMORIAM

Nada Varšava (Borislav Bijelić), 311.-313.

*

Bibliografija prema autorima

ANDRIĆ, Stanko

1. *Mjesto svadbe bana Tvrtka I. i franjevački samostan "Sveti Ilija"*, 7/2005, 25.-37.

ARTUKOVIĆ, Mato

1. *Đakovački narodni zastupnici u Hrvatskom saboru 1861.*, 4/1997, 177.-198.
2. Marin Srakić, Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma – Kratki prikaz na temelju povijesnih izvora s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku i na području Đakovačke i srijemske biskupije, 6/2003, 185.-190.

AUGUSTINOVIĆ, Marija

1. *Kratak osvrt na pojedine karakteristike i probleme stanovništva Đakovštine*, 4/1997, 141.-164.

BATOROVIĆ, Mato

1. Sjećanje na Krešimira Pavića, 5/2001, 301.-305.

BENAŠIĆ, Zvonko

1. *Istina o oporuci biskupa Strossmayera*, 6/2003, 229.

BIJELIĆ, Borislav

1. *Diskontinuirani kontinuitet Muzeja Đakovštine*, 4/1997, 51.-55.
2. Krešimir Pavić, Povijest đakovačkih tiskara, 4/1997, 202.-204.
3. Fotomonografija starog Đakova, 4/1997, 209.
4. Đakovština u Domovinskom ratu, 4/1997, 213.
5. Zvonko Benašić, Spomenica "Tene" Kulturno umjetničkog društva PIK-a Đakovo 1985.-1995., 4/1997, 214.
6. Zdravka Dean, Đakovo, 4/1997, 215.
7. Miro Šola – Mirko Ćurić, Košarkaški klub "Đakovo" 1974.-1994., 4/1997, 216.
8. Diacovensia. Teološki prilozi, god. III., br. 1, 4/1997, 217.-218.
9. Vladimir Geiger – Ivan Jurković, Pisma iz Krndije, 4/1997, 221.-222.
10. *O grbu Đakova – a ponešto i o razvoju heraldike kod nas i u svijetu*, 5/2001, 135.-155.
11. Accede ad Certissiam, Antički i ranokršćanski horizont arheološkog nalazišta Štrbinci kod Đakova, 5/2001, 274.-275.
12. Hrvoje Miletić, Đakovštinom utjelovljeni, 5/2001, 278.-279.
13. Miro Šola, Moji razgovori s njima, 5/2001, 292.-293.
14. Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru, 5/2001, 294.-297.
15. *Od iluzije do zbilje i nazad: Nikada realizirani projekt gradnje vicinalne željeznice Našice-Đakovo*, 6/2003, 47.-66.
16. Škola u Strizivojni 1830.-2000. Prilozi za proučavanje povijesti Strizivojne, 6/2003, 196.-197.
17. Vladimir Geiger, Nijemci u Đakovu i Đakovštini, 6/2003, 198.-199.
18. Miroslav Bauer, Nogomet u Strizivojni 1927.-2002., 6/2003, 221.-222.
19. Katalog izložbe usporednih fotografija (1948. do 2002.), 6/2003, 227.-228.
20. *Pravila Društva za tjelovježbu "Hrvatski sokol" iz Đakova*, 7/2005, 211.-220.
21. Dragutin Jurić, Politika kao sudbina, 7/2005, 233.-234.
22. Zbornik I. i II. Strossmayerovih dana, 7/2005, 235.-236.
23. *Nogomet u Đakovu za vrijeme Drugoga svjetskog rata*, 8/2007, 21.-48.
24. Josip Vinkešević, Deset godina smotri dvorskih i starogradskih plesova i pjesama Hrvatske, 8/2007, 249.-250.
25. Ivan Pavić, Đakovački šah 1920.-2005., 8/2007, 251.-252.
26. Ivan Ćurić (prir.), Bogoslovno sjemenište Đakovo 1806. – 2006. Slikom kroz povijest i sadašnjost o 200. obljetnici postojanja, 8/2007, 267.-268.
27. Ivan Pavić, Hrvatska seljačka stranka 1904.-2004. Gradska organizacija Đakovo 1993.-2002., 8/2007, 269.-270.

28. Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2005. godinu, 8/2007, 279.-288.
29. Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2006. godinu, 8/2007, 289.-301.
30. Otvaranje stalnog postava kulturno-povijesnog razvoja Đakova, 8/2007, 302.-305.
31. Vladimir Geiger, Logor Krndija 1945.-1946., 9/2009, 223.-224.
32. Miro Šola – Hrvoje Miletić, 55 godina đakovačke gimnazije, 9/2009, 225.-226.
33. Stjepan Sršan (prir.), U ime naroda! Sudski proces profesorima i bogoslovima đakovačkog sjemeništa 1959./1960., 9/2009, 234.-236.
34. Zvonko Benašić, Povjesnica Đakovačkih vezova, 9/2009, 237.-238.
35. Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2007. godinu, 9/2009, 249.-259.
36. Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2008. godinu, 9/2009, 260.-270.
37. *Društvo Hrvatska žena Đakovo 1936. – 1942.*, 10/2011, 7.-28.
38. Dragan Damjanović, Đakovačka katedrala, 10/2011, 263.-264.
39. Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2009. godinu, 10/2011, 285.-296.
40. Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2010. godine, 10/2011, 297.-308.
41. Nada Varšava [In memoriam], 10/2011, 311.-314.

BOŽIĆ-DRLJAČA, Vesna

1. *Razvoj uprave na području Đakova od 1945. do danas*, 5/2001, 255.-265.
2. *Kulturno-prosvjetni rad na području grada Đakova 1949.-1951.*, 6/2003, 173.-184.

CEPELIĆ, Milko

1. *Poviest sela Vuke*, 1/1978, 215.-274.

ĆOSIĆ-BUKVIN, Ivica

1. *Špenzle (rekla) kao dio tradicije i kulturne baštine Slavonije*, 7/2005, 127.-139.

ĆURIĆ, Mirko

1. Vladimir Dugalić (prir.), Sveti Otac Ivan Pavao II. u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, 7/2005, 226.-227.
2. Zvonko Vugrinović, Đakovo. Turističko srce Slavonije, 7/2005, 247.-248.
3. 120 godina Obrtničke škole Antuna Horvata Đakovo, 8/2007, 265.-266.
4. Adam Filipović, Život biskupa Mandića, 9/2009, 219.-222.
5. Marin Srakić, Bibliografija knjiga, brošura, monografija i muzikalija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1527.-2006., 9/2009, 239.-241.

DAMJANOVIĆ, Dragan

1. *Ranomodernistička obnova župne crkve u Strizivojni 1937. godine*, 7/2005, 51.-60.
2. *Fotografi đakovačke katedrale*, 8/2007, 7.-20.

DAMJANOVIĆ, Nikola

1. Strizivojna. Zbornik radova o 300. obljetnici prvog poznatog zapisa imena, 5/2001, 280.-282.

DIZDAR, Zdravko

1. *Osnivanje i djelatnost četničkih udruženja na području đakovačkog kotara u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji 1918. – 1941. godine*, 9/2009, 113.-157.

DOBROVŠAK, Ljiljana

1. *Demografski prikaz Židova u Đakovu i Đakovštini od početaka naseljavanja do Prvog svjetskog rata*, 9/2009, 173.-200.

FORJAN, Josip

1. Branka Uzelac, Vodič kroz stalni postav etnografskog odjela Muzeja Đakovštine, 10/2011, 269.-270.

FRANCEM, Robert

1. Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara VI. i VII., 7/2005, 223.-225.

GEIGER, Vladimir

1. *Kolonizacija Nijemaca u Đakovo i Đakovštinu*, 3/1985, 29.-65.
2. *Nijemci Đakova i Đakovštine nakon Drugog svjetskog rata*, 4/1997, 107.-140.
3. Diacovensia. Teološki prilozi, god. I., br. 1, 4/1997, 206.-208.
4. Stefan Sehl (Red.), Heimatbuch Drenje – Slatinik – Manditschevac – Pridvorje. Unvergessene Heimat Donauschwaben. Großgemeinde Drenje – Slatinik – Manditschevac – Pridvorje in Slawonien, 4/1997, 219.-220.
5. *Novčanice/bonovi grada Đakova*, 5/2001, 39.-60.
6. Borislav Bijelić, Đakovačke ulice. Kratke biografije osoba po kojima su dobile ime, 5/2001, 276.-277.
7. *Osnivanje i pravila židovskih društava u Đakovu*, 6/2003, 67.-81.

8. Wilhelm Andreas Zimmermann, Dorfchronik Wutschewzi 1850-1945, 6/2003, 225.-226.
9. *Osnivanje i pravila zadruge svratištara, gostioničara, krčmara i kavanara u Đakovu 1910. godine*, 7/2005, 201.-210.
10. *Logoraško groblje Krndija*, 8/2007, 91.-103.
11. *Osnivanje i pravila vojno veteranskog i bolno pripomoćnog društva u Đakovu 1912. godine*, 8/2007, 237.-245.
12. Antun Dević i Frok Zefiq, Župa Vuka, 8/2007, 271.-272.
13. Michael Mutlitz i Rosa Selinsek Mutlitz, Familienbuch Djakovački Selci Kr. Djakovo – Đakovo Slawonien – Kroatien, 8/2007, 273.-275.
14. *O nekim popisima poginulih, nestalih i od posljedica rata preminulih vojnika iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu*, 9/2009, 85.-102.
15. *O sudbini Mije Kirhmajera (Kirchmayera), načelnika Đakova u vrijeme NDH*, 10/2011, 87.-102.

GERMOVŠEK, Ivan

1. *Natpisi na spomenicima u Đakovu*, 1/1978, 165.-197.

GLAVICA, Matej

1. Antun Jarm, Pribrojeni zboru mučenika, 8/2007, 263.-264.

JANJATOVIĆ, Bosiljka

1. *Prilog za biografiju odvjetnika dr. Franje Papratovića (1871.-1922.)*, 4/1997, 165.-176.

JAREB, Mario

1. *Đakovo i ustaško djelovanje tijekom tridesetih godina dvadesetog stoljeća*, 8/2007, 135.-150.

JELIĆ, Ivan

1. *Literatura i građa o narodnoj vlasti na kotaru Đakovo 1941.–1945. godine*, 3/1985, 105.-116.

JURKOVIĆ, Jasmina

1. *Prilog valoriziranju etnoloških tekstova Revije Đakovačkih vezova*, 7/2005, 103.-125.

KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira

1. *Gospodarske i socijalne prilike u Đakovu i Đakovštini od 1929. do 1941. godine*, 5/2001, 97.-134.
2. *Svilarstvo Đakovštine na početku dvadesetog stoljeća*, 8/2007, 181.-206.

IVANKOVIĆ, Grgur Marko

1. *Arhitektura secesije u Đakovu*, 5/2001, 157.-168.

JOSIPOVIĆ, Slađana

1. *Provedba Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji na posjedima Kongregacije sestara sv. Križa u Đakovu*, 9/2009, 51.-67.

KNEZOVIĆ, Ivan

1. *Prilog antičkoj arheološkoj topografiji Đakovštine*, 7/2005, 61.-90.

KRIŽE GRAČANIN, Željka

1. Sanja Rogoz Šola (ur.), Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini (Željka Križe Gračanin), 9/2009, 244.-246.

KULUNDŽIĆ, Zvonimir

1. *Slikar Slavonije Iso Jung*, 2/1982, 21.-78.

KUNŠTIĆ, Ivan

1. 2. đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, 5/2001, 285.-286.
2. Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara III. i IV., 6/2003, 191.-192.

LEKŠIĆ, Željko

1. *Selo Gorjan na planu iz 1856.*, 4/1997, 101.-106.
2. Tone Papić – Božica Valenčić, Župna crkva Svih svetih u Đakovu, 4/1997, 205.
3. Tomo Šalić, Vrbica u Đakovštini 1330.-1990., 4/1997, 210.
4. *Iz povijesti đakovačkih mlinova*, 5/2001, 21.-37.
5. *Strossmayerov trg – stara jezgra Đakova*, 6/2003, 115.-133.
6. Zvonko Benašić, Đakovački spomendani, 6/2003, 213.-214.
7. *Đakovačka glavna ulica. Zgrade i njihovi vlasnici od sredine 19. do početka 20. stoljeća*, 7/2005, 165.-198.

8. Aleksandar Svetozara Jovanović, Iščupani koreni Velikog Nabrđa, 7/2005, 249.-250.
9. Odgovor na osvrt. mr. Zvonka Benašića: "Istina o oporuci biskupa Strossmayera" objavljen u "Zborniku Muzeja Đakovštine" (6/2003), 7/2005, 251.-253.
10. *Zgrade na nekadašnjem đakovačkom Zrinjskom trgu*, 8/2007, 117.-134.
11. *Koralističke kuće u Pavićevoj ulici u Đakovu i njihovi stanari*, 9/2009, 7.-18.
12. *O zgradama Muzeja Đakovštine od osnivanja do danas*, 10/2011, 29.-42.

LELJAK, Mia

1. *Staklene posude sa štrbinačke nekropole*, 10/2011, 145.-180.

MARIJANOVIĆ, Luka

1. Msgr. Ćiril Kos [In memoriam], 6/2003, 235.-240.
2. *Zaslužni i ugledni biskup Antun Mandić na području školstva u Hrvatskoj*, 9/2009, 19.-49.
3. *Prilog životopisu dr. Andrije Šuljaka*, 10/2011, 65.-86.

MARKOVIĆ, Zorko

1. *Prilog poznavanju prethistorijskih nalazišta Đakovštine*, 2/1982, 93.-103.

MATIĆ, Vilim

1. *Stare karte Đakovštine*, 5/2001, 215.-223.
2. *Pregled općina u đakovačkom kotaru 1850. godine*, 5/2001, 225.-230.

MATKOVIĆ, Stjepan

1. *Dokumentarni prilozi o pravno-političkim odnosima javne uprave i Katoličke crkve te o naličju saborskih izbora u Đakova (1884.-1885.)*, 6/2003, 137.-157.

MIGOTTI, Branka

1. *Ranokršćanska freska iz Štrbinaca kod Đakova*, 4/1997, 27.-49.
2. *Je li rimska Certisija bila na Štrbincima kod Đakova?*, 5/2001, 77.-95.

3. *Tkanje u rimskoj antici – ženska vrlina ili gospodarska stvarnost?*, 9/2009, 69.-83.

MILETIĆ, Hrvoje

1. Helena Sablić-Tomić – Goran Rem, Puut nebeski. Đakovačka čitanka, 5/2001, 269.-273.
2. Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara 1., 5/2001, 283.-284.
3. *Suvremena đakovačka književnost*, 7/2005, 39.-50.
4. Zbornik Muzeja Đakovštine 6, 7/2005, 228.-229.
5. *Pregled đakovačkog školstva*, 9/2009, 159.-172.
6. Antun Jarm – Andrija Šuljak, Đakovo biskupski grad, 9/2009, 217.-218.
7. Franjo Džakula (ur.), Ljetopis. 50. godina Osnovne škole "Ivan Goran Kovačić" Đakovo 1958.-2008., 9/2009, 227.-228.
8. Zvonko Benašić, Bibliografija radova i slika iz RĐV, 10/2011, 267.-268.
9. Mato Lukačević, Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti, 10/2011, 271.-272.
10. Zbornik 7. i 8. Strossmayerovih dana, 10/2011, 273.-274.

MIRNIK, Ivan

1. *O blagu iz Drenja*, 3/1985,172.-174.

MIŠKULIN, Ivica

1. *"Sloga" – prilog proučavanju đakovačkog novinstva*, 7/2005, 7.-24.
2. *Iz života 122. brigade Hrvatske vojske 1991.-1993.*, 8/2007, 151.-179.

OSTAJMER, Branko

1. *Saborski izbori u Đakovu i Đakovštini 1884. godine*, 6/2003, 83.-114.
2. Ivan Pavić, Dobrovoljno vatrogasno društvo Gorjani 1926.-2001., 6/2003, 217.-218.
3. Tomislav Šajkunović, Pedeseta obljetnica Dobrovoljnog vatrogasnog društva Drenje 1951.-2001., 6/2003, 223.-224.
4. *Prilog životopisu Vatroslava Račkog: neuspješna kandidatura na saborskim izborima 1906. godine*, 7/2005, 141.-163.
5. Željko Lekšić, Hrvatski dom u Đakovu, 7/2005, 230.-232.
6. Borislav Bijelić (prir.), Pozdrav iz Đakova. Đakovačke razglednice do 1945. godine, 7/2005, 242.-243.
7. Ilija Okrugić-Srijemac, Sastanak vila na Velebitu, u Trnavi i Đakovu..., 7/2005, 244.-246.
8. *Pisma Đure Kovačevića Josipu Jurju Strossmayeru*, 8/2007, 227.-236.
9. 500 godina ergele Đakovo, 8/2007, 253.-255.

10. Tomo Šalić i Adam Pavić, Đurđanci kod Đakova, 8/2007, 256.-258.
11. *Prilog životopisu đakovačkoga saborskog zastupnika Lavoslava Jaića*, 9/2009, 103.-112.
12. Slavko Šisler (ur.), Gradovi i općine Republike Hrvatske, 9/2009, 231.-233.
13. *Stjepan Brlošić* [In memoriam], 9/2009, 273.-275.
14. *Dr. Mato Horvat i njegov rukopis "Građa za kulturnu prošlost Đakova koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja"*, 10/2011, 191.-226.
15. *Bibliografija Zbornika Muzeja Đakovštine 1/1978 – 10/2011*, 10/2011, 229.-259.

PAVIĆ, Adam

1. Josip Vinkešević, Narodni plesovi Đakovštine, 4/1997, 201.
2. Julije Njikoš, Đakovo je srce Slavonije. Narodni i radni običaji, pjesme, kola i poskočice seljana Đakovštine, 5/2001, 290.-291.
3. Ivo Pavić, Bećarine, 10/2011, 275.-276.

PAVIĆ, Ivan

1. *Radna bibliografija radova o Gorjanima pisanih na hrvatskom jeziku*, 9/2009, 203.-214.

PAVIĆ, Krešimir

1. *Đakovačke tiskare prije I. svj. rata*, 1/1978, 87.-164.
2. *Pisma pisana Josipu Wallingeru*, 1/1978, 199.-214.
3. *Ilirizam u Đakovu*, 2/1982, 121.-152.
4. *Pravila "Hrvatske čitaonice" u Đakovu 1895.*, 2/1982, 157.-163.
5. *Luka Botić u Đakovu*, 3/1985, 67.-103.
6. *"Đakovačka koračnica" Dragutina Trišlera*, 3/1985, 180.-184.
7. *Autobibliografija objavljenih radova*, 5/2001, 199.-213.

PAVLOVIĆ, Ivo

1. *Šimenica. Novi arheološki lokalitet*, 2/1982, 105.-119.
2. Mile Jurjević [In memoriam], 6/2003, 233.-234.
3. *Olovne votivne pločice podunavskih konjanika iz zbirke Muzeja Đakovštine*, 7/2005, 91.-102.
4. Izvješće o rezultatima rekognosciranja trase autoceste Budimpešta-Ploče – koridor 5C s predloženim mjerama zaštite, 7/2005, 284.-292.

PERINIĆ, Ljubica

1. Branka Migotti, Pozlaćena stakla sa Štrbinaca kod Đakova, 6/2003, 204.-207.

PETKOVIĆ, Danijel

1. *Đakovačke cehovske diplome: Iz Zbirke diploma Povijesnog odjela Gradskog muzeja Vinkovci*, 6/2003, 159.-171.

PETROVIĆ, Tihana

1. *Milko Cepelić – istraživač hrvatskoga seljačkog tekstila*, 5/2001, 61.-75.

RADELIĆ, Zdenko

1. *Križarska gerila u Đakovštini od 1945.-1946.*, 6/2003, 7.-27.
2. Slađana Josipović, Odnos komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji u vrijeme biskupa Antuna Akšamovića (1945.-1959.), 10/2011, 277.-284.

RADIČEVIĆ, Estera

1. *Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova u Đakovu – oaza molitve, mira i duhovnosti*, 8/2007, 49.-69.

RATKOVIĆ, Jasmina

1. *Perivoj uz biskupski dvor u Đakovu*, 5/2001, 169.-195.

ROMIĆ, Stjepan

1. *Uz 470. godišnjicu ergele đakovačke*, 1/1978, 27.-39.

RONČEVIĆ, Melita

1. *Privredne organizacije općine Đakovo (1946.-1973. g.) iz fonda Okružnog privrednog suda u Osijeku*, 5/2001, 231.-254.

SLIJEPČEVIĆ, Leo

1. *Slikar Ljudevit Šestić*, 3/1985, 117.-141.

SRAKIĆ, Marin

1. *Kranjčevićeva i Matoševa pisma biskupu Strossmayeru*, 2/1982, 153.-156.
2. *Iz Dijecezanskog arhiva*, 3/1985, 175.-179.

SRŠAN, Stjepan

1. *Osamstota obljetnica Osijeka*, 4/1997, 5.-16.
2. *Katoličke župe u Đakovštini početkom 18. stoljeća*, 83.-99.

ŠALIĆ, Tomo

1. *Hrvati i Veliko selo*, 10/2011, 43.-64.
2. *Betlem – božićna koleda Ilije Okrugića Srijemca*, 10/2011, 111.-144.

ŠESTAN, Ivica

1. *Tradicijska stambena zgrada u Đakovštini*, 1/1978, 41.-86.
2. *Primjer ženske nošnje iz Viškovaca. Prijedlog za rekonstrukciju*, 3/1985, 143.-156.

ŠETKA, Tomislav

1. Vinko Tokić, Monografija HOŠK, 6/2003, 215.-216.

ŠIMIČIĆ, Andreja

1. [u suatorstvu s Margaretom Turkalj] *Kapela Uznesenja Blažene Djevice Marije u Dragotinu*, 8/2007, 71.-90.

ŠIMIĆ, Krešimir

1. *Milan Stanivuković – Oficir (1912-1944.) (o sedamdesetoj godišnjici rođenja)*, 2/1982, 3.-20.

ŠIMONČIĆ-BOBETKO, Zdenka

1. *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine*, 4/1997, 57.-81.

ŠIMUNDIĆ, Mate

1. *Značenje naziva grada Đakova*, 1/1978, 3.-7.
2. *Osvrt na značenje naziva iščezlih đakovštinskih sela*, 1/1978, 9.-26.

3. *Slovak Janko Tombor – hrvatski književnik*, 2/1982, 79.-91.
4. *Nepoznata osobna imena u Đakovštini i Požeškoj kotlini u popisu 1698. i 1702.*, 3/1985, 5.-27.
5. *Reljković je prezime hrvatskoga književnika Matije Antuna*, 3/1985, 163.-171.

ŠOLA, Miro

1. Mate Šimundić, Đakovštinska toponimija, 4/1997, 211.-212.
2. Antun Mandić, Uputjenje k'slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnieh ucsionicah u kraljestvu Slavonie 1779., 5/2001, 287.-289.
3. Mirko Ćurić, Strategije sjećanja i zaborava, 6/2003, 210.-212.
4. Andro Mršić, Nogometni priručnik 1, 6/2003, 219.-220.
5. Mirko Ćurić (prir.), Prigodnice biskupu Strossmayeru objavljene u Glasniku od 1874. do 1905., 7/2005, 240.-241.

ŠUTALO, Branimir

1. *Pokušaj izgradnje Doma Matice hrvatske u Đakovu 1971.*, 8/2007, 105.-115.
2. Mato Lukačević, Mladen Đaković, Stjepan Jakab i Ivo Tubanović (prir.), Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću, 8/2007, 259.-262.

TÓTH, Ildikó

1. *Kaptol na južnoj granici (Područni djelokrug Bosanskoga stolnog kaptola do sredine 14. stoljeća)*, 8/2007, 207.-224.

TURKALJ, Margareta

1. [u suatorstvu s Andrejom Šimičić] *Kapela Uznesenja Blažene Djevice Marije u Dragotinu*, 8/2007, 71.-90.

UZELAC, Branka

1. *Ćilimi čupavci đakovačkog kraja*, 3/198., 157.-162.
2. *Pedeset godina od osnivanja Muzeja Đakovštine Đakovo*, 5/2001, 5.-20.
3. Početkom srpnja 2005. godine otvoren je stalni postav etnologije Muzeja Đakovštine, 7/2005, 279.-283.
4. Đuro Bošnjak, Zanati naši zaboravljeni, 9/2009, 242.-243.

VINAJ, Marina

1. *Zavičajna knjižna baština đakovačkih riznica*, 10/2011, 181.-190.

VRBANUS, Milan

1. Zbornik Muzeja Đakovštine 5/2001, 6/2003, 200.-203.

VURM, Željko

1. Nikola Bićanić, Knjige imaju svoju sudbinu, 6/2003, 208.-209.

ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Zlata

1. *Kratak prikaz đakovačkoga vlastelinstva u doba biskupa Josipa Jurja Strossmayera*, 4/1997, 17.-25.
2. *Povijest nogometnih klubova u Đakovu (1910.-1941.)*, 6/2003, 29.-45.
3. Borislav Bijelić, Naše teme – ogledi o prošlosti i sadašnjosti Đakova i Đakovštine, 6/2003, 193.-195.
4. Borislav Bijelić, Đakovo u prijedlozima i projektima željezničkih pruga do 1914. godine, 7/2005, 237.-239.
5. Borislav Bijelić, Nogomet u Đakovu 1908.-1962., 9/2009, 229.-230.
6. *Milena Papratović – prva doktorica etnologije u Hrvatskoj*, 10/2011, 103.-110.

SUMMARY

Branko Ostajmer
Bibliography of the Zbornik Muzej Đakovštine
(Museum of Djakovo and the surrounding area) 1/1978 - 10/2011

In 1978 the first issue of Zbornik Muzeja Đakovštine was published, and its founder-Muzej Đakovštine from Djakovo – designed it as a serial of scientific publication, which would regularly bring resources and research findings about the past of the town of Djakovo. Over the following 33 years (1978-2011) Zbornik has experienced many difficulties and changes and has welcomed the release of the jubilee tenth issue. By posting a complete bibliography both cronologically and by the authors, editors decided to provide a comprehensive overview of the contents of previous collections to scientific and other interested public in one place . Bibliography shows that within the covers of the Zbornik a large number of valuable works has been published, which are a treasure of resources and facts about the past the town of Djakovo and its surrounding area, and that the same works thematically process the history, culture, ethnology, economics, administration, education, health and daily life of Djakovo, while covering a broad period from antiquity to modern times. Cooperation of staff of the Museum , as well as a number of expert assitants, including many ditinguished experts in their scientific field, achieved an enviable scientific and professional level, and set a solid foundation that guarantees further successful publication of The Zbornik of articles and papers of the Muzej Đakovštine.

KRITIKE, OCJENE I PRIKAZI

Dragan Damjanović

Đakovačka katedrala

Matica Hrvatska Zagreb, Zagreb, 2009.

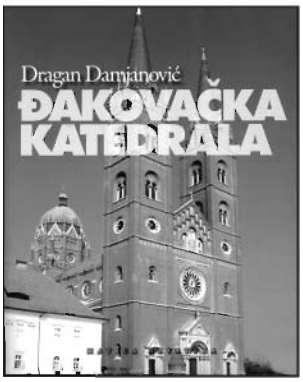

Najveći broj ljudi iz struke slaže se u ocjeni da je đakovačka katedrala najznačajniji sakralni objekt Đakova, Slavonije, a vjerojatno i jedan od najznačajnijih sakralnih objekata izgrađenih u srednjoj Europi tijekom druge polovice 19. stoljeća. Upravo stoga ne treba čuditi da su o katedrali ispisane brojne stranice knjiga, časopisa, vodiča, novina i drugih publikacija na kojima se čitateljima nastojalo približiti motive, način gradnje, ulogu pojedinih umjetnika i niz drugih relevantnih pojedinosti vezanih za njezinu izvedbu. Bez obzira na različite ciljeve, i sukladno tome očiti pluralitet pristupa pojedinih autora koji su pisali o katedrali (Cepelić, Pavić, Rogić, Šuljak, Jarm – da spomenimo samo neke, domicilne), knjiga Dragana Damjanovića zauzima posebno mjesto. Naime, riječ je o doktorskoj disertaciji koja podrazumijeva analitičnost, sustavnost, poznavanje kompletne bibliografije radova napisanih o katedrali, upotrebu znanstvene aparature, konzistentnu metodičnost, ali i kvalitetne mentore i recenzente. Uz cjelovitost, možda najznačajniji moment koji izdvaja Damjanovićevu knjigu od drugih publikacija koje su za cilj imale približiti đakovačku dijecezansku crkvu zainteresiranoj čitalačkoj publici jeste činjenica kvalitetnog pozicioniranja izgradnje katedrale u odnosu naspram osnovnih stilskih opredjeljenja onoga vremena (kako sakralne tako i svjetovne arhitekture; kako unutar, tako i izvan okvira Habsburške monarhije). Sljedeća bitna odrednica ove monografije, po kojoj se ona razlikuje od većine do sada napisanih, leži u dobro izbalansiranoj, kritičkoj valorizaciji Rösnerovih i Schmidtovih projekata, ali i pojedinih Strossmayerovih zahtjeva koji nisu uvijek bili utemeljeni na dovoljno dobrom poznavanju materije o kojoj je veliki biskup, razumije se, imao posljednju riječ.

Za sve one koje interesira lokalna povijest treba istaknuti i to kako je autor dao neka logički utemeljena zapažanja vezana za postojanje prvih đakovačkih katedrala i uopće povijesni razvoj biskupije do sredine 19. stoljeća, vremena kada biskup Josip Juraj Strossmayer postaje njezin čelni čovjek. Kako je gradnja i

uređenje katedrale odražavala svu složenost društvenog i političkog života Hrvatske druge polovice 19. stoljeća, a čiji je jedan od bitnih protagonista bio upravo biskup Strossmayer, čak da je i htio, autor ove monografije nije mogao ne posvetiti određeni prostor i dinamici društvenog i političkog života Hrvatske u tome periodu.

U uvodnim dijelovima studije Damjanovć će ponuditi kraći pregled povijesti biskupije, već spomenuti osvrt na prijašnje đakovačke katedrale te uvid u nerealizirane projekte katedrala Strossmayerovih prethodnika tijekom prve polovice 19. stoljeća.

U centralnom dijelu knjige, dakako, razmatraju se sve pojedinosti vezane za gradnju i opremanje katedrale. Nakon što je ukazano na umjetnički kontekst unutar kojega se katedrala gradila autor je prišao detaljima vezanim za nabavu pojedinih programa, njihovim korekcijama i organizaciji njihove izvedbe. Posebno se čini interesantnim dio studije u kojem se razmatra stanje gradnje nakon smrti arhitekta Karla Rösnera i dovođenja Friedricha Schmidta, istaknutog bečkog arhitekta koji će ponuditi neka nova rješenja vezana, kako za gradnju, tako i uređenje katedrale. „U sačuvanim Rösnerovim i Schmidtovim projektima za Đakovo očitavaju se ne samo promjene koncepcije izgleda katedrale nego i općenita događanja u srednjoeuropskoj arhitekturi tog doba, kada su romantičarski principi građenja ustupali mjesto visokohistoricističkim."

Zadnja poglavlja knjige donose razmatranja i o ostalim, važnim aspektima uređenja katedrale: unutrašnjoj opremi, slikarstvu i figuralnoj plastici. Nakon konciznih zaključnih razmatranja slijede instruktivni prilozi od kojih posebno treba spomenuti popise vodećeg građevnog osoblja, slikarskih i kiparskih radova u katedrali, kronologiju katedrale, popis literature, arhivskih izvora te kazalo imena. Ako izuzmemo iznimno neinventivne korice knjige, sve ono što se između korica može naći valjani je razlog da što je moguće prije uđete u jednu od knjižara Matice hrvatske i vašoj biblioteci pridodate još jedan vrijedan naslov. Knjiga Dragana Damjanovića *Đakovačka katedrala* nije napisana da bi vas informirala, napisana je, prije svega, da bi produbila vaše spoznaje o jednoj od najvažnijih sakralnih građevina druge polovice 19. stoljeća. I to ne samo u Hrvatskoj.

Borislav Bijelić

Zvonko Benašić

Đakovački spomendani (drugo, dopunjeno izdanje)

Matica hrvatska Đakovo, Đakovo, 2010.

Đakovačke spomendane dr. Zvonko Benašić pisao je tijekom druge polovice devedesetih godina, a uz pomoć Matice hrvatske Đakovo, kao knjigu, objavio ih 2003. godine. Izlazak knjige popraćen je na stranicama ovoga časopisa (6/2003.) od strane Željka Lekšića koji je, između ostalog, istaknuo i to da je autor u sedamdesetak priloga dao svoja viđenja važnijih događaja iz povijesti grada u intervalu od njegovog prvog pisanog spomena pa sve do 1999. godine. Uz neznatne objekcije autor prikaza konstatirao je da je Benašić ostvario svoju osnovnu nakanu, da je napisao štivo koje je poslužilo kao dobar informator o najvažnijim događajima u višestoljetnoj povijesti Đakova.

Kao takvu građani su je uglavnom i prepoznali, jer da nisu, teško da bi za samo sedam godina bila prodana kompletna naklada. Već sama činjenica što je netko, u uvjetima u kojima mi danas živimo, uspio rasprodati 1000 komada knjiga, vrijedna je naše pažnje. Ovaj podatak tim više treba respektirati jer je riječ o instruktivnom štivu, sažetom, dobro izbalansiranom i lako čitljivom. Bez obzira na osnovnu intenciju autora (napisati knjigu prihvatljivu najširem krugu čitatelja), spisateljska serioznost iskazana je minucioznim prikazom literature i izvora podataka s kojima se služio u pisanju pojedinih priloga. S istim ciljem, da bi zainteresiranim čitateljima omogućio produbljivanje spoznaja o pojedinim temama i što lakše snalaženje pri čitanju, Benašić je knjizi pridodao još i pojmovnik i kazalo imena i mjesta. Na taj način jasno je stavio do znanja da je publicistički pristup ovoj problematici nastao kao njegov ciljani, svjesni izbor, motiviran prije svega idejom edukacije najšireg kruga naših sugrađana.

Iznesena konstatacija vrijedi kako za prvo, tako i za drugo izdanje knjige otisnute tijekom 2010. godine. Recentno izdanje je samo neznatno promijenjeno, ali je zato bitno dopunjeno. Naime, dok je prvo sadržavalo 76, drugo sadržava čak 102 spomendana što je, osim činjenice da knjiga više nije bilo u prodaji, svakako dobar razlog za ponovno tiskanje. U predgovoru drugom izdanju, nakon što se je konstatirao da su spomendani prvog izdanja knjige iz 2003. godine „došle u ruke

čitatelja" autor će reči i sljedeće: „U međuvremenu do konca 2009. dogodilo se nekoliko vrlo značajnih događaja s kojima je ažurirano ovo drugo izdanje. Uz to dodano je i nekoliko događaja iz ranijih razdoblja što je povećalo knjigu na 102 ´spomendana´, a broj spomenutih osoba popeo se na 488 i više od 100 mjesta događaja, zatim više od 140 slika i 40 opisa pojmova."

Najnoviji „spomendani", oni koji se odnose na period poslije 1997. godine, isključivo su vezani za crkvene teme, a odnose se na posjet pape Ivana Pavla II. Đakovu, otvaranje središnje biskupijske knjižnice i arhiva, postavljanje dva nova zvona u katedrali i uspostavljanje Đakovačko-osječke metropolije. Svi ostali novo napisani prilozi nastali su u namjeri da se čitaocu pruži još cjelovitiji prikaz događaja značajnih za povijest Đakova, a vremenski su locirani između 1784. godine, kada se u Đakovu otvara prva pošta, i 1995. godine, kada Hrvoje Stević postaje šahovski prvak svijeta. Od značajnijih „spomendana" izdvojio bih one o Zboru duhovne mladeži (1841. g.), prvim đakovačkim novinama (1853. g.), prvoj privatnoj bolnici (1859. g.), podružnici Crvenog križa (1900. g.) i počecima igranja nogometa (1908. g.). No, i svi ostali prilozi zasluženo su uvršteni u novo izdanje knjige te kao takvi, svaki na svoj način, pripomažu stvaranju što koherentnije slike o nekim prošlim vremenima.

Na kraju ovoga prikaza treba istaknuti i to da su svi prilozi nastali na osnovu postojeće literature koja je korektno navedena za svaku pojedinu temu, a popraćeni su i sa više ili manje uspjelim fotografijama. Uzevši to u obzir, kao i sva druga prethodno iznesena zapažanja, mislim da ovaj prikaz možemo završiti konstatacijom kako je đakovačka kulturna publika knjigom *Đakovački spomendani* dobili još jednu relevantnu monografiju o prošlosti Đakova i Đakovštine.

Borislav Bijelić

Zvonko Benašić

Bibliografija radova i slika iz *Revija Đakovačkih vezova 1967. – 2009.*

Grad Đakovo, Đakovo, 2010.

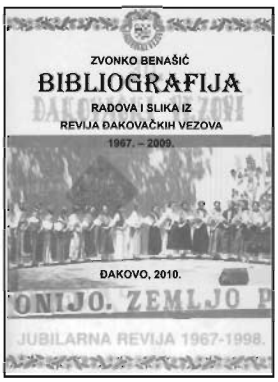

Najznačajniju folklornu, tradicijsku i kulturno-umjetničku đakovačku manifestaciju - Đakovačke vezove, redovno su pratili i pisani prilozi; izuzev ratne 1992. godine. Od godine 1967. do 1970. godine to su bili Programi Đakovačkih vezova, a od tada Revije Đakovačkih vezova, kojima su njeni agilni urednici; Stjepan Rechner (1970. - 1995.), Željko Lekšić (1996. – 1998.) i Mirko Ćurić (od 1999. do sada); marljivo, riječju i slikom skupili poprilično blago koje je sada ovom Benašićevom Bibliografijom sustavno predočeno. Takvih djelomičnih ostvaraja bilo je i prije od Stjepana Rechnera do zbira etnoloških tekstova Jasmine Jurković. Značajan je to doprinos za pregled objavljenog, a jedina veća zamjerka odnosi se na mogućnost kasnijeg korištenje građe. Naime, izostala je znanstvena obrada podataka, a to je stručna UDK klasifikacija, kakovu je primjerice primijenio dr. Marin Srakić u Bibliografiji svećenika đakovačke i srijemske biskupije.

Bez obzira na to, pred nama je ukoričena obimom značajna građa podijeljena na tekstualne i slikovne priloge, a oni su tematski organizirani prema granama područja. Sve to je zatim obrađeno kronološki, po sadržaju ili po autorima. Tako je predočeno Đakovo i tradicijska kultura, Đakovački vezovi, a potom kultura, školstvo i šport, povijest i proslovi te književni prilozi, gospodarstvo, životopisi i pjesme, a na kraju su tu i razvrstane već rečene slike. Preglednost i bolja grafička i vizualna dostupnost dobila bi se navedenom stručnom numeracijom kojom bi se izbjegla autorova sporadična tematska dvojbenost radova jer bi tada uputnice vodile korisnika na sve moguće aspekte obrade građe. Benašić je predstavnik tzv. „stare garde“ revnosnih sakupljača i obrađivača vrijedne materije koja će tako ostati sačuvana naraštajima i pitanje je hoće li biti dostojnih i dosljednih nastavljača svjesnih važnosti zapisivanja prošlosti i sadašnjosti, kako bi nam bila osigurana budućnost. Tehnološki i znanstveni napredak poboljšat će obradu

građe, a ova Bibliografija nezaobilazan je temelj za daljnje sustavno bavljenje ovom problematikom.

Eruditski trud i permanentno djelovanje dr. Zvonka Benašića očituje se i u dosadašnjem plodonosnom knjižnom objavljivanju. Tako nas je autor upoznao s poviješću Hrvatskog Sokola u Đakovu, „Đakovačkim spomendanima“, izdao je i „Spomenice TENE KUD-a PIK-a Đakovo“, pisao je o vinarstvu i poljoprivredi, marketingu, stručne referate o gospodarstvu, turizmu, športu i širokom spektru zanimanja koji ga je poticao na plodonosna uknjiženja, a ne sumnjam da nas očekuje i još pokoji novi ostvaraj. I ova Bibliografija ostaje vrijedan doprinos očuvanju baštine od zaborava i značajan čimbenik sustavnog vrjednovanja đakovačke povijesti i kulture.

Hrvoje Miletić

Branka Uzelac

Vodič kroz stalni postav Muzeja Đakovštine Đakovo - etnološki odjel

Muzej Đakovštine, Đakovo, 2011. godine

Vodič kroz stalni etnološki postav Muzeja Đakovštine prikazuje njegovu koncepciju i u najkraćim crtama opisuje zemljopisne, povijesne i kulturološke posebnosti Đakovštine, te pojedine segmente materijalne i duhovne tradicijske kulture u razdoblju od sedamdesetih godina 19. do tridesetih godina 20. stoljeća. U njemu su evidentirani podaci o povijesti etnografskih i etnoloških istraživanja, relevantnim etnografskim zapisima i monografijama, sakupljanju etnografske građe i zbirkama na području Đakovštine, te nastanku đakovačkoga gradskoga muzeja i sudbini prijašnjih etnografskih postava. Spominju se istraživači, znanstvenici i zaljubljenici u narodnu kulturu, koji su ostavili značajan trag u istraživanju tradicijske kulturne baštine i doprinijeli da se ona sačuva za buduće naraštaje. Vodič završava osvrtom na folklornu manifestaciju „Đakovački vezovi“, koja zauzima važno mjesto u kulturnom životu Đakova i značajna je za očuvanje folklornih tradicija Đakovštine, Slavonije, Baranje i Srijema. Tekst dopunjuje tlocrt i plan postava, zemljovid Đakovštine i mnoštvo zanimljivih, osebujnih dokumentarnih i umjetničkih fotografija eksponata i sličica iz narodnoga života.

Materijalna i duhovna tradicijska kultura, koja je u muzeju prikazana u devet međusobno povezanih cjelina, u vodiču je radi preglednosti podijeljena u petnaest poglavlja: tradicijski tekstil, tekstilno rukotvorstvo, vez, tradicijsko graditeljstvo, duhovski običaj *ljelje*, svadbeni običaji, pučka pobožnost, običaji oko smrti, božićni običaji, uskrsni običaji, tradicijska prehrana, gospodarstvo, konjogojstvo, vinogradarstvo i vinarstvo,te obrti. Težište je stavljeno na one etnološke teme i sastavnice, koje su dominantne i karakteristične za tradicijsku kulturu Đakovštine – tekstil i tradicijsko odijevanje, duhovski običaj *ljelje,* konjogojstvo, vinogradarstvo, vinarstvo i *štrikerski* obrt. Stručni tekst, koji obiluje etnološkim podacima, napisan je jednostavnim i čitkim stilom, koji je razumljiv ne samo stručnjacima, već i ostalim posjetiteljima muzeja.

Autorica vodiča je etnologinja Branka Uzelac, kustosica muzeja. Tekstovi su rezultat njezina etnološkog istraživačkog rada, proučavanja stručne literature (koja je pobrojana na kraju vodiča), muzeološke obrade bogate etnološke zbirke, etnografskog prikupljanja podataka na terenu, te bilježenja recentnih folklornih tradicija.

Moderno oblikovan i stručno obrađen, novi je etnološki postav prisjećanje na sve one anonimne narodne stvaratelje i reprezentativan prikaz bogate i sačuvane tradicijske kulturne baštine Đakovštine.

Josip Forjan

Mato Lukačević

Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti

Matica hrvatska - Ogranak Đakovo, Đakovo, 2011.

Ljubav prema zavičaju osnovni je motiv sakupljenog blaga u ovoj opsežno objavljenoj građi na četiristotinjak stranica. Matu Lukačevića mogli smo upoznati još s njegovom pučkom Ratnom poemom iz 1996. godine i opisom Križnog puta te kao suradnika u knjizi o đakovštinskim žrtvama Drugoga svjetskoga rata i poraća. Neimar je to koji je objedinio povijest trnavačkog kraja, tradiciju i kulturu, život i običaje potkrijepljene obimnom dokumentacijom i slikama iz raznih izvora, no bez selekcije i uz nepotrebna ponavljanja, pisano publicistički skromnom, ali vrijednom rukom domaćeg čovjeka.

Što je tomu tako zamjerka ide površnom izdavaču koji svojom kampanjskom sveprisutnošću nije odradio posao dobrog urednika i s pozitivnom cenzurom i potrebnim reduciranjem nagomilane građe, koja se bespotrebno multiplicira, nije predočio čitateljima sređenije štivo (neiskustvo mlade lektorice) i preglednost, kao i lakšu prohodnost kroz šumu predočene materije.

Kroz petnaest poglavlja autor nas vodi od općih podataka i dostupnih povijesnih fakata o Trnavi i prapovijesti, preko Osmanlija, feudalnih odnosa, razvoja gospodarstva, svjetskih ratova, s naglašenim domoljubljem, sve do današnjih dana. Predočen je i vjerski život, svatovski običaji, lokalno školstvo, društva i udruge, kultura i tradicija uz bogat slikovni materijal. Osobno, očekivao sam više o mjesnom župniku Luki Vincetiću, koji je plodonosnim publiciranjem prerastao sredinu. Povijest se citira umjesto da se inkorporira u građu, izvori i literatura se navode i po završetku poglavlja i na kraju knjige, višestruko se neselektivno iznose podaci i očito je stručno nesnalaženje, ali i velika zanesenost domicilnim podnebljem, narodom i tradicijom. Vrijedni su folklorni zapisi, kao i predočeni lokalni idiom, odnosno govor i frazemi. Subjektivno je i opširnije predočena novija povijest i zbivanja uz značajno zapisivanje svjedočenja vinovnika događaja, dokumentirane i vjerodostojne popise, bogatstvo fotografija, kako folklora, tako i svakidašnjeg života, ali i netom minulog vremena koje tako biva sačuvano i pohranjeno te ponuđeno za neka daljnja istraživanja.

Svakom dijelu Đakovštine dobro bi došlo slično objavljivanje građe iz bogate prošlosti i kulture ovoga kraja koja se arhiviranjem revalorizira i promiče, a uz stručnu pomoć to trebaju biti vrijedne knjige koje doprinose očuvanju baštine i svjedoče o marljivim ljudima kakav je, bez sumnje, vrli i dobri Mato Lukačević iz Trnave.

Hrvoje Miletić

Zbornik 7. i 8. Strossmayerovih dana

Grad Đakovo, Đakovo, 2011.

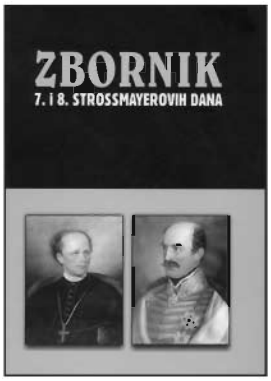

Kulturna manifestacija Strossmayerovi dani pokrenuta je u svibnju 2003. godine nakon inicijalne ideje iz studenoga prethodne godine. Prvi Zbornik radova objavljen je u Đakovu 2005. godine u povodu 190 godina od rođenja i 100 godina od smrti biskupa Strossmayera, kao dvobroj prvih dvaju susreta, a takav je i sada pred nama donoseći nam radove 7. i 8. Dana. Tada je sunakladnik bila i Matica hrvatska Ogranak Đakovo, a prilozi su bili skromnije opremljeni i uređeni pateći od porođajnih muka prvoobjavljivanja. Očekivalo se i tada više od radova objavljenih u Zborniku; no, što smo dobili sada, osim kvalitetnijeg uveza te bolje grafičke pripreme i slika u boji, slijedi.

Iznevjerena očekivanja ili nastavak tradicije kampanjske pripreme i provedbe očituje se, nažalost, i nadalje. Đuro Vanđura, stalni sudionik, to potvrđuje uobičajeno kratkim i ne previše vezanim prilogom o slikarstvu postmoderne kod Hrvata. Akademik Dubravko Jelčić zbori o prvim biskupovim političkim koracima, a dr. Stanislav Marjanović o odnosu biskupa i bana Jelačića, gdje se potvrđuje Strossmayerova kritičnost, politička oštrina i snažan duh. Oskudnost sadržaja Zbornika pokušava se popuniti formom pa je pridodana i rasprava nakon izlaganja, programi 7. i 8. Dana, prilog o Zagrebačkoj filharmoniji koja koncertom u katedrali podiže značaj, kao i izložba slika u Muzeju Đakovštine. No, tu nedostaju mogući kritički osvrti i prikazi te sada poželjan slikovni materijal s izložbe, umjesto priloženih samodopadnih fotografija urednika i nekolicine sudionika te đakovačke katedrale. Na kraju se nalazi in memoriam vrijednom i samozatajnom Andriji Šuljku, jednom od utemeljitelja ove manifestacije.

Drugi dio Zbornika 7. i 8. Strossmayerovih dana spašava cjelinu i podiže razinu Zbornika. Naime, tu su značajni prilozi o Strossmayerovom liberalnom katolicizmu, odnosno o „pukotinama“ u njemu, kako to dobro predočava dr. Zoran Grijak. Isto potvrđuju i drugih dvoje autora – dr. Slavko Slišković i dr. Vlasta Švoger. Biskup, naime, nije ni mogao previše odskakati liberalizmom od crkvene skolastike i konzervatizma, pa posreduje u pomirenju tih krajnosti svojim političkim i kulturno-prosvjetiteljskim djelovanjem, ekumenizmom i

mecenstvom. Kontradikcije Strossmayerovog liberalnog svjetonazora nasuprot Crkvi uvjetovane su biskupovom vokacijom, povijesnim i političkim (ne)prilikama i razumljivim crkvenim odmakom od sekularizacije društva. Vremena i prilike, vidimo, nisu daleko odmakla.

Ozbiljni znanstveni radovi i eminentni stručnjaci recept su uspješnosti budućih Zbornika. Uz pravu pripremu, stručno vođenje manifestacije, ali i uređivanje Zbornika izbjegao bi se kampanilizam i djelomična nedorađenost i nedorečenost.

Đakovačke kulturne manifestacije zadnjih godina pate od istrošenosti i ponavljanja sadržaja i stalnog inventara likova, što dokazuju primjerice i Zbornici Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara i ovi Zbornici Strossmayerovih dana. Svježina i značaj dobivaju se permanentnim radom te novim stručnim ljudima i idejama.

Hrvoje Miletić

Ivan Pavić

Bećarine 2000.-2010.

Kulturno-umjetničko društvo TENA Đakovo

Đakovo 2010., str. 176

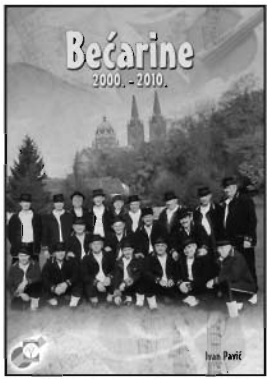

Vrlo se rijetko dogodi u Slavoniji i Baranji, pa i u Hrvatskoj, da neka pjevačka skupina svoju desetu obljetnicu djelovanja obilježi kao što je to učinila Muška vokalna skupina Bećarine iz Đakova. Svojih vrlo uspješnih deset godina rada u području folklornog a cappella pjevanja obilježili su zaista impresivno. Slavljenički koncert, na kojemu je predstavljen njihov četvrti nosač zvuka i promotivni video spot, bio je lijepo osmišljen i kvalitetno izveden. No ipak, kruna svega bilo je izdavanje knjige Ivana Pavića „Bećarine 2000.-2010.“

Nakon uvodnih riječi gradonačelnika Zorana Vinkovića i dr.sc. Enrika Merdića, te samoga autora, uslijedio je kronološki prikaz događanja od utemeljenja skupine do početka studenog 2010. godine. Kao član skupine i sudionik većine događanja, autor se s pravom odlučio za ovakav način pisanja. Tako pratimo mjesta gdje su Bećarine nastupale (Hrvatska i inozemstvo), koje su pjesme pjevali i čiji su ih članovi izvodili.

Bećarine su gotovo redoviti sudionici smotri a cappella pjevanja Đakovštine, Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, te završnih smotri Alaj pjevam i pjevati znadem u Slavonskom Brodu. Često su sudjelovali na Đakovačkim vezovima i Vinkovačkim jesenima, te drugim folklornim smotrama i manifestacijama. Gostovali su, što samostalno ili kao pratnja poznatim pjevačima, u programima Hrvatskog radija i televizije, te drugih medija. Nastupali su na festivalu Zlatne žice Slavonije u Požegi. Pjevali su na božićnim, uskrsnim i drugim misnim slavljima u đakovačkoj katedrali te na godišnjim koncertima KUD-a Tena. Nastupali su i pjevali na raznim kulturnim, društvenim i političkim zbivanjima u Đakovu, Đakovštini, našoj županiji, Slavoniji i Baranji… Održali su i nekoliko samostalnih koncerata. Bećarine su razvile prijateljsku suradnju s nekoliko društava i pjevačkih skupina.

Sloga, prijateljstvo, marljivo vježbanje i održavanje redovitih proba, te stručni rad (prof. Drenjančević i prof. Radičević), doveli su Bećarine u sam vrh među izvođačima slavonskih, pa i hrvatskih narodnih pjesama.

Jedan od osnovnih ciljeva njihova okupljanja i rada bio je od zaborava spasiti i očuvati što više slavonskih narodnih pjesama, osobito onih koje su se pjevale bez pratnje instrumenata (a cappella). Išli su oni i dalje, tako da su iznjedrili nekoliko kvalitetnih novih pjesama čiji su autori sami članovi ili voditelji skupine.

Bećarine su se okušale i u starogradskoj pjesmi. Njihov četvrti nosač zvuka iz tog glazbenog područja, po kvaliteti obrade i izvedbe, jedan je od najboljih koji je snimljen u hrvatskoj diskografiji.

Autor je zabilježio i nekoliko anegdota s nastupa i druženja članova, te na taj način dao i duhovitu crtu ovom simpatičnom izdanju.

Dakako da bez fotografija ovakva knjiga ne bi bila potpuna, a u njoj ih je znatan broj i to vrlo kvalitetnih. Ovjekovječeni su svi koji su pjevali, mnogobrojni nastupi, putovanja, druženja… Na samom kraju su bilješke o glazbenim voditeljima, popis članova, pogovor urednika, te bilješka o autoru.

Autor je, u suradnji s uređivačkim odborom, urednikom i nakladnikom, na vrlo jednostavan i čitljiv način opisao deset godina djelovanja Muške vokalne skupine Bećarine, te su na taj način svi skupa dali značajni i neizbrisivi doprinos đakovačkoj, slavonskoj i hrvatskoj glazbenoj kulturi i narodnoj baštini.

Adam Pavić

Slađana Josipović

Odnos komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji u vrijeme biskupa Antuna Akšamovića (1945.-1959.)

Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu Hrvatski studiji, Zagreb 2010.*

Doktorski rad Slađane Josipović pod naslovom *Odnos komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji u vrijeme biskupa Antuna Akšamovića (1945.-1959.)* obuhvaća 320 stranica teksta u devet temeljnih poglavlja. U sažetom uvodu autorica objašnjava problematiku disertacije, stanje u izvorima i literaturi te metodološke postupke, ali i probleme s kojima se susretala u istraživanju. Na temelju analize arhivskog gradiva, objavljenih izvora i dosadašnjih historiografskih rezultata analizirala je položaj Katoličke crkve u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji u vrijeme biskupa Antuna Akšamovića od 1945. do 1959. Istraživanje je obuhvatilo Akšamovićeva nasljednika, pomoćnog biskupa Stjepana Bäuerleina. To je bilo vrijeme nakon uspostave komunističkog režima kada je došlo do ideoloških i političkih razilaženja između države i crkve što se je odrazilo i na svakodnevni život vjernika.

S. Josipović istražila je fondove Biskupskog arhiva Đakovo, najviše fondova Biskupske kancelarije (1945.-1959.), Spisa Apostolske administrature (1945.-1959.), Osobnog arhiva biskupa Stjepana Bäuerleina (1951.-1959.), Prezidijalnih spisa biskupa Antuna Akšamovića (1945.-1953.), Ostavštine biskupa Stjepana Bäuerleina, Hrvatski državni arhiv, napose Komisije za odnose s vjerskim zajednicama i Fonda Služba državne sigurnosti Republičkog Sekretarijata unutrašnjih poslova. Osim toga, istraživala je u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu i to Ostavštinu Svetozara Rittiga. U Državnom arhivu Osijek uglavnom je istražila fondove KPJ, narodnih odbora, tj. lokalnih vlasti i sudova. Pregledala je i fondove Župnog arhiva Ilok i Samostanskog arhiva Ilok.

---

* Odnos komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji u vrijeme biskupa Antuna Akšamovića je uspješno obranjena, još neukorićena, doktorska disertacija Slađane Josipović. Na stranicama koje slijede donosimo viđenje te disertacije iz pera dr. sc. Zdenka Radelića, predsjednika Povjerenstva za obranu doktorskog rada.

U poglavlju o ideološko-političkim uzrocima sukoba S. Josipović naglašava da se nakon obračuna s ostacima građanskih stranaka Komunističkoj partiji Jugoslavije na putu uspostave jednostranačkog sustava našla Katolička crkva, kao potencijalno uporište oporbenih struja u Hrvatskoj. Za KPJ religije i vjerske zajednice bili su ostatci starog eksploatatorskog društvenog poretka, a vjerske razlike uzrok nacionalno-vjerskih sukoba. KPJ je predviđao društvenu marginalizaciju svih crkava, pa i Katoličke crkve i to odvajanjem crkve od države i škole, te oduzimanjem crkvene imovine. Cilj je bio homogenizacija jugoslavenskog društva na temelju komunističke doktrine, što je bilo otežano činjenicom da je riječ o nacionalno miješanom prostoru, na kojem su religijsko i nacionalno tradicionalno međusobno bili usko povezani. Najčešći oblik diskreditacije Katoličke crkve bilo je nastojanje da se je optuži za veze s ustaškim režimom. Prema tvrdnjama KPJ, Katolička crkva se kompromitirala u ratu stavivši se u službu okupatora i njegovih domaćih saveznika. Cilj optužbi nije bila samo diskreditacija pojedinih svećenika, nego cijele Katoličke crkve i hrvatskog nacionalizma, tj. onih snaga koji su težili samostalnosti Hrvatske ili što većoj autonomiji. Hrvatski nacionalisti su, prema komunističkom tumačenju, poticaje dobivali iz vrha Katoličke crkve.

Slijede poglavlja „Zakonska regulativa crkveno - državnih odnosa“ i „Opći prikaz crkveno-državnih odnosa neposredno nakon rata“. Pravno reguliranje položaja vjerskih zajednica u Jugoslaviji započelo još u ratu. Najvažniji zakoni koji su regulirali međusobne odnose nakon rata, osim Ustava FNRJ iz siječnja 1946., koji je jamčio slobodu savjesti i vjeroispovijesti, ali i odvojio crkvu od države, bili su Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji (1945.), Odluka o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba (1945.), Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države (1945.), Osnovni zakon o braku, Zakon o matičnim knjigama, iz 1946., Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnim matičnim knjigama (1949.), Zakon o nacionalizaciji (1946./1948., 1958.), Osnovni zakon o eksproprijaciji (1947.), kao i brojni porezni zakoni i zakoni koji su se ticali vjerskog odgoja djece i mladeži. Najznačajniji zakonski akt koji je regulirao crkveno - državne odnose bio je Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica (1953.). Katolički biskupi u Jugoslaviji nisu odobravali zakon koji je protivno crkvenim propisima, omogućavao državi da uređuje pitanja vjere, vjerske discipline vjernika, svećenstva i organizacije Crkve. Time se, konstatira S. Josipović stavove Katoličke crkve, Crkva podređivala državi. Unatoč tome što su Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica Katolička crkva i ostale vjerske zajednice dobile zakonsku osnovu za pritužbe u slučaju kršenja njihovih ustavnih i zakonskih prava, ta zajamčena prava, prema tvrdnjama autorice, nisu zaživjela.

Nakon poglavlja „Opći prikaz crkveno-državnih odnosa neposredno nakon rata“, slijedi poglavlje „Uloga đakovačkog biskupa Akšamovića u oblikovanju crkveno - državnih odnosa“, koji je jedan od temeljnih poglavlja ovog doktorata. Autorica tvrdi da je za razliku od većine katoličkih biskupa u Hrvatskoj Akšamović zauzeo pozitivan stav prema obnovljenoj Jugoslaviji na čelu s KPJ i to unatoč nekim javnim napadima protiv njega, jer da je dao primjer svome kleru „kako treba da se služi NDH“. J. Brozu Titu obraća se u pismima kao „ujedinitelju naroda“ i „voljenom vođi“, a Bakariću i Ribaru kao prvoborcima „u krvavoj borbi i slavnoj pobjedi“. Za razumijevanje odnosa između Akšamovića i komunističkih vlasti važna je činjenica da je bio prijatelj s predsjednikom republičke Komisije za vjerska pitanja Svetozarom Rittigom. Iako se nije libio uputiti kritiku komunističkom režimu, bio je pomirljiv u nadi da se odnosi između Katoličke crkve i države mogu urediti na obostranu korist. Što se tiče vrha hijerarhije Katoličke crkve u Hrvatskoj, Akšamović je smatrao da je zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac upao u takav „očajan položaj da ga braniti ne možemo“. Štoviše smatrao je da je najbolje da abdicira. No, njihov je službeni odnos bio korektan i Akšamović je poštujući crkvenu hijerarhiju podržavao odluke vrhovnog poglavara Katoličke crkve u Hrvatskoj.

Odlukom pape Pia XII. 1951. biskup Akšamović ostao je apostolski administrator nadležan u crkveno - državnim poslovima, a pomoćni biskup Stjepan Bäuerlein preuzeo je poslove dušobrižničke službe i vjerske inspekcije župa. Za razliku od Akšamovića, Bäuerlein nije bio sklon suradnji s državnim vlastima, a komunisti su u njegovom imenovanju vidjeli novu akciju Vatikana protiv Jugoslavije. Zato je uslijedila nova medijska kampanja protiv biskupa Bäuerleina i Vatikana. Odnos među dvojicom biskupa, tvrdi S. Josipović, bio je zategnut jer Bäuerleinova nepopustljivost prema vlasti nije imala blagoslov lojalnog Akšamovića, dok Bäuerlein nije blagonaklono gledao na suradnju svoga prethodnika sa vlastima.

U četvrtom poglavlju „Politička i sudska represija komunističkih vlasti prema Katoličkoj crkvi u Đakovačkoj i srijemskoj biskupiji“ detaljno su prikazani krivično zakonodavstvo poslijeratne Jugoslavije, sudski procesi pripadnicima Katoličke crkve s područja Đakovačke i Srijemske biskupije i sudski proces protiv svećenika i bogoslova Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu 1959. - 1960. Autorica konstatira da je u prvih pet godina komunističke vlasti osuđeno više od dvadeset pripadnika Katoličke crkve s područja Đakovačke i Srijemske biskupije na dugogodišnje zatvorske kazne s prisilnim radom. U razdoblju od 1945. do 1946. izrečeno je i šest smrtnih kazni, od kojih su dvije izvršene.

Suđenje svećenicima i bogoslovima Đakovačkog sjemeništa 1959. 1960. odjeknulo je preko granice đakovačke dijeceze. Prema mišljenju autorice to suđenje predstavlja nezaobilazan aspekt u istraživanju crkveno-državnih odnosa jer je riječ o zaokretu u odnosu komunističkog režima prema Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji nakon smrti biskupa Akšamovića. Činjenica da je istraga započeta tek nekoliko dana prije Akšamovićeve smrti govori da je upravo njegova suradnja s vlastima bila ključna u očuvanju Bogoslovnog sjemeništa, ali ujedno govori i o namjeri komunističkog režima da ugrožavanjem daljnjeg opstanka sjemeništa slome otpor nepopustljivog biskupa Bäuerleina.

U poglavlju „Materijalne prilike Katoličke crkve u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji" S. Josipović obradila je pitanje oduzimanje crkvene imovine prema Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji i ostale oblike oduzimanja imovine Katoličkoj crkvi, kao što su konfiskacija ili pljenidba, eksproprijacija ili izvlaštenje, nacionalizacija ili podržavljenje imovine. Obradila je i pitanje sprječavanja redovnog crkvenog djelovanja ograničavanjem prikupljanja vjerskih priloga po kućama s obrazloženjem da se na taj način širi „protunarodna politička propaganda". Donošenjem Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica ozakonjene su namjere komunističkih vlasti da se sve vjerske aktivnosti, pa tako i prikupljanje vjerskih priloga ograniče isključivo na crkvene prostore.

Posebnu pozornost S. Josipović posvetila je pitanju vjeronauka. Od trenutka uspostave komunističkog režima pitanje vjeronauka zaoštravalo je ionako narušene crkveno - državne odnose. Sužavanjem vjeronauka na izborni predmet i njegovim ukidanjem u višim razredima srednjih škola, komunističke su vlasti započele proces potiskivanja Katoličke crkve kao moralnog i ideološkog autoriteta među školskom djecom i mladeži. Opstrukcija vjeronauka se nije vršila samo u školama, nego i u crkvama budući da su vlasti zabranjivale bilo kakvo izvanškolsko okupljanje mladeži od strane svećenstva. Takvi postupci, suprotni dotadašnjoj praksi, za Katoličku su crkvu bili neprihvatljivi. Nagovijestivši da Crkvi predstoji „borba za odgoj mladeži", Stepinac u predstavkama napominje da je dužnost vlasti osigurati vjerski odgoj u školama, a da ukidanje vjerske nastave u višim razredima srednjih škola predstavlja ograničavanje prava Katoličke crkve. Vjeronauk formalno nije bio zabranjen, ali je komunistički režim različitim odredbama nastojao njegov utjecaj u školama svesti na najmanju moguću razinu. S. Josipović smatra da je prosvjetni sustav bio jedan od sredstava oblikovanja svjetonazora u skladu s novim društvenim uređenjem, te da je imao važnu ulogu u protureligijskoj promidžbi. Donosi niz primjera i zaključuje da je pozitivan odnos u pojedinim školama prema religiji bio smatran kao problematično ponašanje. Konačno je 31. siječnja 1952. godine Ministarstvo

prosvjete NRH ukinulo vjeronauk u školama, a u crkvama nije bilo dopušteno vjeronauk predavati na školski način, tj. nije se smjelo popisivati djecu koja dolaze na vjeronauk, provoditi kontrola i evidencija te se nije smjelo načiniti raspored predavanja vjeronauka po razredima.

Autorica je na temelju izvješća župa s područja Đakovačke i Srijemske biskupije ustvrdila je da jedan od glavnih problema crkvenog vjeronauka bilo smanjenje broja polaznika. To je posebno bilo izraženo u gradskim i radničkim sredinama gdje je utjecaj prosvjetnih vlasti, ali i strah roditelja od gubitka osnovnih egzistencijalnih prihoda, uvelike utjecao na znatno slabiji odaziv mladeži.

S. Josipović istražila je i restriktivnu politiku države, napose Udbe, prema brizi Katoličke crkve za svećenički podmladak. Jednako restriktivna politika primjenjivala se i u odnosu prema vjerskim blagdanima. Posljednji korak u marginalizaciji vjerskih blagdana učinjen je 10. prosinca 1951. kad je Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NRH odlučio izbaciti sve vjerske blagdane s popisa školskih praznika, što se opravdavalo potrebom ostvarivanja Petogodišnjeg plana. Uspostavu monopola nad cjelokupnim prosvjetnim sustavom komunističke su vlasti nastojale provesti i ukidanjem svih privatnih škola, đačkih domova i internata, 1952. i izbacivanjem Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu iz sastava Sveučilišta u Zagrebu.

Posebno poglavlje posvećeno je pitanju svećeničkih udruženja gdje su, prema tvrdnji autorice, najviše došle do izražaja razlike između biskupâ Bäuerleina i Akšamovića u odnosu prema komunističkim vlastima. Bäuerleinov oštar stav prema udruženjima i svećenicima uključenima u njihov rad, imao je za posljedicu da je većina svećenika ostala vjerna biskupskoj vlasti. S druge strane, Akšamović sa svojim pomirljivim stavom prema udruženjima, a prema nekim indicijama čak i poticanju njihova osnivanja na području biskupije, nije uspio nametnuti kompromisni pristup u rješavanju crkveno - političkih pitanja.

Po svojoj izvornosti ističe se poglavlje „Problem religioznosti članova Partije". Religioznost je bio najčešći razlog isključenja članova KPJ u Hrvatskoj, napose zbog sudjelovanja na krštenjima, krizmama, crkvenim vjenčanjima, procesijama i hodočašćima. Taj je problem do izražaja ponajviše dolazio u seoskim sredinama, gdje je utjecaj crkve bio tradicionalno jači nego u gradskim sredinama. Nakon prvog razdoblja blažeg odnosa prema religioznosti svojih članova od 1948. do 1950., u vrijeme kolektivizacije sela i Rezolucije Informbiroa, prema istraživanjima S. Josipović, broj partijskih isključenja višestruko se povećao.

U zaključnim ocjenama S. Josipović tvrdi da je na području Đakovačke i Srijemske biskupije bila na djelu politika ograničavanja vjerskih sloboda, unatoč

tome što su vlasti negirale optužbe o ugroženosti Katoličke crkve u Jugoslaviji. U svoju obranu vlasti su isticale različite zakone, ponajprije *Ustav* i *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, koji su jamčili široke vjerske slobode i ravnopravnost svih građana. Međutim, u praksi su vjernici rijetko bili u mogućnosti ostvariti svoja prava. Osim toga, za svakodnevni život vjernika bio je presudan stav lokalnih vlasti, koje su često samovoljno tumačile i provodile zakone, uglavnom na štetu vjernika. No, i ovdje, zaključuje S. Josipović, suodgovornost viših tijela vlasti ne može se zanijekati, budući su u većini slučajeva neposlušni pojedinci prolazili nekažnjeno. Izvori potvrđuju da je stanovništvo na području Đakovačke i Srijemske biskupije, i to prije svega dijela biskupije na području NRH, bilo privrženo Katoličkoj crkvi, a vjera duboko ukorijenjena, što se u arhivskim dokumentima vrlo često ističe. Učinkovitost nastojanja komunističkih vlasti za suzbijanjem religioznosti najviše je imala uspjeha u većim gradskim sredinama te među mlađom populacijom, dok je u ruralnim područjima te među starijom i ženskom populacijom sudjelovanje u svim vidovima vjerske prakse, bilo na prilično visokoj razini.

Posebna vrijednost disertacije je u tome što je autorica osvijetlila državno – crkvene odnose na temelju istraživanja gotovo potpuno nepoznatog arhivskog gradiva. Učinila je korak dalje od dosadašnjih istraživanja usmjerenih na cjelokupnu Hrvatsku i Jugoslaviju, pa i neka uža područja, primjerice na Zagrebačku nadbiskupiju ili, pak, na uže teme, primjerice pitanje žrtava među katoličkim svećenicima. Može se reći da je riječ o radu koji sustavno i temeljito prikazuje odnose Katoličke crkve i državnih vlasti u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji nakon 1945., a time predstavlja i novi doprinos poznavanju ove problematike u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Zdenko Radelić

AKTIVNOSTI
MUZEJA ĐAKOVŠTINE

Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2009. godinu*

1. SKUPLJANJE GRAĐE

1.1 Kupnja

Za potrebe etnografske zbirke kupljena su jaja šarana voskom, te suknja (roklja) od tankog platna s raspljetom, a za potrebe kulturno-povijesne zbirke Zapisnik… putnih listova kod podžupanije đakovačke iz 1854. godine.

1.2.Terensko istraživanje

Tijekom godine etnologinja muzeja provela je istraživanja na temu „Predajno žensko ruho tijekom godine“ i „Otarci đakovačkog kraja“, dok je povjesničar nastavio fotografski pratiti urbanističke promjene u užem centru grada.

1.3. Darovanje

Ankica Štangl darovala je muzeju blagajničke knjige Gradskog hotelskog poduzeća iz 1949. godine, iskaznicu Narodne fronte, nekoliko fotografija starog mlina te nekoliko računa i potvrda iz sredine prošlog stoljeća, a Valentin Markovčić filatelističke priloge vezane za Đakovačko-osječku nadbiskupiju. Posebno treba istaknuti poklone Stjepana i Nade Keglević o obitelji Rapp-Babić (fotografije, osmrtnice, dokumente o imenovanjima, završenom školovanju i dr.).

* Izvješće je pisano prema odrednicama Muzejskog dokumentacijskog centra. Ispušteni redni brojevi nisu greške.

2. ZAŠTITA

2.1. Privremena zaštita

Izvršena godišnja preventivna zaštita tekstilnih predmeta pohranjenih u depou

2.3. Restauracija

Restauraciju tekstilnih predmeta provela je vanjska suradnica Muzeja

3. DOKUMENTACIJA

3.1. Inventarna knjiga

Nakon upoznavanja s novim računalnim programom obrađeno je stotinjak predmeta

3.3. Fototeka

Fotografijama je popraćen terenski rad etnologa, kao i darovani predmeti, dok se broj fotografija unutar kulturno-povijesne zbirke povećao darovanim fotografijama, zapisima sa prezentnih aktivnosti ustanove te praćenjem urbanističkih promjena u gradu.

3.6. Hemeroteka

Naša hemeroteka sačinjena je, gotovo isključivo, od lokalnih glasila. No, već neko vrijeme u Đakovu ne izlaze niti jedne lokalne novine. Umjesto njih nastojimo prikupiti što više školskih listova s područja Đakovštine.

3.9. Ostalo

Sve aktivnosti Muzeja zabilježene su na DVD snimcima

4. KNJIŽNICA

4.1. Nabava

Broj knjiga i ostalih publikacija (kataloga, časopisa…) sustavno se povećava razmjenom i darovanjem. Nije izostala ni kupnja, iako je ona zastupljena u znatno manjem obimu. Vlastita izdanja su nam, dakako, najvažnija, no njih je malo, ne više od desetak godišnje.

4.4. Služba i usluge za korisnike

Iako Muzej nema knjižničara, a niti jedinstveni prostor gdje se čuva postojeći knjižni fond, ne mali broj osoba koristio se s našom knjižnom građom za najrazličitije svrhe (znanstveni i stručni rad, maturske i diplomske radnje, rodoslovlja…).

5. STALNI POSTAV

Tijekom tekuće godine nije bilo značajnijih zahvata na stalnom postavu.

6. STRUČNI RAD

6.5. Posudbe i davanje na uvid

Posudba literature za maturalne i diplomske radnje i pomoć pri njihovoj izradi. Etnologinja je uz to radila na pripremama za natjecanja i upis 8 kandidata na studij etnologije.

6.7. Publicistička djelatnost stručnih djelatnika

Branka Uzelac: Knjiga koja otima stare zanate od zaborava, Revija Đakovačkih vezova

Branka Uzelac: Prva etnološka istraživanja u Josipovcu, Revija Đakovačkih vezova, 2009.

Branka Uzelac-Jasmina Jurković: Obrt u Đakovu, u: Obrt i obrtnici Osječko-baranjske županije 1872.-2007.

Borislav Bijelić: Logor Krndija 1945.-1946., Revija Đakovačkih vezova, 2009.

Bijelić Borislav: 55 godina đakovačke gimnazije, ZMĐ 9/2009.

Bijelić Borislav: U ime naroda!, ZMĐ, 9/2009.

Borislav Bijelić: Povjesnica Đakovačkih vezova, ZMĐ, 9/2009.

Borislav Bijelić: Grb Grada Đakova, Grb i Zastava, 6/2009.

Bijelić Borislav: Zavičajni muzeji Hrvatske - Muzej Đakovštine, Hrvatska revija, 2/2009.

Borislav Bijelić: Nogomet u Đakovu 1908.-1962. (monografija)

6.9 Stručna pomoć i konzultacije

Prisutna je stručna pomoć i suradnja sa voditeljima pojedinih KUD-ova i Obrtničkom školom Antuna Horvata iz Đakova, kao i svima drugima koji su za suradnju zainteresirani.

6.10. Urednički poslovi, recenzije knjiga i članaka

Branka Uzelac urednica je dokumentarnog video zapisa „Spremi majko đevojku u svilu, nek je lipa u nedilju bilu“, recenzent knjige Đure Bošnjaka „Zanati naši zaboravljeni“, te član uredništva Zbornika Muzeja Đakovštine.

Borislav Bijelić glavni je urednik ZMĐ i član uredništva nekih regionalnih muzejskih izdanja. Recenzirao je radove Hrvoja Miletića i Željka Lekšića koji su potom objavljeni u ZMĐ.

6.11. Djelovanje u strukovnim društvima

Svi djelatnici Muzeja članovi su Muzejske udruge istočne Hrvatske, a pojedinci još i nekih drugih udruga (Hrvatsko arheološko društvo, Hrvatsko muzejsko društvo, Društvo ljubitelja starina…)

6.12. Informatički poslovi muzeja

Web stranica Muzeja ažurira se jednom godišnje

7. ZNANSTVENI RAD

7.1. Tema i nositelj projekta

Borislav Bijelić istraživao je povijest nogometa u Đakovu, a Branka Uzelac obrta.

7.2. Publicirani radovi

Kao rezultat istraživanja razvoja nogometa u gradu tiskana je monografija „Nogomet u Đakovu 1908.-1962.“, dok su spoznaje o obrtu publicirane u knjizi Obrt i obrtnici u Osječko-baranjskoj županiji 1872.-2007.

9. IZLOŽBENE AKTIVNOSTI

Izložba fotografija Krunoslava Raca

Muzej Đakovštine, 24. 2. - 25. 3. 2009.
Autor stručne koncepcije: Borislav Bijelić
Autor likovnog postava: Borislav Bijelić – Krunoslav Rac
Opseg: 22 fotografije
Vrsta izložbe: umjetnička, tuzemna, informativna, samostalna
Tema: Aljaska

Josipovac Punitovački, slovačko selo u Đakovštini

Zavičajni muzej Našice, veljača-ožujak, 2009.
Izložba Muzeja Đakovštine iz 2008. prenesena u Našice

21. slavonski bienalle

Muzej Đakovštine, 27. 3. – 27. 4. 2009.
Izložba je posuđena iz GLU Osijek

Prvi đakovački fotografi

Muzej Đakovštine, 24.4. – 20. 5. 2009.
Autor stručne koncepcije: B. Bijelić, Ž. Lekšić, V. Markovčić, D. Rogoz
Autor likovnog postava: B. Bijelić, Ž. Lekšić, V. Markovčić, D. Rogoz
Opseg: 49 fotografija
Vrsta izložbe: umjetnička, tuzemna, retrospektivna, skupna
Tema: portreti

Slikarstvo posmoderne kod Hrvata

Muzej Đakovštine, 22. 5.-15. 6. 2009.
Autor stručne koncepcije: Đuro Vanđura
Autor likovnog postava: Đuro Vanđura, Borislav Bijelić
Opseg. 28 slika
Vrsta izložbe: umjetnička, tuzemna, informativna, skupna
Tema: nove tendencije u umjetnosti

Gorjanske ljelje kao likovno nadahnuće

Muzej Đakovštine, srpanj-kolovoz, 2009.
Autor stručne koncepcije: Branka Uzelac
Autor likovnog postava: Branka Uzelac, udruga „Suncokret"
Opseg: oko 60 slika i predmeta
Vrsta izložbe: etnografska, tuzemna, edukativna, skupna
Tema: ljelje

Starter – izložba prve generacije diplomanata Umjetničke akademije u Osijeku

Muzej Đakovštine, 17. 8. – 1. 10. 2009.
Autor stručne koncepcije: Vlastimir Kusik
Autor likovnog postava: Marko Raguž
Opseg: 35 radova
Vrsta izložbe: umjetnička, tuzemna, informativna, skupna
Tema: suvremene tendencije u umjetnosti

Izložba stripa Ivice Bednjanca

Muzej Đakovštine, 9. 10. – 9. 11. 2009.
Autor stručne koncepcije: Borislav Bijelić, Zlatko Platužić
Autor likovnog postava: Borislčav Bijelić, Zlatko Platužić
Opseg: 24 table
Vrsta izložbe: umjetnička, tuzemna, retrospektiva, samostalna
Tema: strip

Otarci đakovačkog kraja

Muzej Đakovštine, 26. 11. 2009. – 15. 1. 2009.
Autor stručne koncepcije: Branka Uzelac
Autor likovnog postava: Branka Uzelac i suradnici
Opseg: 63 eksponata
Vrsta izložbe: etnografska, tuzemna, edukativna, samostalna
Tema: ručnici

10. IZDAVAČKA DJELATNOST

10.1. Tiskovine

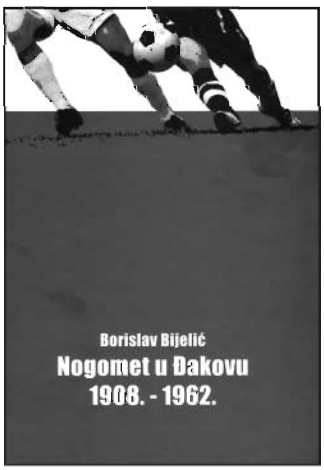

B.Bijelić, Nogomet u Đakovu 1908.-1962.

B.Uzelac, Gorjanske ljelje kao likovno nadahnuće

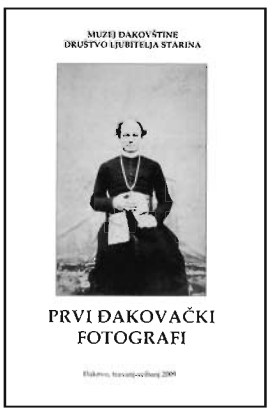

Katalog Prvi đakovački fotografi

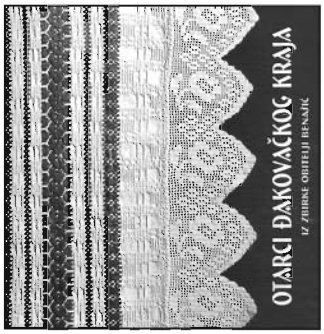

B. Uzelac, Otarci đakovačkog kraja

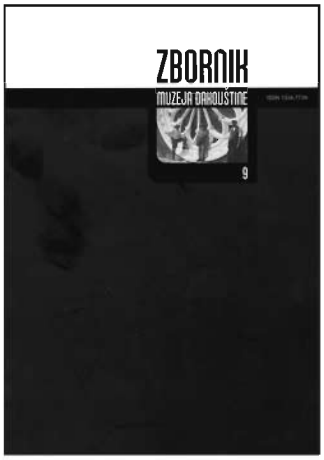

Zbornik Muzeja Đakovštine 9

10.2. Audiovizualna građa

Dokumentarni video zapis radionice pod nazivom „Spremi majko đevojku u svilu, nek je lipa u nedilju bilu“

11. EDUKATIVNA DJELATNOST

11.1. Vodstva

Redovita vodstva za škole i grupe građana

11.3. Radionice i igraonice

Etnološka radionica „Spremi majko đevojku u svilu, nek je lipa u nedilju bilu“ održana je u Muzeju povodom Međunarodnog dana muzeja. Na radionici su predstavljena etnografska obilježja i raznolikosti u tradicijskom odijevanju, češljanju i uređivanju ženskog oglavlja unutar sela Đakovštine.

Uz etnologinju Muzeja u radu radionice sudjelovali su suradnici iz Gorjana, Budrovaca i Đakova, te članice KUD-ova „Šokadija“ iz Budrovaca, „Kuševac“ iz Kuševca, Obrtnička škola A. Horvata i dječji vrtić “Zvrk“ iz Đakova.

12. ODNOSI S JAVNOŠĆU

12.2. Sudjelovanje u televizijskim i radio emisijama

U više navrata sudjelovali u emisijama lokalnog i regionalnog radija

12. 4. Promocije i prezentacije

Predstavljene knjige Vladimira Geigera („Logor Krndija"), Đure Bošnjaka („Zanati naši zaboravljeni"), Borislava Bijelića („Nogomet u Đakovu 1908.-1962.") i Zbornika Muzeja Đakovštine 9.

13. MARKETINŠKA DJELATNOST

Marketinška djelatnost je uobičajena. Za sve naše manifestacije šaljemo pozivnice i tiskamo plakate, aktivnosti nam se najavljuju i komentiraju preko radio postaja i lokalnih novina, održavamo web stranicu…

14. UKUPAN BROJ POSJETITELJA

Tijekom 2009. godine Muzej je posjetilo oko 4000 posjetitelja.

15. FINANCIRANJE

Lokalna samouprava 80 %
Ministarstvo kulture 16%
Županija: 4%

Izvješće o radu Muzeja Đakovštine za 2010. godinu*

1. SKUPLJANJE GRAĐE

1.1 Kupnja

Za zbirku starih razglednica kupljen albuma „Katedrala u Đakovu“ te 4 razglednice starog Đakova, a za etnološku zbirku: 10 razglednica učenika Obrtne škole napravljenih na muzejskoj radionici, domaći sapun za pranje rublja, „rezanci nabrdo“, bocu opletenu slamom, 30 komada različito šaranih uskršnjih jaja, par ženskih opančića, par muških čizama, mušku šubaru, muški kožni kaputić, svečanu žensku jaknicu i dvije bluze.

1.2 Terensko istraživanje

Tijekom godine vršena su terenska istraživanja po selima Đakovštine fokusirana na žensko tradicijsko odijevanje, utjecaj građanskih elemenata na tradicijsku odjeću, razvoj vinogradarstva i vinarstva te običaje vezane za Badnjak i Božić.

Redovito su bilježene i značajnije urbanističke promjene u užem centru grada (Hrvatski sokol, Jelačićeva ulica…)

1.3 Darovanje

Grad Đakovo darovao je muzeju 9 radova suvremenih hrvatskih umjetnika: Davorina Radića, Hame Čavrka, Vilka Žiljka, Danka Friščića, Vladimira Meglića, Vladimira Blažanovića, Borisa Demura, Velimira Račkog i Ljube de Karine. Po nekoliko starih fotografija muzeju su darovali Ivan Bračevac i Aleksandar Belijan. Ana Kljaković poklonila je povijesnu građu vezanu za svoga oca Ivana Jankovića i dvije knjige zakona iz 1903. i 1943. godine.

* Izvješće je pisano prema odrednicama Muzejskog dokumentacijskog centra. Ispušteni redni brojevi nisu greške.

Za kulturno-povijesnu zbirku donirano je devet plakata s kraja 60-ih i početkom 70-ih godina („Đakovački vezovi"...)

2. ZAŠTITA

2.1 Preventivna zaštita

Redoviti poslovi zaštite na tekstilnoj građi, kako u depou, tako i u stalnom postavu

2.3 Restauracija

Restauracija etnografske građe (tekstil i drvo) kontinuirano se provodi od 2001. godine sredstvima Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Grada Đakova. Restauraciju provode suradnice Muzeja iz Gorjana, Posudionica i radionica narodnih nošnji iz Zagreba i Miroslav Benaković, viši konzervator iz Muzeja Slavonije u Osijeku.

3. DOKUMENTACIJA

3.1 Inventarna knjiga

Od prošle godine predmeti se uvode u računalni program M++

3.3 Fototeka

Fototeka pojedinih zbirki kontinuirano se povećava, a uvjetovana je terenskim istraživanjima, donacijama, recentnim istraživačkim preokupacijama pojedinih kustosa te praćenjem za javnost prezentnih događanja u muzeju.

3.5 Videoteka

Video zapise više ne koristimo. Sve što smo do prije koju godinu pohranjivali na video-trakama, danas pohranjujemo na CD-e i DVD-e.

4. KNJIŽNICA

4.1 Nabava

Knjižni fond povećavao se najviše razmjenama sa muzejima i nekim znanstvenim institucijama. Broj kupljenih, darovanih i knjiga kojima je muzej

nakladnik znatno je manji od broja razmijenjenih. Sveukupno prikupili smo 134 nova naslova (knjige, katalozi, časopisi…).

4.4. Služba i usluge za korisnike

Literaturu smo posuđivali svima zainteresiranima, ponajviše učenicima osnovnih i srednjih škola, studentima, ali i znanstvenicima

5. STALNI POSTAV

5.2 Izmjena stalnog postava

Učinjene manje promjene na stalnom postavu kulturno-povijesnog razvoja Đakova

6. STRUČNI RAD

6.2 Identifikacija / Determinacija građe

Desetak osoba zatražilo je pomoć oko identifikacije knjiga i arheoloških predmeta

6.3 Revizija građe

Revizija pojedinih muzejskih zbirki radi se paralelno s unosom podataka u M++ program

6.4 Ekspertize

Na zahtjev korisnika usmene ekspertize obavljene za više etnoloških predmeta

6.5 Posudbe i davanje na uvid

U više navrata posuđivali smo lutke, dijelove etno građe, fotografije i stare razglednice. Posebno treba istaknuti posudbu kompleta muške i ženske narodne nošnje iz Đakovštine za izložbu Suvremeno u tradicijskom postavljenu u Etnografskom muzeju Split, te cifranu torbu na preklop za potrebe izložbe Tko nosi ne prosi Etnografskog muzeja u Zagrebu. Reprezentativni arheološki primjerci posuđeni su Arheološkom muzeju u Osijeku.

6. 7 Publicistička djelatnost

Branka Uzelac: Tekst u katalogu Mali čuvari muzejskog blaga

Branka Uzelac: Prilog u katalogu Grožđe i vino znak Božjeg Blagoslova

Branka Uzelac: Tradicijsko ruho Đakovštine, Seminar folklora panonske zone, 15/2010.

Branka Uzelac: Restauriranje ženske narodne nošnje, Revija Đakovački vezovi, 2010.

Borislav Bijelić: Prikaz knjige Đakovačka katedrala, Revija Đakovačkih vezova 2010.

Borislav Bijelić: Tekst kataloga Sedam desetljeća đakovačkih plakata i letaka

Borislav Bijelić: Prikaz Osječkog zbornika 29, Glasnik slavonskih muzeja 6/2010.

6.9 Stručna pomoć i konzultacije

Etnologinja muzeja pružila je stručnu pomoć na snimanju televizijskog priloga Badnjak u Piškorevcima. Stručna pomoć redovito se pruža i svima onima koji je zatraže, a to su najčešće kolege zaposlene po drugim muzejima, učenici i studenti

6.10 Urednički poslovi, recenzije knjiga i članaka

Branka Uzelac urednica je kataloga Grožđe i vino znak Božjeg blagoslova, te član uredništva Zbornika Muzeja Đakovštine.

Bijelić Borislav glavni je i odgovorni urednik Zbornika Muzeja Đakovštine. Isti je recenzirao drugo izdanje knjige Zvonka Benašića Đakovački spomendani.

6.11 Djelovanje u strukovnim društvima

Ravnatelj muzeja član je Upravnog odbora Udruge muzealaca istočne Hrvatske. Kustosi su članovi Hrvatskog arheološkog, odnosno etnografskog društva, te lokalnog Društva ljubitelja starina.

7. ZNANSTVENI RAD

7.1 Tema i nositelj projekta

Borislav Bijelić, Hrvatska žena Đakovo

9. IZLOŽBENA DJELATNOST

Izložba fotografija Mire Laya

Muzej Đakovštine, siječanj-veljača 2010.
Autor stručne koncepcije: Miro Lay
Autor likovnog postava: Miro Lay
Opseg: 60 fotografija
Vrsta izložbe: umjetnička, tuzemna, retrospektivna, samostalna,

Labinski uzlet likovnosti

Muzej Đakovštine, ožujak 2010.
Autor stručne koncepcije: Branka Arh
Autor likovnog postava: Borislav Bijelić
Opseg: 27 slika
Vrsta izložbe: umjetnička, inozemna, retrospektivna, skupna

Mali čuvari muzejskog blaga

Muzej Đakovštine, ožujak-travanj 2010.
Autor stručne koncepcije: Branka Uzelac
Autor likovnog postava: Branka Uzelac
Opseg: oko 40 predmeta
Vrsta izložbe: kompleksna, tuzemna, edukativna, skupna

Predajno ruho baranjskih Hrvata

Muzej Đakovštine, srpanj-kolovoz 2010.
Izložba iz fundusa Etnografskog muzeja Split

Sedam desetljeća đakovačkih plakata i letaka

Muzej Đakovštine, kolovoz-rujan 2010.
Autor stručne koncepcije: Borislav Bijelić
Autor likovnog postava: Borislav Bijelić

Opseg: 55 plakata i letaka
Vrsta izložbe: povijesna, tuzemna, retrospektivna, skupna

Od mirne revolucije do njemačkog jedinstva

Muzej Đakovštine, listopad 2010.
Izložba preuzeta od Njemačke zajednice – Zemaljske udruge Podunavskih Švaba u Hrvatskoj

Grožđe i vino znak Božjeg blagoslova

Muzej Đakovštine, studeni 2010. – siječanja 2011.
Autor stručne koncepcije: Branka Uzelac
Autor likovnog postava: Branka Uzelac
Opseg: 72 predmeta
Vrsta izložbe:etnografska, tuzemna, edukativna, skupna

10. IZDAVAČKA DJELATNOST MUZEJA

10.1 Tiskovine

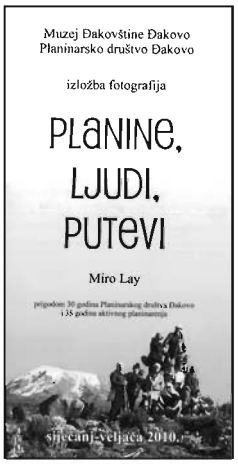

Miro Lay: Planine, ljudi, putovi (katalog)

Branka Uzelac: Mali čuvari muzejskog blaga (katalog)

M. Alujević, J. Forjan: Predajno ruho ...

Borislav Bijelić: Sedam desetljeća đakovačkih

Skupina autora: Grožđe i vino znak Božjeg

10.2. Audiovizualna građa

Dokumentarni film „Ajd pošeći kralju, ajd pošeći kralju ljeljo.

11. EDUKATIVNA DJELATNOST

11.1 Vodstva

Vodstva kroz stalne postave etnologije i kulturno-povijesnog razvoja Đakova stalna su, kako za građanstvo, tako i za škole

11.2 Predavanja

Etnologinja muzeja održala predavanje na 15. seminaru folklora u Vinkovcima pod naslovom „Ženska tradicijska odjeća u Đakovštini“

11.3 Radionice i igraonice

U sklopu Noći muzeja Branka Uzelac i Katarina Kuric pripremile su, odnosno održale, likovnu radionicu na temu pokladnih maski.

U sklopu 44. Đakovačkih vezova održana je i etno radionica „Suvremeno tradicijsko tekstilno rukotvorstvo u Slavoniji, Baranji i Srijemu“.

12. ODNOSI S JAVNOŠĆU

12.1 Press

U više navrata ravnatelj muzeja dao je izjave koje su prenesene u regionalnim glasilima. U istima je pisano i o većini naših aktivnosti, ponajprije izložbama

12.2 Sudjelovanje u TV i radio emisijama

Ravnatelj muzeja sudjelovao u emisijama Slavonskog i Katoličkog radija.

12.4 Promocije i prezentacije

Branka Uzelac sudjelovala u promociji knjige „Obrti i obrtnici Osječko-baranjske županije 1872.-2007.“ i knjige Đure Bošnjaka „Da se ne zaborave“, dok je Borislav Bijelić predstavio monografiju Krunoslava Raca „Velebit – iskustvo planine“.

U sklopu „Noći muzeja“ prikazani su DVD zapisi sa arheoloških iskapanja na koridoru 5C

12. 5 Koncerti i priredbe

U okviru manifestacije „Noći muzeja“ u muzeju su nastupili Učenici glazbene škole, vokalna skupina „Đakovčanke“ i grupa „Nova“

12.7 Ostalo

Etnologinja muzeja aktivno sudjeluje u radu „Đakovačkih vezova“ (izložbena djelatnost, uređenje gradskih prostora sa etno građom, priprema tekstova za priredbu „Najljepše nošeno narodno ruho“, član uređivačkog odbora Revije „Đakovačkih vezova“), bila je član Prosudbene komisije na 7. internacionalnom etno film festivalu „Srce Slavonije“ te članica Prosudbene komisije na Godišnjoj smotri KUD-ova Virovitičko-podravske županije održane u Špišić Bukovici.

13. MARKETINŠKA DJELATNOST

Marketinška djelatnost očituje se kroz slanje pozivnica, izradu plakata, redovito ažuriranje web stranice, prodaju suvenira i muzejskih publikacija. U marketinškom smislu od velike je promotivne koristi i „Vodič muzeja i galerija istočne Hrvatske“ u kojem svoje mjesto, dakako, ima i muzej Đakovštine.

14. UKUPAN BROJ POSJETITELJA

Kao i prošle, i ove godine muzej je posjetilo oko 4000 posjetitelja.

15. FINANCIJE

15.1 Izvori financija

Lokalna samouprava 87 %
Ministarstvo kulture RH 11 %
Županija 2 %

IN MEMORIAM

Nada Varšava
(Levanjska Varoš, 5. VII. 1934. – Đakovo, 12. III. 2011.)

U trenucima dok ovo pišem prošlo je već pola godine od dana kada je preminula Nada Varšava, osoba nadasve profinjenog senzibiliteta kojoj nije nedostajalo kritičkih opservacija na sve ono što se događalo u društvenom, kulturnom i političkom životu Đakova, i to još od dalekih šezdesetih godina. I pod stare dane, kojima je Nada suprotstavila dinamizam vlastita življenja ispunjen disperzivnim društvenim angažmanom, ponajprije na planu kulture, ali i u drugim segmentima življenja, zadržala je šarm na kojem su joj mogle pozavidjeti i osobe desetljećima mlađe. Kao što je na svojim, često nagrađivanim fotografijama, iskazivala dobar osjećaj za detalj, sličnu vrstu suptilnosti unosila je i u oblikovanje svog vizualnog identiteta. U vrijeme kada su ljudi pripadnost lokalnoj zajednici počeli iskazivati gotovo plebiscitarno, i žestoko, na način povećanog interesa za tamburu, narodne nošnje i sve ono što je trebalo ukazivati na bezrezervno prihvaćanje tradicijskih vrijednosti; Nada, čijem su biću te vrijednosti bile imanentne, iskazivala ih je još snažnije i iskrenije, ali suptilnim aplikacijama na svojim šeširima i bluzama. Bio je to samo jedan, ali velikom

broju ljudi uočljiv i simpatičan iskaz osobnosti kojim je stavljala do znanja da je ona svoja, svjesno ili nesvjesno – drugačija. Dodao bih: intrigantna, rezolutna, jednom riječju, osoba koja je imala stila, koja je, za razliku od mnoštva drugih, živjela autentično.

Nada Varšava rođena je u Levanjskoj Varoši 5. srpnja 1934. godine. U Levanjskoj je završila Osnovnu školu da bi nakon završetka Drugoga svjetskoga rata, u Đakovu, upisala Nižu gimnaziju. Po završetku mature, iz zdravstvenih razloga, nije nastavila dalje školovanje nego se 1953. godine zapošljava u Šumariji Levanjska Varoš. Godine 1956. godine seli se u Đakovo. Posao dobiva u pošti gdje će raditi sve do prijevremenog umirovljenja 1985. godine.

Upoznavši Morzeovu abecedu, što je bio preduvjet uspješnog obavljanja radnih zadataka u pošti, Nada 1956. godine pristupa lokalnom Radio klubu, istom onom koji će 1961. godine pokrenuti prvu difuznu radio stanicu. Nadin angažman oko pokretanja radio stanice bio je znatan, a još veći u godinama koje će uslijediti kada na istome radi kao spikerica i urednica pojedinih emisija. Spomenuti posao obavljala je sve do potkraj sedamdesetih godina prošlog stoljeća.

Od prilike u isto vrijeme kada otpočinje njen angažman oko radija, Nada se počinje baviti i fotografijom. Kao član Foto-kino kluba Đakovo snimit će nebrojne fotografije i nekoliko amaterskih filmova za koje će dobiti desetak nagrada. Za rad s mladim filmskim amaterima Kino savez Hrvatske nagradio je Nadu Varšavu 1986. godine svojom godišnjom nagradom. Ta nagrada, uz Povelju s plaketom koju joj je dodijelila Narodna tehnika Zajednice općina Osijek, najznačajnije su nagrade koje su joj uručene za rad na području filma.

Upravo je Nada bila osoba koja će Foto-kino klub povezati sa Televizijom Zagreb. Ta suradnja, u kojoj se ona okušala i kao novinar, trajala je sve do pojave elektronskih kamera. Kao produkt te suradnje, ili paralelno s njom, Nada je imala glavnu ulogu i u pokretanju Filmske kronike Đakovštine. Riječ je o petnaestominutnim prilozima koji su se od 1971. do 1979. godine prikazivali kao predigre redovitom programu. Dobar dio tih priloga sačuvan je i vjerojatno ćemo ih uskoro ponovno moći vidjeti na nekom od suvremenih medija.

Angažman u tek pokrenutim Đakovačkim vezovima, s obzirom da je Nada 1967. godine već etablirana spikerica lokalnog radija, bio je po sebi logičan. Sve do sredine osamdesetih godina ona će biti jedan od prepoznatljivih simbola te velike folklorne manifestacije po kojoj je Đakovo postalo poznato i izvan državnih granica. Upravo na Nadinu intervenciju, a kao eho Đakovačkih vezova, Foto kino klub pokrenuo je filmski festival s temom folklora. Sadržaj filmova odnosio se na narodne nošnje, plesove, stare zanate, jednom riječju tradicijske vrijednosti stanovnika Đakovštine. Prvi festival održan je 1976. godine, a održavan je bienalno sve do 1986. godine.

Sa spomenutim Nadin angažman oko Vezova nije bio niti približno okončan. Od 1985. godine, od vremena kada odlazi u mirovinu, angažirana je u Turističkom društvu kao jedan od organizatora Đakovačkih vezova.

O kako svestranoj osobi je riječ možda najbolje govori i to da je Nada bila inicijator i organizator izbora najljepših balkona, vrtova, ulica i okućnica na prostoru grada Đakova, ali i ženskog kuglačkog sporta. Naime, 1975. godine, godine od OUN-a proglašene Međunarodnom godinom žena, Nada je u Đakovu izabrana za predsjednicu odbora koji je trebao osmisliti aktivnosti za obilježavanje proslave. Između ostalog, predloženo je i kuglanje za žene. Inicijativa je prihvaćena, a potom njegovana preko ženskih kuglačkih turnira organiziranih za Dan žena. Ovi turniri, nema sumnje, bili su generator razvoja ženskog kuglačkog sporta u Đakovu.

Za sve što je učinila za svoj grad i širu zajednicu, a spomenut je samo dio toga, Nada Varšava dobila je brojna priznanja. Osim već spomenutih treba istaknuti Priznanje za izuzetni doprinos na unapređivanju društvenih djelatnosti koje joj je 1978. godine uručila Skupština općine Đakovo, 1988. godine isto tijelo dodjeljuje joj Nagradu oslobođenja za značajna ostvarenja na unapređivanju privrede i društvenih djelatnosti, za neprekidni društveni rad iznad prosječnih okvira, te za društveno korisna djela. U samostalnoj Hrvatskoj Nadi je 2009. godine uručena nagrada Grada Đakova i Zahvalnica Muzeja Đakovštine.

Borislav Bijelić

Autori priloga

BIJELIĆ, mr. Borislav, Muzej Đakovštine, Đakovo

FORJAN, Josip, prof., Posudionica i radionica narodnih nošnji, Zagreb

GEIGER, dr. Vladimir, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

LEKŠIĆ, Željko, dipl. iur., Đakovo

LELJAK, Mia, prof., Zagreb

MARIJANOVIĆ, mr. Luka, Sveučilišni profesor u mirovini, Đakovo

MILETIĆ, Hrvoje, prof., Gimnazija A. G. Matoša, Đakovo

OSTAJMER, Branko, prof., Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, Slavonski Brod

PAVIĆ, Adam, Gorjani

RADELIĆ, dr. Zdenko, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

ŠALIĆ, Tomo, prof., Vinkovci

VINAJ, mr. Marina, Muzej Slavonije, Osijek

ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, dr. Zlata, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, Slavonski Brod